

Ștefan Haiduc

*

Destinul în mentalitatea din Țara Oașului

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

Coperta realizată de pictorul Vasile Pop-Negreșteanu

Cartea are ca nucleu *Lucrarea de grad didactic I*, coordonator:
conf. univ. dr. Delia SUIOGAN, Baia Mare, căreia îi mulțumesc.

Fotografiile etnografice fac parte din fondul de patrimoniu al Țării Oașului,
realizate de:

- Ioniță G. Andron, „*Țara Oașului*“, Editura Dacia, Cluj, 1977
- Iuliu Pop
- Kurt Hielscher, „*RUMĂNIEN*“, Leipzig, 1933
- Ernest Bernea

Ștefan Haiduc

**DESTINUL ÎN
MENTALITATEA
DIN ȚARA OAȘULUI**

Editura CITADELA
Satu Mare · 2017

© 2017 Editura CITADELA

Toate drepturile rezervate autorului.

Tipărit în România.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

Haiduc, Ștefan

Destinul în mentalitatea din Țara Oașului / Ștefan Haiduc; ed.: Aurel Pop. - Satu Mare : Citadela, 2017

ISBN 978-606-8727-68-4

I. Pop, Aurel (ed.)

39

Coperta realizată de pictorul Vasile Pop-Negreșteanu

Carte apărută cu sprijinul Consiliului Județean Satu Mare

JUDEȚUL SATU MARE
CONSILIUL JUDEȚEAN

440171, Satu Mare, b-dul Sănătății, nr. 2, ap. 6

editura_citadela@yahoo.com

Director: AUREL POP

Argument

*Omul nu-i decât măsura unui
drum de împlinit (Blaga)*

Țara Oașului – această vatră de neam românesc, una dintre cele mai originale și mai pitorești zone etno-folclorice din România – a păstrat ca într-o insulă de arhaism etnic urmele unei vieți sociale rămase până de curând în lumea începuturilor. Și acest arc peste timp, cu un pilon în arhaicitatea începuturilor noastre ca neam și celălalt în plină contemporaneitate, a fascinat pe o mulțime de cercetători, cum m-a fascinat și pe mine (*Anexa 1*). În demersul meu, am urmărit să descifrez un anumit aspect din reflexele inepuizabile ale unei realități pregnante - Țara Oașului - și anume modalitatea în care omul tradițional și-a legat destinul, individualitatea de mediul său natural, de obiceiurile pământului și dimensiunile culturale care formează universul său material și spiritual.

Motivația elaborării prezentei lucrări derivă din dorința de a descifra înțelesurile acestei realități în care trăim, sub fațetele prezentului, și are o dublă natură: obiectivă și subiectivă. Motivația obiectivă este cerința fundamentală a oricărui demers serios: studierea elementelor și fenomenelor de cultură ce încă se mai păstrează în teren, dar sunt supuse unui accelerat, ireversibil și iremediabil proces de disoluție, care va duce la dispariția inevitabilă a lor. Motivația subiectivă derivă din marea iubire față de oamenii și locurile care compun această realitate în mijlocul căreia am trăit o viață întreagă și încercarea de a descifra, pentru mine și pentru viitoarele generații, tot ce compune acest univers mirific: modul de viață tradițional din lumea satului oșenesc, cu rânduielile lui vechi, cu valorile morale și înțelepciunea vie, care au fost stâlpii dăinuirii noastre. Odată cu toate acestea, și modalitățile prin care acest univers își mărturisește dănuirea, ca acte de comunicare: manifestările cultural-artistice – care au îmbogățit universul de viață moștenit de-a lungul unui șir de generații; și obiceiurile – calendaristice și de familie –, care includ modul de viață și de comportare a oamenilor, portul, creațiile populare, muzica, dansul – de o bogăție și frumusețe fără margini, care au exercitat o fascinație continuă. Numai prin cunoașterea formelor de cultură prezente și trecute, putem intui modelul/tiparul evoluției viitoare, ca reazem în proiectarea propriului destin. Orice obiect de artă populară și orice manifestare artistică reprezintă un

document de viață care ne ajută să cunoaștem și să înțelegem adevărata dimensiune a culturii populare locale, integrate organic în unitatea culturii naționale. Pentru a înțelege arta populară, trebuie să cunoaștem viața celor care au creat-o și o folosesc, atât cea materială, cât și cea spirituală, dezvăluind profilul spiritual și afectiv al colectivității, puterea de creație și sensibilitatea sa.

Țara Oașului, acest ținut nordic aflat sub ocrotirea Stelei Polare, și-a înscris identitatea în veșnicie tocmai prin virtuțile creatoare care uimesc și încântă: cununa de mireasă și steagul de nuntă, țâpăritura și danțul ca o vijelie telurică, cămeșa ca un câmp înflorat, amprenta pusă pe tocul de la fereastră, pe porți și stâlpii pridvorului, pe semnele de morminte, pe lăzile de zestre, pe furcile de tors. Încrustat pe chipul dăltuit, pe fruntea brăzdată, pe mersul semeț. Vatra acestui ținut devine ea însăși amprentă identitară: o căldare uriașă, cu dealuri domoale, brăzdate de văi și ape cu nume de fată – Talna, Valea Albă, Lechincioara - ținut binecuvântat, ferit de cataclisme și vrăjmășii ale stihțiilor.

În dialogul permanent al omului cu natura și legile ei, pentru a-i descifra sensurile și a se pune în acord cu ritmurile ei, oșanul a descoperit, încă în străvechime, esența actului creator: simplitatea, descifrată în albul costumului popular, în traiul modest, în căsuțele din bârne și acoperite cu paie, în energia reținută a dansului tropotit, simplitate care dă măreție și grandoare de început de lume, izvorâte din căutarea continuă a împlinirii depline a rosturilor și de înfrumusețare a vieții. O geneză continuă, dând mărturie asupra neostoitei sete de frumos și a inepuizabilelor resurse creatoare.

Formele acestui mod de viață, simplu, dar maiestuos, s-au păstrat în tiparele datinilor, credințelor, obiceiurilor, încrustate în răbojul veacurilor, supraviețuind ca reazem în înfruntarea timpului prezent și viitor.

Asistăm, în vremurile noastre, la o continuă, accelerată, inevitabilă și ireversibilă erodare și pierdere a acestor valori, se produc mutații funcționale în care rosturile vechi ale fondului originar, ce au dăinuit de veacuri, se convertesc într-o nouă alcătuire, în consonanță cu ritmurile moderne.

Timpul nu iartă. Tot mai greu ne descifrăm rostul, într-o lume tot mai bulversată. Se estompează și se pierd semnificațiile simbolice: lucrurile, gesturile își pierd aura magică, sacralitatea, conturul, culoarea, se risipesc și noi suntem neputincioși, nu avem puterea să le înlocuim. Ce punem în loc?

Pentru generațiile noi, obiceiurile populare și-au pierdut înțelesurile originare; de-a lungul timpului au supraviețuit aspectele exterioare ale obiceiurilor, fiind înzestrate cu alte și alte înțelesuri. Cu toate că sensurile arhaice au dispărut din memoria oamenilor, am încercat să înțeleg

resorturile intime care au făcut să dăinuiască zestrea afectivă în gesturile și comportamentul lor fizic și psihic în timpul îndeplinirii unui ceremonial, prin ce ecluze nevăzute acestea curg și păstrează vie și activă memoria colectivă. Cultura populară a fost secole de-a rândul singura manifestare spirituală a locuitorilor acestor meleaguri, o manifestare bogată și activă, ce poartă marca autenticității și a perenității, păstrează specificitatea culturii noastre. Pentru a fi cunoscut acest univers de simboluri, etnologia construiește o diversitate de perspective, acestea constituind modalități de a cunoaște realitatea, lumea, adaptarea indivizilor la normele și tiparele transmise în interiorul acestei realități, pornind de la elemente fragmentare, aspecte disparate care compun unitatea acestei colectivități.

Cercetarea se bazează pe o vastă, temeinică și dublă documentare: pe teren, notând, analizând și înțelegând ce am mai găsit din tezaurul transmis prin generații, păstrat în memoria timpului care ne poartă ființa; și în bibliotecă, studiind tot ce am găsit scris despre această zonă etnografică. Astfel încât lucrarea depășește cadrul strict al temei, înregistrând și alte aspecte colaterale, salvându-le timpului, erodării și dispariției. Unui destin implacabil.

*Anexa 1: „Problematica destinului l-a preocupat pe om din cele mai vechi timpuri și a constituit o temă de meditație în toate culturile, de la cele mai vechi și mai îndepărtate până la cele moderne și mai apropiate spațial de noi. Prezentarea diferitelor abordări ale destinului în cercetarea etnologică românească reprezintă o încercare de scriere a unei istorii a folcloricii românești din perspectiva destinului.” Niculina Chiper, *Reprezentări ale destinului în folclorul românesc*, București, Ed. Saeculum I.O, 2006, p. 253*

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

I. Coordonate teoretice

1. *Cultura tradițională – definiții, trăsături distinctive*

Conceptul de cultură este bogat în semnificații și include valorile materiale și spirituale create de omenire, cunoașterea, comportamentul, dreptul, creația artistică, tradițiile, dar preponderentă rămâne cea modelatoare și integratoare a fenomenelor culturale. Creația de valori culturale este definitorie pentru existența umană, omul fiind singura ființă din Univers creatoare de valori spirituale, prin care descoperă semnificațiile profunde ale existenței. Prin intermediul valorilor spirituale, individul încearcă să pătrundă spre semnificațiile majore ale existenței, spre idealurile și rosturile ei, caută răspunsuri la întrebările din confruntarea cu realitatea. (Anexa 1)

Omul se naște într-o anumită cultură, asumându-și valorile acesteia, asimilând comportamentul etic ale comunității: prin însușirea acestora, omul se naște a doua oară, devine vlăstar al grupului etnic în care i-a răsărit ființa, sub aspect diversificat și complex: moral, intelectual, psihologic. Vatra devine amprentă identitară, care perpetuează experiența comunității. Omul nu se naște uman, ci devine așa în procesul de conviețuire socială; cultura este deci un fenomen social. (Anexa 2)

Cicero (personalitate complexă a Romei antice) a folosit cel dintâi cuvântul *cultură* în sensul în care îl folosim astăzi, derivându-l din verbul *colere*, care înseamnă *a cultiva pământul*. (Anexa 3)

Dominanta esențială a culturii constă în zămislirile poporului, apărute și selecționate în timp, perpetuate peste generații și împrumutându-le un înțeles mai presus decât natura înconjurătoare, pe care a încercat să o înțeleagă și să și-o subordoneze. Omul culturilor arhaice și tradiționale și-a construit, în curgerea timpului, propriile tipare și modele sociale și culturale, propriile obiceiuri și rânduieli, privite nu doar ca o acceptare a unui cod de legi și norme restrictive, care îi organizează viața, ci ca o modalitate de a se comunica și de a comunica: cu lumea înconjurătoare și cu întregul Univers, în relație cu Cosmosul. Cultura se dobândește, în primul rând, prin actul fundamental al comunicării, pentru care omul a creat un sistem întreg de limbaje, simboluri și semnificații. Tot ceea ce ne înconjoară – comunitatea, întreaga natură, universul – ne comunică permanent câte ceva. În acest efort integrator al omului, un rol esențial îl are simbolul, ca instrument al cunoașterii, ca punte de comunicare între omul individual și omul universal.

Prima lecție a umanității a fost chiar dialogul captivant cu natura și legile ei, în încercarea de a-i descifra sensurile, pentru a se pune în acord cu ritmurile naturalului.

În activitatea permanentă de a stăpâni și cunoaște natura, omul se confruntă cu neputința de a răspunde unor întrebări privind destinul său în lume; și atunci, copleșit de teama de forțele misterioase, invizibile, dezlănțuite, cere îndurare unor forțe supreme, despre care crede că dirijează universul. (*Anexa 4*) Omul a recurs la magie ori de câte ori diferitele întâmplări ale vieții nu au putut fi perfect controlate de cunoaștere. Prin magie și religie, a căutat să intre în relație cu lumea supranaturală, pe care nu putea să o înțeleagă. Religia s-a născut din nevoia de a menține un echilibru între semeni, de a ști că deasupra omului există o forță uriașă. Omul apelează la anumite rituri și practici ceremoniale, modalități prin care caută să anihileze puterea acestor forțe neînțelese (în cazul magiei) sau, prin ceremonialul de rugă sau sacrificiu, pentru a îndupleca voința acestor forțe atotputernice să îi vie în ajutor (în cazul religiei) în conturarea destinului. Originea majorității obiceiurilor ceremoniale descinde din imaginația mistico-religioasă, care, în evoluție, a căpătat o transfigurare profană, ducând la apariția de creații culturale și artistice, în care au fost contopite mituri și ritualuri străvechi. Prin practicarea acestor ceremonialuri, oamenii și-au dezvoltat continuu imaginația, dobândind, în timp, capacitatea de a crea sisteme complexe de gândire, dar și un limbaj secundar, figurat, încifrat, altul decât cel cotidian, cuprinzând semnificații dincolo de experiența comună; a reușit să creeze o lume imaginară, diferită de realul înconjurător, o lume plină de simboluri, prin care viața materială capătă semnificații adânci, cu mult diferite față de cele obișnuite, aparente. Omul comunică cu această lume printr-un limbaj de imagini și simboluri, realizând un transfer de semnificații cu posibilități de aplicare în diferitele activități reale; această lume de imagini și simboluri îi oferă un model superior de comportament și de gândire, modelându-i destinul, devenirea.

Cultura populară însumează bunuri extrem de variate, din domeniul activităților materiale, până la cele din domeniul vieții spirituale. Din prima categorie fac parte bunurile care îi asigură necesitățile vitale, de hrană, îmbrăcăminte, adăposturi; a doua categorie cuprinde creații mult mai variate, izvorâte din căutarea continuă a împlinirii depline a destinului și de înfrumusețare a vieții.¹

Cultura materială și cultura spirituală

Un loc de seamă în patrimoniul de preț al poporului îl ocupă valorile

¹ după: Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, București, Editura Minerva, 1992, p. 13-46

materiale și spirituale care compun tradiția culturală moștenită și reclădită de fiecare generație. Prin intermediul culturii și civilizației, fiecare popor își exprimă devenirea istorică, gândirea și sensibilitatea, aspirațiile, lupta cu vicisitudinile vremurilor, întreaga evoluție spre o viață mai bună. Astfel încât cultura reflectă întreaga complexitate a realității sociale.

Cultura spirituală tradițională se referă la viața psihică, afectivă și intelectuală a unei colectivități și cuprinde credințele, datinile, obiceiurile și practicile magice străvechi (la care s-au adăugat și cele creștine), care au supraviețuit prin veacuri, constituind principalul suport moral în înfruntarea vitregiilor istoriei. Ea înseamnă felul original al unui popor de a privi natura și societatea, de a acționa asupra lor, de a aborda problemele majore ale vieții sale. Creațiile și manifestările culturale spirituale sunt puternic legate de tradiții, fiind evidente în rânduielile din ciclul vieții (naștere, nuntă, moarte etc.), în creațiile folclorice, în cântecele și jocurile populare, în port. În domeniul culturii materiale, o preocupare continuă a constituit-o îmbunătățirea condițiilor de muncă și de trai, reliefată în tipurile cronologice de construcții, de unelte, instalații etc. în ocupații, credințele și obiceiurile legate de cultivarea pământului, precum și vestigiile arheologice, arată vechimea agriculturii, prin supraviețuirea unor reminiscențe din vechi rituri agrare, până în timpuri apropiate.

Așadar, cultura populară, ca dimensiune de bază prin care etniile își definesc identitatea, însumează două categorii de bunuri: *materiale* și *spirituale*, domenii aflate într-o strânsă legătură, care se interconstruiesc și se interferează. Această opoziție poate fi raportată la întreaga sferă a noțiunii de cultură, distingându-se nuanțe între *civilizație* (cultură materială) și *cultură* (cultură spirituală). (Anexa 5)

Privită în perspectiva istorică, cultura spirituală cunoaște două straturi distincte: un *fond arhaic, originar*, constituit din: cunoștințe cu valoare practică despre natură și societate, care îl ajută să găsească soluții pentru variatele situații de viață; credințele tradiționale și obiceiuri, ritualuri și ceremonialuri care susțin aceste credințe; o diversitate mare de manifestări artistice, muzicale, de dans. Toate acestea au luat ființă în epocile istorice îndepărtate (orânduirea primitivă și cea sclavagistă). Peste acestea, se arcuiește ca o catapeteasmă de azur un *fond suprapus*, datorat generalizării creștinismului. Este tradiția eternă a Spiritului, care se suprapune peste tradiția autohtonă, sfîntind viața omenească, împrumutând un înțeles mai adânc zămisliilor poporului. Viața spirituală în satul străvechi se contopește cu viața religioasă, care dă sens și profunzime existenței; pentru împlinirea destinului său de om, țaranul român cultivă nu numai țarina, ci și câmpia sufletului, printr-o bogată viață interioară și religioasă. Dumnezeu nu este o idee abstractă, ci o realitate vie, prezentă

pretutindeni, și omul nu este o zămislire a pământului, ci a cerului, a spiritului. Religia apare în viața satului arhaic ca o expresie a nevoilor omului de a găsi o împlinire a rostului său în lume. Neputincios în fața stihilor naturii, agresat de forțe care îl copleșesc și de fenomene al căror rost nu-l descifrează, omul își rânduiește viața și se întărește numai prin credința sa și prin legătura cu Dumnezeu; acestea contribuie la înfripirea unei concepție de viață, o reprezentare a lumii, arătând calea spre îndumnezeire, semnificația majoră a existenței, toate într-o determinare creștină. Viața religioasă a satului românesc arhaic s-a manifestat cu intensitate, fiind o componentă esențială a dănuirii noastre prin veacuri, dând sens și bogăție existenței. Iar cea care îndrumă și organizează viața religioasă a satului este Biserica, prin rosturile sale esențiale răspunzând nevoilor interioare ale țăranului și statornicind rânduielele propagării spiritualității satești. Pe lângă liturghia duminicală, biserica mai împlinește o seamă de activități religioase care privesc viața omului în diferitele momente ale existenței, de la naștere până la moarte, precum și cele legate de îndeletnicirile sale zilnice și protecția casei și a familiei. Astfel încât biserica satului este foarte implicată în tot ceea ce reprezintă funcțional viața religioasă, cât și în întreaga spiritualitate a satului, cele două componente confundându-se. Ea organizează viața religioasă și promovează valorile ce-i aparțin, dar viața religioasă a satului românesc are o cuprindere mai mare decât cea arătată. Există în viața satului tradițional o seamă de credințe și manifestări, care, deși nu au un caracter creștin, sunt apropiate ca natură. De exemplu: în cadrul sărbătorilor de iarnă, colindele de tradiție mai veche, precreștine, au fost dublate de cele religioase; sfințirea apei la Bobotează; postitul și dereticatul în gospodărie înaintea marilor sărbători creștine etc. Este vorba de o mulțime de fapte religioase, mituri și practici, cunoscute în folclor sub numele de credințe, obiceiuri și superstiții populare, catalogate drept păgâne. Dar realitatea este mai complexă. Viața religioasă a satului românesc este o componentă esențială a vieții spirituale rurale, nu poate fi definită și înțeleasă fără studiul totală a acestor interferențe. Deși pot fi delimitate structural, cele două categorii de fenomene și manifestări formează un întreg organic, ce vin îngemănate prin milenii. Viața religioasă a satului cuprinde în adevăr biserica, dar viața spirituală ce o înglobează este mai bogată și complexă, mai adâncită în sensurile tradiției, cuprinzând și înfățișările păgâne ale existenței. Viața spirituală a satului, mult mai bogată, cuprinde atât viața religioasă a țăranului, cât și toate manifestările artistice, credințele, datinile și obiceiurile populare, care îi conferă identitate și acel specific etnic. Țăranul român păstrează, în mentalitatea sa, o mare adâncime a credinței în Dumnezeu. Este viziunea românească despre mântuire, despre Frumos și Bine, despre neamuri, despre valorile umane reprezentate de eroi

(Ileana Cosânzeana, Făt frumos, Muma Pădurii), despre viața fără moarte. Toate elementele acestea, deși sunt populare, în basmele noastre, cuprind adevărata concepție a românilor despre Dumnezeu. O largă concepție a universului, prin care țaranul încearcă să cuprindă cu mintea toată această lume care îi îmbrățișează ființa și de a cărei taină și frumusețe se simte atras, o filosofie populară dintre cele mai bogate și interesante, întregesc viața spirituală a satului, în care biserica are un rol fundamental. Credințele, creațiile și manifestările din domeniul vieții spirituale sunt numeroase și variate. Din punct de vedere etnografic, pe primul-plan se situează *obiceiurile și practicile magice*, prin care se invocă fertilitatea și belșugul, sănătatea oamenilor și a animalelor, precum și prevenirea factorilor negativi, naturali ori atribuiți supranaturalului, la care se adaugă cele de împliniri în viața socială. Pentru noi, cei de astăzi, semnificațiile originare ale unora s-au pierdut; de-a lungul timpului, aspectele exterioare ale obiceiurilor au supraviețuit, fiind încărcate în timp cu alte și alte înțelesuri. La întrebarea de ce se practică, se răspunde că așa s-a pomenit din strămoși, sau că „așa se cuvine”, astfel încât se pot detecta estomparea sau chiar pierderea treptată a semnificațiilor simbolice ale unor manifestări spirituale, credințe și obiceiuri. (Anexa 6)

Cultura materială are componente obiectele și meșteșugul dobândit pentru a le confecționa, casele și felul în care sunt construite, așezările (satele) și organizarea acestora, uneltele de muncă și tehnicile ce se folosesc, portul popular, obiectele de uz casnic. Deoarece cultura populară este, în ansamblul ei, un fenomen unitar ca structură și semnificație, această distincție între cultura spirituală și cea materială are un caracter convențional.

Cultura, deși un fenomen social, contribuie hotărâtor la întemeierea spirituală a omului.

Cultura kitsch este un fenomen secundar, derivat din incompetență și superficialitate, manifestare de prost gust, pasișă cu pretenții artistice. Un lucru ieftin sub toate aspectele, surogat făcut să înlocuiască adevărata artă și să satisfacă nevoia vulgară de frumos-derizoriu, adică de drăgălaș. A luat amploare odată cu apariția produselor create pe scară industrială și extinderea globalizării, dar și din lipsa de cultură și de idealuri, false valorilor sau modele umane, care a făcut posibilă apariția și extinderea „manelizării.” Ia forme diferite, imitații ieftine și strălucitoare, de la gablonțuri și mărgelile colorate, din sticlă ieftină – înlocuind bijuteriile și obiectele de podoabă – haine cu tot felul de înscrisuri, până la produse folclorice. Un exemplu elocvent îl constituie manelele, atât de gustate de o parte de tineri și nu numai. Sunt periculoase în măsura în care pervertesc gusturile și produc false ierarhii, răstoarnă scara valorilor și duc la confuzii

nedorite, când de la ridicol la sublim este un singur pas. Dreptul la opinie și la libera exprimare este confundat cu adevărul absolut. Spoiala de cultură făcută la seral sau la multele emisiuni de animație de la multele televiziuni în goană după „rating”. Viața trăită superficial, la vedere, zgomotos și spectacular, arogant și agresiv. (Anexa 7)

Anexa 1: „Omul a fost și este o ființă culturală, tot ceea ce-l înconjoară având o justificare în planul cunoașterii; gesturile, acțiunile sale, în cea mai mare parte a lor, au referințe culturale foarte complexe. Astfel, dansurile, mesele, sacrificiile rituale etc. sunt pe deplin motivate din punct de vedere cultural”. Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Paideia, 2006, p. 56

Anexa 2: „Nașterea socială echivalează cu un complex proces de dezvoltare, cu o modelare culturală a individului, cu o însușire conștientă a valorilor etice create de-a lungul existenței sale istorice de colectivitatea în care s-a născut.” Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Facla, 1988, p. 8.

Anexa 3: „Ideea lui Cicero s-ar putea rezuma astfel: «cultura este o lucrare nu numai asupra naturii, ci o intervenție a comunității și asupra spiritului uman, pentru că spiritul a simțit mereu nevoia ordonării logice a vieții și a relațiilor omului cu sine și cu lumea exterioară».” Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Facla, 1988, p. 8.

Anexa 4: *Așa s-a ivit magia și comportamentele rituale, pentru că toate practicile magice au încercat să realizeze o adecvare între om și mediu, prin luarea în posesie a legilor naturii. Înțeleasă ca un ansamblu de practici, magia a îndeplinit în cadrul culturilor străvechi funcția de a crea omului măcar iluzia stăpânirii realului.* Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere* - Timișoara, Facla, 1988, pag. 10.

Anexa 5: „Fiecare popor își exprimă personalitatea mai ales prin intermediul culturii. În structura culturii naționale un important rol îl ocupă bunurile materiale și valorile spirituale care s-au transmis de la o generație la alta. Prin valorile spirituale ale poporului nostru create în zbuciumata sa istorie putem situa și prețioasele creații folclorice, obiceiurile și ritualurile sale.” Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Paideia, 2006, p. 67

Anexa 6: „Cu toate că sensurile arhaice au dispărut din memoria oamenilor, în gesturile și comportamentul lor fizic și psihic în timpul împlinirii unui ceremonial a rămas totuși o vagă conștiință a actului, având ca scop de a acționa într-un sens favorabil asupra fenomenelor din mediul înconjurător.” Vasile Golban, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 65

Anexa 7: Ilustrăm cu câteva „făcături” din „folclorul nou” al Țării Oașului. (Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Editura Lamura, Negrești-Oaș, 2004):

Mândru îi omul brunet
Dacă îi și înțâlept;
Mândru îi omul negruț
Dacă vinde mărci pe-ascuns.

Chematu-m-o la Raion
Să vorbesc la telefon;
Căpitanu-i băiat bun,
Mi-o dat merinde de drum,

Oșenia-i mândru nume,
Toată lumea așe spune;
Oașu-i cu flori și soare
Și fetele-s domnișoare.

M-o trimăs în Satu Mare
Ca să-nvăț politicizare,
Să viu acasă cuminte,
Să mă pună președinte.

*Partidul, cu-nvățăminte
Ne-o luminat mult la minte,
Să lucrăm acum mai bine
Cu tractor și cu combine.*

*Să știi, mândră, că m-am scris
În partidul comunist
Și-om scăpa de ciocoime
Și de-acum om trăi bine.*

*Azi fetele nu-s sărace,
Se mărită cu cin' le place,*

*Că sunt în Gospodărie
Și lucră cu veselie.*

*Țara noastră să trăiască
Și să înflorească
Cu flori mândre înflorite
Și cu holde înverzite.*

*Hai țai și țurai,
Trăiască cine-a trăi,
Trăiască talpa țării
Și conducătorii ii.*

2. Omul și relația sa cu Universul în mediile tradiționale

În fața existenței lumii, țăranul adoptă o atitudine realistă; el observă și încearcă să înțeleagă și să cunoască realitatea obiectivă în dimensiunile ei definitorii. El înțelege că face parte din această realitate, percepe Universul (Cosmosul în general) și se consideră ca parte integrantă a acestuia. (*Anexa I*) El încearcă să înțeleagă care-i rostul său pe lume și să se integreze acestei armonii cosmice. Viziunea asupra lumii și vieții a țăranului tradițional s-a format și cristalizat din îndelungata observare a realității înconjurătoare, din felul cum și-a reprezentat trei dintre dimensiunile esențiale ale existenței: spațiul, timpul și cauzalitatea. În accepția lui Ernest Bernea, acestea sunt categorii fundamentale care au format mecanismul de gândire a țăranului din comunitățile rurale tradiționale, elemente raționale și emoționale care au generat o concepție și viziune realistă, interesantă și originală asupra lumii.¹ Din contactul direct și permanent cu realitatea, și-a dezvoltat cunoștințele și experiența, transmise și îmbogățite prin tradiție, acumulând acel tezaur material și spiritual care i-au asigurat progresul.

Spațiul, așa cum era reprezentat în satul românesc tradițional, este perceput ca mediul înconjurător, de o important esențială, care condiționa însăși existența. Înainte de a trăi într-un cadru social, omul a trăit într-un mediu natural, în grote, peșteri sau bordeie, astfel încât evoluția lui s-ar putea rezuma la un dialog permanent cu natura și cu legile ei. Viziunea spațială a lumii este compusă din două dimensiuni: a) spațiul terestru; b) forma și ordinea cosmică. Cercetarea spațiului contribuie nu numai la cunoașterea mentalității generale a satului tradițional, dar deschide și căile spre înțelegerea fenomenelor și manifestărilor concrete de cultură materială

¹ Ernest Bernea, *Cadre ale gândirii populare românești*, [București], Cartea românească, 1985

și spirituală, cum sunt datinile și obiceiurile. Spațiul este modul cum își reprezintă lumea obiectivă, ce poate fi cunoscută, dar și lumea necuprinsă, închipuită, bănuită. Lumea în care trăiește este creată de un principiu suprem, Dumnezeu atotputernic, o lume bine rânduită. În centrul acestei lumi este satul, ca reprezentare materială, care dă consistență viziunii despre lume. Spațiul satului este legat de lucruri și forme concrete: casa, gospodăria, ograda, ulița, vatra satului sau hotarul. Omul se simte integrat în această lume concretă, participă la această rânduială, a cosmosului și a satului. Armonia cosmică poate fi întâlnită în diversele ceremonii ale ciclului familial sau în cele agrare, cum ar fi viziunea integrării cosmice din „Miorița”, Iertăciunea la nuntă, aspectele laice ale înmormântării (bradul) etc. (Anexa 2) În centrul preocupărilor oamenilor se situau *pământul*, din care plantele sorb seva hrănitore, și *cerul*, de unde acestea primeau lumina și căldura, de unde primeau ploile, pentru zămislirea rodului. De împlinirea acestor condiții, depindea însăși împlinirea vieții.

Din înțelegerea concretă a lumii, a naturii și a vieții, țăranul își formează și reprezentarea spațială a celorlalte dimensiuni: pe verticală și pe orizontală. Dimensiunea verticală înseamnă în primul rând cerul, iar cea orizontală înseamnă pământul. Deși cu deosebiri uriașe, dincolo de dimensiuni și forme, există o deosebire esențială: între natural și supranatural. Cerul reprezintă veșnicia celeilalte lumi, de dincolo, pe când pământul reprezintă tot ce-i trecător; tot ce se naște, este sortit morții, nimeni nu poate scăpa de asta. Cele două lumi, pământească și celească, sunt despărțite de bolta cerului.

CERUL. În credințele românilor, cerul era închipuit ca o boltă uriașă. Ca fundal, întreaga boltă este împodobită cu simbolurile solare: stelele, soarele, luna, care au manifestat o statornică atracție pentru cunoaștere. În vremurile străvechi, oamenii nu aveau instrumente ca să se poată orienta în timp, să știe când cad sărbătorile sau să-și rânduiască vremea lucrărilor agricole, așa încât se orientau ziua după poziția soarelui pe cer, iar noaptea după fazele lunii și poziția diferitelor stele; atât ziua, cât și noaptea, privirea țăranului era îndreptată spre cer, de unde descifra indicii asupra curgerii timpului și vremii, pentru a-și putea rândui muncile agricole/pastorale.

Dar dincolo de bolta cerească, ce poate fi percepută cu privirea, există o altă lume ce nu se vede, nepământească, populată de sfinți și de Dumnezeu, raiul unde vor poposi și sufletele pământenilor fără de prihană, loc asimilat cu idealul absolut, răsplata supremă pentru toate sacrificiile răbdate în viața creștinească de pe pământ, loc de verdeață, fără durere și fără suferință. De aceea, și-l imaginează ca pe un peisaj terestru idilizat, spiritualizat, care satisface din plin toate nevoile și aspirațiile oamenilor.

Peste această reprezentare inițială, s-a suprapus concepția biblică preluată din creștinism asupra cerului și lumii celeste, care stabilea locul lui Dumnezeu de Întemeietor al universului primordial, precum și al celorlalți sfinți și care supuneau la o primă judecată sufletele morților, îndreptându-le spre rai sau iad, după faptele lor bune sau rele. Conform tradiției creștine, intrarea în cer se face prin porțile cerului, iar sufletele puteau intra în lăcașurile destinate prin poarta raiului, respectiv prin poarta iadului. Cel care hotărăște accesul pe poarta raiului este cel dintâi dintre sfinți, Sfântul Petru, piatra de temelie a bisericii creștine.

SOARELE. Soarele a fost perceput ca un element esențial care face posibilă existența și care aduce numai binefaceri. Forma și rotația soarelui pe bolta cerească au generat nu numai întrebări, ci și mituri și legende legate de originea, rostul lui în perindarea ciclurilor vieții: anotimpurile, noapte-zi. Așa se explică de ce dacii erau atât de legați de soare, încât, atunci când era acoperit de nori, trăgeau cu arcul în sus, să elibereze soarele. La cei mai vechi daci, soarele era obiectul principal de cult, care se păstrează peste veacuri, în arta populară, în datini și obiceiuri, în folclor în general, mărturie a cultului solar, păstrat și la joc, cum este Roata feciorilor din obiceiul de nuntă, sau la danț. În practicile magice, fata își dorește să fie „videroasă” ca soarele.

Marele astru este simbolizat pe o sumedenie de produse, unelte, obiecte de uz casnic, conturat ca un cerc, rozetă, vârtej, fiind sgrafitat pe vase ceramice, sculptat în rozete pe porți și stâlpii porților, ai pridvorului sau fruntariile caselor, pe leagăn, pe semnele de morminte, pe lăzile de zestre, obiecte de mobilier sau unelte de muncă etc. Deoarece soarele este foarte prezent în viața și conștiința oșanului: pâinea ia forma soarelui, colacul de nănaș și cununa de mireasă la fel, deoarece simbolizează însăși viața, dăinuirea și căldura dragostei care întemeiază familia. Când se roagă, oșenii se întorc cu fața către răsărit, căci soarele reprezintă însăși viața. Din observațiile asupra mersului soarelui au deprins mersul vremii în cursul anului și rotația ciclului vegetației, și stabilirea celor patru anotimpuri ale anului. Oamenii și-au statornicit repere calendaristice pentru începutul și sfârșitul acestora legate de unele sărbători, de praznice care constituiau puncte fixe de orientare în curgerea timpului. Astfel, la solstițiul de vară, de Ispas (Sânziene) se socoate că natura este în plenitudinea sa și ierburile de leac au forța maximă, dată de soare, când acesta ajunge la apogeu și de atunci începe să descrească; Schimbarea la față (6 august) este socotită miezul verii, iar Ziua Crucii (14 septembrie) începutul toamnei. Nu întâmplător, la cumpăna dintre ani, solstițiul de iarnă aproape coincide cu marea sărbătoare a creștinătății, Crăciunul, când Soarele biruie asupra vremurilor potrivnice și începe să crească, semn că natura renaște, iar

puterea soarelui sporește, oamenii cinstind cu mare bucurie acest eveniment. Pe lângă acestea, fiecare anotimp are câte un praznic în care se concentra toată puterea timpului, cum este Sf. Gheorghe pentru primăvară, Sf. Ilie pentru vară, Sf. Dumitru pentru toamnă, Sf. Vasile și Sf. Ion pentru iarnă.

Ținând cont de practicile magice și cultice precreeștine, creștinismul a stabilit principalele sărbători la începutul anului, în ciclul sărbătorilor de iarnă și la începutul primăverii, în ciclul mai lung al sărbătorilor de primăvară, în desfășurarea cărora practicile cultice creștine au fost dublate de numeroase obiceiuri ancestrale. De aceea, vrăjile, farmecele și descântecetele se făceau numai înainte de răsăritul soarelui sau după apus. Credința, răspândită în creștinism, că soarele a fost creat de Dumnezeu ca să lumineze și să încălzească pământul nu a eclipsat tradițiile mai vechi despre el.

Frecventă este credința că soarele, ca și omul, obosește de lunga călătorie pe care o face pe bolta cerului și are nevoie de popasuri peste zi, iar noaptea merge și el să se culce. Deoarece, în credința populară din Oaș, soarele primordial a fost om: (*Anexa 3*)

De asemenea, există credința că soarele și cu luna erau frați, care s-au iubit mult și au dorit să se căsătorească, lucru care nu a fost încuviințat de Dumnezeu, ba mai mult, a rânduit să nu se întâlnească, soarele să lumineze ziua, iar luna noaptea.

LUNA. Din teamă de necunoscut sau întuneric, luna era privită ca sfântă, deoarece ea lumina în timpul nopții, când își manifestau puterea malefică duhurile necurate, sălbăticiunile și răufăcătorii. Se credea că a fost sora mai mică a soarelui, frumoasă fără pereche, cu care soarele a hotărât să se căsătorească, dar Dumnezeu nu a îngăduit (incestul fiind socotit ca cel mai mare păcat în rândul oamenilor). Creatorul i-a prefăcut în aștri luminoși care strălucesc pe rând, noapte-zi, sortiți să nu se mai întâlnească. Dar, spre deosebire de soare, luna răsare mai devreme sau mai târziu, fiind vizibilă și ziua uneori. (*Anexa 4*)

rotația ei în jurul pământului a permis împărțirea timpului anului în douăsprezece luni, precum și după fazele lunii: lună nouă, lună plină, lună veche. Schimbarea lunii durează cam trei săptămâni. (*Anexa 5*)

În credințele populare se păstrează mentalitatea privind existența unor faze favorabile și a altora nefavorabile unor activități umane: semănat, recoltat, precum și numeroase practici magice, descântece, farmece, vrăji, când luna are/nu are putere. Prevestirea vremii se leagă de îndelungate observații asupra lunii în condiții atmosferice diferite: înnorat/senin, umiditate/uscăciunea aerului. Fata îndrăgostită își destăinuie iubirea ascunsă lunii, care știe să păstreze taina inimii și să aline dorul. Iubirea capata astfel dimensiuni cosmice. Și în poezia lirică se întâlnește exprimată relația cu acești aștri tutelari: *Orișicui mă jeluiesc / Nim'ica nu-mi folosăsc./ Mă*

jeluiesc cât'ă soare,/ Dimineața, pe răcoare; / Mă jeluiesc cât'ă lună,/ Sara, când pleacă-n lume./ Soarele m'ie mi-o spus,/ Luna veste m'i-o adus.”
(Racșa)

STELELE sunt considerate corespondentele celeste ale oamenilor. Ontologic, oamenii sunt egali între ei, existențial sunt diferiți; destinul este cel care îl particularizează pe om. Dumnezeu îi dă sufletul, esența divină. Românul crede că fiecare om are în cer steaua lui, care se naște și moare odată cu el: crede că, atunci când se naște un om, apare pe cer și steaua lui, iar atunci când vede pe cer o stea căzătoare, spune că moare un om. (*Anexa 6*) De asemenea, se crede că aceste stele trasează, de la naștere până la moarte, coordonatele destinului omenesc, dezvăluit de *ursitoare*, care la naștere urzesc viitorul aidoma unui fir, *firul vieții*, credință care se justifică prin dorința statornică a omului de a scoate evenimentele vieții de sub zodia întâmplătorului și de a le supune unui proces causal.

Prin aceasta, ciclul vieții omului se înscrie într-o dimensiune astrală. E de ajuns să amintim mitul biblic al nașterii lui Isus, anunțat ca Mesia care va împărăți lumea, a cărui naștere minunată a fost anunțată de apariția unei stele strălucitoare cum n-a fost altă, care i-a condus pe cei trei crai de la răsărit până la locul nașterii Mântuitorului. Până în perioada premodernă, cerul înstelat a fost studiat cu multă luare-aminte, oferind informații importante pentru veghea de noapte, paza împotriva răufăcătorilor, a sălbăticiunilor, paza recoltelor, precum și cu prilejul popasurilor, în drumeții, în migrațiuni sezoniere, la muncile pământului ori la pădure. Între Luceafărul de seară și cel de dimineață, alte stele arătau ceasurile nopții. Atenția oamenilor s-a îndreptat asupra celor mai mari și mai luminoase, precum și asupra celor grupate în constelații. Considerate ca semne cerești, acestea au fost nu numai cunoscute, ci au primit și denumiri populare, pentru o identificare mai ușoară în mediul sătesc. În Oaș, în rândul celor mai cunoscute, sunt cele care au asemănare cu elemente din realitatea concretă: Calea Laptelui, Carul Mare, Carul Mic, (sau Ursa Mare și Ursa Mică), Cloșca cu Puii sau Găinușa, Gemenii, Crucea, Steaua Păcurarului, Săgetătorul, Calul, Grapa. Dacă majoritatea astrelor cerești sunt cunoscute de poporul român sub aceeași denumire, asemănătoare sunt și credințele în legătură cu ele. Alături de lună, au fost prețioase indicatoare pe timpul nopții. Calea-Laptelui apare pe boltă ca un drum colburos, ca un brâu albicios, constituind un important reper pentru orientarea în spațiu, în timpul nopții. (*Anexa 7*) Carul Mare și Carul Mic (Ursa Mare și Ursa Mică) sunt cele mai cunoscute constelații boreale, care se mențin tot timpul pe bolta înstelată, reper de orientare. Carul Mic se aseamănă cu Ursa Mare, având o dispunere mai strânsă. Este foarte cunoscută, deoarece oferă indicii de amplasare a Stelei Polare (denumirea populară: Stâlpul, Steaua Ciobanului/

Păcurarului), după care se orientau ciobanii, călătorii, fiind foarte aproape de polul nord ceresc. În jurul ei se pare că se rotește întreaga boltă cerească. Luceafărul, steaua cea mai luminoasă de pe cer (planeta Venus), este principalul reper pe timpul nopții.

Cunoștințele și credințele țaranului român în legătură cu cerul și stelele erau numeroase în satul tradițional, deoarece oamenii încercau să vadă semne ale mersului vremii, prevestiri de belșug ori de foamete, calamitate, de viață și de moarte, legându-și speranțele de mai bine și temerile de cele rele. Astfel, oamenii au descoperit diferitele relații și corespondențe stelare cu lumea pământească, care ar putea influența destinul. Găinușa era peste tot un important reper pe timpul nopții, urmărită cu mare interes pe timpul iernii, mai ales de femei, care torceau până târziu. (Anexa 8) La sosirea primăverii, când pe cer a răsărit o anumită stea, țaranul știe că poate să iasă cu oile la pășunat sau când să iasă la arat sau semănat. Copiii colindă cu steaua, anunțând vestea cea mare a nașterii Mântuitorului. Iar fetele încearcă să prevestească pe stele aflarea ursitului sau a destinului, „orânda”.

PĂMÂNTUL. Alături de soare, pământul e socotit o sacralitate primară, care zămislește bunurile care asigură și protejează însăși viața oamenilor și animalelor. Din cele mai vechi timpuri, se invocau puterile germinative, prin numeroase figurine de lut ars, reprezentând fertilitatea, în lipsa cărora oamenii și animalele erau expuși înfometării. Menținerea credinței privind sacralitatea pământului se leagă și de faptul că în pământ oamenii își îngropau morții, al căror cult a apărut de timpuriu. Deoarece, în perspectiva biblică, primii oameni au fost zămisliți din pământ, și în pământ trebuie să se întoarcă.

Argila este o componentă a pământului din care Creatorul l-a zămislit pe om după chipul și asemănarea sa, peste care a suflat duh sfânt, însuflețindu-l; acesta l-ar fi inspirat pe omul primitiv, frământând lutul, pe care l-a întărit cu o altă sacralitate primordială, focul, confecționând obiecte de primă necesitate, atât materială, cât și spirituală. De aceea, ceramica se situează ca prima mare descoperire a omenirii, ce a înregistrat o largă răspândire, încă din preistorie. În aria noastră culturală, la Medieșul Aurit, a fost un puternic centru ceramic al dacilor liberi, meșteșug care s-a încetățenit peste veacuri la Vama, perpetuat ca un important centru până în zilele noastre.

Și în Țara Oașului, Mușlea a identificat, în 1932, credințe privind geneza Pământului. (Anexa 9)

Timpul. Omul satului natural a sesizat ritmurile naturii, succesiunea anotimpurilor și a învățat când trebuie să facă o anumită lucrare agricolă. Toate lucrurile au timpul lor și ordonarea în timp a activităților omului este

o necesitate; nu poți face nimic la voia întâmplării, care să nu aibă reper în timp. Viața omului se desfășoară cursiv, între cele două limite, naștere și moarte, ca o călătorie plină de întâmplări. Trecerea omului prin timp poartă numele de destin, de soartă; se pune problema în ce măsură viața acestuia poate fi influențată. Credința cea mai răspândită în legătură cu acest aspect este că viața omului este predestinată, este hotărâtă de la început, uneori chiar înainte de a se naște, că omul trăiește cum i-a fost sortit, cum i-a fost „orânda”. Singurul moment în viață în care poate fi influențată ursita omului este la naștere, când vin ursitoarele, prin captarea bunăvoinței acestora. În Oaș este slab reprezentată credința în ursitoare la naștere. Dar în satul arhaic mai exista și atitudinea că „soarta mai e și așa cum și-o face omul”, adică prin voință, omul poate influența soarta sa. Dacă viața este un dar divin, omul nu are voie să-l risipească, este responsabil de împlinirea sa, adică „Dumnezeu îți dă, dar nu îți bagă în traistă.” Dacă dobândirea raiului este idealul absolut, acesta nu este pentru răi, leneși, ticăloși, ci pentru cei vrednici.

Omul nu trăiește singur, ci într-o colectivitate, cu care împărtășește un destin comun, soarta omului fiind direct legată de aceea a colectivității sau a poporului, mai ales în cazul țaranului român care a trăit sub determinarea unor rânduieli tradiționale. Omul și-a desfășurat existența în concordanță cu ritmul anotimpurilor, cu ritmul cosmic, dar activitatea sa s-a desfășurat și în funcție de unele reprezentări și unele rânduieli tradiționale, care ordonează viața obștească. Acțiunile omului au o seamă de determinante, între care coordonata temporală este foarte importantă, condiționând toate faptele sau evenimentele omului. Că e nuntă sau rugăciune, că e arat sau secerat, toate au timpul lor, și e bine să-l cunoști, dacă a sosit ceasul, ziua sau luna. Pentru orice lucrare, ca omul să izbutească, trebuie să respecte însușirile, sensurile și tainele timpului: nu face nunți în post, nu pornește la drum în miez de noapte, începe casa luna, se ferește să înceapă un lucru marțea sau sâmbăta, socotite zile rele, și alte nenumărate fapte legate de lucrările agricole, creșterea animalelor, industria casnică ș.a.

Din respectarea însușirilor timpului a apărut calendarul, care reprezintă organizarea timpului cu caracter religios și magic. Calendarul dezvăluie aspecte ale timpului ca împlinire a actelor rituale; sărbători ca Boboteaza, Florii, Sânjorzul, Sânzienele cuprind un mare număr de obiceiuri și ritualuri. Îndeosebi sărbătorile imprimă un ritm timpului, sunt condiții temporale ale unor acte rituale, mai ales că sărbătoarea, ca timp sacru, potențază aceste acte. Calendarul este sistemul cel mai încheșat de organizare și ritmare a timpului într-o colectivitate ca aceea a satului românesc, cuprinde toate caracterele și virtuțile timpului, așa cum sunt trăite

de țaranul satului tradițional. Timpul este împărțit în unități mai mari (luna, anotimpul, anul) sau mai mici (ora, ziua), independente una de alta, dar și cu caracteristici distincte. Unitățile de timp în calendarul tradițional sunt încadrări ale timpului în forme și date concrete, ce îl fac mai accesibil, mai diversificat, mai ritmat. Legate direct de viața oamenilor, cele două axe ale echinocțiilor și solstițiilor au concentrat în jurul lor și principalele sărbători din calendarul popular (care nu coincide cu calendarul astronomic). Ele au devenit „stâlpii calendarului popular“, alcătuind repere esențiale pentru agricultori și păstori. Agricultorii și-au suprapus practicile specifice și sărbătorile peste datele echinocțiilor și solstițiilor, în timp ce păstorii le-au decalat cu o lună mai târziu, deoarece creșterea animalelor (oi, capre și vite mari) se desfășura după alte ritmuri biologice.

Anotimpurile au un profil propriu, dat de caracterul lor ciclic, care se integrează în ritmul cosmic, dar în același timp sunt potențate de credințele ce aparțin viziunii asupra lumii, specifice țaranului român și satului tradițional. Anotimpurile anului au fost asociate, din vechime, cu vârstele omului sau cu cele patru etape ale vieții: copilăria (primăvara), tinerețea (vara), maturitatea (toamna) și bătrânețea (iarna). Viața omului este alcătuită din perioade/ etape și se supune unui ritm care stabilește totodată o ordine a lucrurilor.

O altă unitate de timp este *luna*; douăsprezece la număr, ele sunt legate concret de natură și viață; lunile condiționează activitatea umană și săvârșirea unor datini care devin eficiente și benefice prin luna în care se împlinesc. Lunile se asociază cu zodiacul, ceea ce le dă o însemnătate și mai mare în descifrarea destinului omenesc. Structura sufletească și destinul omului sunt considerate în relație directă de luna și zodia în care omul s-a născut.

Săptămâna organizează timpul calendaristic pe etape de șapte zile, deduse din observațiile empirice asupra satelitelui natural al pământului, care încheie o fază de evoluție în șapte zile și nouă ore: șase zile lucrătoare și a șaptea dedicată odihnei și spiritului. Importanța săptămânii iese în evidență în preajma marilor sărbători: de ex. săptămâna mare (dinainte de Paști) sau săptămâna luminată (de după Paști) sunt cele mai importante, încărcate de semnificația sărbătorilor. În preajma acestor sărbători apar și posturile, cu încărcătura lor religioasă, în care oamenii sunt supuși unui regim de viață mai sever spiritual.

Ziua, cea mai concretă între unitățile de timp, dă calitate săptămânii și, implicit, vieții omului, prin sensul de început al unei perioade (Anul Nou și prima zi a lunilor). Mai ales la Anul Nou, se desfășoară o serie de obiceiuri, multe de divinație și urare legate de viața omului; fetele mari își cercetează viitorul și își caută ursitul. Fiecare zi din săptămână are anumite

caracteristici și rosturi, prin însemnătatea spirituală cu care este înzestrată. Bunăoară, luni e bună pentru a începe o lucrare, marți nu-i bună la drum, miercuri e zi bună, lucrul se împlinește, joi e în apogeul puterilor, vineri e mai de seamă, calitativ, după duminică (un luminos ospaț spiritual), sâmbătă e a morților. Fiecare zi are locul ei în calendar și rosturile proprii; fiecare zi are în mentalitatea populară firea sa și un conținut propriu.

Așadar, unitățile de timp sunt forme de expresie ale aceluiași cadru al existenței și elemente ale vieții spirituale în satul tradițional românesc, care încorporează o seamă de date ce contribuie la înțelegerea existenței umane. Omul s-a pus în acord cu mediul înconjurător și cu ritmurile cosmice, prin această salvatoare și salutară invenție a societății umane: calendarul, ca reprezentare a timpului organizat. Pentru mentalitatea satului tradițional, calendarul este un dat spiritual, pentru a deosebi timpul sacru de cel profan, care definește atitudinea omului în fața lumii și vieții. Dar timpul diferă de la om la om, conturând fiecăruia un destin propriu.

Anexa 1: *Această participare la taina ființei este dimensiunea fundamentală a destinului omului. Fundamental însă, credințele țaranului român în legătură cu destinul nu sunt fataliste. Omul ia parte la întregimea cosmosului, precum și la permanentizarea acestuia. „O notă a spiritualității românești e sentimentul solidarității cu Întregul”* (Mihai Cazacu, *Divin și uman în spiritualitatea românească*, Timișoara, Editura de Vest, 1994, p. 198). *La naștere, la căsătorie, la moarte, în fiecare moment al existenței sale omul creează lumea, el însuși fiind un univers, un destin individual.* (Lucia Berdan, *Fețele destinului*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1999, p. 84)

Anexa 2: *Cerul și pământul, principalele componente cosmice ale planetei, au fost intuite din timpuri preistorice ca principali factori care au generat și permanentizat viața. De aceea, încă din cele mai îndepărtate vremuri, au apărut și s-au răspândit numeroase credințe de invocare a ajutorului lor, pentru satisfacerea cerințelor vitale,* (Valer Butură, *Cultura spirituală românească*, pag. 85)

Anexa 3: *De mult o fost Soarele om. Ș-o fost rândunica față frumoasă. Și Soarele o luat de soțâie. Da' o avut și soacră rândunica. Și soacră-sa o mână la ciumă după sâta, să cearnă fărină pentru pască. O mârș mai întâi la Luni și i-o dat o cute acolo. Apoi o mârș la Marț și-o întreat că unde șade ciuma. S-o dus apoi la Mn'ercuri și i-o dat o cloșcă cu pui acolo. S-o dus la Gioi și i-o dat o uiagă de lapte. Dup-aceea s-o dus la Vineri și-o ntreat iar că unde șade ciuma? Ș-acolo i-o dat un chieptene. Și dup-aceea s-o dus la Sâmbătă. Ș-acolo Sâmbăta i-o spus că să nu să bage-n casă, să ceie sâta la ciumă, că o a mânca. Ș-apoi i-o spus că să meargă-n tindă și să ieie sâta, că-i în cămară și să fugă cu ea. Și o spus că când s-o lua după ea, s-arunce chieptenele, că s-a fa[ce] deal de ciont din chieptene. Și s-o dus la ciumă și-o luat sâta s-o fugit cu ea. Și s-o luat ciuma, - o fost o femeie hâdă – după ie, cu calu'. Și fata o aruncat chieptenele gios și s-o făcut deal de ciont și ciuma o ros dealu' până ce o mai agiuns pe față. Ș-o țâpat și cutea și s-o făcut deal de pchiatră. Dup-acea o ros și dealu' al de piatră și iar o agiuns pe față. Dup-acea o țâpat fata uiaga cu laptele gios, și s-o făcut apă mare de lapte. Și ciuma tât o băut, până ce o crăpat. Ș-apoi n-o putut fugi mai mult după față. S-o dus fata acasă la soacră-sa și i-o spus soacră-sa să coate sub un lepedeu: o fost Soarele. Ș-o vădzut că-i Soarele așa de luminos ca o rujă de pe câmp. Atunci s-o și făcut rândunică și-o zburat. Pân-atunci Soarele o fost*

fecior așa ca ăștilaț' – Bixad. (Ion Mușlea, *Cerceări folclorice în Țara Oașului*, Ed. a II-a, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj Napoca, 2004, CLXXXIV, p. 180)

Anexa 4: *O fost odată doi țigani. S-o dus a fura di la oarice om din poiată. Și Luna îmbla pe pământ, o fost vederoasă, ca un om. Și i-o vădzut, și țigani s-o temut că i-or vedea oamenii. Și-o aruncat cu lopata gunoiu' cătă Lună. Și-apoi Luna i-o tras la ea. Și de-atunci, cându-i can ceață, să văd doi oameni în Lună.* – Bixad. (Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCXXXIX, p. 250)

Anexa 5: *Atunci când rămâne luna mn'itite, o mânâncă Vârcolac. La Paștele jîdzilor, când ie roată luna, apoi o și mâncat în acea sară. Alea-s semne. Vârcolacii să tra[g] de pă apă.* – Moişeni. (Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCXL, p. 250)

Anexa 6: *Atâtea stele is, cât' oameni. Tăt omu' are o stea. Aceea stea-i mai mândră și mai mare, care nu ie omu' păcătos, care-i mai bun. Cân' cade orice stea, atuncenică omu' moare.* – Moişeni. (Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCXLI, p. 250)

Anexa 7: CCCXLII: *După ce iese Găinușa, să fa[ce] așa pă cer, peste cer, calea lu' Troian, cu paiete. Am audzât din bătrâni că și-o pcherdut paiete pă cale.* – Cămârzana; CCCXLIII: *Troianu' o dus cu caru' paie de grâu. Și-o tăt pchicat gios. Troian – sfânt o fost ala* – Moişeni. (Ion Mușlea, *Op. cit.*, p. 251)

Anexa 8: *După ce iese Găinușa, să fa[ce] așa pă cer, peste cer, calea lu' Troian, cu paiete. Am audzât din bătrâni că și-o pch'erduț paiete pă cale [Calea lactee] – Cămârzana.* (Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCXLII, p. 250)

Anexa 9: CCCXXXVII: *Când o fost giudețu, o crescut pământu' de cinsprădzece stângeni. Creștè pământu'. De n-are creștè pământu', ar hi și-acum pchisoc de-ala. Numa' pchiatra nu creștè, c-aceea o blăstămat Maica Sfântă: rădăcină n-o făcut, în sus n-o crescut. Tăt o crescut pân-o blăstămat Maica Sfântă, d-aia o blăstămat. [Arătând spre munți] : Vedz cum o crescut pchiatra. De n-o blăstăma, creștea până-n ceriu bolohanii ceia. Apoi n-o hi fostă lut, numa' bolohani.* – Moişeni; CCCXXXVIII: *Tău – acela să răsufliă pământu'. Pă apă sām² noi. Câteodată, cândva-cândva, să clătește pământu', tremură și blidele-n cuier, atunci să-ntoarce peștii. Pe tri pești stă pământu', mari cătu-i lumea.* – Moişeni.

3. Omul și relația sa cu socialul în mediile tradiționale

Comunitatea etnică semnifică o organizare socială caracterizată printr-un teritoriu comun, un mod de viață specific și o concepție unitară despre lume, matrice care modelează anumite particularități care fac ca un popor să se deosebească de altele. Comunitatea etnică este fundamentată pe relații sociale, economice și administrative, pe comuniunea de limbă și cultură și pe o viață spirituală comună, ce supune membrii la un cod cu precepte comune, din punct de vedere etic, juridic și spiritual, transmis peste veacuri. Manifestările culturale apar firesc, ca o necesitate naturală, în cuprinderea unei etnii. (Anexa 1) Grupul uman și-a îmbogățit viața și manifestările culturale acționând unitar, printr-un consens care a influențat hotărâtor formarea sa etnică.

² Suntem

Satul tradițional. Manifestările de cultură populară se modelează după structura socială a mediului creator și păstrător de folclor: satul. Acesta este cadru propice formării fenomenelor folclorice, printr-o structură proprie, bazată pe conservarea unei tradiții puternice, în care se păstrează valori culturale arhaice, peste care se suprapun, prin asimilare, diverse influențe culturale și creatoare. El crează conștiința unui spațiu geografic și social integrat într-o „zariște” (Lucian Blaga) culturală colectivă, în care satul este imaginat ca model al lumii și centru al universului („imago mundi” - Mircea Eliade). (*Anexa 2*)

Structura socială a satului, de la familie până la cea a întregii colectivități (rudenie, vecinătăți, stratificare socială), are un rol important în organizarea vieții culturale; practicarea obiceiurilor antrenează structura de bază, care este *neamul*: familia-nucleu, rudenia, nașia, vecinătățile, generațiile, diferitele ierarhii etc.

Dărnicia spațiului oșenesc a făcut posibilă locuirea de oameni în permanență, încă din timpuri străvechi, cele mai vechi dovezi materiale atestând viață stabilă încă în paleolitic, în urmă cu 8.000-12.000 ani³. Aceasta dovedește existența resurselor materiale care puteau asigura viețuirea pe aceeași vatră, integrată organic întinsului spațiu carpato-danubiano-pontic.

Așezările, gospodăriile și casele au evoluat în timp, de-a lungul mileniilor, de la forme rudimentare la cele actuale. Din vremuri imemorabile, în procesul muncii, oamenii au umanizat peisajul, supunându-l la o transformare continuă, satul devenind elementul de statornicie, de locuire neîntreruptă, care oferea nu numai adăpost, ci și cadrul de desfășurare a vieții economice și sociale.

În structura lui, satul românesc cuprinde vatra satului, - formată din gospodării, construcții comunitare (biserici), fântâni, cimitire - și hotarul (moșia) satului care cuprinde teritoriul de activitate economică a acestuia, prin ocupații: cele cultivate (arături), fânețele, pășunile, pădurile etc.

Pe lângă fondul de termeni și descoperirile arheologice, numeroase credințe și obiceiuri în legătură cu așezările și locuința atestă continuitatea și modul sedentar de viață al poporului, precum și păstrarea identității spirituale, perpetuarea, prin generații, a unui sistem de tradiții, datini, credințe. Acestea au asigurat colectivității o anumită stabilitate, bazată pe un simbol de circulație universală, cel al satului, ca și centru consacrat al lumii, cum afirmă Lucian Blaga. În sprijinul acestei afirmații vine și Mircea Eliade (*Anexa 3*), care coboară dinspre centralizarea cosmică a satului spre simbolismul casei, ca element fundamental al așezărilor. (*Anexa 4*) Unele

³ M. Bitiri, A. Socolan, *Cercetări paleolitice în Țara Oașului*, Baia Mare, 1963, p. 3

așezări sunt în vetre străbune, altele au apărut în cursul veacurilor, sub influența factorilor demografici, care au impus intensa valorificare a spațiului, dar și apariția de noi așezări; unele s-au întemeiat, în timpuri îndepărtate, prin roire, creând dublete: Racșa și Racșa-Vii, Prilog și Prilog-Vii, Gherța Mare și Gherța Mică, iar străzile au primit nume prin opoziție: Joseni (de jos), Suseni (de sus), Dâmbeni (din dâmb), Văleni (din vale), Pădure, Dumbrava, Râu, Hâroasa, Pietroasa, Măgura.

Ca focar al vieții folclorice, satul reprezintă relația dintre comunitatea rurală și spațiul delimitat. *Hotarul* satelor era marcat cu semne distincte: culmi, văi, movile, „aroace” (șanțuri), pâlc etc. Pe lângă funcția socială de delimitare a proprietăților sătești, hotarul a primit și funcții magice, de apărare a acestora și a locuitorilor de răufăcători, de stihii, de supranaturalul malefic (strigoii ș.a.) sau de boli. La hotar aveau loc și practici magice contra molimelor care bântuiau (îndeosebi ciurma - *cămașa ciumei*), a grindinei, altor dăunători. De aceea, după pătrunderea creștinismului, la răspântii sau hotar se puneau cruci sau troițe. Nici pășunile nu erau ferite de factori malefici, se spunea că erau bântuite de strigoii care furau laptele vacilor. De aceea, erau numeroase descântece pentru alungarea lor. Despre păduri sunt cele mai diversificate credințe; se spunea că-i stăpânită de *Muma Pădurii*, care face multe rele: fură, schimbă sau schilodește copiii. Pentru a preveni acestea, băieților li se puneau în leagăn un obiect de fier: briceag, foarfece etc. Pe de altă parte, se credea că pădurea e ocrotitoarea celor năpăstuiți sau a tinerilor îndrăgostiți, existând un folclor foarte bogat.

O altă limită teritorială cu semnificații magice este curtea și gospodăria tradițională. Acestea sunt compuse din case și anexe gospodărești: „poiata” (grajdul), șura, hobarogul pentru fân, precum și grădina pentru legume, livada. Gospodăria este elementul fundamental al satului, în jurul căreia gravitau toate interesele și energiile. Fiecare gospodărie aparține unei familii și este compusă din locuință și construcțiile anexe. În structura gospodăriilor se oglindesc ocupațiile și starea socială a proprietarilor. Cum e și normal, ocrotirea gospodăriei și a bunurilor din cuprinsul ei a generat numeroase obiceiuri și practici magice. Gospodăria tradițională este împrejmuțată cu gard, la început împletit din nuiele, iar accesul este permis sau limitat de porți, pe stâlpii cărora se sculptau diferite simboluri de cult sau magice, de invocare a protecției și de alungare a răutăților. Cel mai vechi și răspândit simbol era cercul, simbolizând cultul solar, iar în apropiere se lăsa un rug, pentru alungarea maleficului. Construcțiile care alcătuiesc gospodăria s-au diferențiat și dezvoltat după cerințele ocupațiilor, pentru că s-a urmărit o tot mai bună adăpostire a animalelor, a uneltelor și a mijloacelor de transport, a diferitelor produse agricole, pomicole, viticole.

În Țara Oașului, în ultimele trei secole, tipul cel mai răspândit este

gospodăria cu împrejurire din nuiele împletite, cu casa din bârne orizontale de stejar cu două camere și intrare asimetrică, cu șura multifuncțională (grajd pentru vite, arie de treierat deschisă, bucătărie de vară etc.) și construcții anexe de mici dimensiuni (cotețe etc.), șura fiind orientată, în general, perpendicular pe uliță, iar casa, situată în fundul curții, paralel cu ulița.

Kurt Hielscher: *Casă țărănească*, Boinești, 1933

De regulă, o gospodărie țărănească din Țara Oașului⁴ era compusă din următoarele componente: - Casa de locuit, adăpostul familiei, tipul cel mai frecvent până în urmă cu 50 de ani fiind locuința bicelulară, cu tindă și cameră („sobă”); - în vecinătate putea să existe o anexă (cu acoperiș propriu) care forma cămara sau bucătăria de vară; - poiata (grajdul) uneori având lipită și o șură; - cotețul pentru porci și păsări; - hoborog (hambar) pentru adăpostit fân. Mai putea să existe: șatora (șopra/șopru) pentru lemne; cuptorul pentru copt pâine; fântâna cu cumpănă; buda sau closetul. Toate aceste construcții gravitează într-o anumită relație față de locuință, în legătură directă cu ocupațiile principale ale proprietarului (agricultură/ păstorit/ creșterea animalelor), răspunzând nevoilor imediate ale vieții.

⁴ după: Gheorghe Focșa, *Țara Oașului. Cultura materială. Studiu etnografic*, București, Muzeul Satului, 1975

Majoritatea erau construite din bârne de stejar, având la bază o talpă groasă de stejar, lemn rezistent, fundația din lespezi de piatră de pădure sau de piatră de râu, iar acoperișul din paie de secară (mai târziu din „draniță/șindrilă”). Acoperișul în patru fețe înalte, țuguiate, aveau pante abrupte pentru a sta cât mai puțin apa sau zăpada. Termenii locali care denumesc cele trei părți principale ale construcției sunt: - „fodoment” – temelia sau fundamentul casei, de obicei din lespezi de piatră sau bolovani; - „păreți” – partea de clădire care se ridică de la „fodoment” în sus până la grinzi; - „heizaș” – partea de clădire care se ridică de la grinzi și cuprinde cununile și acoperișul: de paie, ferigă, draniță sau țigla.

Kurt Hielscher: *Poartă de la casa țărănească*, Negrești -1933

Gospodăria era împrejmuită cu un gard din nuiiele de „tufă” (alun) împletite în snop de câte trei, iar intrarea este o poartă cu totul originală, numită „vraniță cu boc” alcătuită dintr-un arbore gros (trunchi masiv de stejar) așezat orizontal, suspendat în echilibru în jurul unui ax vertical (un trunchi gros și scurt) îngropat parțial; partea mai lungă (de trei-patru ori) este poarta propriu-zisă, iar de partea cealaltă a axului era capătul mai scurt și mai gros, astfel încât cele două părți să aibă greutate egală, încât poarta se deschidea cu ușurință surprinzătoare. Pe partea dinspre stradă sunt încrustate motive geometrice, cu semnificații estetice sau de protecție. În interiorul îngrăditurii este „odorul” (curtea), prin care se înțelege terenul pe care se află construcțiile și bătătura dintre ele. Gospodăria mai putea cuprinde și terenurile rezervate grădinii de zarzavaturi și legume, grădinița de flori,

precum și heghiul (vița de vie pe spalier și cu boltă, numită „colibă“, sau „lugoj“). Toate aceste construcții corespund, în ansamblul lor, nevoilor familiei, de aceea au o funcție și o formă unitare. Gospodăria tradițională mai putea să cuprindă: coșul pentru porumb, făcut din nuiele, de dimensiuni modeste, în raport de cultura de porumb, destul de neînsemnată; bujdeiu pentru uscat prune.

Aceste tipuri de construcții au cunoscut o firească evoluție în timp. Cele mai vechi construcții au fost realizate din gard de nuiele lipite cu lut sau gard dublu umplut cu ferigi, cu acoperiș din ferigi, paie sau „bâlii”. Începând cu secolele XVIII-XIX, se ridică case pe fundamente din lespezi de piatră naturală, construite din bârne de stejar (mai târziu și fag) cioplite din arbori seculari. Toate au acoperișuri înalte în patru ape din paie și abia de la începutul sec. al XIX-lea au apărut acoperișuri cu draniță lată din aceleași esențe de lemn.

Gospodăria reflectă ocupația principală și starea materială a proprietarilor și cuprindea mai multe elemente componente; construcțiile aveau dimensiuni reduse, cu excepția grajdului, și erau realizate exclusiv din materialele oferite de mediul natural înconjurător: lemn, piatră, pământ (argilă), ierburi, ferigă; s-a folosit tehnica arhaică; toate construcțiile erau confecționate exclusiv prin munca membrilor familiilor.

Construcțiile au acoperișuri înalte, în patru pante repezi, sporind protecția materialului de acoperiș. Acest fapt dă o formă zveltă, de o anumită eleganță, accentuată de încrustările artistice, dăltuiri geometrice ale stâlpilor și balustradelor de la fațadă, ancadramentelor ușilor și ferestrelor la casă și grajd, fruntarul feței dinspre stradă, fața de către stradă a vraniței cu boc, dovadă a faptului că oșanul a știut să îmbine utilul cu frumosul artistic, prin proporțiile simple și armonioase, dar și măiestria cu care au fost realizate.

Locuința caracteristică a fost și a rămas casa. Aceasta era de mai multe feluri. Cea mai des întâlnită este cea monocelulară (cu o singură încăpere). La aceasta s-au adăugat cu timpul o cămară (cu rol de păstrare a diferitelor produse), o tindă (cu rol de trecere și depozitare) care proteja camera de locuit de frig și, în sfârșit, o altă cameră. Această a treia cameră a căpătat o funcție precisă: camera curată (neîncălzită) în care se păstrau lucrurile de preț și erau primiți oaspeții.

Casa bicelulară, cu „tindă și sobă”, târnaț cu doi stâlpi și acoperită cu draniță. Ferestrele cu ancadrament. Gard de nuiele de tufă și vranița cu boc. Muzeul satului oșenesc.

Cele mai multe construcții din gospodăria oșenească tradițională, în primul rând locuințele, au fost construite de însași proprietarii lor și numai în mod excepțional de meșteri specializați. Majoritatea bărbaților cunoșteau tehnica prelucrării lemnului pentru unelte, mobilier și construcții. Deoarece construcția unei case a fost dintotdeauna o problemă deosebit de grea, se practica, veacuri de-a rândul, ajutorul obștesc, în special printre rude și vecini. Obștea resimțea ca pe o lege nescrisă această îndatorire de a ajuta familiile sau persoanele care treceau prin momente grele. Îndeosebi claca la transportat se practica în colectiv larg, mai ales în zile de sărbătoare. Încă un aspect demn de consemnat, pentru relația cu obștea satului, este faptul că, după ce s-a terminat de clădit și acoperit casa, umplutura de pământ este netezită cu grebla și în duminica următoare se cheamă să se joace acolo „danțul”, hora satului și se calcă pământul din casă. Chiar tinerii caută case nou ridicate și acoperite, știind că acolo li se dă voie să „gioace”, având și acoperiș pentru ploaie.

Tipurile de locuințe însumează formule arhitectonice specifice Țării Oașului, care au o serie de particularități proprii, ce aparțin numai acestor sate. Astfel, ar fi raporturile dintre părțile componente ale construcțiilor – fundament, pereți, acoperiș – raport exprimat în volume și proporțiile care creează un ansamblu arhitectonic armonios, masiv și echilibrat, solid și trainic, dar în același timp zvelt și elegant. Construcția locuinței este în concordanță cu tehnica folosită și materialele de construcție: piatra, lemnul și paie, ce evidențiază relația strânsă a oșanului cu natura înconjurătoare,

precum și firea lui liberă, nevoia de expansiune sufletească, de cucerire a unui loc în lume. Majoritatea caselor bătrânești aveau „împchistrituri” cu motive geometrice sau florale, în jurul ușilor și ferestrelor, o mărturie elocventă a nevoii de frumos. Mai ales ferestrele, cu totul originale, aveau în partea de sus și cea de jos câte o blană încrustată de stejar, punând în evidență funcția magică prin care casa comunică cu exteriorul, ochiul prin care omul receptează universul. Fereastra îngăduie pătrunderea luminii în casă, simbol al luminii sufletului și conștiinței, este prelungirea vederii ochiului și cugetului. Fereastra este hotar dintre lumea dinăuntru și cea dinafară, se opune forțelor malefice care ar putea să pătrundă în casa și destinul locatarilor.

În cadrul gospodăriei tradiționale, casa avea semnificații multiple: nu numai adăpost și cadrul de desfășurare a vieții de familie, loc de pregătire a hranei zilnice și de confecționare a îmbrăcăminte, dar și nucleul unde se orânduiau, se desfășurau toate cele legate de viața familială sau socială, se desfășurau toate ceremoniile din ciclul vieții, se transmitea moștenirea culturală materială și spirituală, de derulare a unor obiceiuri și ceremonialuri. Oglindind modul de viață sedentar al poporului român, asupra casei s-a concentrat în permanență grija și dorința de frumos a țaranului român. (Anexa 5) Casa omului a fost percepută de la început ca spațiu mitic - „*formă totală de comunicare între micro- și macrocosm*” - în care ea însăși devine un microcosmos. (Anexa 6) Importanța funcțiilor ei a generat numeroase credințe, obiceiuri și practici magice. Omul arhaic și tradițional nu concepea casa ca pe un simplu adăpost material, ci ca pe o stare de suflet; soarta omului nu se împlinește nicăieri mai firesc ca la sat, unde omul trăiește între ai săi, pe care îi cunoaște prin glasul sângelui.

De aceea, în satul tradițional, curățenia, apărarea și sfințirea casei erau în centrul preocupărilor. De Bobotează, fiecare casă este sfințită de preot, într-un ritual sacru care constă în binecuvântarea pe care o dă preotul, prin rugăciune și stropirea cu apă sfințită. În fiecare primăvară, gospodarul mătură „odorul” (curtea) și strânge tot gunoiul, pe care îl aprinde în mijlocul curții. Focul acesta are atât rol purificator, cât și funcție magică, prevestind primăvara care va veni în curând, dar protejând și gospodăria de boli, molimă, lucruri rele, iar fumul ferește pomii de omizi, dăunători, îngheț etc. Gospodinele zugrăvesc casa, primenind-o. Construirea unei case noi ridică o mulțime de probleme, începând de la alegerea locului și până la mutarea în casa nouă. De cele mai multe ori, în casa părintească rămânea numai unul dintre urmași, de regulă cel mai mic, iar dintre băiat și fată, rămânea băiatul, care avea grijă și de bătrâni. Mândria și ambiția oșanului este să ridice fiecărui copil câte o casă. De aceea, satele oșenești erau mai răsfirate, locurile de casă pentru tinerele familii fiind cedate din parcelele de fâneață

sau grădinile din jurul caselor. Așa încât s-au format grupuri de case sau chiar străzi pe neamuri: strada Țânțașului (de la Țânțaș), Poptileni (Poptile), Bodenilor (Bodea), Duboieni (Dubou), Cioncași (Cionca), Călinețe (Călin).

Casa este concepută ca să dureze, de aceea nu se poate realiza oriunde și oricum; dorința principală a omului este de a crea un spațiu ocrotitor, care să-i confere siguranță, protecție și confort, un loc al său, unde să se simtă cel mai bine, în consens cu aspirațiile și cerințele sale. Alegerea locului se făcea cu multă grijă, deoarece de respectarea unor cerințe depindea destinul familiei; se căuta să fie în vatra satului, dar nu pe vatra unei case distruse de calamități (incendiu, cutremur, trăsnet, inundații), și nici pe locuri blestemate sau bântuite, pângărite prin crime, sinucideri, morminte etc. A înălța o casă acolo însemna a pune în primejdie viața familiei și a urmașilor. Se face încercarea locului lăsând vitele la înnoptat: „*Locu' ala-i bun să pun' casa și poiata, unde mărg marhele de să culcă, unde trag marhele laolaltă.*” – Moişeni.⁵

Odată ales locul, el trebuia purificat de forțele răului și separat de spațiul exterior, de unde pot răzbate forțe malefice, bolile sau moartea. Locul era supus unor rituri de purificare, cu agheasmă și tămâie, pornindu-se de la centru către margini, sugerându-se alungarea forțelor malefice în afară. Până la ridicarea gardului, locul se împrejmuia cu pietre sau țărushi, pentru a trasa hotarul și a nu lăsa spațiul neprotejat. Urmează construcția propriu-zisă: ridicarea fundației, a pereților și a acoperișului. „*Cându-ndemn' casa, treab-a ara pe arătură, să nu o pun' pe iarbă.*” – Moişeni.⁶

Materialele trebuiau alese cu grijă, să nu se folosească materiale provenite de la case unde s-au petrecut evenimente nefericite sau de la case blestemate, pentru a proteja destinul familiei. (Anexa 7) Ridicarea casei nu se încredința oricui, ci numai unor meșteri care și-au dobândit un renume, din care se găseau aproape în fiecare sat. Uneori, se angaja numai un meșter, pentru munca specializată și organizarea muncii, forța de muncă fiind asigurată din familie și neamuri, cu mic, cu mare.

Construcția în sine era întregită de o mulțime de practici magice, credințe și obiceiuri, ce compun un complex ritual al întemeierii: se sacrificau animale (de regulă, un cocoș, sau numai capul acestuia), se puneau plante cu funcții protectoare (busuioc, usturoi) sau care invocau bunăstarea: apă neînceptută, grâu, sare, monede; pentru sănătate, dar și pentru a goni spiritele rele, se așază crengi verzi sau fire de busuioc sfințit: „*Când încheie talpa la casă, apo' pune bani, un leu și mai mulț', cine are.*”

⁵ Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCLIII, p. 252

⁶ Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCLIV, p. 253

Aşa-i obiceaiu'' – Cămârzana.⁷ La început, casele erau confecţionate din lemn cioplit, „voioage” (lut frământat cu pleavă, turnat în forme şi uscat la umbră), mult mai târziu, începutul secolului al XIX-lea, din cărămizi de lut ars. „*Țiganii, când fac voioage, apoi coasă o broască la gură cu ață ș-o ard în foc, ș-apoi nu plouo. Fac pchită*⁸, *pun broasca-n pchită ș-o bagă-n cuptior. Pchita aia o țân pân' să gătă cu voioagele*” – Bicsad.⁹

Casele erau învelite cu paie de secară, sau cu șindrila din lemn („draniță”). Când construcția era terminată de ridicat, se punea în vârful acoperișului - tot pentru protecție - un steag cu verdeață, batiste, ștergar, panglici colorate, iar meșterilor li se dădea un litru de pălincă. Mai înainte de a intra familia în casă, se înnoptează o pisică: „*Întân 'e bagă mâț în casă, ala-i iosagu' mai slab. Îl las-acolo să doarmă, apoi bagă omu-nlontru. Ca să pchiară mâțu', să nu moară omu' șî marha*” – Moişeni.¹⁰ Calități magice cu rol protector sau benefic avea și decorul exterior, simboluri: crucea, soarele, capul de cal, siluete umane.

Ritualul construcției se încheia prin intrarea casei în rândul gospodăriilor: unii gospodari mai înstăriți angajau ceteraș și făceau ospăț, la care erau poftiți rude, vecini, prieteni. La terminarea construcției, casa era sfințită de preot, pentru purificare și invocarea bunăvoinței sacralității, ca să protejeze tânăra familie, gospodăria acesteia. Sfințirea se repetă periodic, de Bobotează (6 ianuarie), prin stropire cu agheasmă, rugăciuni, lumânări aprinse și semnul crucii.

Casa monocelulară, de bârne de lemn - material cald și apropiat sufletului - cum s-a construit în Țara Oașului sute de ani, este redusă la util, evocă o viață austeră, care trebuia să acopere necesitățile elementare de adăpost și protecție, dar trădează un simț artistic: lut pe jos, dar cu „măsoaie” (față de masă) împestrită (brodată) și pat cu colibă, pridvorul cu stâlpi încrustați, ferestre mici, dar cu ancadrament încrustat, acoperiș din „păiuș” sau draniță (șindrila), dar văruiată toată în albastru, în asonanță cu cerul senin sau apa limpede, oferea acea intimitate cu natura, o liniște paradisiacă, împăcare cu Firea și cu Dumnezeu. (*Anexa 8*)

⁷ Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCLV, p. 253

⁸ pâine

⁹ Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCL, p. 252

¹⁰ Ion Mușlea, *Op. cit.*, CCCLVI, p. 253

Viața bisericească a Țării Oașului¹¹

„Noi suntem români fiindcă suntem creștini, și creștini fiindcă suntem români” (N. Iorga, 1936), căci romanizarea și creștinarea sunt două procese paralele în formarea poporului român. Majoritatea teologilor afirmă că Sf. Andrei și Sf. Filip, Apostolii Mântuitorului, au predicat în Scythia Minor (Dobrogea) și ca atare poporul român are un creștinism apostolic de o vârstă cu cel predicat de Sfinții Apostoli Petru și Pavel în Roma (anii 44-67 d. Cr.). În secolul al VI-lea începe migrația popoarelor slave, care, prin așezarea în Peninsula Balcanică, au influențat radical evoluția etnică, făcând ca legăturile daco-romanilor din nordul Dunării cu populațiile romanizate din sudul ei să slăbească în timp. În nordul Dunării, procesul de romanizare și încreștinare fiind cristalizat, au putut să asimileze triburile slave care s-au așezat aici, reușind să impună și credința creștină. Dar slavii au reușit să impună limba slavă în cancelarii și biserici, o limbă neînțeleasă de marea masă de vorbitori.

În legătură cu viața religioasă pe aceste meleaguri în primul mileniu nu avem nicio dovadă certă. Academicianul Ștefan Pascu creează câteva ipoteze legate de evoluția vieții bisericești în întreaga Transilvanie, pe care le putem socoti valabile, prin generalizare, și pentru acest teritoriu. (*Anexa 9*) În conformitate cu tradiția religioasă răsăriteană, bizantină, pe lângă fiecare conducător politic se afla și câte un ierarh, care se îngrijea de aspectele duhovnicești ale unității administrative, probabil trimiși de cârmuitori bisericești din Sud (Constantinopol, Dobrogea ș.a.). În secolul al IX-lea, odată cu cristalizarea formațiunilor statale românești (voievodatele lui Gelu, Glad și Menumorut), locul acestor sacerdoți misionari a fost luat de episcopi locali (eparhioți). Fiecare conducător politic dorea să aibă, în cetatea sa, un episcop al eparhiei, după același model bizantin, care să păstorească preoții și credincioșii săi. Din punct de vedere arheologic, cele mai vechi izvoare de organizare și viață bisericească la românii din Maramureș și Oaș s-au păstrat din secolele IX-XII. Este o perioadă zbuciumată, de lupte crâncene împotriva tendințelor expansioniste ale ungarilor, așezați în Câmpia Panonică la mijlocul secolului al IX-lea, lupte purtate de-a lungul a câtorva sute de ani, în urma cărora statul ungar și-a instituit dominația peste însemnate teritorii din Ardeal. Viața religioasă a românilor din Ardeal a fost împiedicată de politica regală maghiară care,

¹¹ Pentru aprofundare: Dumitru Stăniloae, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973, 207 p; Pr. prof. dr. Mircea Păcurariu, *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. IBMBOR, București, 1992; Ovidiu Ghitta, *Nașterea unei biserici*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001

prin edictul de la Buda din anul 1299 dat de către Biserica Romano-Catolică, interzicea construcția bisericilor din piatră de către creștinii ortodocși din teritoriile de sub influența și stăpânirea maghiară, încercându-se și în acest mod catolicizarea românilor. (Această hotărâre reprezintă actul de naștere a unei arhitecturi bisericești din lemn, care avea ca inspirație arhitectura laică rurală, respectiv casa țărănească.) Această politică religioasă de opresiune asupra „schismaticilor” (ortodocșilor) avea ținte precise, în primul rând ca aceste biserici să nu poată deveni focare de rezistență etnică. Aceasta a avut ca urmare faptul că viața monahală a fost mai puțin dezvoltată în Ardeal în comparație cu celelalte provincii românești, Moldova și Țara Românească.

Biserica, în general, și mănăstirile, în special, se bucurau de autonomie. Domnia și Biserica, cei doi factori importanți ai puterii în Evul Mediu, s-au sprijinit reciproc. Rare au fost cazurile când mănăstirile și bisericile au fost impuse la dări, sau au fost prigonite. Din punct de vedere organizatoric, bisericile și mănăstirile ortodoxe din Transilvania au ținut de cele din sudul Dunării (Constantinopol), dar după crearea celor două mitropolii în țările române țineau de acestea în ceea ce privește sfințirea lăcașurilor religioase și a slujitorilor bisericești. Multe lăcașuri de cult au fost construite sau sprijinite de domnitorii munteni și moldoveni. Astfel, se presupune că domnitorul Moldovei Ștefan cel Mare (dovezi sigure din vremea lui Petru Rareș) vine în sprijinul românilor din aceste ținuturi și înființează episcopia Vadului, la care sunt arondați și românii ortodocși din Sălaj. Iar la 1600, Mihai Viteazul pune pe episcopul Ioan, ardelean de origine, cu titlul de „Arhiepiscop și mitropolit al Bălgradului, Vadului, Făgărașului, Silvașului și Maramureșului”, având reședința la Alba Iulia.

În lipsa documentelor, este greu de știut sub a cui jurisdicție se afla viața bisericească din Țara Oașului până în secolul al XIV-lea. Probabil s-a aflat sub ascultarea canonică a Mitropoliei Haliciului, întemeiată în anul 1141 și cea mai apropiată de hotare, unde este pomenit (în 1385) episcopul Chiril Românul, mai ales că Mitropolia Haliciului a reprezentat în acele timpuri cel mai important centru ortodox din jur. Dar și mai probabil, Biserica din Țara Oașului (chiar dacă Oașul se afla, din punct de vedere administrativ, în Ungaria) a fost mult mai apropiată de Transilvania, unde viața bisericească gravita în jurul Arhiepiscopului Ghelasie, care, în 1377, era cărmuitorul bisericesc al românilor ortodocși transilvăneni, fiind primul ierarh ortodox cunoscut cu numele, până acum. Dacă era arhiepiscop, înseamnă că exista și o organizație bisericească. Împărtășim această ipoteză, pe considerentul că între românii din Transilvania și cei din Țara Oașului existau legături firești nu numai de credință, dar și de sânge și de limbă.

Mai importante și mai sigure decât aceste supoziții sunt informațiile

scrise, care apar începând cu sec. al XIV-lea, de când datează mărturiile documentare privind viața bisericească din Țara Oașului, provenind din surse de prim rang, și anume cancelariile de la Roma (papală) și Constantinopol, și care atestă o organizație bisericească activă și temeinică. Primele au fost descoperite la Vatican și publicate de monseniorul Aloisie Tăutu (n. Terebești, jud. SM) și reprezintă o dată istorică în cunoașterea vieții religioase a zonei, dar și a vremii.¹² Este vorba de cinci documente emenate de cancelaria papei Grigore al XI-lea în iulie și august 1377, ca răspuns la unele cereri adresate papei de către Caterina, stăpâna castrului Medieș (azi comuna Medieșul Aurit), văduva lui Simeon, și trecerea românilor din castru și din satele aparținătoare (cam 50 de sate) la unitatea credinței catolice și sub oblăduirea Bisericii Romane. Nobila doamnă Caterina aduce la cunoștința papei că, împreună cu regele Ungariei (fără să-l numească), strămoșii săi au cucerit cu armele castelul și satele care aparțin de acesta (și Țara Oașului) din mâinile schismaticilor valahi și, în virtutea dreptului de cuceritori și stăpâni, i-au întors pe supuși la unitatea credinței, lepădând „pecinginea schismeii.” Drept pentru care cere să i se trimită doi călugări înțelepți, care să-i spovedească și să le dea canon mântuitor și asupra acelor păcate rezervate de Sf. Scaun. (Dar Caterina nu a prezentat documente care să ateste drepturile asupra acestor ținuturi, nici numele regelui care să fi cucerit cetatea alături de strămoșii ei, și care i-a acordat drept de stăpânire). (*Anexa 10*)

Caterina a adresat trei cereri către papa: pentru supușii valahi schismatici, întorși la ascultarea Bisericii Romane, cere confesori speciali, care să le cunoască limba și obiceiurile și să-i dezlege de păcatele lor peste capul episcopilor care se certau pentru ei; donarea către preoții locali a trei părți din zeciuiala ce-i revenea; scutirea pe cinci ani a preoților din castru și din satele învecinate de a participa personal la sinoadele diecezale la care îi chemau episcopii, din cauza drumurilor grele și primejdioase. Papa o tratează bine scriindu-i direct un răspuns și aprobându-i toate cererile cu lăghete și urgență, ceea ce e un semn de prețuire specială.

Să încercăm să înțelegem contextul istoric: În 1095 lumea creștină trecea prin momente grele. Armatele islamice au invadat partea orientală a Imperiului Bizantin, atacat și din Europa de popoarele migratoare. În Europa, anarhia politică și lupta pentru putere pustia totul. Vidul de putere a

¹²Aloisie L. Tăutu, *Țara Oașului, românească de secole. Cinci documente cu privire la vechimea românilor din Țara Oașului*, în rev. „Buna Vestire”, nr. 4/1966 și 1-2/1967, Roma, 1975; Francisc Pall, *Românii din părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj”, vol. XII, 1969; I. Dumitriu-Snagov, *Monumenta Romaniae Vaticana*, Regia autonomă „Monitorul oficial”, 1996.

fost umplut de Biserică, care își sporește influența politică. Papa Urban al II-lea a luat o decizie care a schimbat lumea: a văzut vărsarea inutilă de sânge din Europa și a luat hotărârea să canalizeze energia uriașă a cavalerilor spre un scop mai nobil, și anume eliberarea Țării Sfinte – Ierusalimul - de sub stăpânirea musulmanilor. Scaunul apostolic și-ar fi mărit sfera de influență, mai întâi prin înlăturarea schismei din 1054 dintre biserica catolică și ortodoxă, apoi prin răspândirea catolicismului în noi teritorii. A început un conflict ce a durat 200 de ani, cunoscut în istorie sub numele de Cruciade sau „Războiul sfânt”. Timp de peste două secole, armatele creștine și musulmane au fost măcinate într-o luptă crâncenă, Orientul Mijlociu fiind scena de luptă a opt cruciade. Zeci de mii de oameni au murit în bătălii sau masacre, atrocități și jafuri greu de imaginat s-au purtat în numele unei ideologii religioase. (Anexa 11)

În a doua jumătate a secolului al XIV-lea, papalitatea a intensificat propaganda printre români, ca și în celelalte țări din Europa sud-estică, de convertire la catolicism, căutând să le impună supremația lor religioasă, respectiv politică. De aceea, și papa încuviința tacit acțiunile de cucerire din aceste teritorii, chiar dacă aceasta se făcea prin violență, război, jaf. Pe de altă parte, unirea cu biserica romană însemna și un mijloc de feudalizare, prin introducerea zeciuiei (dijmei) ecleziastice, care sporea veniturile acestei biserici. Caracterul împovărător al zeciuiei a frânat răspândirea catolicismului printre „schismatici”, adică ortodocșii (români, ruteni, sârbi, bulgari) care trăiau în hotarele Ungariei. Totuși, o parte din românii transilvăneni ortodocși a ajuns în secolul al XV-lea tot mai mult sub sarcina dijmei ecleziastice, care i s-a impus sub motivul cheltuielilor pricinuite de războaiele de apărare față de turci. (Anexa 12)

Prezentarea succintă a celor cinci scrisori:

1) Papa Grigore XI scrie Superiorului Provincial al franciscanilor din Ungaria să delege doi călugări pentru a asculta spovedaniile locuitorilor schismatici ai cetății Meggyesalla (adică „sub” Medieș) și ai satelor aparținătoare convertiți la catolicism, despre care nu se știe de care episcopie țin. Țara Oașului aparținea de acest domeniu.

2) Ecaterina, văduva lui Simeon, stăpânul castrului Meggyessalla, cere papii să-i aprobe să poată dona trei părți din zeciuiala ce-i aparține ca feud bisericesc, bisericilor parohiale din castrul însuși și din satele dimprejurul lui, deoarece, certându-se cei trei episcopi: de Agria (Eger), Transilvania (adică de Alba Iulia) și Oradea pentru jurisdicțiunea asupra lor, nu are de la cine să ceară această aprobare. Papa aprobă cererea Caterinei de a dona cele trei părți din pomenitele dijme, acestea urmând a fi strânse și folosite cu drept perpetuu de parohii locale, neținându-se seama de faptul că nu se poate face dovada actului scris de înfeudare.

3) Documentul al treilea este un ordin al papei către arhiepiscopul catolic din Caloccea, ca să cerceteze și să decidă pe cale canonică, cui dintre cei trei episcopi: de Agria, de Transilvania sau de Oradea îi aparține dreptul de jurisdicție asupra castrului și a satelor aparținătoare, ai căror locuitori „valahii schismatici” s-au convertit la catolicism; îi cere să decidă în această problemă, supunându-le provizoriu, până la hotărârea definitivă, episcopiei de Oradea.

4) La cererea Ecaterinei de Medieș, papa dispensează pe preoții bisericilor din castru și din satele înconjurătoare, ca să participe în persoană la sinoadele diecezane ale episcopilor de Agria, Transilvania sau Oradea, când sunt invitați, și să trimită doi preoți delegați care să-i reprezinte, îndatorându-i însă a îndeplini celelalte obligații eparhiale.

5) Papa dă ordin Superiorului Provincial al Franciscanilor din Ungaria să delege doi frați ai Ordinului său, ca să poată asculta mărturisirile schismaticilor valahi din castrul Medieș și satele înconjurătoare, întorși la credința catolică și să-i dezlege cu autoritatea apostolică de păcatele comise, chiar dacă ar fi rezervate episcopului diecezan.

Din toate cele cinci documente rezultă indirect că trecerea în număr mai mare la catolicism în acest ținut s-a produs destul de târziu („după moartea... lui Simion”) și întâmpinând rezistență din partea „valahilor schismaticilor” (domeniul Medieș era înconjurat de domenii care aparțineau voievozilor maramureșeni Balc și Drag, de credință ortodoxă).¹³ Canonical A. Tăutu socotește că fenomenul de catolicizare a românilor a fost strâns legat de misionarismul franciscan, facilitat de nemulțumirea românilor față de serviciile preoților unguri, care nu le vorbeau limba. „Iar în cazul românilor din Țara Oașului, avem dovadă sigură în epistolele aceluiași papă cășunate de intervenția Caterinei, prin care papa a autorizat pe franciscanii Provinciei Ungaria să se ocupe în mod special de ei...” (Vechimea...) Ținutul Medieșului făcea parte, împreună cu alte părți sătmărene și mai ales cu Maramureșul, dintre acele regiuni în care jurisdicția episcopală nu era lămurită nici la această dată (1377). Chiar dacă regele Andrei III a atribuit această jurisdicție episcopiei Transilvaniei, episcopul de Agria a revendicat pretenții și nu a respectat sentința regelui. Din pricina litigiului dintre cei trei episcopi, neștiind căruia să i se adreseze, Caterina se îndreaptă către papa.

Deși informațiile cuprinse în actele papale din 1377 despre luarea cetății Medieș și a satelor aparținătoare din mâinile românilor de un rege al

¹³notă mss. Ovidiu Augustin Ghitta: „La acea vreme mari proprietari de sate, târguri și cetăți, comiți și membri ai categoriei magnaților din Ungaria, cei doi – cel puțin din punct de vedere formal - contau ca fiind de credință catolică.”

Ungariei și de strămoșii Caterinei nu sunt confirmate de izvoarele interne cunoscute până acum, poate fi dedusă cu multă probabilitate realitatea unei tradiții despre vechimea românilor din aceste ținuturi. Reținem că, pe acele vremuri, românii erau stăpâni de castele și fortărețe, proprietari de pământuri întinse și sate numeroase, „districtus Megyes” încadrându-se printre numeroasele districte românești din Transilvania voievodală și din părțile mărginașe de nord și de vest. Erau vechile organizații teritoriale românești, care se bucurau de oarecare autonomie internă și în timpul stăpânirii maghiare. Iar începuturile districtului Medieș s-ar adânci în negura vremurilor, când românii din aceste ținuturi stăpâneau și cetatea. Importanța extraordinară a acestor documente tocmai în asta constă: aduc o contribuție prețioasă în sprijinul teoriei priorității și persistenței poporului român pe meleagurile sale.

Curentul cultural-religios popular românesc ca expresie a dorinței românilor de a li se folosi limba în biserică se intensifică în a doua jumătate a sec. al XIV-lea, făcând posibilă și apariția unui cler românesc cu păstrarea ritului bizantin în limba română, dar și a primelor cărți în limba română. Iar atunci când au apărut condițiile prielnice, românii convertiți din districtul Medieș au revenit „*la străvechea lor credință, fiind reabsorbiți treptat de marea masă ortodoxă de același neam în mijlocul căreia se aflau și de care erau legați prin origine, limbă, simțăminte și comunitate de destin.*” (Fr. Pall, *ibid.*)

Dacă nu știm să se fi creat episcopia catolică preconizată de Papa de la Roma, pentru numărul mare de români convertiți la catolicism în nord-vestul Transilvaniei, aflăm informații oferite de patriarhul Constantinopolului, prin filiera documentelor maramureșene ale secolului al XIV-lea, și anume *diplomele nobiliare*¹⁴, în care sunt pomeniți preoții români și viața bisericească din acele timpuri.

La Peri exista cea mai veche mănăstire ortodoxă din nord, - care își manifesta autoritatea și asupra Oașului și Ugocei - fondată la 1368 de voievodul Sas, ridicată în secolul al XIV-lea la rang de stavropighie - adică de mănăstire aflată direct sub autoritatea patriarhiei - dar și centru cultural românesc puternic. Mănăstirea a fost refăcută de voievozii Balița (Balc) și Drag, apărători ai Ortodoxiei, care au înzestrat-o cu multe proprietăți, iar pentru a-i asigura autoritatea, Drag a plecat la Constantinopol, pentru a solicita ca această mănăstire să devină stavropighie patriarhală. Hotărârea voievozilor maramureșeni de a pune Mănăstirea Peri direct sub protectoratul Patriarhiei de Constantinopol a fost determinată de încercările regilor maghiari de a-i trece pe românii ortodocși din Maramureș și Satu Mare la

¹⁴ Ioan Mihalyi de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Sighet, 1900

catolicism¹⁵ - comitatul Maramureș era în Ungaria; n-a fost inclus în voievodatul Transilvania. În tomosul de recunoaștere, care reprezintă prima confirmare scrisă despre existența vieții bisericești organizate din ținutul Maramureșului, Antonie IV (1389-1397) l-a investit pe egumenul Pahomie cu titlul de exarh patriarhal, având puterea de a sfinți biserici și a hirotoni preoți. În același tomos patriarhal erau menționate bisericile sfințite de „arhierii locali”, ceea ce creează ipoteza existenței mai multor scaune episcopale și chiar a unei mitropolii, ținând cont și de inscripția de la Râmeț, unde este pomenit arhiepiscopul Ghelasie, la 1376. În *Diploma* din 13 august 1391, se întărește privilegiul patriarhului de Constantinopol de creare a unei structuri ecleziastice menite să dubleze, pe plan spiritual, autoritatea politico-administrativă teritorială a urmașilor lui Dragoș, „descălecătorul” Moldovei. (*Anexa 13*)

Un alt tip de informații îl oferă studierea cărților vechi bisericești din secolele următoare, cu diferite însemnări de cult.¹⁶ Cercetătoarea Elena Bărnuțiu de la Muzeul Județean Satu Mare a identificat un număr de 76 de exemplare de carte românească veche păstrate în bibliotecile parohiilor din Țara Oașului. Majoritatea acestora au fost tipărite la Blaj, dar și volume aduse din Țara Românească și Moldova, de multe ori cu sacrificii, fiind interzisă pătrunderea cărții de dincolo de munți în Transilvania. Aceste cărți au căpătat astăzi o dublă importanță: prin vechime, sunt valori culturale de patrimoniu, cărți foarte rare, care au contribuit hotărâtor la menținerea nestrămutată a credinței strămoșești; „*existența acestor valori culturale pe meleagurile Oașului sunt o dovadă în plus a ideii de unitate spirituală a românilor de pretutindeni.*” (p. 163) Cea mai veche carte este din 1705, de la biserica din Turț și a fost tipărită la Râmnic. Pe marginea multor cărți sunt însemnări, cele mai multe consemnează numele celor care au făcut dania, dar unele consemnează un eveniment deosebit, care a tulburat viața colectivității.

(*Anexa 14*) Pe fondul unei majorități ortodoxe, ca în toate cele trei provincii românești, viața religioasă a Țării Oașului n-a fost deloc ușor de afirmat. De-a lungul istoriei sale, Oașul a fost ba majoritar ortodox, ba greco catolic, în urma valurilor succesive de stăpâni, care erau catolici, pentru a fi în grațiile puterii centrale de la Viena. Aici au conviețuit ortodocși, greco catolici, romano catolici, reformați, alături de evrei, dar și de neocreștinii

¹⁵ Însemnare pe ms. A. O. Ghitta: Drag a plecat la Constantinopol cu acordul regelui Ungariei, Sigismund de Luxemburg, într-un moment când acesta din urmă, aflat în dialog politic cu Constantinopolul, imprima un nou curs în raporturile zonale dintre catolicism și ortodoxie

¹⁶ Elena Bărnuțiu, *Cartea veche românească din Oaș, județul Satu Mare*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, VII-VIII, 1986-1987, p. 163-183

bapțiști, penticostali, iehoviști sau de alte culte. O parte a românilor (care au dorit să-și păstreze titlurile nobiliare) a trecut la catolicism; un număr foarte mic au devenit protestanți.

Pe vremea regelui Vladislav II, în 1494, se introduce limba română în biserică și are loc eliminarea treptată a slavonei - necunoscută de populația majoritară. Odată cu integrarea Principatului Transilvaniei în Imperiul Austriac (1691), au crescut presiunile instituțiilor maghiare în vederea extinderii autorității lor asupra ținutului, implicit și presiunea religioasă, forțând trecerea la calvinism, Transilvania aflându-se până atunci sub autoritatea principilor calvini. Ținutul nordic, al Maramureșului și Țării Oașului (chiar dacă de mai multă vreme, românii din zonă erau păstoriți spiritual de episcopii de la Muncaci), a rămas ortodox, propaganda de dezbinare fiind stopată de Episcopul Iosif Stoica, închis în 1707, plătind scump pentru atitudinea sa curajoasă. (A tipărit în acele vremuri grele cinci cărți de cult ortodox; în urma tratatului „Contra Unirii cu Patriarhul Romei”, e întemnițat fără judecată, la Cetatea Hust, iar mănăstirea de la Peri a fost distrusă.¹⁷ El a fost înlocuit cu episcopul Circa (sau Țirca), fidel stăpânirii habsburgice, care a forțat calvinizarea, atrăgând revolta românilor, care au vrut să-l spânzure pentru multele fărâdelegi. La 1710, în timpul răscoalei curuților, conduși de Francisc Rakoczi al II-lea, mănăstirea Peri a fost distrusă din temelii, pierzându-se multe documente foarte valoroase și o bibliotecă bogată. Dr. Ioan Mihaly de Apșa, precum și Nicolae Iorga, opinează că aici s-a tipărit prima carte bisericească în limba română.

La 21 octombrie 1579, Dieta Transilvaniei, întrunită la Turda, a recunoscut dreptul românilor să-și aleagă episcop român, recunoscut de principe, drept care s-a respectat până în 1697 și, din nou, din 1810. Dar prin „Approbatæ Constitutiones”, cod de legi din 1653, românii și biserica ortodoxă erau excluși de la cetățenie și de la orice drepturi politice și publice.

Extinderea habsburgilor și în Transilvania a creat o realitate nouă: o parte a clerului ortodox (38 de protopopi) a iscălit, la 7 octombrie 1698, Unirea cu Roma, producându-se prima „schismă” în ortodoxia românească ardeleană. Dar regimul austriac nu a respectat doleanțele (promise) uniților: recunoașterea caracterului oficial al religiei lor, cetățenia credincioșilor, mitropolie proprie etc. A fost creată o Episcopie Unită (în cele din urmă, cu sediul la Blaj), iar clerul unit a avut o situație mai bună și posibilități de manifestare mai tolerate – acces la școli, cariere în administrația locală, în

¹⁷Datorită luptei sale pentru existența religioasă a Maramureșului, a fost canonizat la propunerea IPS Iustinian și sărbătorit pe 24 aprilie, ca Sfântul Ierarh Iosif Mărturisitorul din Maramureș

armată, înnobilări. În regimul feudal de la anii 1700, a fost singura speranță și sprijin al românilor din Ardeal: prin aderare la Unire cu Roma, au devenit cetățeni cu drepturi depline (în limita dreptului feudal), au devenit națiune recunoscută oficial de imperiu. Unirea cu Roma nu a modificat cu nimic ritualul ortodox, dar a deschis cale afirmării românilor în politică și cultură, românii putând studia la Roma. Românii ardeleni plecați acolo au realizat că vorbim o limbă de origine latină. Biserica greco-catolică a fost singura scăpare a românilor de a nu fi asimilați de unguri.

La sinodul Sfintei Unirii de la Alba Iulia, ținut la 5 septembrie 1700, au fost prezenți și doi protopopi din părțile ungurene împreună cu 59 de preoți români. Unirea cu Biserica Romei a românilor din Țara Oașului, ca și a celorlalți români din Maramureș și părțile ungurene este împiedicată de vrajba dintre episcopii ruteni de Muncaci (care doreau să-și exercite autoritatea) și cei români ai Ardealului. Episcopul Serafim a fost destituit de stăpânitorii maghiari de religie calvină, deoarece a hotărât să treacă la Unirea cu Roma. Împăratul Carol VI decide în 1739 în favoarea episcopilor ruteni, astfel încât românii din Țara Oașului, Maramureș și cea mai mare parte a județului Satu Mare rămân despărțiți de frații lor din Transilvania până în 1853 (26 noiembrie), când Papa Pius IX înființează noua episcopie de la Gherla, unde trec și cele 94 de parohii și peste 60.000 credincioși din ținuturile menționate, după 114 ani de dieceză ruteană a Muncaciului. Astfel încât de la această dată, și Țara Oașului aparține diecezei de Gherla, până în 1930, când trece la nou înființata dieceză de Baia Mare, făcând parte din dieceza unită a Maramureșului. În acești 114 ani de dieceză a Muncaciului, românii au fost lipsiți de drepturi, astfel că și-au întetit lupta pentru dobândirea limbii române în școli și biserici; nu întâmplător, în fruntea acestei bătălii au fost preoții, ca să-i amintim numai pe Vasile Lucaciu și Petru Bran. În toate localitățile din Țara Oașului au avut loc numeroase întruniri, mai ales sub patronajul preoților locali: Bixad, Negrești, Vama, Prilog, Lechința, Racșa, să le pomenim numai pe cele consemnate în presă.

Prin reînființarea celor două episcopii române ale Maramureșului: una unită cu Roma la Baia Mare și cealaltă neunită la Sighet, viața bisericească a ținutului a cunoscut o nouă înflorire. La Bârsana a fost ultima reședință episcopală din Maramureș, până în 1937, când s-a înființat Episcopia Ortodoxă a Maramureșului cu reședința la Sighet, avându-l ca ierarh pe Gavriil Bârsana. (Mănăstirea Bârsana a încetat să mai existe după 1791, când statul austriac i-a confiscat averea și a predat-o Mănăstirii Cernok (de lângă Munkaci), iar ultimii călugări s-au retras la Mănăstirea Neamț. În 1806, credincioșii din Bârsana au mutat biserica mănăstirii mai aproape de sat, pentru a o păzi să nu fie distrusă. (Rezidirea acestui așezământ a început în 1993. S-a terminat construcția bisericii, apoi s-a

ridicat și o casă monahală, în stil maramureșean. Biserica mănăstirii cu hramul „Soborul Sfinților 12 Apostoli” a fost construită în anul 1993, folosindu-se ca materiale de construcție piatra și lemnul.)

La Muzeul satului oșenesc din Negrești Oaș se păstrează un monument de artă arhitecturală tradițională, Biserica de lemn din satul Lechința, din 1604 (după Ioniță G. Andron). Foto, Dorel Petrehuș.

Fiecare sat își avea mica lui biserică, destul de sărăcăcioasă, fiind construită din lemn, cele mai vechi locașuri de rugă ale strămoșilor, în intimitatea și simplitatea cărora credința străbună a dăinuit cu înălțătoare evlavie. Veacuri de-a rândul, înfruntând vitregiile unor vremuri vrăjmașe, întreaga viață spirituală a satelor oșenești și-a primit suflul de la aceste bisericuțe modeste, altare de smerenie și morală creștină, asemeni sufletului celor păstoriți. Creatorii acestor bisericuțe din lemn sunt aceiași cu cei ai gospodăriilor tradiționale, ca mărturie a întrepătrunderii creștinismului, ca religie oficială, cu gândirea populară. Motivele artistice pe care meșterii le-au preluat și transmis de la o generație la alte, din străvechi timpuri, săpate în ancadramentele intrărilor sau pe grinda tâmplei sunt aceleași de pe ancadramentul ferestrei, furca de tors, pieptarul cămășilor, vasele de ceramică și definesc geografia spirituală a poporului român de pretutindeni, dovadă de netăgăduit a unității neamului. În mod deosebit, bisericile de lemn, prin arhitectura lor – tinzând spre esențializare – simbolizează înălțarea spiritului spre seninul înalt al cerului, fiind mai aproape de căldura inimii noastre, îmbinând creația și credința, frumosul și trăirea religioasă izvorâte din nevoia launtrică, harul ce ne-a luminat cugetul și simțirea.

Preotul trăia din banii de pe slujbe (plătiți cel mai adesea de țărani în natură), însă la rândul său, trebuia să dea o sumă de bani episcopului sau mitropolitului. Preoții, ca și călugării, se recrutau aproape toți dintre țărani și nu se deosebeau mult de aceștia, nici la înfățișare și nici la știință (în sec. XVIII și XIX, cel mai adesea erau fii de preoți). Secole de-a rândul preotul a fost singurul om de carte din sat, care îi învăța pe copii să scrie și să citească, inițiindu-i în tainele religiei și a preceptelor moralei biblice.

Viața monahală a fost slab reprezentată, Țara Oașului neavând conducători proprii și, mai ales, bogați, care să-și permită să ctitorească, să înzestreze și să întrețină mănăstirile. De regulă, între mănăstiri și comunitatea din jur se creează o relație specială, de mare încărcătură spirituală: comunitatea ctitorește, întreține și ocrotește mănăstirea pentru îngrijirea sufletelor enoriașilor, iar mănăstirea înalță o cupolă protectoare, exercitându-și binecuvântarea asupra comunității. De aceea, în biserici și mai ales în mănăstiri sunt aduse cele mai frumoase opere de artă religioasă. Iar mănăstirile dețin cea mai mare parte a bibliotecilor, unde sunt păstrate manuscrise și cărți de mare preț. Pe lângă mănăstiri au fost create primele școli românești; tot în mănăstiri au funcționat cele mai multe tiparnițe, chiar până în secolul al XIX-lea, fiind adevărate focare de cultură.

Mănăstirea „Sf. Ap. Petru și Pavel” Bixad a fost una din principalele mănăstiri din Nordul Ardealului, de vremea comitatului Maramureș, ca schit al mănăstirii Vetiș, fiind pomenit de domnitorul Moldovei Ștefan Tomșa (la 1614). (*Anexa 15*) În aceste secole, viața monahală ortodoxă a rezistat tuturor presiunilor Reformei cât și a Uniației, astfel încât sosește aici arhimandritul Isaia, catolic grec, cu misiunea de a câștiga la Unire pe românii din părțile Bihorului, Sătmarului și Maramureșului. Însoțit de alți trei călugări catolici, îi alungă pe monahii ortodocși din mănăstirea Bixad (1701), instalându-se aici și inițiind o intensă propagandă în zonă, atrăgând reacția românilor, fiind omorât. O scurtă perioadă, aici a ființat, ca protopop al Oașului, Popa Iacob, preot supus episcopului unit de la Muncaci (1704). De vremurile tulburi care au urmat (reprimarea răscoalei curuților) profită episcopia greco-catolică de la Muncaci, care trimite la Bixad călugări de origine ruteană (care au catolicizat lăcașul), dar parohia satului continuă să fie reședința protopopiatului ortodox al Țării Oașului încă 150 de ani. Chiar dacă majoritatea călugărilor erau de origine ruteană, ucraineană și slovacă, aceștia au trăit oarecum tolerați, înconjurați și chiar sprijiniți de populația din jur, ceea ce a făcut ca viața religioasă în secolele XVIII-XIX să fi fost destul de intensă.

Cu banii și truda locuitorilor a fost construită biserica de piatră și curtea în anul 1770, chiar dacă lăcașul din Bixad a avut soarta bisericilor

unite din eparhia Muncaciului: accentuarea catolicizării și a înstrăinării (eparhie ruteană). Doar după Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, Mănăstirea Bixad a trecut sub jurisdicție românească, a Episcopiei de la Gherla, apoi a celei de la Baia Mare. În scurta perioadă de tihnă dintre cele două războaie mondiale, aici a fost construită o moară, atelier de tâmplărie și a fost înființată o tipografie în care, alături de calendare, au fost tipărite o serie de cărți cu conținut religios sau de cunoaștere etnografică a zonei.

În anul 1948, în condițiile instaurării regimului comunist în țară, Biserica Greco-Catolică este interzisă, mănăstirea Bixad se desființează. Securitatea a intervenit în forță, socotind că în mănăstiri se desfășoară o activitate antiguvernamentală acută, ce a contribuit la decizia desființării mănăstirii, fapt realizat în noaptea de 18 octombrie 1948. (Anexa 16) Este lăsată în paragină peste trei decenii, călugării fiind prizoniți, averea înstrăinată și orice activitate spirituală pusă sub semnul interdicției. În anul 1980, un grup de credincioși din Bixad solicită episcopului de Oradea reluarea vieții monahale și salvarea bisericii mănăstirii. Prin strădania credincioșilor din Oaș și a ierarhilor, s-au obținut autorizările necesare. Lucrările de restaurare au durat din 1981 până în 1988, iar în 25 martie 1989, de Buna Vestire, în prezența unui număr copleșitor de credincioși, veniți din tot Ardealul, biserica mănăstirii a fost sfințită cu hramul „Sf. Ap. Petru și Pavel”, 29 iunie. În fiecare an, la Praznicul Adormirii Maicii Sfinte din 15 august se adună mii de pelerini, din tot Ardealul de nord, în procesiuni emoționante.

La mănăstirea Bixad se păstrează opere de mare valoare spirituală și culturală: *Icoana Făcătoare de Minuni a Maicii Domnului* (adusă de îndelungată vreme de la biserica veche a mănăstiri Giulești, din Maramureșul istoric), cărți de interes patrimonial: *Cazania lui Varlaam*, Iași 1643; *Noul Testament*, tipărit la Alba-Iulia în 1648; *Apostol* tipărit la Lvov în 1639. Icoane din secolul al XIX-lea: *Mântuitorul Iisus Hristos*, pictură pe sticlă; *Sfântul Vasile cel Mare*, pictură ulei pe pânză; *Jertfa lui Adam*, pictură ulei pe pânză; *Coborârea de pe Cruce*, pictura în ulei pe pânză; *Portretul Arhimandritului Isaia*, pictură ulei pe pânză.

În prezent, stareț este arhim. dr. Emanuil Rus, care, din anul 1990, a desfășurat o neîntreruptă activitate duhovnicească, culturală, cât și gospodărească. Clădirea fostei tipografii restituită de către Preventoriul de copii a fost renovată. De asemenea, prin bunăvoința credincioșilor Țării Oașului, s-a construit o nouă clădire, care adăpostește trapeza, chiliile, biblioteca și muzeul mănăstirii.

Biserica de piatră a Mănăstirii Bixad

Mănăstirea „Portărița” din Prilog datează din 1992 și a fost ctitorită de diaconul Gheorghe Băbuț de la Episcopia Oradea, fiu al satului, care a donat și terenul, moștenire de familie. În mentalul colectiv, construcția fiecărei mănăstiri ține de un fapt miraculos, de regulă legat de o icoană făcătoare de minuni, dar construcția acestei mănăstiri ține de un miracol aparte: a fost construită în exclusivitate din editarea și vânzarea de cărți cu caracter religios, prin truda neostoită a diaconului Băbuț, prin Editura *Pelerinul Român* și a fost pictată tot de un fiu al satului, pictorul Ioan Pop de Prilog. Este mănăstire de călugări și are patru ieromonahi, iar regimul este unul drastic: nu se mănâncă carne deloc, și se fac rugăciuni și noaptea. Mănăstirea are patru hramuri: cel mai important este prima Duminică din luna iulie. Stareț al mănăstirii este Prea Cuv. Ierom. Cleopa Sarca. Mănăstirea este așezată într-un cadru natural foarte pitoresc, mărginită de două hotare care dau identitate spațiului afectiv al Oașului: râul Talna și streășina pădurii care coboară de pe vârful Jelesnic, spațiu geografic în armonie totală cu trăirile puternice de pace lăuntrică, echilibru și împăcare cu lumea și cu tine însuși. Iar construirea unei mănăstiri într-un astfel de spațiu binecuvântat de Dumnezeu nu face altceva decât să răspundă unei nevoi lăuntrice a locuitorilor și să răsplătească marea lor credință, rămasă nealterată în pofida multor vitregii ale istoriei: năvălirea tătarilor (ultima în 1717, când a fost pustiit tot satul, ba chiar i s-a pus foc, arzând toate casele), ocupația austro-ungară, epidemiile de holeră (ultima în 1870-

1874), foametea grozavă din 1816-1820-1821-1831-1846 ș.a., precum și cele două războaie mondiale, dar toate acestea nu au putut nimici fondul curat și puterea credinței strămoșești.

Mănăstirea „Sf. Treime” din Moșișeni este cea mai nouă mănăstire din Țara Oașului, la ieșirea din satul Huta, nu departe de locul unde, printr-o tradiție de 50 de ani, se desfășoară sărbătoarea tradițională „Sâmbra Oilor”, la interferența județelor Satu Mare și Maramureș, pe drumul dintre Negrești Oaș și Sighet, DN19. Datarea istorică este 2004, prima și singura mănăstire de maici și cu biserica din lemn, dar prin mărime și forme armonioase, este una din monumentele spirituale din cuprinsul Țării Oașului. Majoritatea maicilor din această mănăstire sunt formate la Mănăstirea Agapia, una din cele mai cunoscute și tradiționale centre monahale din țară. Ctitorul acestui așezământ monahal este preotul Toma Bobiță, paroh în Parohia Ortodoxă Moșișeni de aproape patru decenii (din anul 1973). De altfel, ctitoria aceasta este împlinirea unei făgăduințe a părintelui Bobiță, făcută în contextul unor grele încercări de care au avut parte sfinția sa și doamna preoteasă, încercări de care au izbutit să se izbăvească. Viitorul complex monahal este amplasat

pe o colină, la un loc predestinat, cunoscut sub numele de „Ciuncașu Popii”. În Duminica Tomii a anului 2004, s-a sfințit acest loc mirific și se așaza o troiță de către un sobor de preoți conduși de părintele Mihai Feher, protopop de Oaș. Biserica este din lemn de brad, în stil moldovenesc, ridicată sub atenta supraveghere și îndrumare a meșterului Petre Ciornei din Vatra Moldoviței. Același stil arhitectural este întâlnit și la multe biserici din Făgăraș, Copșa Mică și din unele zone dobrogene. Întreaga structură de lemn a fost ridicată pe o fundație de beton, într-un timp extrem de scurt: o lună de zile (în același an, 2004). Biserica este terminată, acoperită cu tablă de aluminiu, lambriată în exterior, tencuită în interior și pregătită pentru pictura în tehnica fresco, respectiv dotată cu iconostas, străni, jilțuri laterale, tetrapoade (sculptate la Fălticeni, în stil moldovenesc, în lemn de stejar). Mănăstirea este dotată cu patru clopote de 500, 400, 300 respectiv 200 kg. În anul 2005, s-au construit și chiliile maicilor viețuitoare aici; actualmente acest edificiu este acoperit și asigurat, ca și biserica, cu încălzire centrală. Toate aceste lucrări s-au realizat cu strădania, jertfa și bunăvoința ctitorului mănăstirii (Pr. Toma Bobiță și preoteasa Lușca), a credincioșilor din Moșișeni, Certeze și din întreaga Țară a Oașului, dar și cu bunăvoința multor sponsori. În ceea ce privește viața monahală, din anul 2005 mănăstirea se bucură de prezența unei obști alese formate din 9 viețuitoare, aflate în grija monahiei Ieronima Selever în calitate de stareță, transferată de la M-rea Agapia, din Moldova.

Mănăstirea „Sfinții Mihail și Gavril” din Prilog este mănăstire greco-catolică, și a fost sfințită ca biserică parohială în 1997. A fost construită de către legendarul călugăr și tămăduitor Mihai Neamțu, prin eforturile proprii și contribuția a mii de oameni pe care i-a vindecat trupește și sufletește. Călugărul Mihai s-a născut la 12 septembrie 1924 și a decedat la 23 iunie 2000. Mormântul său, frumos îngrijit, se află în apropierea bisericii din incinta Mănăstirii din Prilog. Încă din timpul vieții „Unchiului Mihai”, biserica a devenit loc de pelerinaj pentru căutători de adevăr și dreptate. A dus o viață de sfânt, toată existența sa a fost în folosul semenilor săi. El și-a dedicat întreaga viață credinței creștine și a suferit prigoana comunistă. Din 1970 începe să meargă din sat în sat să vindece oamenii cu ajutorul tratamentelor cu ceai și îndemnându-i la rugăciune. În 1983, datorită tratamentelor care au dus la vindecări în sute de cazuri, au început să sosească la Prilog zeci de oameni zilnic. Toți cei care au venit au fost primiți. Recompensa bănească a fost refuzată de fiecare dată de călugărul Mihai și de sora dânsului Anuca. Avea un adevărat har divin: să „vadă” prin om și să descifreze diagnosticul precis după niște semne doar de el știute, după umblet, vorbă, culoarea obrazului. A fost medicul celor săraci și al celor fără speranță. În decurs de atâția ani, aproape un milion de oameni au

trecut pe la Dânsul. El le-a răspuns la întrebări legate de boală, de tratamente, la întrebări legate de viața de zi cu zi.

Mănăstirea „Sfinții Mihail și Gavril” Prilog

Anexa 1: „Cultura nu se naște într-un perimetru abstract, ci de fiecare dată într-o realitate socială, având un subiect făuritor, grupul uman.” Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Facla, 1988, p. 14

Anexa 2: „pentru propria sa conștiință satul este situat în centrul lumii și se prelungește în mit. Satul se integrează într-un destin cosmic, într-un mers de viață totalitar, dincolo de al cărui orizont nu mai există nimic.” Lucian Blaga, *Trilogia culturii*, București, E.P.L.U. 1969, p. 265

Anexa 3: „Casa omului arhaic nu era o mașină de locuit, ci, ca tot ce imagina și făcea el, un punct de intersecție între mai multe niveluri cosmice. Adăpostindu-se într-o casă, omul arhaic nu se izola de Cosmos, ci, dimpotrivă, venea să locuiască chiar în centrul lui. Căci casa era ea însăși o imago mundi, o icoană a întregului cosmos. Țărușul care se bate în India, sub piatra fundamentală a oricărei construcții corespunde lui axis mundi; casa se află, așadar, în centrul lumii și este, într-un anumit sens, o imagine redusă a acesteia.” Mircea Eliade, *Comentarii la legenda Meșterului Manole*, București, Editura „Publicom”, 1943, p. 119/ București, Humanitas, 2004 / Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2007, p. 211

Anexa 4: Între 1927 – 1938, sub egida Academiei Române, școala sociologică de la București a întreprins o serie de cercetări monografice pe întinsul întregii patrii, în urma cărora, din punct de vedere etno-geografic, tipologia spațială a fost clasificată în două tipuri. Există o tipologie a satului tradițional românesc (elaborată de Vintilă M. Mihăilescu), în relație nemijlocită cu cele trei forme de relief ale spațiului geografic: *muntele*, *dealul* și *câmpia*. Se disting, astfel, așezări umane de *tip risipit* (la munte), de *tip răsfirat* (în zonele colinare) și de *tip adunat* (în câmpie). Cea de-a doua tipologie (Henri H. Stahl) a fost denumită a *satului devălmaș*, în care țăranii liberi dețineau și foloseau în comun pământul sau pădurile comunității, fără ca acestea să fie divizate între țărani. Erau sate „libere”, adică nesupuse aservirii feudale, supuse doar domniei, dar fără să aibă un stăpân boier asupra lor. Satele devălmașe erau conduse de o obște sătească, care hotăra în

cazul litigiilor. Sate similare au existat și în Europa străveche. Henri H. Stahl combate teza conform căreia satele devălmașe ar fi fost întemeiate de un erou eponim (teoria genealogică), un fondator al satului și susține dimpotrivă ipoteza că sunt forme târzii ale disoluției unor organizații mult mai vaste cu caracter tribal. El vede o continuitate între gințile arhaice și sate.

Anexa 5: În legătură cu acest aspect, P. P. Panaitescu afirmă: „*centrul artei populare plastice este casa [...] podoaba ei de lemn sculptat, de scoarțe, icoane, cusături atârinate pe pereți și oale care formează un tot. O dovadă în plus că poporul român n-a fost niciodată rătăcitor; el trăiește în case, creația sa artistică e în legătură cu casa.*”

Anexa 6: *Casa este în același timp și un spațiu ritual, faptul de a se instala într-o locuință devine echivalent cu o participare conștientă la tainele și legile nescrise ale Cosmosului... Casa tradițională ne demonstrează încă o dată în plus faptul că principala modalitate de comunicare a omului cu Cosmosul a reprezentat-o simbolizarea realității, ce i-a permis omului să se situeze în interiorul misterului, aducându-l la nivel de imagine («imago mundi»). Din nou putem observa cum «imaginația» omului nu s-a oprit aici, imaginea la rândul ei este resimbolizată, ajungându-se la o imagine simbolică (asociații de imagini – pragul de sus sau cel de jos, limite; ușa, închidere și deschidere; hornul, comunicare pe verticală; stâlplul vetrei, «axis mundi»; vatra, centrul etc.) Simbolizarea în discuție are rolul de a impune permanența sacrului, cât și pe acela de a asigura constanța comunicării dintre Om și Cosmos. Delia Suiogon, Op. cit., p. 103*

Anexa 7: „*La sat, construcția caselor este însoțită și astăzi de rituri și ceremonii, locuința având valoare sacră. Fiecare element care participă la construcția casei are semnificație ritualică pentru țărănul român. Ceea ce consacră casa ca spațiu sacru este ritualul de construcție, cu ajutorul căruia omul repetă actul creației divine, construindu-și o lume a lui, casa – o lume la scară microcosmică.*” Sanda Larionescu, dr., *Rituri de construcție la români*, în „Insight Tarom”, Iarnă 2003/2004, p. 36-40

Anexa 8: *Albastrul de Oaș care este de fapt un albastru îmblânzit, un mieriu (cuvânt de origine latină) sau mierău, în variantă locală acoperă senzori multiple. Împletește apa râului cu cerul dar și cu talazurile purității păstrate în memoria ancestrală. Eliberează și individualizează ființa și are o rezonanță de altitudine. E o speranță vegheată de eternități sacre și un „memento mori”, bornă kilometrică a unui traseu care urcă spre locașurile absolute. Ioan Nistor, La granița cu Steaua Polară. O schiță sentimentală a Țării Oașului (în: Iancu, Ștefan – Țara Oașului – album fotografic, prefață de Ioan Nistor, Satu Mare, 2006, p. 6*

Anexa 9: „*acele Romanii populare, obști sătești, fiind pe văile râurilor și în depresiunile carpatice, erau, probabil, organizate și ... în eparhii. De multe ori, asemenea întregii lumi romanice orientale, formațiunile politice se mai numeau și diocenze, conduse de căpetenia spirituală, bisericească a locului, episcopul.*” De asemenea, istoricul consideră că prin secolele VII-VIII, „*întreg teritoriul cuprins în spațiul carpato-dunărean era împodobit cu țări românești, care uneori se mai numesc și judecii, cnezate și voievodate.*” (p. 14). Ștefan Pascu, *Istoricul Arhiepiscopiei Vadului, Feleacului și Clujului*, în „*Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*”, Cluj-Napoca, 1982; N. Iorga, *Istoria bisericii românești și a vieții religioase a românilor; Istoria românilor din Ardeal și Ungaria.*

Anexa 10: „*Adevărul, conform documentelor – și în aceasta concordă toate cinci – e, că castrul și satele lui au fost întâi (și întotdeauna) ale Valachilor, de la cari le-a ocupat, adică cucerit, un rege al Ungariei, al cărui nume nu se știa deja nici atunci, la anul 1377, și strămoșii Ecaterinei. E vorba deci de o ocupare, cucerire pur și simplu și nu de o reocupare.*” Aloisie L. Tăutu, *Țara Oașului, românească de secole. Cinci documente cu*

privire la vechimea românilor din Țara Oașului, în rev. „Buna Vestire”, nr. 4/1966 și 1-2/1967, Roma, 1975, p. 287

Anexa 11: „Tot ce era oriental, bizantin, a fost expus cu ocazia acestei cutremurătoare tragedii a ortodoxiei orientale, schismatice, la jaf și ocupare abuzivă. Acest eveniment a avut repercusiuni în toată Europa și invadări de bunuri schismatice au avut loc și în celelalte țări catolice, mai ales în Ungaria, care avea nenumărați supuși de rit oriental.” Aloisie L. Tăutu, *idem*, p. 297. Această mentalitate explică atitudinea strămoșilor Caterinei, care au profitat de valul general anti-schismatic și „despoiară pe Români de castrul Medieș împreună cu satele ce-i aparțineau, căci după exemplul Cruciadei, tot ce era schismatic era... expus jafului.” (Aloisie Tăutu, p. 298).

Anexa 12: „De numele aceluiași papă se leagă încă trei documente, din anii 1373-1374, privind propaganda catolică printre românii din regiunile mărginașe ale Ungariei sau din vecinătatea acesteia; de asemenea un document din 1377, din aceeași dată (6 august) cu o parte din grupul celor cinci acte menționate, în care e vorba de convertirea în ultimii douăzeci de ani dintre «schismatici» a unui număr cam de cincizeci de mii de bărbați, fără a socoti femeile și copiii, în cuprinsul Ungariei.” Francisc Pall, *Românii din părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj, vol. XII, 1969, [extras], p. 9

Anexa 13: „*Antonie, din mila lui Dumnezeu patriarh al Constantinopolului, al noii Rome și al întregii lumi. A venit la noi Drag magistrul în numele său și al fratelui său arhontele Baliță voievod, spunându-ne că ei au de la înaintașii lor în Maramureș o mănăstire cu hramul sfântului Mihail și ne-au cerut ca să luăm această mănăstire în paza și rânduiala scaunului nostru patriarhicesc... iar starețul pe care ei îl vor pune în această mănăstire să aibă binecuvântarea noastră și să poată sfinți toate bisericile care sunt în dependența numitei mănăstiri... iar noi am îngăduit aceasta și i-am dat în grijă toate treburile duhovnicești din numita mănăstire și din ținuturile care depind de ea și care sunt: Maramureșul, Sălajul, Medieșul (de care aparținea Oașul), Ugocea, Beregul, Ciceul, Ungurașul și Bistra... Și în toate, acest stareț cu numele Pahomie, să aibă deplină autoritate, să judece și să rânduiască pe preoți... iar acestea au fost scrise în a treisprezecea zi a lunii august, anul în care s-au întocmit acestea fiind șase mii și opt sute și nouăzeci și nouă (de la facerea lumii).*” Ion Bogdan, Mihai Olos, Nicoară Timiș, „Calendarul Maramureșului”, Baia Mare, 1978, p. 36 / Ștefan Meteș, „Istoria Bisericii și a vieții religioase a românilor din Transilvania și Ungaria”, vol. I, Sibiu, 1935, p. 58

Anexa 14: „Istoria vieții bisericești a Țării-Oașului, tot așa ca și a Maramureșului, sau mai bine zis ca a ținuturilor sau «părților unguene», se poate împărți în trei epoci sau faze: latină, slavă și maghiaro-calvină, până ce prin unirea religioasă de la 1700, ajunge în forma ei, de biserică română ortodoxă-unită cu Roma.

Epoca latină: Centrul vieții bisericești a Țării-Oașului se pare că gravita în spre mănăstirea franciscanilor, care se afla pe pământul acreditat de la Remeșii-Paulieni, dincolo de satul Săpânța, a cărei diplomă de donare începe astfel: «Nos M. Paulus Magister domus fratrum de Marmorosiu» etc...

Epoca slavă. Centrul era mănăstirea Perilor, ridicată din partea patriarhului Antoniu al Constantinopolului în 1391 la rangul de stravropighie. Stareții acestei mănăstiri aveau puterea de episcopi peste Maramureșul întreg și ținuturile învecinate, deci și peste Țara Oașului. Ca stareți ai mănăstirii dela Sf. Michail (Peri) din Maramureș și cu drept de jurisdicțiune, se amintesc: Pachomiu, Ilariu și Ghehasiu.

Aceste drepturi restrânse, apoi numai asupra Maramureșului, sunt încălcate de episcopii din Muncaciu.

Epoca maghiaro-calvină: În veacul al XVII-lea Maramureșul reușește să obțină dela principii maghiari calvini ai Ardealului dreptul de a avea episcopi proprii. Astfel aflăm la 1637 pe episcopul Dumitru Pop – cu reședința la Moiseiu; pe Țirca (?); la 1648 pe Solovestru; dela 1692-1711 pe Iosif Stoica; dela 1711-1719 pe Serafim de Petrova și dela 1720-1734 pe Dositeiu.”¹⁸ (A. O. Ghitta, însemnare pe ms.: Țirca e mai târziu, la începutul secolului al XVIII-lea) Vasile Gavrișiu, „Viața bisericească a Țării Oașului”, în „Afirmarea”, Satu Mare, An IV, nr. 1, ian. 1939, p. 1

Anexa 15: „Vechimea lăcașului monahal de la Bixad se pierde în negura timpului, iar istoria sa a fost deosebit de învolburată, identificându-se cu însăși viața oamenilor acestor locuri, a căror vatră, chiar pustiită, în repetate rânduri, de felurite năvăliri, războaie și răscoale, a rămas, în continuare, vatră; tot astfel, această mănăstire a biruit timpul, rămânând vatră spirituală, modestă dar tenace, precum sufletul oșenilor... De la bun început la Bixad a ființat o mănăstire ortodoxă românească, ai cărei slujitori, din veacurile al XVI-lea și al XVII-lea, erau clerici luminați.” Florian Dudaș, Precuvântare la: Arhim. Emanuil Rus, Mănăstirea Bixad, Editura Lumina, Oradea, 1995, p. 5

Anexa 16: „Foarte semnificativ este faptul că mănăstirea greco-catolică de la Bixad nu a trecut, după simulacrul de unificare religioasă de la 1948, în folosința cultului ortodox tocmai pentru că era considerată de Securitate drept centru de rebeliune și exista temerea că această tradiție a revoltei împotriva autorităților comuniste se va păstra; prin urmare s-a decis desființarea mănăstirii” (fapt realizat în noaptea de 18 octombrie 1948). Altarul Banatului, Nr. 7-9/2000, iulie-septembrie, Timișoara, pag. 165-170.

4. Omul și Trecerea în credințele și ritualurile tradiționale

Ioniță G. Andron: *Mamă legănând copilul*, Racșa - iulie 1942

Omul tradițional trăiește concomitent în două lumi: lumea *sacră*, spirituală și lumea *profană*, materială. Atitudinea omului a fost întotdeauna de esență religioasă, ce presupune sentimentul de trăire plenară a lumii, cu tot ce cuprinde: Pământul și Universul, oamenii și divinitatea, materia și spiritul. Prin aceasta, omul se simte parte a lumii, percepută unitar, în care încearcă să se integreze, prin intermediul unor semne, gesturi și simboluri, transmise lui din vremuri imemorabile, și pe care el încearcă să le asimileze. Momentele vieții sunt însoțite de obiceiuri ce cuprind ritualuri cu ajutorul cărora omul intră sau iese din existență și menține o permanentă legătură cu Universul. Trei sunt momentele excepționale din ciclul vieții prin care omul se integrează în circuitul lumii: nașterea, nunta și înmormântarea. În mentalitatea tradițională, trecerea acestor praguri ale existenței solicită o primenire, dar și o inițiere, o depășire a condiției, a statutului, spre deplina împlinire a destinului. Astfel, trecerea dintr-o vârstă într-alta, de la o stare la alta și de la viață la moarte presupune o inițiere însoțită de o purificare, dar și o circumscriere într-un ritual sau ceremonial. „Funcția dominantă a

acestor rituri este de reglare a raporturilor individului cu comunitatea din care face parte, dar, implicit, și a raportului omului cu Cosmosul."¹⁹

Obiceiurile ciclului familial sunt, în același timp, (după cum a demonstrat Dumitru Pop²⁰) într-un consens de funcții cu obiceiurile din ciclul calendaristic și cu cele din ciclul muncii, paralelism care demonstrează viziunea unitară a omului arhaic asupra vieții, naturii și a propriei sale existențe în cosmos. Din observarea naturii a putut deosebi existența anumitor faze în evoluție, pe care le-a marcat prin diferite manifestări folclorice; tot așa a deosebit și în propria existență niște etape, niște stări caracteristice diverselor vârste, prin care trecea fiecare individ, la timpul său. Trecerile acestea trebuiau pregătite din vreme și se făceau în anumite momente de însemnătate rituală, ceea ce explică prezența diverselor manifestări folclorice în cadrul lor, numite de specialiști „rituri de trecere”. Simion Florea Marian va observa structurarea obiceiurilor, chiar înaintea lui Arnold Van Gennep, grupându-și materialul în cele trei volume dedicate vieții de familie: „*Nașterea la români; Nunta la români; Însmormântarea la români*” (1890-1892), după stadiile acestora.

În concepția populară, nașterea este primul pas al omului spre moarte, în timp ce moartea este considerată o trecere spre o a doua naștere, spirituală. Creștinismul s-a fundamentat mai târziu pe această credință străveche, socotind Moartea și Învierea esența sa spirituală. Momentele esențiale ale existenței: Nașterea – Nunta – Însmormântarea nu pot fi înțelese și tratate separat, ci numai înglobate într-un tot organic, refăcând tripticul existențial. Trebuie să depășim etapa descrierii riturilor/obiceiurilor, orientându-ne cu deosebire spre structurile mitice, înțelegerea și interpretarea semnificațiilor simbolice ale acestora. Cum de altfel, Lucia Berdan („*Fețele destinului*”, 1999) structurează aceste trei componente sacre astfel: *Magia începuturilor: Nașterea, Magia întemeierii: Nunta, Magia continuității – Moartea*, în care grupează aspectele comune relevante.

Obiceiurile vieții de familie care marchează cronologic cele trei etape importante din viața omului sunt organizate pe principiul că, prin trecerea celor trei etape, individul suportă o trecere de la o stare la alta, care cuprinde alte forme de viață, alt sistem de relații sociale, un alt model de comportament. Manifestările rituale legate de trecerea diferitelor vârste dau o încărcătură simbolică deosebită, marchează delimitarea de vârsta depășită, ca stări diferențiate fundamentale: se trece din ceva în altceva, două realități între care există o ruptură care necesită un timp special. Trecerea înseamnă,

¹⁹ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere* – [Editura] Paideia, [București], [2006], p. 6.

²⁰ Dumitru Pop, *Între obiceiurile calendaristice și cele legate de vârstele omului*, „Studii și cercetări”, Sibiu, 1982

deci, și schimbare. Nașterea, ca și moartea, sunt treceri într-un singur sens, întoarcerea nu este posibilă, produce modificări fundamentale, atât sub aspect fizic, cât și spiritual.

Nașterea, nunta și înmormântarea reprezintă cele mai ample și mai spectaculoase rituri de trecere, de aceea, individul trebuie pregătit pentru noua „stare” în care a intrat. Nașterea cuprinde o seamă de manifestări privind trecerea individului de la neființă la ființă și pregătirea lui pentru intrarea în noua stare. Nunta cuprinde o sumedenie de rituri legate de trecerea individului de la starea de „nelumit” la cea de „lumit”, pentru întemeierea familiei, celula de bază care îl socializează. În concepția tradițională populară, moartea și înmormântarea reprezintă „marea trecere” și prilejuiește ample manifestări legate de trecerea însului în lumea „strămoșilor”. În trecut, practicarea riturilor de trecere era obligatorie pentru fiecare din membrii comunității. Dacă un tânăr murea înainte de a fi fost „lumit”, i se făcea o nuntă simbolică în cadrul înmormântării. Dominate de un orizont și o tehnică a așteptării, care solicită întotdeauna o inițiere, ceremoniile familiale traversează, în desfășurarea lor, trei etape: a) despărțirea de vechea stare; b) pregătirea și trecerea spre o nouă condiție socială sau existențială; c) integrarea în noua stare. Drumul prin viață apare ca o călătorie a omului spre împlinire, spre întâlnirea cu propriul destin.

Nașterea e un prilej de mare bucurie față de venirea pe lume a unei noi ființe. Apariția vieții este pentru omul religios misterul central al lumii. Aceasta vine de undeva, dintr-un loc ce nu este în lumea aceasta și în final se retrage spre un liman necunoscut, inaccesibil celor vii, unde își prelungește existența, pe un alt plan, spiritual.²¹ Nașterea reprezintă „*trecerea din lumea necunoscută în lumea albă cunoscută.*”²² Obiceiurile legate de naștere din Țara Oașului se integrează în folclorul românesc și în folclorul altor popoare. (*Anexa 1*) Obiceiurile ce însoțesc această trecere au rolul de a-l integra pe noul născut în existență, în viața colectivității. Nașterea marchează integrarea noului născut într-un destin pământesc, la nivel biologic și social. Este vorba, deci, despre o dublă integrare: în destinul individual, pământesc, prin integrarea în regnul uman și asumarea condiției umane; în destinul social, prin integrarea într-o anumită familie, colectivitate, cultură, limbă. De aceea, nașterea este privită ca un eveniment de o însemnătate excepțională, acordându-i-se o importanță pe măsură, pregătirile începând cu mult mai înainte, prin riturile de fecunditate de la nuntă, și cu riturile de protecție din perioada sarcinii, dinainte de lumire, și

²¹după Mircea Eliade, *Sacral și profanul*, București, Humanitas, 1992

²² Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, Editura didactică și pedagogică, București, 1978, p. 180

cuprinzând și rituri de protecție și integrare de după lumire. Obiceiurile legate de naștere sunt completate de ceremonialul religios și laic al botezului, precum și de alte practici desfășurate pe o perioadă mai îndelungată, postnatală și de creștere a copilului.

Vitregiile vieții și lipsa asistenței medicale în satul tradițional au făcut ca, din numeroasele nașteri (10-14), să supraviețuiască puțini copii. Acestea au făcut ca să existe o preocupare deosebită pentru mamă și copil, recurgând chiar și la practici magice. Una din dorințele cele mai arzătoare ale familiei nou încheiate este de a avea copii, socotiți un dar, o binecuvântare în familia țărănească, iar familia numeroasă, de 5-7 copii, era frecventă în Țara Oașului, fiind socotită „de neam”. Copilul din flori se numește „făcut din zadie” (Moișeni) sau „căpătat cu zadia”: „*Nu m-o făcut mama mē/ La Borcut cu zadie,/ Să-mi comande cine-a vrē,/ M-o făcut mama pă șes,/ Să-mi comande om pe-ales.*” Credința populară consideră că unele trăsături psihice și fizice ale copilului sunt determinate de unele comportamente ale mamei în timpul gravidității.

Ca tehnici de manipulare a destinului în mentalitatea populară, și în Țara Oașului, ca pretutindeni, unele interdicții erau respectate cu strictețe, grija cea mare a femeii fiind să nu piardă copilul, să nască copil viu și sănătos: femeia gravidă nu avea voie să care greutăți, nici măcar o găleată cu apă, „să nu piardă”; nu trebuia să se mire pe alt copil, deoarece copilul ei putea să se nască cu unele semne; să evite sperieturile, pentru a nu avea copil epileptic sau paralizic; să nu privească la oameni orbi ori cu alte „hibe” (infirmități); să nu mănânce prune îngemănate, ca să nu aibă gemeni; să nu atingă mâța, câinele, căci pruncul va fi pârros; să nu fugă, că se „clătē” copilul și nașterea va fi îngreunată; să nu umble noaptea, mai ales marți seara, ca să nu dea peste „necurățanii” (moroii, bosorcoii), frecvente în mentalitatea arhaică; să nu atingă anumite flori, ca să nu iasă pete pe obrazul copilului. Dacă dorea să nască băiat, trebuia să apeleze la practici magice: să doarmă cu secure sau cuțit sub pat; iar în momentul nașterii, bărbatul să fie cu clopul pe cap. Pentru a ușura nașterea, se recurgea la alte practici magice. (Anexa 2) Tot pentru ca nașterea să meargă mai ușor, femeile obișnuiau să-și despletească părul și dezlegau toate legăturile: zgarda de la gât, golondul de la pindileul, chischineul (batic). De cele mai multe ori, femeia năștea acasă, ajutată de mamă sau de o moașă – aceasta tăia și buricul născutului și freca puțin copilul pe obraz, ca să fie „roșăuț” când va fi mare. Placenta („locu’ pruncului”) se îngroapă într-un loc unde sunt flori, ca atât mama, cât și copilul să nu îmbătrânească. Nu se îngroapă în loc uscat, ci unde poate să plouă, „*că apăi femeia stă tăt mândră, nu să nimnicește.*” (V. Scurtu, *ibid.*) Nu era voie ca lehuza să se scoale din pat mai repede de trei zile. Despre copilul nebotezat se crede că „*ala-i dracu, dacă nu-i apă sfințită pă iel*”

(Racșa), astfel că imediat după naștere, se făcea „otrățirea”: cum i se tăia buricul, moașa-l spăla într-o „scăldare” în care se pune apă sfințită și-i dă un nume, pe care copilul îl are până la botez, căci așa nu va muri: Adam, dacă este „cocon” (băiat) și Eva dacă este „foaică” (fată) (V. Scurtu, *ibid.*). Moașa, cea mai bătrână femeie din neam, capătă virtuți mitologice: păstrează pe plan magic legătura cu strămoașele, veghează la permanentizarea neamului, marcând prin aceasta unitatea lui, înscriind în timp durata și continuitatea acestuia.

Credința în ursitoare este slab răspândită²³, mitul despre ursite și ursitoare nu capătă anvergură simbolică, „*dar este implicat în strădania omului de a influența în bine destinul noului-născut prin cuvânt și acțiune magică*”; unii cred că ursitoarele vin numai la copilul născut noaptea; alții, că vin numai la copilul căruia i se va întâmpla ceva deosebit în viață, ori de bine, ori de rău. Vasile Scurtu consemnează câteva credințe (trei, dintre care una de măritiș), în care accentul se pune pe prorocirea destinului („orândeii”). (*Anexa 3*) Se crede că ceea ce prezic ursitoarele, musai se va împlini, omul nu se poate împotrivi destinului, ursitoarele contopindu-se cu reprezentarea în sine a destinului; ursitoarele, ca voci ale destinului, rostesc întâmplările nou-născutului, scrise implacabil în „cartea vieții”. (Poate nu este lipsit de importanță să amintim că, în spațiul mitic al Oașului, există câteva spinări de deal, ca un trunchi de piramidă retezată, care poartă numele Ursoi - Ursoiul Mare și Ursoiul Mic, în perimetrul comunelor Racșa, Cămârzana, Călinești - probabil reminiscențe ale unei mitologii arhaice, în care ursoiul - divinități care domină ierarhic ursitoarele -, creator de destin, hărăzește „orânda”, care nu poate fi schimbată nici chiar de Dumnezeu. Existența acestor toponime în vatra mitică a Oașului este încă o mărturie a rădăcinilor dacice ale mitologiei românești, atât de prezentă în substratul arhaic al Oașului).

Copilul este înfășat strâns, să aibă mâinile și picioarele drepte. După naștere, moașa este cea care conduce ritualul de purificare, pentru a demonstra grija familiei pentru noul născut și pentru tânăra mamă. Ceremonialul primei băi este esențial, pentru influențarea magică a sorții: copilul se scaldă în covată de lemn (ca să-i fie viața ușoară), apa este turnată dintr-o oală de ceramică nefolosită, în apa de scaldă – proaspăt scoasă din fântână sau izvor, (dimineața, în zori), apă care-i va întrema trupul fragil - se pune agheasmă, pentru a feri pruncul de rele și a-l purifica. Apa se încălzește în oală de ceramică, - copilul să fie blând și tăcut – și nu trebuie să dea în clocot, „*că sunt nervoși cop'iii*”. Apa primei scalde este apă

²³Mihai Pop și Pavel Ruxăndoiu – *Folclor literar românesc*, Ed. Didactică și Pedagogică, București, 1991, p. 142

sfințită, în care se pun „bote de hed'i” (viță de vie), ca să crească iute, apoi un ban, ca să fie drag ca banul, coadă de „ludău” (dovleac), ca să fie tare și să se întărească mai iute și la urmă „odrasle (lăstar) de corn”, să fie tare asemenea acestui lemn. După prima baie, moașa („baba”) suflă peste copil, zicând: „*Te lepădăm de satana și te împreunăm cu Isus Hristos*”. De câte ori este îmbăiat, se aruncă în apă cărbuni aprinși, ca să nu fie deocheat. Dacă e „cocon” (fecior), scutecele se fac din „gacii” sau cămașa tatălui, dacă e fată, din „pindileu” sau din cămașa mamei. Ca să doarmă bine, i se pun la cap smicele de grâu. În primele zile, copilul este scăldat zilnic de moașă sau de mama lehuzei; apa trebuie aruncată întotdeauna în același loc, la rădăcina unui pom roditor sau rug, sau între flori, ca să fie roditor (harnic) asemenea prunilor și frumos ca florile. Înainte de a fi aruncată apa, mama stropește de trei ori copilul cu ea, zicând: „*Na țâța! Na somnul! Na sănătatea!*” La scaldă, mama trebuie să fie atentă să nu piardă buricul copilului, ca acesta să nu-și piardă norocul. Buricul tăiat se păstrează, legat și uscat, până la șapte ani. Până la șase săptămâni, lehuza este considerată necurată și nu are voie să părăsească gospodăria, deoarece se apropie tot felul de duhuri necurate de ea, moroi și bosorcăi. Ea primește vizita neamurilor și a prietenilor, care aduc bunătăți și cadouri pentru nou-născut, urându-i să crească frumos și sănătos. Înainte de a-i elibera certificatul de naștere, tatăl merge la nași, pentru a stabili împreună numele. De cele mai multe ori, nașul de cununie al părinților este și nașul de botez al copilului. Este o cinste să fii naș, dar și o datorie creștinească, dobândind, în același timp, și noi rude prin alianță. Finii pot alege după plac numele copilului lor, dar nașii, ca părinți spirituali, pot avea o preferință, care se adaugă numelui ales de părinți. De obicei, întâiul născut primește numele părintelui. Nașii pot să înzestreze copilul, mai ales dacă este dintr-o familie mai săracă.

Dacă o familie a avut un copil care a murit de mic, următorul copil „se vinde” simbolic pe fereastră și nașii pot să pună același nume și copilului ce se naște după el, pentru a învinge moartea. Această practică magică se face cu scopul de preîntâmpinare a răului și de deturnare a sensului acestuia și se recurge ca o ultimă soluție de a feri copilul de boală, în cazul unor îmbolnăviri sau decese repetate. În Ugocea românească, „*copilul vândut când se însoară sau se mărită să descumpără.*” (V. Scurtu, *ibid.*) Dar și copilul botezat e al nașilor; ca să-l răscumpere de la nași, părinții le duc un colac mare, zicând „*am venit să ne descumpărăm pruncul*”; n-au voie să servească nimic, altfel „*descumpărarea nu-i de haznă*”. Uneori imediat după botez, altelei după un an (Cămârzana), doi ani (Târșolt) sau mai mulți ani (Boinești), părinții fac „descumpărarea”: coc patru colaci mari pentru nănași și doi pentru moașă, pentru a reprimi drepturi depline asupra copilului și acesta să se roage pentru părinți după

moarte, altfel se roagă pentru nănași.

Botezul nu se făcea la dată fixă, dar cât de repede, deoarece mulți copii mureau la vârsta infantilă. Data botezului se hotărâște între fini și nași, de comun acord, până la șase săptămâni. Dacă nou-născutul este bolnăvicios, se grăbește botezul, chiar la trei zile, să nu moară neîncreștinat. Nănașa aduce „crijma/ crujma”: doi metri de giulgiu, o oală/un canceu și o lumânare, ce se va aprinde când copilul va fi bolnav. Dacă s-ar întâmpla să moară copilul, va fi „învăscut” în giulgiul acesta; dacă trăiește, i se va face o cămașă. La biserică și înapoi, copilul este dus de nașă; dacă este băiat, într-o cămașă de-a tatălui său, iar dacă este femeie, „în halube femeiești,” ca simbol al paternității. (inf. Iacob Dance – Cămârzana) În pernă se așază puțină sare, tămâie și usturoi, „ca să nu să lege de prunc nemnică”. În vremurile noastre, se duce îmbrăcat în hăinuțe noi și frumoase. Botezul se desfășoară după ritualul religios. Creștinismul a valorizat simbolic cultul apei în obiceiurile de naștere prin ceremonialul botezului, care capătă semnificația unei purificări și nașteri spirituale, adăugate celei fizice. După scufundarea copilului în apa sfințită, nașa îl înfășoară într-o pânză albă, din care i se va face o cămășuță pe care o va purta până se va rupe. Odată botezat, copilul este închinat de nașă la icoane, întru sfințenie. Pe drumul de întoarcere către casă, cei cu care se întâlnesc fac urări nașilor, să apuce să-l și cunune, nașa mulțumește tuturor, iar nașul îi cinstește. După ce ajung acasă, nașa trece copilul pe fereastră în brațele finei/finului, adresându-i urări de bine: *Să hie om de cinste și dinainte, să hie drag ca primăvara și avut ca toamna.* (Racșa) Copilul se pune pe masă, între două pâini de grâu, să fie bogat și bun în viață, și se bagă câteva momente în ladă, să nu fie plângăcios. Urmează masa, la care participă toți cei invitați. A doua zi, scaldătoarea e făcută, de regulă, de nașă. În apa de scaldătoare se toarnă puțină agheasmă și se poate pune un bănuț, pentru bunăstare, un foarfece, să fie harnic și îndemnatic, boabe de grâu, pentru viață îmbelșugată, flori, să fie frumos și iubit. După ce baia s-a terminat, nașa îl închină de trei ori la o icoană/ cruce din casă. Această apă este aruncată în loc curat, de preferință grădina cu flori sau tulpina unui pom roditor, unde nu calcă nimeni, fiind sfințită. La masa care urmează participă numai femei, fiind invitată și moașa și rudenii mai apropiate.

Intervalul sacru pentru noul născut este de 40 de zile, când se practică o sumedenie de interdicții, privitoare atât la copil, cât și la lăhuză: copilul nu rămâne singur în cameră, să nu se sperie, să nu-l fure sau să nu-l schimbe Fata pădurii; nu se scoate afară din casă, să nu se „lipească” ceva rău de el; apa de la îmbăiere nu se aruncă după sfințit, să nu se facă strigoi; să nu se apropie de el femeie aflată la ciclu, ca să nu-l „spurce”; cine îl vizitează, la despărțire lasă o scamă de pe haină pe pernița lui, ca „să-i

rămâie somnul și țâța”; pentru ocrotirea copilului de duhuri rele și de deochi, se leagă de mână un șnur din fir roșu. Același interval este și pentru „lăhuză” până poate merge la biserică să-și facă rugăciunile, deoarece nu numai copilul, ci și „lăhuza” trebuie să se purifice: să nu părăsească „odorul” (curtea), să nu meargă la fântână sau alte locuri umblate, ca să nu ia ceva rău; să nu meargă la biserică, că nu e curată (până nu i se face molitva) „*La șase săptămâni se face curățirea femeii. Întâi se spală acasă și apoi merge la biserică. Acolo stă numai pe prag, până «o dezleagă» popa și apoi intră în biserică.*”²⁴ Această perioadă este hotărâtoare pentru destinul copilului, de aceea, are o mare încărcătură magică, în care o mulțime de elemente reprezintă simboluri benefice. Astfel, pâinea și colacul reprezintă bucuria, rodnicia, împlinirea, șnurul reprezintă fertilitatea; apa și apa sfințită – protecția, credința creștină și purificarea; hainele - paternitatea; bănuțul – belșugul, bunăstarea; nuiaua de viță de vie, de alun sau de corn are o dublă semnificație: să transfere copilului însușirile naturale ale acestora; alungare a demonului din preajma pruncului.

Un an de zile copilul nu se tunde, iar la un an i „se retează moțul”. Nașa îl dă mamei, cu câteva șuvițe, să le păstreze până va fi mare. Apoi îl ridică pe copil la grindă, ceea ce semnifică despărțirea de vechea stare, dar are și rol predestinat: să crească mare și cu stare; acest act este urmat de ospăț.

Finii poartă respect nașilor toată viața, iar aceștia vor fi și nași de cununie. În fiecare an, până la șapte ani, merg la nași cu „plocon” care cuprinde un ol de nănaș din ceramică, plin cu pălincă, bucate alese. Mersul la nănaș se face în zi de sărbătoare, de regulă a doua zi de Paști. Dacă nașul moare între timp, feciorul cel mare îi ia locul, legătura dintre nași și finii extinzându-se și asupra neamurilor.

Când se îmbolnăvea copilul, primul lucru la care apela mama era descântatul de deochi. Dacă nu-i trecea, îl ducea la o altă mamă să-i dea țâță, poate laptele mamei s-a „olocit” de atâta trudă la câmp. Dacă nici așa nu se liniștea, era chemată nașa, cea mai în măsură să dea sfaturi. De regulă, femeile apelau tot la descântece: de scrântitură, de „zgaibă” (buboai), de „boala pruncilor” (epilepsie). Dacă nu se liniștea, copilul era vândut la o vecină care avea mai mulți copii. Plata era un bănuț. Noua mamă primește copilul pe fereastră și sub alt nume, ca să nu-l afle „ciuma” (de aceea, unii oameni au două nume, unul de botez și unul de cumpărat). Mama adevărată îl duce acasă pe copil numai spre seară.

²⁴ Vasile Scurtu, *Cercetări folklorice în Ugocea românească*, în “Anuarul Arhivei de Folklor”, Cluj, vol. VI (1942), p. 42

Din perspectiva ritualului întemeierii, nașterea urmărește integrarea copilului în viața comunității, întemeierea lui socială. (Anexa 4) Ceremonialul de naștere, ca rit de început, este în special un ceremonial de integrare, în care distingem repetarea solemnă a unor gesturi primordiale: *rituri de anticipație* – pentru a avea copii sau a putea purta sarcina, *rituri* care marchează *nașterea propriu-zisă*, și *rituri de integrare* – de asimilare a noului născut în colectivitate.

Aceste câteva elemente magice cuprinse în ritualul de început de drum în viață pun în valoare sacralitatea care marchează orice nouă existență. A da naștere unei noi vieți însemna, în primul rând, continuitate, intrarea în tiparele ordonate de tradiție, datini, obiceiuri; căci vlăstarul va duce în vreme numele, existența și renumele familiei, continuă neamul din care provine. Speranța nerostită este ca nou-născutul să fie băiat, „cocon”, aceștia întăreau familia, ei fiind purtătorii numelui și continuatorii neamului, care, altfel, risca să cadă în anarhia uitării; fetele („foiacele”) erau privite ca „năcaz”, mentalitate generată de condițiile foarte grele prin care trebuia să răzbească familia în Țara Oașului. Dar femeile sunt adevărata și trainica temelie a neamului, au fost cele care au creat tezaurul artistic care dau farmec și personalitate acestei zone, s-au îngrijit să transmită zestrea morală, dar și de sensibilitate și frumusețe.

Căsătoria, ca act fundamental al întemeierii familiale - fără de care împlinirea individului nu poate fi concepută – prin momentele ceremonialului tradițional, redescoperă semnificațiile originare ale ritualului întemeierii, pentru a dobândi trăinicie. Existența umană ajunge la un moment de plenitudine, în care „ursitul” sau „ursita” desemnează perechea maritală, materializare în cel mai înalt grad de intervenție a destinului:

„*Frunză verde de trifoi
M-o cerut la maica doi:
Unul tânăr și sărac
Altul bătrân și bogat.*”

sau

„*Foaie verde côle-n păr,
Doi de la mama mă cer;
Unu-i hâd și gazdă mare,
Unu-i frumos, sărac tare.
Spusu-mi-o frunza de nuc
După care să mă duc;
Spusu-mi-o frunza de gios
Să mă las cu cel frumos.*”

Alegerea potrivită a partenerului de viață reprezenta, în mentalitatea arhaică, aspirația majoră a tânărului:

*Hai, mândruț, să ne iubim
C-amândoi ne potrivim
Și la ochi și la sprâncene
Ca doi porumbei la pene
Și la ochi și la făptură,
Ca doi porumbei la gură.*
sau:

„*Fost-am, bade, potriviți*

*Ca doi meri mândri-nfloriți
La fântână răstădiți.
Din traiul nostru cel bun
Ni s-o-ntins calea la drum;
Struțurel de viorele
Și ne-am despărțit cu jele
Struțurel de busuioc,
N-am avut, bade, năroc
Să ne iubim la un loc. ”*

sau

*„Poți fi, mândruț, ca un brad
Dacă mie nu mi-ești drag
Să crești de la brad în sus
Dacă n-ai minte de-ajuns. ”*

Fetele apelează chiar la gesturi magice, pentru a li se împlini aspirația sau a-și forța destinul:

*„Prin grădina cea de pruni
Fac fetele rugăciuni
Sâmbăta, duminica,
Să să poată mărita. ”*

sau:

*„Vezi mândruț, dealu' cela?
Pe-acolo-o îmblat mă-ta
După vraceri cu straița
Să te poată mărita.
Vracerile s-o uscat
Și tu nu te-ai măritat. ”*

(Balaj Ilie, 14 ani, Racșa, 110)

În cazul căsătoriei, destinul este implicat mai puternic decât în cel al nașterii, deoarece tânărul are libertate mai mare de alegere. Nu de puține ori, în viața reală, acest act esențial este pus sub semnul hazardului sau al jocului de interese; în satul tradițional, căsătoria tinerilor este, de cele mai multe ori, rodul unui aranjament de familie, al măsurării și echilibrării zestrei:

*„Nu mă da, mamă, pe sate
Să viu cu desagii-n spate,
Cu desagii-mbăierăți
Și cu ochii-nlăcrați,
Că-i mai b'ine-n satu' tău
Cu pită de mălai rău
Și beau apă din pârâu. ”*

sau:

*„Nu mă da, mamă-n Prilog
Nici îi apă, nici îi foc,
Nici fărână de un coc.
Satu-i rău, moara departe,
Lemnele le duci în spate. ”*
Norocul poate influența destinul omului:
*„Vai, Doamne, a-l m'eu năroc
Pusu-l-o mama pe foc,
C-o gândit că lemne pune*

Și mi-o pus zălele bune. ”

sau:

*„Mândră floare-i nărocu'
Nu răsare-n tăt locu'
Ci răsare lângă tău
Și îl are omul rău. ”*

(Dubo Irina, 16 ani, Racșa. 16)

sau:

*Cine n-are năroc, n-are
De când naște, până moare;
Nici io năroc n-am avut
De când mama m-o născut. ”*

(Dubo Irina, 16 ani, Racșa. 16)

Nu întotdeauna căsătoria aduce împlinirea și fericirea:

*„După ce m-am măritat
Cu tine, un blăstămat?
Am gândit că m'i-a fi bine,*

Numa' oi durmi cu tine."
(Cozma Irincă, 48 ani, Racșa);
*„Numa' io din neamu' m'eu
M'i-am ales un techergheu
Și-on bătut de Dumnedzău."*;

*„Fă-te, maică, ce ti-i fa',
După urât nu mă da,
Că-oi me și m-oi spânzura
De crenguța cimbrului,
În m'ijlocul târgului,
Ca să vadă maicile,
De ce sâlăsc fetile,
Că io, mamă, nu-s pământ
Să mă dai după urât."*
(Ciuta Maria, 37 ani, Racșa)

*„Sus, în cel vârful de deluț
Este-o creangă de brăduț;
Sufală vântul și-o clatină
Din vârful până-n rădăcină;
Mă leagă maica de lume.
Nu mă lega, maică-mea
Cu cine nu m'i-i voia,
Ci mă leagă, maică dragă
Cu cine m'i-i lumea dragă,
Cu fir de mătase verde
Și cu cine m'i să șede.*

Cel mai complet rit de trecere dintr-o etapă de viață într-alta, căsătoria înseamnă și ea un început, de existență, ca om deplin, așadar o întemeiere a unei „case de piatră”, care simbolic înseamnă o așezare și o întemeiere a succesorilor de neam.

Ca o particularitate, Vasile Scurtu atestă o credință din localitatea Gherța Mică în legătură cu ursitoarele la căsătorie, ca zâne / zeități ale destinului: *„O fată o tot așteptat să vie peștorii să se mărite. După aceea o vinit ursitoarele la fereastă. Ie o zis: «Mamă, io mă mărit, că o vinit ursătorile la fereastă, mi-o vinit ora!» Da mă-sa n-o crezut și o zis: «Nu-i bai, draga mamii, că nu ti-i mărita, că iești mică» - Ș-apăi o fost musai să o mărite, dacă o vinit ursătorile.”*¹

*Vai de mine, ce m-oi face,
Ce iubesc, maichii nu-i place.”*
și:

*„Mamă, urātu-a veni,
Fă bine, nu mă sâli;
De mă sâlești la urât,
Nu te-oi cânta la mormânt;
De mă sâlești la năcaz
Nu te-oi cânta la sălaș,
Ci închide ușa b'ine
Și spune că n-ai pă nime'
Tăt o-nchide și-o apasă
Și-i spune că nu-s acasă.”*

*„Dă-mă, mamă, mândrului
Și de n-are casa lui,
Că dacă n-are, și-a fă'
În m'ijlocul satului
Să nu fie ca a lui.”*

sau:

*„Pântru mândru' care-mi place
Nici părinții n-au ce-mi face,
Nici judele satului,
Nici chiar domnii Sfatului.
Domnii șed și sfātuiesc,
Eu cu mândru mă iubesc.”*
(Morar Odotie, Racșa, nr. 407)

¹ Vasile Scurtu, *Op. cit.*, p. 157

În satul tradițional, tinerii s-au cunoscut în diferite situații legate, în special, de procesul muncii cu rol de socializare – clacă: la desfăcat porumb, la „bătut de ruje”, la șezători - dar și la „danț”, așteptat cu mare nerăbdare de cei tineri, când, după o săptămână de muncă trudnică, aveau prilejul să se întâlnească cu ființa iubită. Dar ca să ajungă să poată întemeia o familie, tinerii trebuiau să acumuleze o bogată experiență de viață și să facă dovada calităților de gospodari: la muncile câmpului și la toate treburile gospodărești. Deoarece majoritatea familiilor erau foarte sărace și cu mai mulți copii, mai ales măritișul era privit cu îngrijorare de familie, dorind să-și vadă cât de repede fetele „legate de lume”. Întreaga familie recurgea la o serie de rituri care să favorizeze fata mai mărișoară; ca să ajungă fată „de frunte, dinainte” părinții nu le lăseau să mănânce mâncare rămasă, iar ca să fie „prima fată” luată la dans, ele începeau totdeauna mâncarea. Nu de puține ori, chiar mama o iniția în practici magice, vrăji, pentru a chema sau „lega” ursitul. Vrăjile („vraciuri”) se fac la sărbătorile mari de peste an, când au mai multă putere, sau marți noaptea, spre zori. Sunt cunoscute mai multe descântece, practicate numai de anumite femei, și care primeau o plată. De aceea, fata care dorește să se mărite mai repede și să o ia cine îi este drag, merge cu un pahar de miere, marți seara ori la o sărbătoare mare, să ceară ajutorul vrăjitoarei. Când o fată nu e jucată la danț, e învățată de o babă să-și descânte: fata se duce la vale înainte de răsăritul soarelui, se spală pe față în apa limpede, de nouă ori, rostind un descântec. Apa o aruncă spre vale, să meargă „ura în jos pe vale”. Fata joacă de nouă ori pe lângă un prun, recitând tot de atâtea ori versurile descântecului. Pune un semn pe prun și dimineață va ști de va avea soț tânăr sau bătrân, frumos ori urât, bocotan sau sărac. La fiecare recitare, baba își face câte trei cruci în dreptul frunții cu degetele unse cu miere și alte trei peste paharul cu miere. Mierea descântată o dă fetei să-și facă câte o cruce în frunte și în dreptul inimii.

Feciorii nu ieșeau în sat duminica sau în sărbători fără struț de flori la clop. Semnele distinctive pentru coconii ajunși în prag de însurătoare erau struțul de flori din clop, cureaua lată din piele și pana neagră cu zgârzi din clop. Până și iarna purtau struț, din flori „de paie” sau „de iarnă” („bumbuști”). De cele mai multe ori, primeau struțul seara, chiar de la „drăguță”, la șezătoare sau când mergeau „pe vedere”; Fetele cultivau anume un strat de flori, pentru struț. Coconii care încă nu aveau „drăguță”, intrau noaptea în grădina fetelor și-și culegeau singuri struțul. La fiecare casă era o grădiniță cu flori. Fetele purtau două buchețele: unul la brâu și celălalt în mână. Înainte de a „ieși la horă”, fata își cosea pe pânză de bumbac un „chischineuț” (batistuță) în culori multiple, pe care îl purta la brâu. Feciorul care o iubea îi fura „chischineuțul” la joc sau seara, când mergea la „fete” (totuși, avea grijă să fie văzut de fată, când îl fura). De

multe ori, fetele își coseau mai multe „chischineuțe”, pe care le dădeau mai multor feciori, stârnind competiția între ei, ca să fie solicitate la „danț” sau să vie seara la ele: „*Suflă vântul din Carei/ După tri drăguți de-a mnei:/ Văsâi, Petre și Nonuț,/ Că la ceia le-am pus struț.*”

În Oaș fetele se mărită tinere; vârsta medie la căsătorie este între 16-21 de ani pentru fete și de 20-28 de ani pentru feciori. În trecut, exista tendința de coborâre sub limita de jos, căsătoriile erau aranjate de părinți, ținând cont și de averea partenerului, de starea socială apropiată. La 20 de ani, fetele nemăritate erau socotite bătrâne. Astăzi situația s-a schimbat mult, o importanță mare căpătând-o încheierea pregătirii școlare.

Hora săptămânală este numită în Oaș „danț” și este organizată de doi „chezăși”, care „bagă muzăcanți” și iau plata de la dănțauși. Danțul se face într-un loc deschis din mijlocul satului sau într-o casă neterminată, așezată sub acoperiș, unde trebuie bătătorit pământul. Jucând împreună, tinerii se cunosc mai bine - atât cât pot sub ochii vigilenți ai mamelor – și fac planuri de viitor.

Pentru oșeni, e mare păcat ca cineva să nu se căsătorească, socotind că acela ajunge o povară pentru neamuri, care „îl poartă în spate”. Stratificarea socială este respectată cu strictețe: căsătoriile se fac între tineri de stare socială apropiată. Se evită și căsătorii între rude apropiate; cele dintre veri de-al doilea sunt pedepsite de soartă, cu copii bolnavi, surdo-muți, orbi, sau cu boli incurabile.

*Nunta*², năzuința supremă a fiecărui tânăr, ritualul împlinirii depline și a plămădirii unor noi existențe, se leagă într-un cerc existențial de naștere și de moarte, fiind socotită obligatorie deoarece doar aceasta îi dă individului dreptul de a intra în rând cu lumea. Trecerea tinerilor din starea de feciorie în cea de căsătorie presupune nu numai schimbarea structurii sociale, ci și asumarea responsabilă a unui nou model de comportament. De aceea, căsătoria este un eveniment important consacrat prin nuntă, și aceasta presupune parcurgerea unor acte rituale ce transpun nunta într-un plan mitic. Ceremonialul nunții nu este doar un simplu ritual de trecere, ci este o taină sacră, care transmite în primul rând ritualul fundamental al întemeierii. (*Anexa 5*) Textele cu dedicații speciale (orațiile, strigăturile etc.) susțin acest ceremonial; structura simbolică, așa cum se prezintă în texte, actualizează,

² pentru aprofundare: Gheorghe Focșa, *Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Editura Muzeului Sătmărean, 1999; Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*. Editura Lamura / Fundația culturală „Talna – Țara Oașului”, Negrești Oaș, 2004; Florica Someșan, *Nunta în Oaș; Obiceiuri de nuntă din satul Tîrșolț*, în: “Tradiții maramureșene”, [Baia Mare], Casa Regională a creației populare, 1967, p. 75- 91 (ilustrații: Ioniță Andron, Iuliu Pop); *Ritualde nuntă (com. Turț – Oaș)*, în: Ioan Meïțoiu, *Spectacolul nunților*, Casa Centrală a Creației Populare, București, 1969

în trăsăturile ei esențiale, schema prin care se încheagă ritualul întemeierii în general, prin identificarea părții - familia tânără, care se întemeiază – (secvența căsătoriei) cu întregul (paradigma întemeierii). Dintr-o astfel de perspectivă, nuntirea omului nu este un simplu eveniment social, ci tinde să se așeze într-o matrice a vieții universale; existența familială (întemeiată ritualic) devine rodnică și firească în momentul în care se clădește și se desfășoară păstrând tiparul macrocosmic.

În Țara Oașului, nunțile erau adevărate sărbători și spectacole folclorice, nu numai pentru familie, ci și pentru întreaga colectivitate, ce au păstrat numeroase momente spectaculoase, pline de voie bună, de umor și veselie, de dramatism ori solemnitate epeică. Prin proporțiile și conținutul plin de semnificații, nunta oșenească este cea mai bogată manifestare folclorică, cea mai amplă manifestare spirituală și socială a colectivității rurale, sărbătoarea cea mai însemnată a satului. (*Anexa 6*)

Ernest Bernea: *Mire, mireasă și stegar* – Lechința, Țara Oașului

Înlănțuirea momentelor ceremonialului nunții oferă imaginea unei treceri, simbolice, dinspre o stare (condiție) veche *nelumită* – *fecioria* – spre una calitativ nouă: căsătoria, existența socială *lumită*. Cele trei etape ale ritualului matrimonial (dinaintea, din timpul, de după nuntă) cuprind următoarele secvențe: a) *peșitul și logodna*, etapa care testează opțiunea celor două familii; b) *chemarea la nuntă, gătitul steagului, gătitul miresei*, ceremonialul pregătirilor; c) *drumul spre casa miresei* (căutarea

„căprioarei”) și *actul cununiei; trecerea pragului*, în casa socrilor mari; d) *prânzul ceremonial* („masa mare”) și strigarea darurilor; e) „*schimbatul*” *miresei*: trecerea miresei, din rândul fetelor, în rândul nevestelor (prin schimbarea pieptănăturii și a vestmintelor); în Oaș, acest moment nu se produce decât a doua zi, deoarece găteala părului este foarte complicată, specific zonei; f) transferul zestrei, din casa părintească, în casa cea nouă; g) *vizita protocolară*, pe care tânăra pereche o face la familia fetei, după o săptămână de la nuntă. Aceste ceremonii nu se fac întâmplător, au ca scop esențial protejarea celor doi tineri și familiile lor de eventualele pericole și amenințări din partea forțelor malefice, printr-un șir de ritualuri magice, și nu urmăresc numai apropierea celor doi tineri și a familiilor lor, ca celule sociale.

Ca spectacol folcloric, nunta oșenească păstrează ritualul tradițional, urmând momentele esențiale ale nunții românești (pe care le consemnează Simion Florea Marian în ampla sa monografie *Nunta la români*, 1890). (Anexa 7) Acest adevărat spectacol cuprinde un ceremonial complex: *peșitul, târgul, credințarea, nunta* propriu-zisă. Din întregul ritual nupțial se fac remarcate câteva momente: „găteala” steagului de nuntă, „găteala” miresei, danțul miresei cu fetele din sat, „bulciugul” mirelui, „bulciugul” miresei, ospățul de nuntă sau „masa mare”, strigarea și strângerea darurilor.

Peșitul are loc numai atunci când cei doi tineri au luat hotărârea să-și unească destinele. Înțelegerea prealabilă în doi deschide drumul logodnei. În fiecare sat există o tradiție în legătură cu *peșitul*. La Bixad merg în peșite întâi doi oameni apropiați de vârsta părinților fetei și aduc pe ocolite și aluziv discuția despre rolul lor:

- „Am auzit că ai de vândut, o ba?”

- „Am, numai nu știu cum ne-om vâji/de-om putea fa[ce] târg” răspunde tatăl fetei. Și începe tocmeala. În alte sate, (Cămârzana) la *peșit* merge feciorul, însoțit de ambii părinți, sau de tatăl și un cumnat sau altă rudă apropiată, mai bună de gură, care poate susține cauza... deoarece au loc discuții aprinse și o adevărată târguială, pentru înzestrarea materială a tinerei familii. La Vama, *peșitul* fetei (cererea în căsătorie) se desfășoară, pe cât posibil, în secret. La *peșit*, băiatul este însoțit numai de părinți și cere fata în căsătorie, iar părinții întăresc verbal cererea băiatului.

După acceptarea *peșitului*, părinții băiatului stabilesc averea pe care o vor da. Se cere apoi părinților fetei să-și dea acordul, să-și spună părerea și să ofere și ei partea de avere a fetei. Această înțelegere dintre părinții se numește *târg*, adică părinții s-au „târguit” și părțile sunt de acord cu înțelegerea făcută. Urmează apoi „aldămașul”: băiatul scoate de sub laibăr (suman) o ploscă de 1/2 l cu țuică și închină fetei, apoi plosca ajunge iar la băiat, care închină viitorilor socrilor, apoi aceștia închină părinților băiatului.

Tot în seara pețitului se stabilește logodna, căreia i se mai spune „credință” sau „schimbatul”. În satul tradițional oșenesc, evenimentele majore (nuntă, înmormântare) aparțineau întregii colectivități, astfel încât la nuntă nu se chema lumea, deoarece participa toată suflarea satului. Căsătoria era anunțată de preot în biserică, după slujba duminicală, de trei ori la rând, pentru a preîntâmpina căsătoriile între rude apropiate. După „credințare” (logodnă), tânăra pereche apărea împreună la „danț”, unde feciorii (frați, verișori, prieteni) anunțau evenimentul: „- Fete și feciori, boresari și neveste, să veniți la nuntă!” „- Da' cine să însoară?” și se anunța tânăra pereche, după nume și poreclă. În unele sate anunță chiar tinerii împreună, în altele, separat, fiind însoțiți de verișori apropiați sau de grupul de prieteni, ca semn al coeziunii sociale.

Modalitatea de anunțare poate să se diferențieze, după tradiția localității. Astfel, la Vama, doi chemători – unul din partea mirelui, altul din partea miresei – împodobiți cu „șterguri” frumos colorate în casă, *pe baza unei evidențe scrise, umblă, cu o săptămână înaintea nunții, la toate familiile invitate la nuntă și găzdoia casei dă chemătorilor două ouă, ca semn de acceptare a participării familiei la ceremonia nunții.*³ Un gest cu semnificații magice, prin care se ura familiei belșug și prosperitate, oul fiind un simbol al fertilității. La Călinești-Oaș, vestirea obștească se consemna altfel: mireasa, însoțită de trei-patru fete, verișoare primare, merg în grup, ținând de colțurile unui „chischineu” – batistă mare, frumos brodată, lucrată anume de mireasă – și vestesc lumea care participă la dansul satului, invitând la nuntă. Uneori participă la invitarea rudeniilor chiar mirii și părinții acestora.

Logodna are loc la câteva săptămâni după pețit, deoarece se fac trei „strigete/strigări” în biserică. La logodnă, pe lângă părinți, mai participă și nașii de botez, care, în majoritatea cazurilor, sunt poftiți și de nași mari la nuntă. Logodna face publică relația celor doi tineri și intenția lor de a întemeia o familie. Se face „schimbul” unor obiecte cu semnificație simbolică: fata îi dăruiește logodnicului un „joljuț” (batistă) cusut și împodobit de ea, care să-i certifice hărnicia, îndemânarea și faptul că-i dăruiește toată dragostea. Iar băiatul îi dăruiește două baticuri (la mare preț în Oaș, cumpărate de regulă din Cehia sau trimise din America): într-unul, chemătorii vor aduna ouăle oferite de către familiile invitate la nuntă, iar celălalt batic se folosește la „desconcieta miresei”, în noaptea nunții, spre ziua, când mireasa își dă jos cununa iar mirele îi pune baticul pe cap, ca

³ Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*. Editura Lamura / Fundația culturală „Talna – Țara Oașului”, Negrești Oaș, 2004, p. 259.

semn că de acum a devenit nevasta lui. La logodnă se stabilește ziua nunții, sunt numiți chemătorii și druștele („fetele de nuntă”).

Timpul preferat pentru sezonul nunților este toamna, după strângerea și aranjarea recoltelor, mai ales după intrarea în funcțiune a pălinciilor, care produc renumita pălincă de Oaș. Locuitorii fiind credincioși, în perioada de post nu se fac nunți, astfel încât după „câșlegi”, nunțile se țin lanț. După Revoluția din '89, deoarece tot mai mulți oșeni merg la lucru în străinătate, sezonul nunților sunt lunile de concediu din țările de rezidență. Astfel, în luna august, în fiecare zi sunt câteva nunți; la fel și imediat după postul Crăciunului. Durata ceremoniilor s-a redus considerabil, de la trei zile cât ținea nunta tradițională în urmă cu câteva decenii, la doar o zi și o noapte. Ceremonialul nunții este foarte complex și nu face obiectul studiului nostru, astfel încât abia schițăm structura acestuia, păstrându-se, în esență, structura unei nunți românești, dar vom scoate în evidență trei elemente de originalitate: gătitul miresei (împodobitul), steagul și colacii, ca elemente de podoabă specifice nunții oșenești. Chiar dacă la prima vedere pot părea doar elemente complementare, de recuzită, prin tradiția îndelungată și valoarea artistică, prin semnificația pe care o au în cadrul ceremonialului nunții, ele au dobândit puterea unor simboluri fără de care desfășurarea nunții oșenești nu poate fi concepută.

Gătitul miresei se desfășoară la casa miresei, concomitent cu confecționarea steagului de nuntă, care se desfășoară la casa mirelui. Aceste acțiuni cer multă migală și se desfășoară după tehnici tradiționale, pe care le stăpânesc doar câțiva inițiați. Cunoștințele sunt transmise cu mare zgârcenie, prin generații, de la mamă la fiică, astfel încât femeile versate sunt puține și, cu atât mai prețuite.

Găteala capului îmbină două categorii de elemente: părul miresei (împletit după o tehnică particulară și originală) și elementele de podoabă (cunună, zgărzi, panglici, salbe de bani, șiruri de mărgel, flori – rozmarin, mușcate, busuioc). Aceste elemente de podoabă formează un ansamblu decorativ complicat, cusut cu mare rafinament peste împletitura părului, care nu se mai vede de sub acest înveliș multicolor și complicat. Dacă femeia care împletește este îndemânică, poate termina împletitul cam în cinci-șase ore și tot pe atât împodobitul. Fără a socoti munca prealabilă pentru confecționarea celor peste 20 de zgărzi (sau barșoane), șiruri de mărgel colorate, executate de mireasă, verișoare sau prietene.

După ce s-au fixat toate elementele de podoabă pe capul miresei, sunt rânduie la grumazul ei foarte multe șiruri de mărgel multicolore (până la 80 de șiruri). Mai nou, în policromia acestor elemente, predomină culoarea roșie.

Odată finalizată găteala miresei, aceasta o aduce pe tânără în centrul atenției tuturor, urmând ca ea să participe activ la toate ritualurile specifice nunții „Danțul miresei” cu fetele din sat, cu participare exclusiv feminină, este însoțit de orații care o îndeamnă spre meditație asupra urmărilor actului la care s-a angajat⁴:

*Hăi Mări, de-amu-nainte,
Cărările ți-s oprite,
Numa' două-s nepostite:
În grădină după ceapă,
La fântână după apă
Și la mă-ta câteodată.*

*Hăi Mări, nu hi nebună
A zbghiera după cunună!
Lasă zbghiere celelalte,
C-o rămas nemăritate
Și de coconi nejuocate.*
(Ardelean Irina, Racșa, 206)

*Mireasă, cununa ta
Sta-ua-n cui și-a rugina
Și nime' nu ua purta.
Veni-ți-a dor de mă-ta
Nu-i putè de soacră-ta
Să vii pe la casa ta
Să povestești cu mă-ta,
Să afle că ți-i dor de ea.*

*Mireasă, cununa ta
Mândră-i, da a rujina
Pân' pe mă-ta i vedè.*

*Mireasă, de bună samă
Dai cununa pe năframă;
Dar năframa-i tare grè,
Nu mai poți scăpa de ea.*
(Gheorghe Haiduc, 2004, p. 27)

⁴ Vezi și Mihaela Grigorean, *Un periplu al Frumuseții în Țara Oașului – împletitul miresei*, Ecou Transilvan, (Cluj-Napoca), 2016

*Cununa marchează caracterul transcendent al unei împliniri. Forma ei circulară indică perfecțiunea și participarea la natura cerească...*³⁰

Dar cununa simbolizează și principiul feminin asociat cu cercul ocrotitor, cu soarele și fecunditatea. Sub aspect simbolic, cercul semnifică perfecțiunea, armonia, omogenitatea, echilibrul; această latură a simbolismului ei apropie cununa de semnificațiile rituale ale colacului. La majoritatea popoarelor lumii, cercului i se atribuie puteri magice de apărare; puteri similare erau atribuite și cununii miresei, pentru a aduce fericire în căsătorie. Această podoabă pentru cap – oferită învingătorilor sau purtată de regi și împărați – transformă o tânără pentru câțiva vreme într-o „împărăteasă” sau „crăiasă”, persoană aleasă, aflată în centrul lumii.

În mentalitatea populară, cununa este simbolul purității și al castității, este purtată numai de fetele tinere și reprezintă trecerea într-o nouă etapă a vieții, aceea de femeie măritată, care își însușește și obligațiile și responsabilitățile care îi revin: „*Cununița ta cea verde/ Azi te scoate dintre fete/ Și te bagă-ntre neveste.*” Ceremonialul nunții și orațiile care îl însoțesc pun accentul pe aceste diferențe esențiale dintre cele două stări sociale, anticipând și avertizând asupra greutăților care o așteaptă pe tânăra soție: („bulciugul miresei”: „*Faceți-mi un pic de cale/ Să mărg la crăiasa mare!/ Floricică dingă masă,/ Gata ești că o-mpărăteasă./ Ne place cum ești gătată,/ Numai ești cam supărată./ Supărarea las-o fie/ Că-i de mârș la cununie;/... Plânge, flică, și suspină/ Că încarci dor la inimă,/ Te duci în casă străină/ Și lași măicuța ta cea bună/ Și-ți pui capul sub cunună.*” sau: „*Mireasă, de-amu-nainte/ Cărările ți-s oprite/ Numai două ți-s lăsate: / La fântână după apă/ Și-n grădină după ceapă/ Și la mă-ta niciodată./ Poți, mândră, să lăcrimezi/ După binele ce-l pierzi,/ Că tu cât îi mai trăi/ Mai mult bine nu-i găsi.*”

Cununa reprezintă un semn al virtuții și virginității, de aceea este purtată pe cap numai de fetele mari; în caz că se mărită o văduvă, ea „*nu umblă cu cunună pe cap, ci e legată. De asemenea, dacă fata nu e pruncă, e tăroasă, adică a păcătuit cu cineva și această stare e evidentă.*”³¹

Colacul, alt simbol tradițional caracteristic nunții oșenești, reproduce forma „divinității primordiale”, respectiv sfera originară, simbolul Soarelui - prin ornamentele sale – prin aceasta stabilind legătura dintre Cer și Pământ, dintre Divinitate și oameni.

³⁰ Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. I, Ed. Artemis, București, 1994, p. 371

³¹ Ion Mușlea, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, 2004, p. 102

Colectia I.G. Andron

I. G. Andron: *La nunță, mirii „trec pe sub colaci”* –
Racșa, oct. 1943

În tradiția românească, colacul este simbolul fertilității, al belșugului, fiind nelipsit din ritualul nunții, unde are multiple semnificații simbolice și funcții magico-rituale. În Țara Oașului, pregătirea colacilor pentru nunță se constituie într-o adevărată artă menită să pună în valoare priceperea și aplecarea pentru frumos a creatoarelor. Însotind pe parcursul nunții diferitele ritualuri, colacii sunt clasificați în: colacii mirelui, colacii miresei, colacii „puilor miresei”, colacii nănașilor, colacii verișorilor, colacii soarelui, având chiar un moment special numit „jocul colacilor”. După căsătoria religioasă, la casa miresei, doi verișori țin în mână colacii de la cununie pe sub care trec mirele, mireasa și nașii. Intrând în casă, înconjoară cu toții masa, stegașul lovind cu steagul în masă, pentru aducerea colacilor. Urmează „răspunsul colacilor”, la comanda starostelui: - „*Măi socăcițe, măi! Cocie și osâie să fie pe fața mesei! Cocie cu patru roate, căci cu două nu să poate! Că mirele s-o lăudat că tăt cu cocie s-o cărat, până când s-o însurat!*”

Urmează danțul colacilor, jucat de soacra mare, înconjurată de socăcițe. Aceasta ține deasupra capului perechea colacilor miresei, legați cu șterguri decorative și având în mijloc, fixată, sticla plină cu pălincă – „*osia cociei*”. Imaginea este de-a dreptul monumentală, atât prin costumele și

ținuta purtătoarelor, cât mai ales prin frumusețea remarcabilă a colacilor, bogat împodobiți cu imagini simbolice de porumbei, flori, stele, modelate din cocă. Soborul socăcițelor străbate, tot dansând și chiuind, pe fundalul ritmat al muzicii ceterașilor, până la masa mirilor:

*Țurai hop și iar hop!
Colăcei făcuți cu unt,
Nora asta m'i-o plăcut!
Da-om cu colacii-n pod,
Să vedem la ce i-o copt!
Țurai hop și iar hop!
De i-o copt la lemn de fag,
Or trăi m'irii cu drag;
De i-o copt la lemn de plop
Or trăi m'irii cu foc!
Colacii-s ca florile,
M'irii ca cototorile!
Colacii-s ca două flori,
M'irii ca două cototori³²!
Măi m'ire, colacii tăi
Nu-i putem g'iuca de grei,
Că i-o copt la lemn uscat,
Că să-i g'ioc io tăt pă cap!...*

Colacii mirilor dețin un loc de frunte în ceremonialul complex al nunții și reprezintă exemplul cel mai expresiv al bogăției motivelor ornamentale, crescând de la un kilogram, la început, până la opt-zece kilograme în timpurile de acum, obligând soacra mare la eforturi fizice suplimentare.

Urmează un alt ritual arhaic, numit „colacul puului miresei”, când în brațele miresei este adus un „cocon” între 1 și 5 ani. Acesta primea din partea miresei un colac confecționat special pentru acest episod din ceremonialul nunții: „Colacii puilor miresei/ Să vie pe fața mesei!” Obiceiul semnifică dorința vie a bărbaților oșeni ca nevestele lor să nască, dacă se poate, numai „coconi” – băieți.

Supraviețuirea unui substrat arhaic al credințelor precreștine, reprezentate îndeosebi prin cultul soarelui și fertilității, este ilustrată de „colacul soarelui” prin care mirii privesc la ieșirea lor din biserică către soare, astrul dătător de viață, pe care și-o doresc cât mai bogată și mai luminoasă. După ce mireasa privește prin colac către soare, îl oferă mirelui, care face același lucru, „să aibă prunci frumoși și strălucitori ca soarele”. După confecționare, colacul a fost trecut prin jugul boilor, pentru ca tinerii

³²Cototori - oglinzi

căsătoriți „să tragă împreună cum trag boii în jug”, pentru bunăstarea și prosperitatea familiei. Grâul a fost de timpuriu cultivat și introdus în alimentația oșenilor, dar producția era mică și în mare parte trebuia plătit ca dijmă nobilului feudal sau episcopatului, astfel încât oamenii au ajuns să îl prețuiască foarte mult, de aceea, colacii, atât la nuntă, cât și la înmormântare, sunt cuprinși într-un adevărat spectacol prin care oșanul își arată aprecierea pentru grâu.

Un alt ritual – trecerea peste prag - care se înscrie în specificitatea locală se petrece la casa miresei, când vine alaiul după ea și-o ia cu nunta. Pragul are semnificații profunde pentru noua existență: el desemnează locul de trecere între două lumi, cea necunoscută, plină de mistere și cea cunoscută, locuită, supusă unor convenții sociale; între două stări de vârstă, de timp, de spațiu, dintre întuneric și lumină. A trece pragul înseamnă mai mult decât a trece de ușă/ poartă și a păși într-un univers intim, sacralizat, păzit de zeii casei și a te așeza sub protecția stăpânului casei.³³ Locuința, în accepția lui Mircea Eliade, este sanctificată pentru că ea este la o scară mică „imago mundi” și lumea este o creație divină.³⁴ Pragul oprește duhurile rele să pătrundă în interiorul sacralizat al casei.

Stegașul merge la casa miresei, unde aceasta așteaptă cu părinții și neamurile. Ea se ascunde în cămară și fetele stau înaintea ei, să n-o vadă stegarul; acesta o caută întrebând mereu: „Unde-i mireasa noastră?” Fetele strigă:

- „Nu-i pe-aici cărarea, nu-i pe-aici cărarea!”, până stegarul o găsește... Înainte de a pleca, stegașul face semnul crucii cu steagul pe ușa casei, apoi îl așază pe prag și la ieșire trec peste el: mireasa, mirii și drujba, apoi tot alaiul. La întoarcerea de la biserică, toți țâpuresc cu foc, mai ales femeile, până la casa miresei, unde se face «*giocul colacilor*»: la intrarea în „odor” (curte), doi flăcăi mai vânjoși țin, ca o arcadă, colacii de la cununie, pe sub care trece alaiul, în frunte cu mirele, mireasa și nașii. Apoi stegarul așază steagul pe pragul odăii/șurii unde are loc ospățul și trec chiuind toți peste el, în frunte cu mirele, mireasa, nașii și fetele de nuntă (druștele), ca la o mare veselie:

„Lărgiți-vă casa
Că ni-i mare oastea.”

Colacii cei mari se așază pe masa mirilor, simbol al bunăstării; părinții mirelui îi iau și-i ridică la „meșter grindă”, ca semn al întemeierii

³³ după: Jean Chevalier, Alain Gheerbrant, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, Artemis, 1995, p. 113-118

³⁴ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, Humanitas, București, 1992, p. 90

unei familii trainice. După aceasta, începe petrecerea cea mare, în chiuituri și veselie.

Steagul de nuntă este asociat simbolic cu colacul, în cadrul ceremonialului nupțial, într-o împerechere simbolică: steagul de nuntă ca substitut al mirelui, iar colacul, al miresei. Această împerechere simbolică se realizează și prin unirea celor doi colaci ai mirilor cu o „uiagă de pălincă”, numită și „*osia carului*”, care revine în final stegarului. Gestul unirii dintre colac și steag reprezintă o imagine simbol al acelei „axis mundi” care unește Cerul-tatăl cu Pământul-mumă într-o nuntire a elementelor cosmice. Alaiul nupțial are obligatoriu în frunte steagul, asemeni unei oștiri care are stindardul de luptă; de aceea, este purtat de un flăcău voinic, urmat îndeaproape de ceata de feciori, „*oastea mirelui*” care vine să cucerească casa miresei. Socăcițele încearcă să fure steagul, de aceea trebuie apărat cu strășnicie, altfel se fac de mare rușine și trebuie să-l răscumpere cu o mare cantitate de pălincă.

Steagul se confecționează la casa mirelui, rolul organizării revenindu-i direct „stegarului”, unul dintre verișorii „dulci” ai mirelui. Când familia este numeroasă și sunt mai mulți verișori „holtei”, se alege mai mulți stegari, chiar și dintre ai miresei. Stegarul pregătește materialele necesare și invită „druștele” la lucru. Fetele acestea sunt „*de mare cinste*”, „*de frunte*”, „*mai văzute în sat*” întrunesc o mulțime de calități: frumusețe, vrednicie, pricepere și o bună reputație morală în sat și nu pot refuza invitația. Acestea, 6-12 fete între 15-19 ani, neamuri sau prietene de-ale stegarului, se adună seara la casa mirelui numai însoțite, „*să nu le iasă vorbe*” că umblă singure noaptea.

„Palțul” sau „bota” trebuie să fie un lemn rezistent, bine uscat și lustruit, pe care vor fi prinse: un struț de verdeață/bărbânoc, hârtie creponată colorată, ciucalăi din lână, două zgărzi cu câte zece zurgălăi, „ceangauă” – clopoței din bronz, prinși pe curele, purtați la gâtul cailor. Fetele aduc două chischineauă mari – brodoade femeiești din „păr” – țesătură industrială din lână, cu decor înflorat pe fond roșu, un mare număr de chischineuțe mici/„perț” – batistioare brodate anume pentru steagul de nuntă, culori policrome, roșu dominant, cusute cu acul pe pânză de cânepă; flori de grădină.

*Mândru-i steagu', ardă-l focu',
Nu știu cum le-a fi norocu';
Mândru-i steagu', ardă-l para,
Nu știu cum le-a fi tihneala.
Mândru-i steagu' și-mpănat,
Mirele-i cam supărat;
Supărat, bietul de el,*

*Că să-nsoară tinerel
Și rămân drăguțale
Pe tăte ulițăle.
Da-i cu voie mireasa,
Că l-o putut căpăta
Și rămâne la mă-sa.
(Nap Nicolae, Racșa)*

Steagul se coase seara, în ajunul nunții, poate să ia 6-8 ore, și tot atâtea dimineața; se lucrează pe rând, într-o veselie deplină, cu dans, „gioc” la ceteră, prăjituri, glume; este seara cea mai „agreată” de participanți. Dimineața, când tânăra pereche vine de la „spovadă”, se interesează de mersul lucrărilor la confecționatul steagului, închină și mulțumesc pentru efort, după care are loc dansul miresei cu druștele.

„Roata miresei” se desfășoară în câteva reprize, deoarece mireasa dansează cu toate pe rând, în cercul celorlalte fete, care se rotesc în dans ținându-se de mână și țăpurind. Este un dans de ritual care încheie o vârstă, prin care mireasa își ia rămas bun de la fetele cu care a copilărit. Dansul se încheie cu introducerea, de către mireasă, în dans și a copilițelor, de pe margine, așa încât danțul se lărgeste, intrând tot mai multe perechi, rude, socăcițe, într-un ritm îndrăcit, dinamic. Acest dans ține cam o oră, după care se reiau pregătirile pentru nuntă. Lucrările pentru steag se încheie cu „prânzul druștelor”, în aceeași notă de veselie. În prima duminică de după nuntă, grupul se reunește, pentru „spargerea steagului”, când petrecerea se repetă.

Înmormântarea este și ea un ritual de trecere, marcând curmarea vieții unui om, dar având rolul de petrecere a lui în lumea de dincolo și integrarea în rândul celor din neam, trecerea din această lume cunoscută, într-una doar închipuită, presupusă. Moartea este percepută ca o despărțire definitivă și dureroasă de familie și colectivitate. Cel care părăsește această lume trebuie să treacă dincolo fără povară sufletească; de aceea, are loc ultima spovadă, cei cu care a fost certat vin să se împace și să-și ceară „iertăciune”, pentru ca să poată pleca dincolo liniștit și împăcat. Dacă omul bolnav trage să moară, familia cheamă preotul, care îi face o slujbă de maslu, îi citește din Biblie, pentru ca sufletul să se elibereze mai ușor din trup. Moartea este o mare taină, pentru înțelegerea căreia omul recurge la mit. În mitologia morții la români există un cult al morților, de cinstire și de pomenire a celor dragi. Amintirea celor morți, cinstirea lor are la bază ideea de supraviețuire a sufletelor după moarte. În cadrul obiceiurilor legate de viața individului, ceremonialul de înmormântare prezintă o reculegere interiorizată în fața morții, ca un inevitabil act final al unui proces firesc:

cine s-a născut, este dator și să moară. Moartea încheie ultimul ciclu al vieții, în curgerea lor firească, de aceea, manifestările tradiționale erau mai sobre, reținute și cu grija respectării unor ritualuri. Obiceiurile de înmormântare exprimă durerea despărțirii, suferința provocată de această pierdere, sfaturi pentru Marea călătorie spre lumea necunoscută, grijile pentru cei rămași să se mai lupte cu greutatea vieții. Bătrânii așteaptă resemnați întâlnirea cu moartea, socotind-o ca făcând parte din firescul lumii. Nu e bine ca omul să moară nespovedit și fără lumânare la căpătâi sau în mână. Lumânarea îi luminează calea lumii de dincolo și îi mângâie sufletul în lumea nesfârșită de dincolo. Dacă omul se chinuiește mult, se aduce o babă care se roagă în genunchi pentru el, „*să-i agiute Dumn'edzău, să-l ciunte mai iute, să nu-l căznească.*”; alteori se cheamă nouă femei văduve. Sufletul iese pe gură și apoi pe fereastră. Până când se trag clopotele după cel mort, sufletul stă sub streșina casei, de unde aude cum se tânguiesc cei ai casei, aude și vede tot, atât doar că nu se poate mișca. Celui mort i se închid ochii - altfel devine strigoi – și i se leagă gura cu o cârpă, ca să nu rămână cu ea căscată. Imediat ce moare omul, se întoarce „cotătoarea” (oglinza), ca mortul să nu bântuie amintirea celor rămași, „să nu se vadă mortul în ele și să nu se umple oamenii de gălbânare”. Mortul este spălat într-o „covată”. Apa e îngropată în pământ (Racșa) sau aruncată sub gard, prin loc neumblat (Cămârzana), deoarece, dacă ar călca cineva în ea, i-ar amorți mâna ori piciorul (ar paraliza). Morții sunt îmbrăcați până trupul este cald, imediat după baia rituală. Oșenii își îmbracă morții în hainele cele „măndre”; mamele cu copii bolnăvicioși le coseau haine noi, cu care să-i pună în „copârșeu”; bătrânii își fac din vreme cămașa cu care vor fi îngropați. (Anexa 8) Cât timp e în casă, mortul trebuie spălat pe față și șters în fiecare dimineață; după ce mortul a fost pieptănat și bărbierit, se întinde pe o „laiță” din două scânduri peste care se așterne un păiuș acoperit cu un lipideu. După înmormântare, paieele sunt aprinse; dacă fumul trage spre un vecin, acesta va muri curând.

Imediat este anunțat preotul, pentru a împlini slujbele de pomenire și de înmormântare și se fixează data și ora înmormântării și ora pentru slujba de seara premergătoare (cina sau stâlpii) numită în Oaș „parastas”. Clopotarul bisericii trage clopotul la soroacele cunoscute, pentru a vesti celorlalți moartea unui locuitor al parohiei. Cât timp stă mortul în casă, nu se mătură, „să nu li să întepenească mâsurile.” Femeile „se cântă” prin ogradă, prin locurile prin care a umblat cel dispărut, să vadă lumea că-și bănuiesc după mort. În aceste jelanii, femeile vorbesc cu mortul, reproșându-i de ce i-a părăsit, vorbesc despre mort, scoțând în evidență părțile lui bune. Apoi femeile își strigă durerea pricinuită de locul rămas gol în suflet și familie. Se crede că acesta va comunica cu cei morți din neam,

care îl așteaptă pentru a-l primi în lumea „dreptilor”. Aceste jelituri se repetă de câte trei ori în cele trei zile în care decedatul rămâne în casă, de fiecare dată când se trag clopotele. În acest răstimp, aproape tot satul se perindă pe la el, aducând lumânări și flori, jelindu-l și incluzând în jelanii mesaje pentru propriii morți despre viața, greutățile și evenimentele pe care le-au trăit de când acesta a părăsit lumea pământească.

I. G. Andron: *Prohodul lui Petrea Certezanului* – Racșa, aprilie 1938

Când moare vreun om mai tânăr, despărțirea este dureroasă din cale-afară. (*Anexa 9*) Hainele nu sunt legate cu nod, ca cel rămas să se poată recăsători; dacă mortul a dorit să fie jelit un număr de ani, i se făceau pe brăcinar sau pe chetori atâtea noduri câți ani de jelire a cerut mortul. În acești ani, cel rămas în văduvie nu se poate recăsători. Pentru a învinge frica de mort, se taie o șuviță din părul mortului, cu care se afumă fața celui fricos. Dacă cel mort este un tânăr necăsătorit, în ceremonialul înmormântării i se înscenează o căsătorie simbolică, care se integrează în ceremonialul general, suplimentându-i construcția cu elementele simbolice ale „mirelui” / „miresei;” tinerii au haine de mire/mireasă, în picioare, cizmele cu care au mers la „danț”, fetei i se pune și cununa; se face steag și se cheamă și un ceteraș. După cum arată Brăiloiu, moartea văzută ca o „nuntă” este arhaică și își întinde rădăcinile în preistorie.

Spre deosebire de alte zone, în Oaș lipsește bradul împodobit, precum și cântecul „zorilor.” Dar se întâlnește și aici acel cântec al mortului,

în care un versificator priceput al satului întocmește un fel de necrolog în versuri al celui dispărut – indiferent de vârstă. În aceste cântece nu este vorba de solemnitatea sobră a unui discurs funebru, ci mai cu seamă de o descriere a faptelor și stărilor pe care le-a avut persoana respectivă până la data când a intervenit moartea. În versuri pline de afecțiune, își cere iertare față de cei apropiați, pentru durerea pe care le-o pricinuieste prin dispariția sa și își ia rămas bun. Cu acest prilej, cei prezenți își reamintesc momente din biografia unei vieți săvârșite sub semnul demnității și omeniei și cu toții își iau rămas bun, conducându-l pe ultimul drum.

Versurile ce compun acest cântec sunt o meditație cu profunde implicații filozofice asupra firescului morții, ca cealaltă parte a vieții. Despărțirea sufletului de trup se înfăptuiește numai la înmormântare; de aceea, atât *priveghiul*, cât și îndeplinirea ritualurilor tradiționale, trebuie respectate cu sfințenie. Peste zi, când familia mortului este ocupată cu pregătirea pentru înmormântare, pe la căpătâiul mortului se perindă neamuri, vecini, prieteni. În timpul nopții, deoarece membrii familiei sunt oboșiți, în casă se strâng la priveghi neamuri, vecini, consăteni. Vecinii de mejdă ai mortului trebuie să respecte anumite rituri, ca să nu li se întâmple diferite necazuri; nu trebuie să lucreze nimic până după îngropăciune, altfel „*le amorțesc/înțepenesc mâsurile*”. Oamenii se salută între ei numai cu „*Dumnezeu să-l/s-o ierte*”. În timpul slujbei de înmormântare – numită prohod – bărbații au capul descoperit.

Mortul este scos din casă cu picioarele înainte, neamurile lovesc ușa de trei ori, apoi o închid după mort: ca să-l uite (Călinești, Cămârzana), să nu se întoarcă mortul (Negrești, Moșeni), ori să le fie „greață” de el (Racșa). Gazda sau o femeie dintre neamuri mătură, „*să se ștergă urmele mortului, ca să nu știe înturna*³⁵”. Prohodul are loc în „odor” (curte); în mijlocul curții se pune o masă pe care se pune sicriul, la picioare o altă masă pentru colaci cu lumânări, așezați pe câte un canceu. Pe aceste mese sunt „fățoaie de-alè mândre”. La loc vizibil, ca făcând parte din ritual, sunt praporele; acestea sunt duse de oameni în vârstă, de regulă vecini, deoarece de fiecare prapor sunt prinse ștergare, care rămân celui care l-a dus, în amintirea mortului. În timpul slujbei, bocetele și cântările nu conțin.

Mortul era transportat într-un sicriu așezat într-un car tras de boi prin întreg satul, și cortegiul făcea șapte opriri, care semnificau cele șapte popasuri ale lui Iisus pe muntele Golgota. Locurile unde opresc cu morții se numesc „stări”; acolo preotul citește din evanghelie, iar oamenii ascultă cu evlavie, sau îngenunchează. După ce mortul a fost așezat în groapă, se aruncă o mână de țărână pe sicriu, ca mortul să nu iasă afară. La groapă, se

³⁵ Să nu știe să se întoarcă înapoi

dau copiilor mici bani și „coci” – colăcei cât palma, ca mortul să-și poată plăti vămile. În ultimul timp, se prinde câte o batistuță de mânecă, simbol al tristeții față de cel dispărut. Se dau colaci celor care scot mortul din casă, celor care vin să cânte la prohod din partea bisericii, colaci se atârnă în prapore și în cruce, se leagă pe sfeșnicele ce străjuiesc sicriul în timpul prohodului; în ultimul timp, se prind ștergare, care rămân la cei ce duc praporele, crucea și sfeșnicele. Iar preotul primește colacul cel mai mare și împetrișat, ce se pune pe sticla cu care se ridică paosul.

După înmormântare, seara se lasă pe masă un blid cu mâncare și mai multe linguri; alături se pune un blid cu făină de grâu: mortul vine noaptea la pomană, i se văd urmele pe făină. În prima duminică se ridică paus; familia duce la biserică un colac așezat pe o sticlă de vin. Copiilor și babelor li se dau câte o „pupăză”. Acasă se invită toate văduvele la comandare, care se repetă la șase săptămâni, la un an și la șapte ani. Se zice că mortul are de trecut nouă vămi, care sunt ușurate dacă i se dau hainele de pomană.

Copiii nebotezați se înmormântează fără preot, în șanțul de la marginea cimitirului, fiind socotiți „necurați”.

Înmormântarea încheie în plan uman o existență fizică, dar ea continuă, în plan magico-ritual, ca existență spirituală. În această accepție, înmormântarea poate fi considerată practică rituală de întemeiere, prin experiența transmisă urmașilor, pe plan spiritual. Pregătirile pentru desfășurarea ceremonialului de înmormântare sunt dublate de practici pentru plecarea mortului pe lumea cealaltă și de apărarea lui de supranaturalul malefic, forțele răului care ar primejdi comunitatea. Aceste pregătiri încep când muribundul intră în agonie (*maslul* și *ultima împărtașanie*) și se termină când se pun semnele la mormânt (*crucea* și *coroanele funerare*). Ceremonialul este complex, cuprinde o adevărată înlănțuire de scene dramatice, dar noi vom semnala numai manifestările semnificative: *priveghiul*, *bocetele* (și *cântecele rituale*) și *cultul strămoșilor*.

Priveghiul se organizează de familia dispărutului și se desfășoară în timpul celor două nopți, deoarece se crede că acum bântuie necuratul, forțele maleficului, care pot pune stăpânire pe mort și să se răzbune pe cei rămași. La el participă de obicei neamurile, dar poate participa oricine dorește. Mortul trebuie privegheat îndeaproape, deoarece se poate preface în strigoi, să periclitizeze viața sau avutul rudeniilor, până la a noua spiță/neam. Mortul nu trebuie lăsat singur cât timp nu e îngropat. Prin priveghere, se pregătește integrarea celui decedat în comunitatea strămoșilor, fiind cea mai importantă practică magico-rituală de inițiere.

În Oaș nu se cunosc jocurile de priveghi cu substrat magic și nu se practică jocul de cărți. Aici priveghiul are fie un caracter de reculegere, timp în care oamenii se perindă prin fața catafalcului improvizat, fie un caracter

de reținute discuții, purtate în camera mortuară, sau într-una alăturată, axate în general pe viața dispărutului. De regulă, aceste discuții se termină cu veritabile generalizări filozofice (făcute mai ales de către bătrâni) privind rostul și menirea omului în lume, viața și moartea. În cele trei zile până la înmormântare, mortul este o prezență spirituală, nu numai una materială, deoarece mortul a acaparat toate gândurile și sentimentele celor rămași. De aceea, jelaniiile sunt modalități de comunicare directă cu mortul, regretele pentru plecarea lui din rândul celor vii, rememorarea unor aspecte importante din viața acestuia, sfaturi pentru viața de dincolo, acoperirea golului lăsat în casă și în suflet. În cea de-a doua seară de priveghi – cea premergătoare înmormântării – are loc parastasul, în care vine preotul și îi citește stâlpii, adică toate cele patru evanghelii. Rudele trebuie să fie așezate pe lângă mort, ca acesta „să-i poată vedea”. Când intră preotul în casă, sufletul mortului iese și se așază sub streșina casei, de unde vede toate pregătirile și jelaniiile neamurilor. Sufletul va sălășlui sub streșină încă șase săptămâni, când i se face ultimul părăstas și i se dau de pomană ultimele haine.

Bocetele. În Țara Oașului repertoriul din cadrul ceremonialului de înmormântare cuprinde doar o singură producție: bocetul, care are două funcții importante: exprimare a durerii după cel dispărut și de însoțire, de petrecere a acestuia pe ultimul său drum. (*Anexa 10*) Dacă mortul nu are în familie parte femeiască (soție, fete, nurori etc.), atunci el este bocit de neamurile (femei) de grad mai îndepărtat, dacă au fost recunoscute de mort ca neam în timpul vieții. În cazuri mai rare, dacă aceste neamuri nu există, mortul este condus spre „locul de odihnă” „necântat”, însoțit doar de durerea mută a bărbaților. Dacă în timpul vieții, cel mort a fost un om muncitor și cinstit, cu respect pentru semenii săi, este compătimit de toată lumea pentru că, după o viață demnă, a avut nenorocul să fie înmormântat „necântat”. Dacă i-au lipsit aceste calități, atunci poți auzi din gura unora vorbe de reproș: „așa i-o trăbuit, să moară necântat”, sau alte glasuri, mai indulgente: „așa i-o fost dat”. Dacă în timpul vieții, cel mort a făcut un bine mare cuiva (ex. a înzestrat o fată săracă), va fi bocit și de femeile din casa aceleia.

În timpul ceremonialului de înmormântare, sicriul era mai demult împodobit cu *oluri* de lut ars, pictate în culori vii. La gâtul acestora se legau *ștergători* (prosoape), lucrate într-o paletă coloristică bogată și de o neîntrecută măiestrie și frumusețe. *Olurile* și *ștergătorile* revin celor mai apropiate neamuri și prieteni (dacă situația materială permite acest lucru). Alteori, *olurile* poartă *ștergători* dar și *chischineauă* (baticuri) negre, sau numai *chischineauă*. (conform: Grigoruț Ioan)

Doliul în Oaș înseamnă „a jeli” pe cineva drag. Jelirea începe în

ziua morții. Femeile poartă părul despletit, lăsat pe spate, iar pe cap un batic de culoare neagră. Este un obicei pe care l-au practicat și românii. Semnul de doliu al bărbaților este că umblă cu capul descoperit și nu se rad până după înmormântare. În mod obișnuit, timpul în care se poartă doliu este de șase săptămâni, pentru rudele apropiate și câte două-trei zile pentru cele îndepărtate.

Comândarea este numele unei mese comune pe care familia o dă tuturor participanților la înmormântare, în amintirea mortului. La ea participă nu numai neamurile și prietenii (care sunt înștiințați din timp de tristul eveniment și invitați să participe la ceremonial), ci și oricare om din sat care, prin prezența sa, este alături de familia îndurerată. Se face „zamă” pe carne de oaie și boace. Mâncarea se gătește în vecini, „să nu le fie greață” comesenilor. Se coc câteva cuptoare de colaci, de „pupăze” și de pâine de mălai.

În Țara Oașului nu se bocește niciodată după oameni vii (plecați în armată ori la război), ori în alte situații dramatice, ci doar după morți. Aceasta și pentru că firea oșanului este înclinată mai degrabă spre veselie și petrecere, decât spre tristețe. Dragostea de viață reiese și din dialogurile pe care bătrânii le poartă între ei la înmormântare. Când cineva evocă momente din viața celui dispărut, adesea se pot auzi remarci de genul: „*apoi, a putrăzi, s-a fa mai bine mălaiu ș-or ave pruncii ce mânca...*” (Anexa 11)

La șase săptămâni, se dă pomană – de regulă, hainele mortului - și se face prânz de pomenire, la care sunt invitate și șapte văduve, a căror rugă „este mai primită” pentru sufletul răposatului. După prânz și rugăciune, la plecare, acestea primesc „pupeze” (colaci) mari. Apoi, nu se mai face pomană până la un an. Se crede că sufletul mortului rămâne în streșina casei așteptând pomana și abia după aceea pleacă. Dacă pomana nu s-a făcut, el pleacă supărat tare. Acesta se întoarce acasă și bântuie amintirea rudelor rămase, pedepsindu-le de ce nu au dat hainele de pomană, după datină.

Dacă cel mort „și-a făcut singur seama”, se clopotește numai cu unu ori cu două clopote mici și este înmormântat la marginea cimitirului.

Respectarea cu strictețe a acestor practici rituale/magice care compun ceremonialul complex al înmormântării, are menirea de a-l așeza pe cel dispărut din lumea „albă” la locul lui în lumea strămoșilor. Aceștia veghează asupra celor rămași și se întorc în praguri de timp, la marile sărbători de peste an și li se pregătesc ofrande speciale pentru a le lumina șederea în lumea de dincolo, dar și pentru a-i îmbuna. Astfel, lanțul existențial continuă într-o perpetuă primenire și se reînnoadă din neam în neam.

După cum am văzut, *Nașterea – Nunta – Înmormântarea* sunt structurate într-o unitate bine definită prin practici magice consacrate prin tradiție. *Toate aceste ritualuri și simbolisme ale trecerii exprimă o concepție*

specifică despre existența umană.³⁶ Așa cum, imediat după naștere, doar îndeplinirea unor rituri îi conferă nou-născutului dreptul de a se integra în colectivitate, tot așa, imediat după moarte, doar riturile transmise prin datină și respectate cu strictețe îl integrează pe mort în comunitatea strămoșilor de neam. În mormântarea încheie în plan fizic o existență umană, dar ea continuă în plan magico-ritual, ca existență spirituală. Ca și nașterea și nunta, moartea este și ea o taină – supremă – ce depășește limitele înțelegerii umane. Omul poate doar să asiste la integrarea în neamul celor morți, al strămoșilor familiei sale.³⁷

Anexa 1: „*seria de rituri de fecunditate de la nuntă, precum și cele legate de sarcină și leuzie își propun să influențeze în bine și mai apoi să facă posibilă intrarea în colectivitate a noului născut, în ciclul de generații ale neamului, alinierea acestuia încă de pe acum la tiparele cunoscute, trecerea de la preexistență la existență.*” Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, Edit. didactică și pedagogică, București, 1978, p. 183

Anexa 2: „*se face foc în casă, ca să fie cald, se freacă femeia pe «cruci» și pe pântece și-i așază «ronghiuri [scutece; haine vechi, cărpe] fierbinți», spală ferestrele și le deschid, ca femeia să nască ușor cum se deschide fereașta, trece peste lopată «că di pe lopată mindiar [imediat] țâpă pt'ita», i se descântă, se aruncă apă sfințită pe ea, o atinge cu pana de păun...; soțul îi dă să bea apă din pumni... Soțul o apucă cu mâinile și o scutură ca să nască mai repede.*” Vasile Scurtu, *Cercetări folklorice în Ugocea românească*, în „Anuarul Arhivei de Folclor, VI, 1942, p. 123-300

Anexa 3: „*Oarecând o 'mblat ursătorile pe pământ, o d'init la feriasță și o spus la copt'il. La copt'il o spus c'a muri cân a h'i mhire, în fântână. Cân o fost mhire, tată-so, s'o păzât și o astupat fântâna, că o știut de moarte unde i-a h'i. O mârș iel di lângă mhireasă până afară și s'o dus unde o fost fântâna și hiind astupată fântâna, n-o mârș lontru. L-o aflat mort deasupra, pe locul fântânii, c'acolo i-o fost dată să moară, că așa i-o ursat ursătorile. Îs tri ursători. Îs și astăz, numa nu le vede omu.*” (V. Scurtu, *ibid.*, p.158/280)

Anexa 4: „*deoarece, în accepție tradițională, nașterea unui prunc este, simbolic vorbind, un eveniment existențial crucial, un început, o microgeneză care are menirea de a reinnoi ritmic lumea, de a-i infuza sens și continuitate. Practicile folklorice prin care se consacră ceremonial o astfel de viziune aparțin, așadar, repertoriului familial arhaic, dar, ca să reziste timpului și să rămână viabile, ele și-au structurat mereu semnificațiile.*” Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Facla, 1988, p. 87

Anexa 5: „*Cele două planuri, sacrul și profanul trebuie avute mereu în vedere pentru înțelegerea profundă a acestui mare mister al existenței: nunta ca întemeiere.*” Lucia Berdan, *Fețele destinului*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1999, p. 95

Anexa 6: „*Din toate ceremoniile tradiționale complexe, legate de viața omului, nunta reprezintă fenomenul etnografic cel mai interesant prin amploarea, diversitatea, complexitatea și semnificația manifestărilor sale economico-sociale, morale, artistice și folklorice. Căsătoria statuează temeiurile unei noi familii, asigură bazele materiale, biologice, sociale și morale ale continuității vieții, este mobilizată efectiv o largă participare obștească. Orice nouă familie constituie încă o celulă socială în care este*

³⁶ Mircea Eliade, *Sacrul și profanul*, București, Humanitas, 1992

³⁷ Pentru aprofundare: Haiduc, Gheorghe – *Cadrul etnografic al cultului funerar în Oaș*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, vol. IX-X, 1992-1993, p. 209-217

promovată forța creatoare și bucuria vieții, centrul în care se contopesc eforturile și rezultatele obținute în muncă, modalitățile în care se desfășoară în mod natural și concret responsabilitatea morală față de generațiile următoare. “Gheorghe Focșa, *Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Editura Muzeului Sătmărean, 1999, p. 31

Anexa 7: „Înscriindu-se, în linii generale, în arealul specificității nunților din Transilvania, căsătoria și nunta din Oaș comportă note particulare, cu aspecte care s-au perpetuat, ori dimpotrivă s-au transformat de la o epocă la alta.” Daniela Olteanu, *Prefața la: Gheorghe Focșa, Spectacolul nunții...*, p. 24.

Anexa 8: Dacă mortul e bărbat, rudeniile au mare grijă să fie spălat pe cap și uns cu unt, îl piaptână și-l îmbracă cu straiță și cu căciulă, iar în picioare îl încălță cu ciubote făcute dintr-o bucată de pânză (Boinești). Mortul nu trebuie „îmbrăcinat”, pentru ca văduva să se poată remărita (Călinești). Dacă mortul e o fată mare, atunci o împletesc cu „coadă”, ca și pe mirese și i se pune și „cununa” (Cărmăzana). Apoi mortul e întins pe „laghiță”, pe care s-a așternut întâi „păiuș”. Acesta sau e pus în „sălaș” sub mort (Moișeni), sau e aprins după înmormântare, „ca să nu-l mănânce marhele, că nu-i bine” (Cărmăzana). La Boinești se mai pun sub mort și haine. La Racșa, înainte de a fi așezat mortul, se presară în sicriu în netopit, iar la Călinești se pune și bățul cu care a fost măsurat mortul la facerea sicriului. Punerea în sicriu se face numai la trei zile după moarte (Cărmăzana). În palma mortului se pune o „cruciță” de ceară (Boinești, Racșa) și câțiva lei, ca să-și poată plăti vămile (Moișeni). Câtă vreme e mortul în casă, se pune pe „poliță” un blid cu apă, din care se crede că bea sufletul, se „revene[ște] și-i mai ușor” (Racșa). Ion Mușlea, *Op. cit.*, p. 109

Anexa 9: „O femeie din rudeniile văduvei ia „lumina trupului” – adică lumina care arde pe sicriu când se trag clopotele mortului – și o pune pe „clopul” mortului pe „știol”. Aceasta pentru ca văduva să aibă cât mai degrabă pețitori (Racșa)”. Ion Mușlea, *Op. cit.*, p. 109

Anexa 10: „Bocirea mortului... își are originea în trecutul îndepărtat, anterior formării poporului nostru dar el s-a transmis de-a lungul veacurilor din generație în generație. Tradiția este atât de adânc înrădăcinată în sufletul populației din Oaș, încât îngroparea unui mort nebocit (caz rar întâlnit) constituie și azi un eveniment deosebit de trist, care provoacă între săteni comentarii despre rosturile majore ale omului în lume. Trist, deoarece evenimentul în sine se consideră a fi purtătorul unor nefaste semnificații transcendente, în primul rând, în al doilea rând, mai ales pentru că dispărutul nu mai are nici un urmaș de parte femeiască.” Ioan Grigoruț, asist. univ., *Bocetul în Oaș*, în “*Cronica sătmăreană*”, (I), în 9 iun. 1973, p. 3

Anexa 11: „Iată cum înțelepciunea populară a adunat în câteva cuvinte esența întregii filozofii, a devenirii materiei, a transformării și continuității ei. Dar mai presus de toate este aceasta o filozofie a dragostei de viață, a perpetuării ei altfel și în altceva, a credinței că viața întotdeauna a triumfat și va triumfa asupra morții.” Ioan Grigoruț, *idem*, (IV), în 30 iun. 973, p. 3

5. Țara Oașului – spațiu etno-folcloric

Așezare. Microregiunea geografică cunoscută sub numele de Țara Oașului este situată în partea nord-estică a județului Satu Mare, la interferența dintre Câmpia Someș-Tur și Munții Oaș-Gutâi; formează o unitate naturală aproape închisă, mărginită de un relief înalt ce a favorizat un climat continental moderat. Închisă de munți, Depresiunea Oaș prezintă doar spre vest, spre câmpie, deschideri formate prin porțile Talnei și Turului, folosite încă din timpuri preistorice, mai ales poarta Turului, care a fost apărată în epoca bronzului de fortificațiile de pe Dealul Boineștilor.

De formă circulară, ca o căldare uriașă, situată înăuntrul unor șiruri de înălțimi – mai mult deluroase decât muntoase - asemenea unei „cetăți” naturale, Țara Oașului ocupă depresiunea intramontană cu același nume situată la extremitatea nord-vestică a României. Ca o cetate naturală, ce adăpostește o unitate geografică ca un platou întins, Țara Oașului este înconjurată de mai multe ramuri ale Carpaților Nordici – Munții Păduroși, Oaș, Gutâi, Țibleș și ai Rodnei, iar până nu demult și de nesfârșitul codru românesc. Pe de altă parte, dealuri domoale, brăzdate de văi și ape cu nume de fată - Talna, Valea Albă, Lechincioara – ținut binecuvântat, ferit de cataclisme și vrăjmășii ale stihiiilor, cu câteva porți suspendate între dealuri, altele deschise de râurile Talna și Tur, precum și cele naturale dinspre Câmpia Someșului, au permis o circulație relativ lesnicioasă spre zonele înconjurătoare: Țara Maramureșului, Baia Mare, Satu Mare, Ugocea, sau peste hotare cu zona Debrețin și cu Ucraina Transcarpatică. (*Anexa 1*)

Întreaga depresiune constituie un platou peste care se suprapune cursul superior al râului Tur. În relație cu unitățile mari de relief, Țara Oașului reprezintă un areal ce corespunde nivelului de contact dintre lanțul Munților Carpați și Câmpia de Vest. Munții Oașului au două piscuri mai domoale: vârful Pietroasa (1201 m) și Heghișa (1012 m). Depresiunea este înconjurată de un șir de dealuri de formă conică, care se micșorează pe măsură ce înaintăm spre centrul „țării”, singura localitate de șes fiind satul Tur, alipit Negreștiului. Cea mai mare parte a suprafeței depresiunii – așa cum reiese din documente și hărți vechi – a fost acoperită cu păduri de stejar, gorun, fag, molid și pin etc. până în ultimul timp, în care se găsea o bogată faună de pădure: cerbi, căprioare, urși, mistreți etc. iar râurile populate cu pești, acestea constituind hrana principală a oamenilor epocilor primitive.

Intrarea în Depresiunea Oașului se face prin două porți: dinspre Satu Mare, peste culmea pitorească a dealului Mujdeni și dinspre Maramureș, pe la Huta, peste culmea Sâmbra Oilor. Ambele intrări sunt de o frumusețe

naturală fermecătoare și oferă o deschidere spre aceeași panoramă încântătoare, care poate fi cuprinsă cu privirea până la jumătatea depresiunii. Satele, adunate pe firul apelor, sunt dibuite prin turlele bisericilor, care se înalță din perdeaua verde a pomilor, și prin petele albe ale pereților văruiți. La răstimpuri, aerul vibrează de dangătul înăbușit al unui clopot, sau de sunetul grav al trâmbiței, făcând simțită prezența omului, ca cel care spiritualizează peisajul. (Anexa 2)

Pe la 1800, Szirmay Antal, cel care a scris prima monografie a ținutului, nota că „dacă Roma e așezată numai pe șapte coline, Negreștii – cea mai mare localitate a ținutului - e pe șaptezeci și șapte, deși are numai 300 de case”. Cea mai mare apă a ținutului este râul Tur, în care se varsă toate celelalte: Talna, Valea Albă, Valea Rea, Turț, Lecâncioara, majoritatea satelor fiind așezate pe văile acestor ape. (Anexa 3) După Marin Ilieș,³⁸ în Țara Oașului există 33 sate grupate în 11 comune și un oraș de care aparține satul Tur:

1. Comuna Certeze cu satele Certeze, Huta-Certeze și Moieșeni;
 2. Comuna Bixad cu satele Bixad, Trip și Boinești;
 3. Comuna Vama cu satul Vama;
 4. Comuna Orașu Nou cu satele Orașu Nou, Orașu Nou-Vii, Prilog, Prilog-Vii, Racșa și Racșa Vii, Remetea Oașului;
 5. Comuna Târșolț cu satele Târșolț și Aliceni;
 6. Comuna Cămârzana cu satul Cămârzana;
 7. Comuna Călinești Oaș cu satele Călinești Oaș, Lechința, Coca și Pășunea Mare;
 8. Comuna Gherța Mică cu satul Gherța Mică;
 9. Comuna Turț cu satele Turț, Turț-Băi și Gherța Mare;
 10. Comuna Bătarci cu satele Bătarci, Comlăușa, Șirlău și Tămășeni;
 11. Comuna Tarna Mare cu satele Tarna Mare, Valea Seacă și Bocicău (satul Văgaș a dispărut în ultimii ani prin depopulare);
 12. Orașul Negrești Oaș de care aparține și satul Tur.
- (n.a.: greșit, plus satul Mujdeni, comuna Orașu Nou, deci 34 localități)

Asupra întinderii spațiale, părerile sunt împărțite, atât între localnici, cât și între cercetători. Unii susțin că tot Oașului îi aparțin și cele câteva sate românești din plasa Ugocea: Gherța Mare, Gherța Mică, Turț, Batarci, Comlăușa, Tarna Mare, Valea Seacă, aflate sub administrația Maramureșului istoric sute de ani. Alții știu că ținutul Oașului se oprește la Călinești și Cămârzana, cuprinzând cele 16 sate din fosta plasă Oaș, dar s-a

³⁸ Marin ILIEȘ, *Țara Oașului. Studiu de geografie regională*. Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 39

dat același nume generic și celorlalte sate românești alipite din comitatul Ugocea. (Anexa 4)

Și mai categoric, argumentând pe principii științifice, Marin Ilieș tratează cele două zone din punct de vedere unitar: (Anexa 5) Din punct de vedere administrativ, cele două comitate au funcționat separat aproape 800 de ani, timp care nu a putut șterge unitatea de conștiință și spirituală: Țara Oașului inclusă Comitatului Sătmar, cu reședința la Satu Mare (Zathmar), iar Ugocea inclusă comitatului Ugocea, cu reședința la Seleușul Mare (în prezent Vinogradovo, oraș în Ucraina). Majoritatea locuitorilor din fosta Ugocea românească se consideră oșeni, conștienți de trăsăturile comune care dau unitatea organică a regiunii geografice: portul, graiul, obiceiurile, organizarea familiei și a gospodăriei, arhitectura rurală, mentalități.

Istoric. În mentalitatea populară, oșenii se socotesc descendenți ai dacilor liberi, obârșie de care sunt tare mândri și al cărei blazon le-a dat statornicia și tăria de cremene să reziste peste milenii, neclintiți de învolburările istoriei și necontaminați de contactul cu alte neamuri. Dar condițiile geografice și climaterice prielnice au făcut posibilă existența vieții omenești chiar înainte de așezarea dacilor pe meleagurile carpato-danubiano-pontice. Maria Bitiri [1972]³⁹ a descoperit „*existența unor urme de activitate umană*” (p. 4) ce „*reprezintă urmele a diferite tabere de vânători*” (p. 16) ce constau din „*vatră de foc, alveolată*” (p. 14) și „*atelier de cioplit*” unelte de piatră, cioplite pe loc (p. 14), ce „*pot fi atribuite fazei de început a paleoliticului superior*” (p. 16). Arheologii au descoperit obiecte șlefuite din piatră, indispensabile vieții de zi cu zi; la Remetea, locul numit Șomoș, s-a descoperit locul unde se confecționau aceste obiecte. Câteva așezări din această zonă precum Boinești, Remetea, Bixad și Prilog sunt cele mai vechi din întreg județul Satu Mare, iar descoperirile arheologice au confirmat că în aceste zone a locuit omul din Paleolitic, mai exact cel de la limita dintre Paleolitic și Mezolitic, cu aproximativ 12.000 de ani în urmă. Pe lângă aceasta, în zona Oașului, au fost descoperite vetre în care s-au păstrat semințe de cereale din urmă cu 8.000 de ani, o dovadă a primelor forme ale vieții sedentare, leagăn al civilizației europene, premergătoare civilizației de la Hamangia. (Anexa 6) Nu departe de Bixad, sub cetatea dacică de la Coasta Boineștiului (Belavar), s-au descoperit vetre de cenușă din preistorie. Iar Tiberiu Bader [1978]⁴⁰ atestă depozite de metale și așezări din epoca bronzului: Prilog (descoperite în 1868), Turț (1869), Tămășeni (1891), Boinești (1892 – fortificație de pământ), Remetea

³⁹Maria Bitiri, Aurel Socolan, *Paleoliticul în Țara Oașului*, București, 1972

⁴⁰Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în Nord-Vestul Transilvaniei: cultura pretracică și tracică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 246 p.

(topor), Bătarci (1952), Orașu Nou (1864). Aceste descoperiri sunt o dovadă concludentă că Țara Oașului a fost un teritoriu populat neconținut din paleolitic, aparținând civilizației Starcevo-Criș, veche de 8.000-12.000 de ani.

Descoperirile arheologice⁴¹ de ultimă oră pot fi datate în perioada cuprinsă între anii 1800 și 800 î. Hr. Prima dintre așezările datate – Cetatea de pe Coasta Boineștiului (sau Belavara) – este consemnată încă de la începutul primelor cercetări arheologice în zona Sătmarului.⁴² Situl arheologic este unul dintre cele mai spectaculoase păstrate în spațiul carpatic. Așezarea este situată într-o poziție strategică, pe un bot de deal ce este mărginit pe trei laturi de pereți stâncoși verticali, iar a patra latură a fost fortificată printr-un șanț de apărare, în spatele căruia se afla un zid de pământ și trunchiuri de copaci. Cercetările au fost extinse în anul 1970 de arheologul T. Bader, care a stabilit că fortificația a funcționat către mijlocul mileniului II î. Hr., aparținând unei faze timpurii a civilizației numită Suciul de Sus. Această civilizație este cunoscută în întreaga Europă, deoarece armele și podoabele de bronz sau aur produse au fost „exportate” din Grecia până în Scandinavia. Cetatea de la Boinești își încetează existența imediat după mijlocul mileniului II î. Hr., probabil în urma unor lupte tribale. Așezări nefortificate au fost descoperite și în alte localități din Depresiunea Oașului, în hotarele localităților Călinești-Oaș, Bixad și Vama. Iar depozitele de arme și podoabe descoperite la Prilog, Batarci și Târșolț atestă existența unei vieți sociale avansate.

Recentele cercetări realizate la Călinești-Oaș⁴³ reliefează evoluția societății omenești în cea de-a doua jumătate a mileniului II î. Hr. reflectată de faptul că teritoriul ajunge să fie organizat în regiuni ce se grupează în jurul unor centre fortificate. Pentru zona județului Satu Mare, se cunosc trei astfel de „capitate” zonale, descoperite la Călinești-Oaș, Căuș și Andrid. Fortificația de la Hurca (Călinești-Oaș) are o poziție strategică asigurată de Dealul Hurca și Muntele Jelejnic, cu o deschidere de 800 m, prin care Turul iese din Depresiunea Oașului în Câmpia Sătmarului, poartă de comunicare între Negrești, Seini și Turț, o legătură bună spre Câmpia Someșului și Câmpia Tisei. Cea mai mare parte a marginilor dealului Hurca sunt reprezentate de pante abrupte, cu o diferență de peste 20 m, ce facilita

⁴¹ după: Liviu Marta, *Un mileniu din preistoria Oașului*, în „Țara Oașului - între tradiție și inovație”, revistă de patrimoniu și memorie culturală, Negrești Oaș, dec. 2010, p. 6-8

⁴² J. Mihalik, *A Bujánházai „Belavara” nevű öskori erőd, Archeologiai Értesítő XII*, Budapesta, 1892, p. 313-329

⁴³ Liviu Marta, *Călinești-Oaș. Strada Horburilor, jud. Satu Mare*, Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2007, nr. 34; Liviu Marta, *Călinești-Oaș, com Călinești-Oaș, jud. Satu Mare. Punct Hurca*, Cronica cercetărilor arheologice din România, Campania 2001, a XXXVI-a sesiune de rapoarte arheologice, Buziaș, 28 mai-1 iunie 2002.

apărarea așezării ce era asigurată prin construcția unui val de pământ și a unei palisade, realizată din trunchiuri de copaci. Piatra vulcanică existentă în zonă a permis construirea unor ziduri ce ajung la lungimi neobișnuite, de până la 2-3 km. Construcția unor asemenea sisteme defensive de o asemenea amploare a necesitat un consum mare de energie socială, ce nu putea fi canalizată fără existența unei elite puternice, aflate în fruntea unei caste războinice. Compararea materialului arheologic de la Călinești-Oaș cu acela al fortificațiilor din teritoriile învecinate arată că, după o perioadă de înflorire spectaculoasă, cetatea de la Călinești este distrusă de unul din centrele tribale din jur (probabil Căuaș sau Sighetu Margației). În concluzie, înflorirea civilizației Oașului în epoca bronzului poate fi pusă pe seama prelucrării mineralelor neferoase din zonă, respectiv pe cultivarea terenurilor fertile de luncă, ușor de lucrat cu instrumentele agricole primitive.

Teritoriul Oașului nu a făcut parte din provincia romană Dacia, locuitorii păstrându-și statutul de triburi libere, deși explorările miniere romane s-au extins până în apropiere. Cetatea naturală a depresiei a devenit loc de refugiu al dacilor liberi, dar și de contact neîntrerupt cu cei din Dacia romană. Urmele existenței omenești sunt prezente până în secolul al XIII-lea, când încep să apară primele documente care atestă așezările oșenești ca „*possesiones valachales*”. Chiar dacă a fost înconjurată de creste împădurite, Țara Oașului nu a fost un ținut izolat, ci a fost străbătut de „drumul sării”, devenit „drumul țării”, de la Maramureșul Mare (Coștiui, Slatina, Ocna Șugătag), peste Huta, trecând prin Negrești, spre câmpia largă a Someșului: Seini și Sătmar. (*Anexa 7*) Istoricește, la începutul întemeierii sale, a constituit o zonă de tampon între tendințele expansioniste ale ungarilor și Țara Maramureșului, care dorea să-și prelungească independența. (*Anexa 8*) Elementul esențial care contribuie la delimitarea unei „țări” este relieful, la care contribuie un complex de factori.

Vechile *Letopisețe* atestă existența acestei „țări” (Simion Dascălul, versiune după *Cronica* lui Grigore Ureche, cca 1590–1647): „Țara Ardealului nu este numai o țară însăși, ci Ardealul să chieamă mijlocul țării[...]. Iară pre la marginea ei suntu alte țări mai mici, carile toate de însa să țin și suptu ascultarea ei suntu: întâiu cumu-i Maramoroșul... și Țara Bârsei, Țara Hațagului, Țara Aoașului“. Întâia denumire oficială a Țării Oașului se întâlnește într-o diplomă de donație a lui Leopold I, din anul 1668, prin care acesta dăruiește contelui Ștefan Csáky „Districtus Avasságh”, care aparținea pe atunci cetății Sătmar. În acest context istoric și geografic, Oașul este una dintre primele formațiuni prefeudale românești intrată în conștiința istoriografiei românești, cu toate că este cea mai mică „țară” din Ardeal. („*districtus seu contrata Avas*”, sec. XIII). Țara Oașului

s-a constituit în perioada de înființare a comitatelor (sec. XIII-XIV d. Hr) în depresiunea care îi poartă numele, relieful având rol mai important decât componenta umană. Prima atestare documentară acreditată până în prezent o găsim într-o mențiune din 17 noiembrie 1270 (și singura din secolul al XIII-lea), *când regele Ștefan confirmă unui nobil cinci moșii din Țara Oașului*⁴⁴ arată că *prin scrisoarea regelui Ștefan, moșiile: Livada, Orașu Nou, Vama, Prilog și Oaș, care au fost odinioară ale lui Benedict, numit Ur, mort, fără moștenitori, au fost date pentru totdeauna de acel rege Ștefan sus-zisului Nicolae, fiul lui Mauriciu [primul voievod al Maramureșului], pentru serviciile sale credincioase.*⁴⁵

Tot în 1270 se amintesc comunele Prilog și Vama în registrele familiei Varad: *„Amândouă sunt menționate ca făcând parte din posesiunile familiei Norocz, pe timpul când această familie, pe la 1270, primește de la rege posesiunile mai sus amintite ale familiei Kaplany, ajunsă în dizgrație.”* Spre sfârșitul secolului al XIII-lea se fac mențiuni despre satele Călinești și Boinești. *„...pentru cel din urmă dându-se chiar și nume românești de familie de iobași, ca Dragoș.”*

În urma cercetărilor proprii, am făcut o descoperire de-a dreptul istorică, care împinge prima referire la o localitate din Țara Oașului cu 110 ani mai înainte decât data acreditată până în prezent de către specialiștii în domeniu: satul Tur, azi localitate aparținătoare de Negrești-Oaș, este pomenit într-un act de donație dat de regele Geza al II-lea (1141-1161). Satul Tur (scris Thura, înainte de a fi maghiarizate denumirile localităților), care aparține de *„mănăstirea slăvitei născătoare de Dumnezeu și pururea fecioară Maria, pe care a întemeiat-o comitele Kulchey [probabil strămoșul unui Culcean, câteva familii din Vama] lângă râul Someș, ...Tur, al căror prim hotăr se îndreaptă cu Bechy prin râul... Sebespatak la izvorul lui Ered și ... dealul... de acolo pe lângă Talnok, [Talna - afluent al râului Tur; trece prin localitățile situate la Nord-Vest, Vama, Prilog, Remetea] de acolo la Filesd”*... Satul Tur este pomenit cu douăsprezece gospodării de lucrători și unsprezece case cu vii; de asemenea, *„în prediul Tur sunt doi pădurari, ale căror nume sunt acestea... și alții care fac ce li se poruncește și o moară cu un morar cu numele Eleus”* [probabil strămoșul unui Leușcă, câteva familii din satul Racșa]. Descoperirea, fiind foarte importantă, trebuie verificată cu

⁴⁴ *Istoria României*, Editura Academiei, București, 1960, vol. I, p. 321-325; *Documente privind istoria României. C. Transilvania*, București, 1962, veac XIII, vol. II, p. 132, 129-130; Ștefan Pascu, *Voievodatul Transilvaniei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, vol. I, p. 97, 213

⁴⁵ Ion Velcea, *Țara Oașului. Studii de geografie fizică și economică*, Editura Academiei RPR, 1964

toată competența și seriozitatea, împreună cu specialiști din domeniu.⁴⁶

O teorie care merită luată în considerare, dar care trebuie cercetată – este susținută de Alexandru Filipașcu: oșenii – urmași ai ausonilor, care au locuit pe un areal mult mai întins, încă înainte de așezarea tracilor și a dacilor. (*Anexa 9*) (Populație prea puțin cunoscută chiar de către specialiști, din lipsa documentelor și mărturiilor istorice, ausonii aparțin mai degrabă mitologiei decât istoriei și sunt asimilați misterioșilor etrusci, populație antică în Italia (Latium, ținutul Toscana). Ausonii sunt locuitorii străvechi ai Ausoniei, țară antică în Latium, total romanizați. Mai târziu, primii itali s-au numit ausoni. Sunt pomeniți în antichitate pe o arie mult mai largă în Europa străveche, din Grecia până în Dacia, mileniul II î. Ch. Ausonii din Dacia sunt amintiți și de Priscus, în călătoria pe care o face la Attila, remarcând că s-a putut înțelege destul de bine, având multe cuvinte comune. Limba ausonilor din Dacia se socotește că e „limba țărănească, adică poporală română”, „limba valachică”, limba românească străveche, ca „o limbă latină stricată.”)

Documentele din secolul al XIV-lea pomenesc alte localități: Bixad, Cămârzana, Certeze, Lechința, Negrăști, Racșa, Târșoț, Trip, precum și unele referiri la populație, care este în continuă creștere: *Românii din părțile Medieșului și Oașului sunt amintiți din nou prin veacul al XIV-lea, dar de această dată în număr așa de mare că sunt în stare să pună stăpânire pe castrul Medieș și satele din împrejurimi* - (canonicul dr. Aloisie Tăutu).⁴⁷ Cele cinci scrisori papale emise de Papa Grigore al XI-lea sunt comentate de istoricul Francisc Pall.⁴⁸ Numai partea de sud-est a Țării Oașului făcea parte din domeniul Castrului de Medieș: „satele Vama, Pârlog, Cămârzana, Bicsad, Tur, Negrăști și altele.” (Tăutu, A. - *Op. cit.*)

Partea de nord a Oașului, fostă componentă a comitatului Ugocea, făcea parte din domeniul Castrului de Nyalab, cetate situată în culoarul Tisei: *În secolul al XVI-lea ținutul de la sud de Tisa, cu sate românești, era numit „Olahsag”, iar cel de la nord de râu, cu sate rutenești „Oroszag”*.⁴⁹ Continuitatea și unitatea etnoculturală a acestui grup de așezări, autonomiile obștești păstrate multă vreme în Evul Mediu, s-au întemeiat pe dănuirea voievodatului Oașului. De altfel, secolele XIV-XVIII se caracterizează prin existența mai multor documente istorice care vorbesc de o populație

⁴⁶ *Documente privind istoria României*. Veacul XI, XII și XIII. C. Transilvania. Vol. I (1075-1250). Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951, doc. 10 (p. 5-6); doc. 13 (p. 7-8).

⁴⁷ Aloisie Tăutu, *Vechimea românilor din Țara Oașului. Cinci documente papale*, în rev. „Buna Vestire”, nr. 4/1966 și 1-2/1967, Roma, 1975.

⁴⁸ Francisc Pall, *Românii din părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*, în „Anuarul institutului de istorie din Cluj”, XII, 1969.

⁴⁹ Vasile Scurtu, *Op. cit.*, V. 1940

numeroasă a Țării Oașului, exclusiv românească – până în sec. XVIII. În secolul al XVIII-lea făcea parte din întinsa Țară a Maramureșului.

Diplomele maramureșene din secolele al XIV-lea și al XV-lea menționează Țara Oașului în legătură cu *drumul sării* care pornea de la ocele de sare din Giulești-Maramureș, prin Negrești Oaș, de-a lungul arterei comerciale ce lega părțile de nord ale Moldovei cu Maramureșul și *ținuturile sătmărene*⁵⁰: *Sutha, cărare pe care se purta sare în vechime de la Giulești către Țara Oașului, pe la Negrești, în linie dreaptă peste păduri, pe la locul numit chiar pentru aceasta Solotruc, aproape de vârful Rotunzilor.*

Aceeași informație o găsim și la Alexandru Filipașcu: „*via Southa*”, *adică drumul sării, ce ducea de la Giulești spre Țara Oașului (cf. ib. nr. 17 și 222).*⁵¹ Tot din diplomele maramureșene aflăm că Țara Oașului a aparținut mai întâi voievodatului Maramureș. Încă de la sfârșitul secolului al XIV-lea ținutul Maramureșului, deci și Țara Oașului, era condus de români. Stăpâni absoluți ai ținutului erau Balc și Drag. În *Diploma* din 2 noiembrie 1378, se întărește autoritatea cetății Nyalab asupra unor sate din Ugocea. Cetatea Nyalab se afla dincolo de marginea apuseană a Maramureșului, în apropierea cursului Tisei, în fostul comitat al Ugocei. De ea țineau și satele românești din nordul Țării Oașului. Alte peste douăzeci de sate românești din partea centrală și de sud a Țării Oașului țineau de domeniul cetății de la Medieșul Aurit. În numeroase documente din secolul al XIV-lea este vorba și de aceste sate, pomenite cu numele lor. Acte papale redactate în anul precedent (1377) pomenesc despre cetatea Medieșul Aurit ca aparținând văduvei comitelui Simion Pok, în stăpânirea căruia a ajuns „*din mâna românilor și a schismaticilor (ortodocșilor) împreună cu toate satele sale care atunci erau schismatice*”.

Mai ușor accesibil dinspre câmpie decât Maramureșul, Oașul și-a pierdut de timpuriu autonomia și organizarea politico-teritorială românească de tipul voievodatului și cnezatului. Satele românești din Oaș și-au păstrat însă ființa și tradițiile culturale. (*Anexa 10*)

Tot din secolul XIV este clar atestată structura ocupațională agricolă și pastorală, caracterul de masă al acestor ocupații, întrucât oșenii achitau atât *terragium census agrarius* (dare de produse agricole) cât și *quingagesima ovium* (dare în oi). Satele din Țara Oașului sunt înscrise în urbariile din 1569 și 1578 ca aparținând domeniului Satu Mare.⁵² În amândouă urbariile sunt înscrise aceleași 11 sate: Racșa (*Rakosa*), Negrești

⁵⁰ Ștefan Pascu, *Op. cit.* p. 34, 52, 97; Ștefan Meteș, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*. Ed. A II-a. Editura științifică și enciclopedică, București, 1977, p. 49-51

⁵¹ Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, ed. a II-a, Edit. Gutinul, Baia Mare, 1997, p. 26.

⁵² după: D. Prodan, *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, vo. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968, p. 345

(*Felsoefalw*), Tur (*Twrvikonjaj*), *Mogyoros*, Bicsad (*Bikszad*), Trip (*Terep*), Târșoț (*Tarzolchj*), Călinești (*Kanjahaza*), Boinești (*Buryanhaza*), Cămărzana (*Komorzaany*), Lechința (*Lekencz*). Satul Orașu Nou aparține domeniului Seini. Numele de supuși înscriși sunt foarte puține, iar satul Lechința este notat pustiu. Sunt socotite „porțiuni românești” ce au ținut de domnul Bathory, iar odinioară de cetatea Seini. În 1569, în dreptul satului Bicsad se notează „*Wayuodatus*, dar nu este înscris numele voievodului. La 1572, ca voievod al Oașului apare Jacobus Kolbasz. În 1578 tot la Bicsad sunt înscriși un *wajwoda* (Stephanus Banyaz) și un *libertinus*, toți ceilalți fiind înscriși *coloni*. Satele sunt calificate ca și românești.

Cea mai veche formă specifică de organizare a țărănimii a constituit-o *obștea* sătească, de origine daco-romană, care a păstrat peste milenii, până în vremurile moderne trăsăturile caracteristice: proprietatea individuală asupra gospodăriei țărănești (casă, anexe, curte, grădină) și proprietatea comună („devălmașă”) asupra terenului arabil (care își schimba periodic locul în hotarul satului, parcele care erau în folosință individuală), asupra pășunilor, pădurilor, apelor curgătoare sau stătătoare. Ca urmare, satul a răspuns colectiv de plata obligațiilor față de stat până în zorii epocii moderne. Această etapă a *uniunilor* a evoluat continuu, consolidând următoarea fază organizatorică, *uniunea de obști*, odata cu dezvoltarea economică și socială, reprezentând sensul devenirii firești a societății românești spre întemeierea statelor feudale românești. (*Anexa 11*)

La începutul sec. al XIX-lea, odată cu declanșarea lucrărilor în minele Tarna Mare, Bixad, Vama, Orașul Nou, a fost adusă mână de lucru calificată, mineri slovaci din Spiș și din Galiția. Tot în această perioadă, preotul Pasztory, pe moșiile din Oaș (Bixad, Boinești) primite moștenire familială, a colonizat slovaci originari din Spiș, pentru care a construit o clădire monumentală, numită azi „Toagul lui Pasztory”, la marginea satului Boinești, spre Remetea. La mijlocul secolului (1840), se deschid minele de cărbune de la Turț și Bixad și de metale neferoase și prețioase la Vama, Târșoț, Tarna Mare, Tur, Orașul Nou, având coproprietar un baron, Rudnyansczki, originar din Slovacia Mijlocie, care aduce mineri slovaci. (Descendenții lor au fost asimilați cu timpul, declarându-se români, păstrându-și religia romano-catolică. Astfel, la recensământul din 1992, s-au declarat romano-catolici: în Călinești-Oaș – 15, Batarci – 16, Bixad – 312, Tarna Mare – 195, Târșoț – 243, Turț – 94, Vama – 30). La mijlocul sec. al XIX-lea, pe raza comunei Certeze se construiesc „hute”, (din germană, înseamnă *colibă, cabană*), pentru exploatare piatră de construcție, ceea ce duce la nevoia de lucru calificată, fiind aduși slovaci din nordul Slovaciei și polonezi din Galiția. Coloniștii s-au așezat în satul Huta, formând o comunitate mai numeroasă, pentru care se înființează parohia de sine

stătătoare (1863), care deservea și satele de slovaci din zona Oașului. (La recensământul din 1992, în comuna Certeze s-au declarat romano-catolici 948.)

La 1910, în urma unei reorganizări administrativ-teritoriale, plasa Oaș (*Avas*) se desprinde din plasa Seini (*Szinérváralja*) și trece la județul Satu Mare (*Szatmar*). Situația statistică privind ponderea românilor și maghiarilor în plasa Avas:

Total populație	Populație maghiară	% din total	Populație română	% din total
24.365	5.199	21,3	17.886	73,4

Pierderile de populație românească față de recensământul din 1900 a fost de 3,7%, deci un număr de 700 locuitori, un ritm accelerat în numai 10 ani. După Primul Război Mondial, a format o plasă a județului Satu Mare, numită „Oașiu”, constituind 16 localități cu o suprafață de 563 km² și un număr de 28.306 locuitori (recensământul din 1930). Localitatea; anul primei atestări; denumirea:⁵³ 1. Orașul Nou (1270, *Nova Civitas*); 2. Racșa (1493, *Rakos*); 3. Prilog (1270, *Barlag*); 4. Remetea Oașului (1355, *Eremita*); 5. Vama (1270, *Vamfalu*); 6. Negrești (1270, *Felsewfalu*); 7. Bicsad (1478, *Bykzad*); 8. Certeze (1478, *Avas*); 9. Moişeni (1828, *Mózesfalu*); 10. Cămârzana (1387, *Kamarzanfalwa*); 11. Târșoț (1482, *Tharsolcz*); 12. Boinești (1490, *Bwyanhaza*); 13. Trip (1493, *Therap*); 14. Tur (1478, *Thwlwekwn*); 15. Călinești (1490, *Kalynhaza*); 16. Lechința (1490, *Lekenche*). Deci, Oașul și-a luat numele după denumirea veche a satului Certeze.

Celălalt ținut, numit Ugocea, a constituit județul cu același nume din Ungaria dinaintea Primului Război Mondial, cu capitala la Seleuș (*Nagy-Szöllös*). După război, doar o mică parte de dincoace de Tisa a fost atașată României, formând plasa Ugocea (16 localități): 1. Băbești (1261, *poss. Babun*); 2. Batarci (1378, *poss. valachalis Batharch*); 3. Bocicău (1572, *Bochko*); 4. Cidreag (1319, *Chudrug*); 5. Comlăușa (1378, *Komlos*); 6. Dobolț (1323, *Dabouch*); 7. Gherța Mare (1393, *Gerche*); 8. Gherța Mică (1393, *Gerche et alia Gerche*); 9. Halmeu (1217, *terra Holmy*); 10. Porumbesti (1274, *terra Kukynus*); 11. Tarna Mare (1430, *Torna*); 12. Tămășeni (1325, *poss. Varalya*); 13. Turț (1378, *villa walachalis Thwrch*); 14. Turulung (1216, *Terebes*); 15. Drăgușeni (cătun al satului Turulung); 16. Valea Seacă (1378, *Zarazpatak*).

⁵³ Coriolan Suci, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, (2 volume), București, 1967-1968

Delimitarea frontierei noului stat românesc, în urma Primului Război Mondial și, mai cu seamă, în urma realizării Unirii Transilvaniei cu patria mamă, prin actul de la 1 Decembrie 1918, s-a făcut pe baza criteriului etnic; aplicarea acestuia a avut ca punct de plecare situațiile consemnate prin recensămintele maghiare din 1900 și 1910, deci situații dintr-un moment în care în zonă s-au produs deja, din perioadele anterioare, importante mutații etnice, prin maghiarizare. Cu toate acestea, un număr de cinci sate românești din Ugocea au rămas dincolo de graniță, teritoriu ocupat în acea vreme de Cehoslovacia: Tarna Mare, Bocicău, Valea Seacă, Comlăușa, Șirlău. Și cum acest popor a dovedit că, în momentele de cumpănă, are puterea să se mobilizeze și să-și canalizeze energiile spre fapte mărețe, în acest moment când i-a fost amenințată însăși integritatea, a răsărit omul providențial: preotul Atanasie Doroș, din Tarna Mare, care a înțeles că trebuie să acționeze fără întârziere. Făcându-se exponentul și sufletul acestor locuitori, a mobilizat toată suflarea locului într-un elan fără precedent, a scris petiții și memorii pe care le-au semnat miile de locuitori și le-a adresat Comisiei Româno-Cehoslovace de delimitare a frontierelor, Ministerului Afacerilor Externe, prefectului de Satu Mare, care au ajuns până la Președinția Consiliului de Miniștri, la Marele Stat Major și la Conferința de pace de la Paris, salvând acest teritoriu românesc. Ca urmare a acestor demersuri susținute, în anul 1921, Take Ionescu, ministrul Afacerilor Externe, vizitează Țara Oașului, ca să ia contact personal cu noua realitate de după Unire, vizitând și satele Moișeni și Negrești. (Anexa 12)

Țara Oașului este pavăză la hotarele cele mai nordice. Dincolo de aceste dealuri, pe care le vedem la doar 10 km. este o altă țară, se vorbește o altă limbă. Oșenii, prin conștiința lor de neam românesc, au așezat și apărât prin veacuri cea mai puternică bornă de hotar, aici la fruntariile țării. Stâncă tare, de neclintit, Țara Oașului a dăinuit peste vreme și peste vremuri.

Etnografia. În abordarea acestui aspect, vom porni de la interpretarea pe care o dă cercetătorul Nicolae Dunăre acestor vetre etnofolclorice numite „țări” - ca specificitate a întregului ținut românesc – ca entități teritoriale care le conferă siguranță și stabilitate pe aceeași arie geografică, autonomie și continuitate socială, vitalitate demografică și autenticitate culturală și artistică. (Anexa 13)

Percepută astfel, ca o vatră etnoculturală, Țara Oașului își dezvăluie cel mai bine particularitățile: această „*vatră de neam românesc*”⁵⁴ – fiind una dintre cele mai originale și mai pitorești zone etno-folclorice din România. Originalitatea acestui ținut milenar care *a păstrat ca într-o insulă de arhaism etnic urmele unei vieți sociale rămasă până de curând în lumea*

⁵⁴ Ioniță G. Andron, *Racșa - vatră de neam românesc*, Baia Mare, Gutinul, 1999. Prefața.

*începuturilor*⁵⁵ a fascinat pe o mulțime de cercetători. De aceea, a beneficiat de atenția și preocuparea – uneori, statornică – a unora dintre cei mai mari cercetători români, din cele mai diferite domenii: - etnografie: Gheorghe Focșa; Tancred Bănățeanu; folclor literar: Ion Mușlea și Vasile Scurtu; folclor muzical: C. I. Brăiloiu; lingvistică: I. A. Candrea și E. Barbul; geografie: Ion Velcea și Marin Ilieș. De asemenea, trebuie menționate și diferitele studii ale unor autori locali: Ioniță G. Andron, Ion Chioreanu-Oaș, Ana Cicio, Iacob Dance, Ion Grigoruț, Gheorghe Haiduc, Ștefan Haiduc, Ion Halmi-Negreșteanu, Natalia Lazăr, Ioan Nistor, Viorel Rogoz, Aloisie Tăutu, Vasile Savinescu, Ion Someșan, Ovidiu Suciu, Delia Suiogan.

Pentru aspectul ei pitoresc, am ales să transcriu prezentarea satelor oșenești făcută de I. A. Candrea, 1906 (fără Ugocea):⁵⁶

1. *Negrești*, ai cărei locuitori se numesc *negreșteni* și au ca poreclă dată de ceilalți Oșeni, *Yiedzuri* (viezuri).

2. *Certedze*, loc. *certedzeni*, porecliți *Trafge]-de-dreangă*, pentru că “cu dreanga spariu pasărilor de la cireșe”.

3. *Bicsad*, loc. *bicsădeni*, porecliți *Pleve*.

4. *Boinești*, loc. *boineșteni*, porecliți *coșerci*, pentru că poartă “coșarcă” în spate.

5. *Călinești*, loc. *călineșteni*, porecliți *cioară*.

6. *Cămărzana*, loc. *cămărzeni*, porecliți *luphi*, pentru că sînt între dealuri și sînt bătauși ca lupii.

7. *Lecînța*, loc. *lecînțeni*, porecliți *gaiitori* (gaiță).

8. *Racșa*, loc. *răcșeni*, porecliți *cu patru husoș*, pentru că “o mărș la Săini on uom cu un car de lemne să vîndă, ș’o fo surd uomu; l-o ‘ntrebat altu cu cât dă lemnele, iel o dzîs că-i din Racșa că n-o audzît; l-o ‘ntrebat de unde ieste, ș-o răspons: de patru husoș”.

9. *Prilog*, loc. *prilogani*, porecliți *copoi*.

10. *Târșolț*, loc. *târșolțeni*, porecliți *pepeni*, pentru că “îs oameni mănântei.”

11. *Trip*, loc. *tripeni*, porecliți *cai*, “că-s oameni mari ca și caii”.

12. *Tur*, loc. *tureni*, porecliți *ieपुरi*.

13. *Vama*, loc. *vamani*, porecliți *străiceri*, “că pruncu-l ducu ‘n straiță cân mărgu la câmp”.

14. *Moișeni*, porecliți *coceni*, că „n-au mălai mult”.

La acestea, se mai adaugă trei localități mai noi, *Huta* (coloniști slovaci; numele mai este întălnit în Galiția), *Orașul Nou* și *Remetea*, cu

⁵⁵ Gheorghe Focșa, *Țara Oașului. Cultura materială. Studiu etnografic*. București, Muzeul satului, 1975, prefața

⁵⁶ I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, București, Analele arhivei de folclor, 1906

populație preponderent maghiară; Remetea a fost înființată prin sec. al XVII-lea, locuitorii de origine secui, maghiarizați mai târziu. (*Anexa 14*)

Asupra originii numelui Țării Oașului au existat divergențe între diferiți cercetători, istorici sau lingviști. Astfel, neamțul Weigand, autorul uneia dintre primele monografii ale județului Szatmar, (Leipzig, 1899) a susținut ideea că numele ar veni de la un voievod local, pe nume Oaş - sau Basil Hoşan. Nicolae Iorga credea că „Havasalföld” / „Ținutul de munte” în ungurește, s-a transformat de mult în româneasca Țară a Oașului. Ion Muşlea (1932) a considerat că numele românesc al ținutului derivă dintr-un cuvânt unguresc, „avas”, care înseamnă: „1. pădure cu arbori mari și bătrâni; 2. pădure cu ghindă; 3. silva prohibita.” „*Oșenii bătrâni știu cu toții că nu mai departe decât acum 30-40 de ani ținutul lor era acoperit de păduri seculare*”. Szirmay Antal arată (1808-1810) că pădurea Tuba era comună aproape tuturor satelor din Țara Oașului, ceea ce înseamnă că avea o întindere uriașă. Tot el spunea că în pădurile Negreștiului se găsesc arțari atât de groși, că „*românii, tăindu-i, își fac din câte-o singură bucată uși și mese*.” Aceste păduri seculare vor fi dat numele unguresc al ținutului, din care, probabil, a derivat cel românesc. Dar numele Oaş/ Oaşa se întâlnește și în alte toponimice românești, cu sens de răritură în pădure.

Numele **Oaş** (= Țara Oașului) este atestat, documentar, relativ târziu: 1490 *Awas Wywaros* (= Orașu Nou, Ioarăș) (Suciu, *DITr. II*, p. 17). Sub această formă sau sub diverse variante, acest nume este întâlnit în mai multe regiuni ale Transilvaniei și, mai rar, în Moldova subcarpatică. Acestor nume le corespunde în limba română termenul **oaș** (pl. **oașe, oașuri**) „parte de loc anumită, proprietate a cuiva în raza satului, cu variantele **oașă** (pl. **oașe**) „(regional) teren unde este oprit tăiatul copacilor, pășunatul, vânătoarea” (*DLR*).⁵⁷ Forma **oaș** reprezintă, așadar, un termen administrativ cu semnificația *apărătură* probabil de la forma de cetate apărută de dealurile împădurite. Avînd la bază sensul de „loc apărut”, adică „proprietate consacrată”, **oaș** și variantele lui au desemnat inițial „proprietatea comună”, caracteristică obștilor sătești (alcătuită adeseori din păduri sau suprafețe defrișate), respectiv „teritoriu mai întins, caracterizat prin existența unui mare număr de atare obști”. Acesta din urmă este și sensul numelui de Oaş, adică al Țării Oașului. Desigur, obștile în cauză au preexistat pătrunderii în limba română a termenului **oaș**, ca și creării numelui corespunzător (Țara Oașului). (Mircea Homorodean)

Pe aceeași linie, dar mult mai argumentată, mi se pare accepțiunea lingvistului Alexandru Pele: (*Anexa 15*)

⁵⁷Mircea Homorodean, Lector univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Toponimul „Oaş”*, în „Cronica sătmăreană”, 2 feb. 1980, p. 3.

Mai târziu, termenul și numele Oaş au ajuns să denumească proprietatea comunală, sătească sau chiar cea nobiliară, domnească, constând din păduri sau locuri defrișate; prin restricție, acest termen și nume a desemnat apoi și o proprietate particulară (fânar sau pășune) în opoziție cu proprietatea sătească sau comunală. Indiferent de semnificația denumirii, faptul că numele Țării Oaşului păstrează peste veacuri amintirea menținerii în cursul Evului Mediu a unor ancestrale forme de viață social-politică și, implicit, permanența de-a lungul veacurilor a populației românești pe aceste meleaguri, dovedește că această realitate istorică s-a manifestat puternic, formând nota dominantă a acestui ținut.

Prin defrișările forestiere, oșenii și-au asigurat nu numai lemnul pentru construcții și unelte, dar, mai cu seamă, și-au extins terenurile arabile, de fânațe și pășune. Pentru semnificația lor etnologică, remarcăm dezvoltarea din vechime a culturilor agricole specializate (viticultură, pomărit), care au contribuit la stabilitatea populației, precum și toponimele: Oaş (pădure mare, Oașa, în Munții Sebeșului), Prilog-Vii, Pășunea Mare. Strâns legat de agricultură și subordonat etapelor ei calendaristice, păstoritul oșenesc a cunoscut numai tipurile sedentar, local și de pendulare simplă. Păstoritul - de care se leagă câteva obiceiuri locale: de a dărui oi noului născut, mirilor la nuntă și participanților la înmormântare - a generat și un important moment ritual și o mare sărbătoare obștească - *sâmbra oilor* - la plecarea păcurarilor cu turmele pentru vârat, adică în preajma datei când urmează să aibă loc *închiderea țarinilor* de bucate și de fânețe.

Pentru cercetarea etnografică, Țara Oaşului a fascinat prin bogăție și diversitate, prin originalitate și pulsație adevărată, o sursă puternică și limpede de spiritualitate autentică, în care s-au păstrat nealterate mentalități ancestrale și un mod de viață dăltuit în structuri arhetipale.

Dacă mărturiile istorice sunt puține și, uneori, contradictorii, studiile etno-folclorice sunt unanime în aprecierea originalității acestui străvechi ținut, exprimându-se în acest sens cercetători de prestigiu: Gheorghe Focșa, I. A. Candrea, Tancred Bănățeanu, Dumitru Pop ș.a. Astfel, strălucitul etnograf Gheorghe Focșa, cercetătorul cel mai avizat, descrie lămuritor, prin cunoașterea profundă, acest ținut. (*Anexa 16*)

I. A. Candrea (1906) realizează o prezentare sintetică și sincretică: *Pozițiunea geografică. Satele; Tipul; Portul; Firea; Ocupațiunea* - scoțând în evidență caracterul conservator și original al locuitorilor, „*isolați aproape complet de locuitorii din alte regiuni, nu pare deloc surprinzător că Oșenii, astăzi în număr de vreo 20.000 de suflete, să fi păstrat multe particularități arhaice în graiul lor.*”⁵⁸ Referitor la firea locuitorilor, I. A. Candrea prezintă

⁵⁸ I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oaşului*, Analele arhivei de folclor, 1906

mai degrabă critic, decât sintetic observațiile sale. (*Anexa 17*)

Așadar, originalitatea zonei folclorice a Țării Oașului se explică și prin izolarea sa geografică – ținut în formă de căldare, străjuit de Munții Oașului, așezat în arc de cerc aproape închis –, care a determinat o evoluție în tipare proprii și, mai ales, a împiedicat pătrunderea unor elemente străine din exterior. De aici, ineditul structurilor și profund româneasca autenticitate a vieții sale spiritualitate.

Tancred Bănățeanu scoate în evidență această specificitate și originalitate a Oașului în cadrul culturii populare și al spiritualității naționale. (*Anexa 18*) Criteriile care pot fi socotite definitorii pentru zona etnografică a Oașului sunt, în concepția etnografului: a) o populație autohtonă străveche și stabilă; b) o evoluție istorică și economică proprie; c) un grai propriu, cu caractere lingvistice specifice; d) forme etnografice care o definesc în arhitectură, așezări, mod de viață, ocupații; e) conștiința oamenilor că formează o etnitate cu o structură etnografică care o individualizează; f) comportament unitar, în datele esențiale; g) creație artistică proprie, foarte individualizată, în domeniul portului, muzicii, dansului, un stil specific, ce constituie elementul definitoriu al zonei, care reflectă modul de viață al zonei și psihicul grupului etnic. *Și sub acest aspect, Țara Oașului se constituie în una din cele mai originale, bogate, valoroase și specifice zone etnografice, integrate însă perfect în cultura populară românească.*⁵⁹

Oașul nu a dăinuit prin evenimente istorice sau prin cetăți de piatră, care să înfrunte veacurile, ci își are istoria sa, scrisă în străvechi obiceiuri și datini, în satele strânse ca niște pumni viguroși pe obcine, în sclipirea tăioasă și subtilă a făpuriturilor, în năvalnicul „gioc”, în cămășile în care oșencele și-au brodat cu gingășie sufletul, în focul tare al pālincii. Pământul se metamorfozează sub migrația turmelor de oi; lemnul se supune docil, modelându-se în obiect utilitar și ornamental; contorsionându-se, lutul se convertește în forma blidului.

Simpla rostire a numelui Țării Oașului rememorează istoria locului, a peisajului frământat. Trăind o viață întreagă în acest ținut, am avut șansa și privilegiul să-i pătrund înțeleșurile. Nu mi-l pot imagina ca acel Oaș fabulos și exotic, cu forme ale unei vieți strănii, care să tulbure sau să înfierbânteze imaginația, cum ar vrea să-l privească unii. Nu pot scăpa de imaginea gravată în memoria afectivă a copilăriei mele: bărbații peregrinând sute de kilometri în căutare de lucru, într-o existență dramatică înhămându-se la muncile cele mai grele, mai ales la tăiat și defrișat păduri, iar noile generații,

⁵⁹Tancred Bănățeanu, *Specificitatea și originalitatea Oașului în cadrul culturii populare și al spiritualității naționale*(I), în „Cronica sătmăreană”, 6 sept. 1984

pruncii și pruncele, prefigurând același destin dramatic, deoarece arareori aveau posibilitatea să învețe mai mult decât tabla înmulțirii. În acest tablou social, perpetuat până în trecutul apropiat, deloc idilic, sărbătorile anului erau singurele prilejuri de exteriorizare a sensibilității. (*Anexa 19*)

Țara Oașului nu e numai o expresie geografică, numele uneia dintre cele mai pitorești, mai originale și mai atrăgătoare regiuni din țară, datorit cu un peisaj de o frumusețe cuceritoare. E un spațiu cu totul special, altul decât cel care se așterne privirilor, dincolo de întinderile plane sau colinare. Poți să spui numele satelor, al dealurilor sau al văilor, din nevoia firească de a te ancora în realitate, de a o percepe cu toate simțurile. Dar tot rămâne ceva nenumit, un duh al locului, care scapă simțurilor, oricât de ascuțite și care vine să umple spațiul rămas, de undeva de dincolo de timpul care ne poartă ființa. Un spațiu transfigurat, perceptibil doar cu inima, unde dăinuie, mocnește sau pulsează o taină de dincolo de Fire, transgresând erele istorice. Parcă simți clocotul Genezei, când materia se adună, sub atracția unei forțe universale, ordonându-se, armonizându-se, zămislind viață adevărată. Cugetul și sufletul se primenesc în haină de sărbătoare.

Țara Oașului e un simbol sub care se încifrează sufletul românesc în forma lui cea mai curată, simplă, nealterată de adaosuri și contaminări. Totul e limpede și proaspăt, ca apa ce țâșnește din munții albaștri ce străjuiesc veșnicia, râuri ce capătă alint de față: Talna, Lechincioara, Valea Albă, adunate pe lângă matca tutelară: Tur. Izvoare ce luminează templul de verdeață al codrilor seculari.

Cum treci de coama domoală a dealului și pătrunzi în căldarea naturală care delimitează hotarul, atmosfera devine senină și protectoare, de echilibru și armonie desăvârșită, care îmbie și reduce lucrurile la esențe, sub pavăza înțelepciunii multimilenare. Peste tot simți prezența gustului pentru frumos, socotit la fel de necesar vieții ca și utilul și funcționalul. Casa și poarta, lemnul și piatra, cimentul și sticla scriu noua geografie a spațiului, prin truda răbdătoare a mâinilor și marea efluviilor sufletești, nutrite de nevoia nestăpânită a oamenilor de a se înălța și stăpâni spiralele timpului. Primele se ivesc bisericile, ce-și proiectează cu îndrăzneală în văzduh siluetele zvelte ale turlilor, ca niște orgi cântând imnele bucuriei de a trăi, psalmi dedicați măreției acestor oameni nepereche, jeftei lor zilnice, iubirii lor fără de margini: față de locuri și față de semeni.

Dar oamenii, păstori și agricultori prin generații, în chiar ființa lor și în felul lor de a fi, par niște voievozi ce n-au genunchii tociți pe altarul plecăciunilor, ci te privesc drept în ochi. Din crăpăturile palmelor, le răsar luceferi, iar privirea le este semeață și limpede, vorbirea neaoșă nealterată de zbuciumul istoriei, mersul egal, smerenia plină de demnitate, atitudinea calmă în fața încercărilor, vicleniilor, pizmei, ca o dovadă vie a vechimii și a

obârșiiilor, a descendenței de care sunt atât de mândri. Nu i-au ademenit glasurile de sirene ale altor orizonturi, legănate de aripile unor locuri mai blânde. Au viețuit rezemați de stâncile munților⁶⁰, de la care au împrumutat tăria de cremene a caracterului lor. Au rămas să-și păzească frunza și ramul, glia și coliba, graiul și sufletul, portul și truda. Dăinuind prin veacuri, tot mai puternici, cu fiecare cataclism, împletind veșnicia prin nervurile timpului. De veghe la Steaua Polară ce luminează oceanul planetar al patriei.

Anexa 1: „Bazinul intravulcanic al Oașului are o suprafață de 614 km². În cadrul acestui spațiu relativ restrâns distingem zona piemonturilor (peste 200 m înălțime), care ocupă într-o formă semicirculară cea mai mare parte a depresiunii, aici se găsesc și așezările preistorice, inclusiv și cele din epoca bronzului (Vama, Orașu Nou, Prilog etc.) și luncile situate în partea vestică a bazinului, în văile râurilor Tur-Lechincioara-Talna... Aceste repere din toate punctele de vedere au constituit locuri favorabile pentru așezarea omului primitiv (Coasta Boineștilor e locuită din epoca paleolitică până în perioada de trecere la feudalism).” Tiberiu Bader, *Epoca bronzului în Nord-Vestul Transilvaniei. Cultura pretracică și tracică*, București, Ed. științifică și enciclopedică, 1978, p. 13

Anexa 2: „Atunci sufletul nostru este absorbit în această efuziune și se contopește cu elementele naturii înțelegând mai bine cum pământul și omul sunt aici de veacuri într-o legătură profundă, permanentă și indescriptibilă, ca o trăsătură esențială a existenței însăși... Pământul din care prin truda zilnică a muncii aspre dar efectuată în cântece și recitări de versuri cu imagini poetice, omul scoate hrana necesară zilelor sale, fiind el însuși înfrumusețat de spiritul milenar, creator, al acestui om.” Gheorghe Focșa, *Țara Oașului. Cultura materială. Studiu etnografic*, București, Muzeul Satului, 1975, prefața

Anexa 3: „Se impune a fi menționat faptul că toate așezările Țării Oașului erau amplasate în poieni („ochiuri” de pădure), adevărate „insule” în cadrul întinsului codru secular, iar populația prefera spațiile dominate de măguri vulcanice. Chiar realizarea caselor (a celor vechi) și a unor obiecte de îmbrăcăminte par a fi inspirate dintr-un asemenea peisaj.” Marin Ilieș, *Țara Oașului. Studiu de geografie regională*. Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 27

Anexa 4: „Împreună cu aceștia, oșenii constituie o extremitate a domeniului în care se vorbește limba românească. E probabil că pe vremuri acest grup era legat de acela al românilor din Beregh, de mult pierduți pentru noi. Limba aceasta de pământ românesc, din nordul țării noastre, este cuprinsă ca într-un clește de două popoare străine: rutenii, la nord, și ungurii, în partea de sud-vest. Astăzi nu mai poate fi vorba de o periclitate a elementului românesc.” Ion Mușlea, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, Reeditare: *Cercetări etnologice zonale*, Ed. Fundației pentru Studii Europene, Cluj-Napoca, 2004, p. 60

Anexa 5: „Elementele comune păstrate de-a lungul timpului întăresc și mai mult ideea că Țara Oașului, ca regiune geografică, include și partea sudică a fostului Comitat Ugocea... Limita dintre cele două comitate care de altfel diviza și Țara Oașului, nu se verifică pe nici o reprezentare grafică cu informații recente sau mai vechi. Prin analiza unui mare număr de elemente de factură diferită, corelate spațial, rezultă faptul că Țara Oașului, ca regiune de tip „țară”, **include obligatoriu și comunele menționate mai sus.**” Marin Ilieș, *Țara Oașului. Studiu de geografie regională*. Presa Universitară Clujeană, 2006, p. 21

Anexa 6: („în Țara Oașului, datat de interstadiul W1 – W2, cercetătorii au reușit să separe 3% cerealia din 5% graminea; concluzii: preocupările agricole au apărut și s-au dezvoltat sinonim cu preocupări similare în Asia Mică, pentru prima dată am adus dovezi

⁶⁰Florus, istoric roman: „Daci montibus inhaerent” = Dacii trăiesc nedeslipiți de munți

despre dezvoltarea agriculturii în Europa, în neoliticul aceramic care infirmă ipotezele ce admiteau aducerea acestor practici agricole de către populații din Asia Mică și Africa“) prof. Viorica Enăchiuc, *Agricultura și vegetația silvică pe teritoriul României din neoliticul aceramic până în secolul al II-lea e.n.*, în *Dacia magazin*, nr. 13 – iunie 2004, p. 13-14, colocviul *Civilizația Dunăreană. Rădăcini*, București, 2004 [Viorica Enachiuc, membră UNESCO, e absolventă a Facultății de Filologie, secția Română-Istorie, din cadrul Universității "Alexandru Ioan Cuza" din Iași, promoția 1963. Lucrarea de licență și-a luat-o în arheologie.]

Anexa 7: „Documentele vremurilor trecute nu sunt copleșitoare, dar Țara Oașului e o realitate. Piatră tare, a dăinuit fără să se sfărâme. A fost o entitate vizibilă, o «terra» sau «romanie» după definiția lui Nicolae Iorga, egală cu vecinii, desfășurată pe un teritoriu mai vast decât lasă să se creadă cele treizeci de așezări mai vechi sau mai noi numite oșenești.” Ioan Nistor, *La granița cu Steaua Polară (o schiță sentimentală a Țării Oașului)*, în: Ștefan Iancu, *Țara Oașului*, Satu Mare, 2006, p. 4

Anexa 8: „Pentru unele entități teritoriale denumirea de „țară” s-a perpetuat din generație în generație, iar unitatea geografică respectivă este o construcție mentală. Aceste teritorii au o identitate bine marcată, percepută de conștiința colectivă, iar oamenii au trăsături comune. Particularitatea lor constă dintr-un cadru recunoscut de locuitori sau de vecini. Numeroase similitudini privind tradițiile, obiceiurile, porturile populare etc. între țări situate în nordul României se explică printr-o continuă emigrare a elementului românesc din Țara Maramureșului spre spațiile învecinate, mai ales începând cu secolul al XV-lea.” Marin Ilieș, *Op. cit.* 2006, p. 19

Anexa 9: „Cu nimicirea ultimelor triburi avare (802 -814) se inaugurează o epocă de pace și prosperitate până după încreștinarea ungarilor și consolidarea statului lor; epocă de care maramureșenii au profitat pentru a-și desăvârși organizația lor politică și militară. În toată epoca de năvăliri Maramureșul a primit continue primeniri, în urma așezării aici a elementelor alungate de năvălitori de la sud și de la vest. O însemnată parte din ausonii de limbă latină – pe care retorul Priscus, ambasadorul împăratului Teodosiu, îi găsi locuind în mare număr în jurul capitalei lui Attila -, s-au stabilit în regiunea deluroasă a Ugocei, unde au înființat 28 sate, care formează Țara Oașului de azi, locuită numai de oșeni sau ausoni. Un grup de ausoni s-a stabilit pe valea Cosăului, unde a format un cnezat care în 1381 încă purta numele de «Kenesiatum possessionis nostrae Olachalis Ozon vocatae»“ (cf. ib. nr.24). Alexandru Filipașcu, *Istoria Maramureșului*, ed. a II.a, Baia Mare, Editura Gutinul, 1997, p. 28

Anexa 10: „Tuturor credincioșilor întru Hristos, atât celor de față cât și celor viitori care vor vedea aceste rânduri, conventul mănăstirii din Cluj mântuire întru mântuitorul tuturor... am trimis pe omul nostru în duminica de dinainte de sârbătoarea sfântului Mihail la cetatea Nyalab și la moșiile care țin de această cetate, și anume la satele... ungurești, precum și la satele românești Criva, Cernat, Comlăuș, Dealul Frumos, Turț și Batarci, introducând în stăpânirea lor, după porunca măritului rege Ludovic, pe magistrii Drag, comite al Maramureșului, și Ioan Românul, fii ai răposatului voievod Sas... Dat în a treia zi după sârbătoarea sfântului Dumitru martirul, în anul o mie și trei sute și șaptezeci și opt.” Ion Bogdan, Mihai Olos, Nicoară Timiș, *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1978, p. 35

Anexa 11: *Asemănările cu strămoșii lor daco-romani sunt vădite și mai ales erau vădite în felul de viață și de obiceiuri. Căci viețuirea lor în această «țară» la margine de etnie românească, în obști trainice, înfruntând ofensiva feudală [durează] vreme îndelungată până târziu în Evul Mediu. Obștea din Țara Oașului, care în vremea bântuită de populații... trecătoare din epoca migrațiilor vor fi fost asemenea numeroaselor «Romanii» populare ce împânzeau teritoriul Imperiului roman în declin sub zdruncinăturile «fедераțiilor» în trecere. «Romanii populare» conduse de juzi asemenea juzilor întâlniți iarăși în toată lumea romană, cei mai vrednici dintre locuitorii obștii, aleși de obște după vrednicile lor...*

Obști sau țări care nu s-au supus de bună voie și nu au fost supuse nici cu ușurință de puternicii epocii feudale. Aceasta este și nu alte explicația că satele oșene sunt pomenite în

documente relativ târziu, cu toate că vechimea lor, din străvechime unele, este adeverită cu fiecare cercetare arheologică...

Cel dintâi dintre satele oșene pomenit în documente este Vama, pe la 1270. Și faptul nu e întâmplător. Era mai întâi un loc unde erau vămuite carele ferecate și încărcate de mărfuri ce treceau pe acolo mergând spre depărtări. Iar în jurul locului de vamă s-a constituit o mică așezare. Și cum vama era a stăpânitorilor, pomenirea ei este pe deplin explicabilă, un sat al vămii (Vamfalu). A fost nevoie de mai bine de un secol până la pomenirea altui sat, Cămârzana (1387). Și vremea pomenirii acestuia și apoi a celorlalte, în secolul al XV: Bixad, 1478, Certeze și Negrești – 1490 etc. nu este cătuși de puțin nici fortuită și nici întâmplătoare.[?] E perioada ofensivei feudale puternice împotriva obștilor sătești, a țărilor românești: Hațeg, Caraș, Maramureș, Năsăud, Făgăraș, Beiuș, Chioar, Crasna. După cotopirea celor trei zone de șes și de coline și aservirea populației acestora, au urmat cele din vechile obști, din vechile țări care le-au împărțit soarta. O soartă grea, cu exploatare și opresiune, cu răzvrățiri și revolte. Deoarece oamenii nu s-au resemnat, ci s-au împotrivit în felurite chipuri, după împrejurări și posibilități, abuzurilor și silnicțiilor mai marilor vremii aceleia. Și oșenii mai mult decât alții, datorită firii lor mai dârze și mai iuți, datorită vieții lor mai aspre, datorită voinței lor de dreptate, datorită dorinței lor de libertate...” Ștefan Pascu, Țara Oașului, în rev. „Napoca universitară”, Cluj-Napoca, anul IV, nr. 2, 1977, p. 1-2

Anexa 12: În biserica din Negrești, a mărturisit: „nici nu știți ce emoționat sunt, că bunul Dumnezeu mi-a dat plăcerea să văd satele aceste frumoase românești, și atunci, la Paris, la Conferința de pace, ne-a luminat și mi-a întărit sufletul să nu cedez cehilor satele noastre. [...] Vedeți, acum înțeleg asemănarea mare care o găsim aici între oșeni și moldoveni, în ce privește traiul, limba, obiceiurile și portul. Se explică limpede această stare de lucruri, deoarece Dragoș Vodă, când a descălecat în Moldova, a adus nordul din Maramureș și din ținuturile învecinate, deci cu siguranță și din Țara Oașului, și-mi dau seama ce crimă comiteam noi la Paris, dacă din necunoștință de cauză cedam cehilor acest ținut frumos, leagănul românismului și patrimoniul nostru sfânt.” Eugen Barbul, Țara Oașului. Despre originea oșenilor, 1933

Anexa 13: Situația Țării Oașului în „căldarea” unor șiruri de înălțimi, asemenea unei „cetăți” naturale, îi conferă „un statut de sporită siguranță, de stabilitate antropogeografică și de veche autonomie locală, o structură etnodemografică românească densă, omogenă..., un înalt grad de conservare etnoistorică și continuitate socială (oameni liberi, nemeși, comparabili cu moșnenii sau răzășii) o funcție comercială interzonală și o remarcabilă forță de iradiere demografică, etnoculturală și etnoartistică...Diferențierea vetrelor etnoculturale din ansamblul zonelor etnografice componente ale regiunii și prezentarea lor succesivă, individualizate printr-un mai pronunțat caracter tradițional, printr-o remarcabilă personalitate de bază a populației zonale, cu un înalt nivel de autenticitate etnoculturală, conferă un aport deschizător de drum pe linia demersurilor desfășurate pentru cercetarea, evaluarea și selecționarea diferitelor fenomene de civilizație, fie acestea de factură tradițională sau contemporană. Popasul preliminar asupra acestui gen de unități ori subunități reprezentative pe plan regional înlesnește înțelegerea specificului etnopsihologic și etnoartistic al creațiilor populare..., iar mai departe căutarea și fundamentarea unor modalități de valorizare contemporană a moștenirii din domeniul civilizației tradiționale, corespunzătoare cu exigențele cultural-artistice mereu sporite.” Nicolae Dunăre, Civilizație tradițională românească în Curbura Carpatică Nordică, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1984

Anexa 14: „Lipsa aproape totală de contact cu Ungurii, din care nu sînt decât abia ici colo câte unul prin satele curat oșenești, a făcut ca limba lor să cuprindă mult mai puține elemente decât aceea bunăoară a vecinilor lor din părțile Sătmăruului în care elementele maghiare au intrat în număr considerabil.” I. A. Candrea, Graiul din Țara Oașului, București, Analele arhivei de folclor, 1906

Anexa 15: Alexandru Pele, **VI. Oaş, s.n.**

VI.1. Derivate și semantism

VI.1.1. Substantivul „oaș” este răspândit pe o arie geografică imensă, situată atât în nordul, cât și în sudul Dunării. Împreună cu derivatele sale, termenul rom. „oaș” a pătruns și în toponimie.

VI.1.1. Ca și în cazul altor substantive, limba română cunoaște și aici atât forma feminină (oașa), cât și pe cea masculină (oaș(u)).

VI.1.3. Perechea de termeni românești a pătruns astfel și în toponimie, după cum ne arată N.A. Constantinescu: Oașa, Oașu (DOR, p.338), menținând aceeași paralelă perfectă în cazurile deja citate:

- Frasina/ Frasinul;- Goruna/ Gorunul;- Lebăda/ Lebădul;- Mistreața/ Mistrețul;- Paltina/ Paltinul;- Ulma/ Ulmul etc. (DOR, p. 391-392).

Între cele mai cunoscute nume de locuri formate cu tema oaș, amintim:

VI.1.3.1. - Munții (Munceii) Oașului. Culme muntoasă joasă, situată între granița de nord a țării, râul Talna și afluentul său Lechința. Altitudine minimă: 827 m (Vârful Frasinul) (DER, III, p.551).

VI.1.3.2. - Țara Oașului. Depresiune situată pe valea Turului, cuprinsă între Munții Oașului și Munții Gutâiului. „**Are o formă aproape rotundă**”... (DER, IV, p.750).

VI.1.3.3. - Oaş, localitate în jud. Cluj;

VI.1.3.4. - Oașa -Arada, cătun în județul Alba (IAL, p.317);

VI.1.3.5. - Oșești, top. (DOR, p.387);

VI.1.3.6. - Oșan, top. (DOR, p.387);

VI.1.3.7. - Oșani, sat românesc în Meglen (Grecia) (ODR, p.267);

VI.1.3.8. - Oșand, sat în jud. Bihor;

VI.1.3.9. - Trăoaș(e), top. (ONOMASTICA, p.126) etc.

VI.1.4. **Derivate:** Marea vechime în limbă a termenului „oaș” este dovedită de apariția derivatelor sale, între care:

VI.1.4.1. - oșeni, vb. „a se potoli, a se muia, a se ostoi; a se odihni”. Ex.: „Ne-om oșeni destul la iarnă (sau pe lumea cealaltă)” (GRA, p.191).

VI.1.4.2. - oșenie, s.f. (depreciativ) „Copil nedezvoltat, pipernicit, mic; arătare, pacoaste, belea etc.” (DRA, p.191);

VI.1.4.3. - oșenit, adj. (despre fenomene și acțiuni) „Care a început a se trece; muiat, potolit, ostoit, obosit, istovit, moleșit, care e nedezvoltat; prizărit etc. (GRA, p.138);

VI.1.4.4. - oșel „Câmp mic în pădure; poieniță” (GVCN, p.138);

VI.1.4.5. - oșean, s.m. „Locuitor al Țării Oașului” etc.

* * *

VI.1.5. Substantivul feminin oașă are înțelesul de „teren unde este oprit tăiatul copacilor, pășunatul, vânătoarea” (DLRM, p.551).

Fiind vorba de interdicția de a tăia copacii, de a vâna etc., presupunem că locul respectiv este situat undeva într-o pădure. Acest lucru îl apropie de semantismul lui oșel din Bihor (citată după Teofil Teaha (GVCN, p. 138).

VI.1.6. Termenul este mult mai vechi, deoarece îl găsim și în documentele domnești din secolele trecute;

- „... un oaș de fâneață” sau „un oaș de fânați în Valea Ciorii”; sau „230 curături din făgetul întreg și un oaș la gura Podlesului” (a.1617), într-un document de Radu voievod (DIR, A, IV, p.178-179).

VI.2. Oaş - element străromânesc

VI.1.1. Substantivul *oaș* este răspândit pe o arie geografică imensă, situată atât în nordul, cât și în sudul Dunării. Împreună cu derivatele sale, termenul rom. *oaș* a pătruns și în toponimie...

VI.2.1. Din cele câteva date privitoare la *oaș*, rezultă că *oașul* nu era altceva decât un loc aflător în liniștea pădurii, diferit de curătură, prin aceea că era destinat cultivării, rezervat în exclusivitate pentru fâneată, vânătoare, la dispoziția obștii, care, bineînțeles, avea și datoria să-l apere.

VI.2.2. Important ni se pare și faptul că, din punct de vedere al mărimii, *oașul* era mai întins ca suprafață decât poiana, iar ca formă, *oașul* se apropia de cea ovală sau aproape circulară, cum este și cazul Țării Oașului.

VI.2.6. E. Janitsek derivă rom. *oaș* din formele magh. *ovas*, *avas* “curătură, defrișare, tăietură” (ONOMASTICA, p.126).

VI.2.7. Indiferent de părerile autorilor amintiți aici, o derivare din maghiară este foarte puțin probabilă și nu se poate susține cu argumente științifice. Vom da mai la vale câteva opoziții ale etimonului magh. *óvás*:

VI.2.7.1. - Termenul rom. *oaș(ă)* este general dacoromân. El se află, cu sensuri specifice, în acele regiuni ale ariei geolingvistice românești, care nu au fost niciodată sub influență ungurească;

VI.2.7.2. - Prezența toponimului *Oșani*, la meglenoromâni din Grecia, ne arată că și în acest dialect românesc (din sudul Dunării) cuvântul era cunoscut cu mult timp înainte de a pătrunde în toponimie,

VI.2.7.5. - Etimologia propusă de E. Janitsek nu poate fi admisă, deoarece: magh. *avas* are sensul de “rânced” (adj.), iar magh. *ovas* nu figurează încă în dicționare.

VI.2.7.6. - magh. *óvás*, căruia E. Kis îi atribuie sensurile de “loc apărat, rezervat, apăratoare”, reprezintă numai zelul autoarei de-a apropia rom. *oaș* de presupusul său etimon maghiar *óvás*, întrucât dicționarele au numai sensurile: “ferire, păzire; protest; contestație”.

Formularea de mai sus nu poate fi acceptată, întrucât nu are un suport real și nu satisface necesitățile etimologice.

VI.2.7.7. - forma ungurească *óvás* (fon. *ouvaș*) putea fi împrumutată de români fără nici o schimbare formală, româna posedând toate sunetele care alcătuiesc termenul maghiar. În acest caz, am fi avut rom. +) *ouvaș* și nu *oaș*.

VI.2.7.8. - Dispariția lui -v- din magh. *óvás* în împrumutul rom. *oaș* denotă tocmai netemeinicia acestor afirmații, deoarece ea nu a mai avut loc în română, nici chiar în cazul presupusului etimon magh. *rovás* > rom. *rávaș*, din epoca străveche, respectiv din timpul formării românei comune, epocă situată cu multe veacuri înainte de apariția ungarilor în Europa Centrală.

VI.2.12. Din orice unghi am privi termenul rom. *oaș* și derivatele sale, ne apar ca elemente lingvistice deosebit de vechi în limba română, atât ca structură formală, cât și ca vechime, mai ales dacă ne gândim la câteva reperi sigure, între care:

VI.2.13. - atestarea top. *Oșand* (a.1213), în Bihor, care, chiar sub forma coruptă *Vosian* (< rom. *Uoșian*) ne arată o vechime mai mare decât prima atestare ungurească; *guznoov* (a.1237-40), deși forma maghiară este incertă;

VI.2.14. - existența top. *Oșani*, la meglenoromâni din Grecia, care, oricum am judeca, sunt acolo înainte de venirea ungarilor din Pannonia, posibil, înainte de venirea slavilor în Peninsula Balcanică (sec. VI-VII e.n.), face imposibilă admiterea unei ipoteze de felul unui împrumut din ungurește a termenului rom. *oaș*, *oașă* etc.

VI.2.15. - Forma rom. *Oșand*, care derivă, desigur, din vechea formă *Oșanda* (Cf. *Ianoșda*, *Tămașda*, *Salonda* etc.), care provin din formele dacice: *Oșandava*, *Ianusidava*, *Tamasidava*, *Salandava* etc. (Cf. *Polonda*, *Theranda* etc.), face ca acest termen românesc să-l considerăm moștenit din substratul autohton.

La aceste argumente se mai adaugă și altele, de ordin istoric și lingvistic, între care:

VI.2.16. În anul 1381, oșenii de pe Valea Cosăului sunt atestați documentar, sub formula: “*Keneziatus possessionis nostra Olachalis OZON vocatae*” (IM).

Așadar, la acea dată, oșenii aveau un cnezat al lor, “*keneziatus*”, iar forma Ozon nu este alta decât *Oșan*.

Derivatul roml. *oșan*, pătruns în toponimie, probabil “*Țara Oașului*” este denumită “*Keneziatus... Olachalis Ozon*”, ne arată că atât forma rom. *oșan* exista la acea dată, ca și în top. bihorean *Oșand*, dar mai ales că nu putea fi vorba de o altă populație decât de cea “*Olachalis*”, respectiv românească. În traducere “*Keneziatus... Olachalis Ozon*” nu este altceva decât “*Cnezatul... românesc Oșan*”, altfel spus Țara Oașului, de azi și dintotdeauna, mai exact Țara românească Oaș.

... VI.2.18. Este demnă de menționat și ipoteza dr. Alexandru Filipașcu (în “*Istoria Maramureșului*”): “... *O însemnată parte din ausonii de limbă latină, pe care retorul Priscus, ambasadorul împăratului Teodosiu, îi găsi locuind în mare număr, în jurul capitalei lui Atila, s-au stabilit în regiunea deluroasă a Ugocei, unde au înființat 26 sate, care formează Țara Oașului de azi*”, locuită numai de oșani sau ausoni (IM”).

VI.2.19. Nu ar fi exclusă nici ipoteza ca acei oșeni să fi fost supușii regelui Vlach, despre a cărui văduvă, regina Boa, amintește Ioannes Malalas (cca 491-578), în opera sa “*Dacia Parapotamia*”, după cum ne informează Marin Popescu-Spineni...

... VI.3. Împrumuturi ungurești

VI.3.1. Am subliniat și aceste ipoteze pentru a se vedea legătura posibilă între numele de loc *Oaș* și derivatele sale, pe de o parte, și continuitatea populației românești, pe de altă parte, oricum, anterioare venirii ungarilor în Pannonia.

În această ordine de idei, mai amintim și faptul că Munții Oașului apar traduși în ungurește sub forma *Avas köhát* (în traducere mot-a-mot: “*spinarea de piatră Oaș*”), literar “*Culmea Oaș*”.

VI.3.2. Magh. *Avas* ne arată că încadrarea acestui cuvânt în sistemul morfologic al limbii maghiare s-a făcut într-o epocă istorică mai veche, când nu se cunoșteau încă rețetele lingvistice, întrucât, forma *Avas* respectă regulile tradiționale ale limbii ungare.

VI.3.3. Rom. *Oaș* (fon. și pop. *Ouaș*) > magh. *Avas*. Această transformare a sunetelor în limba maghiară este specifică, după cum am mai subliniat, iar un împrumut din forma magh. *Avas* (fon. *ovas*), în română, ar fi avut neapărat o altă formă, diferită total de *Oaș* (fon. *Oușa*), posibil +) *Ovoș*.

VI.3.4. Cum dispariția lui -v- în timpul împrumutului în română (am demonstrat mai sus că) nu este posibilă, și nu are loc, în cazul cuvintelor intrate în limbă după formarea ei, în special fiind vorba de împrumuturi relativ recente, acesta reprezintă încă un indiciu sigur al lipsei de temeinicie în cazul afirmațiilor de felul magh. *avas* > rom. *oaș* (a se vedea supra).

... VI.3.5. Aceste câteva exemple demonstrează, fără putință de tăgadă, că formele românești analizate până aici sunt cele mai vechi și că ele stau la baza formelor ungurești care sunt mult mai noi, așa cum o demonstrează fonetica istorică. Putem conchide, pe bună dreptate, că toate elementele lexicale românești trecute în revistă în acest studiu au rolul și funcția de etimoane pentru corespondentele lor maghiare.

VI.3.6. Mai mult, nu excludem nici posibilitatea ca forme magh. *óv* să fie un derivat regresiv de la *óvás* < rom. *oaș* (fon. *ouaș*), care, pe bună dreptate, a putut fi simțit de vorbitorii unguri ca un cuvânt sufixat, deoarece aspectul său formal îi îndreptățește la această concluzie.

VI.3.7. În privința semantismului unguresc, nu trebuie să ne surprindă, el încadrându-se perfect în ordinea firească a lucrurilor, mai ales dacă ne gândim la viața patriarhală a strămoșilor noștri, trăită în *oșenie*, deci în *oașă*, unde, desigur, își aveau sălașele.

După cum am văzut, *a oșeni* însemna, în primul rând, a trăi liniștit, potolit, tihnit, molcom, cum ne este firea, într-un loc restrâns, mic, cum e *oașul* sau *oașa*, specifice vieții montane. În jurul acestor *oașe* s-au format așezările omenești, tot mai numeroase și mai mari, iar în apropierea lor alte noi *oașe de fânețe* etc., care aparțineau, de bună seamă, întregii comunități, care interzicea pătrunderea străinilor în acele locuri, devenite proprietăți comunale.

De aici, sensul maghiar de “*a păzi*”, cu toate evoluțiile lui ulterioare, care sunt absolut normale.

VI.3.8. Acest lucru este și mai plauzibil dacă ne gândim că, în cele vremi patriarhale, în care nu exista comuniune lingvistică româno-maghiară, nu exista nici o limbă comună în care să se poată purta o conversație, ungruii, ca proaspăt sosiți în acele locuri, au asimilat, poate, prin deducții, unele sensuri ale cuvintelor auzite de la autohtoni.

... În încheiere, dorim să subliniem doar faptul că, datorită unei linii de “cercetare” superficiale, care a prins să se încetățenească în lingvistica noastră, a fost posibil ca termeni românești atât de vechi ca cei analizați până acum în studiile noastre să fie considerați de origine străină în limba în care s-au format, sau care i-a moștenit din cele mai vechi timpuri.

Va trebui să ne obișnuim, în viitor, ca termenii românești cu aspect arhaic să nu-i mai comparăm cu cei existenți în limbile unor popoare noi, ci cei cunoscuți în limbile vechilor popoare vecine cu strămoșii românilor, ca: albaneză, balto-slave (letonă, lituaniană), vechea greacă, cimeriana, feniciană, sanscrită, veda etc., dar mai ales să studiem, cu precădere, termenii respectivi din limbile neolatine occidentale (catalană, provençală, sardă, retoromană etc.) și în special dialectele italienești.

Este inadmisibil ca unul și același termen prezent în română și în unele idiomuri romanice din Occident să fie considerat la noi pătruns din ungurește, iar în acestea din urmă din latină, cum se întâmplă în prezent. Datorită acestui fapt de supraestimare a așa-numitei influențe maghiare în dacoromână, termenii moșteniți din gotică sunt ca și inexistenți, în română, nu din punct de vedere factual și obiectiv, ci din cel subiectiv, care constă doar în schimbarea de sens lingvistic, schimbare superficială și pseudo-științifică.

Aceste “studii” nefondate din punct de vedere științific abat cercetările de pe făgașul lor normal, relevând “merite” care de fapt nu există, și duc la erijarea unor propagatori de cultură și civilizație, într-o epocă istorică în care nici n-au fost încă prezenți în aria geolingvistică respectivă, prin simpla inversare, cum am mai subliniat, a semnului dinaintea presupusului etimon.

Anexa 16: „*golful cel mai nordic al populației românești, ...«Țara Oașului», regiune pitorească atât ca înfățișare geografică cât și ca viață socială românească, cu trăsături care o arată ca pe una din cele mai originale «țări» răspândite pe întreg teritoriul al României. Pe lângă unitatea geografică precis conturată, ca o insulă întinsă între înălțimile împădurite care o străjuiesc de jur împrejur, «Țara Oașului» cuprinde aspecte naturale care au influențat structura vieții economice a întregii regiuni și au menținut trăsături etnice deosebite, cu tipuri omenești care se îmbracă în același mod și cu manifestări psihice și sociale asemănătoare de la un sat la altul.*” Gheorghe Focșa, *Țara Oașului. Cultura materială. Studiu etnografic*. București, Muzeul satului, 1975, prefața

Anexa 17: «*Oșanul pe cât e de blând, pe atât e de iute la mânie. Cuțitul de care nu se desparte niciodată, fie pus în straiță, în tașcă sau la brâu, e ușor scos la iveală și deseori se întâmplau omoruri, mai cu seamă în zile de sărbătoare când s-au golit câteva sticle de pălincă mai mult. Sunt foarte mândri și încrezători în sine. Ți se adresează cu „tu” și „tine” rareori și numai către cei străini se adresează cu „dumneata”. Țin la obiceiurile și portul lor, și sunt renumiți pentru conservatorismul lor; n-au adoptat nici un joc, nici un cântec de la alții așa că au o singură horă, un singur danț și o singură melodie.*» I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, Analele arhivei de folclor, 1906

Anexa 18 : „*Printre multele zone etnografice ale României, un loc cu totul remarcabil îl ocupă Țara Oașului, una dintre cele mai caracteristice, interesante și valoroase în toate domeniile sale de manifestare. Oașul se dezvoltă, ca zonă etnografică, cu condițiile unui teritoriu bine delimitat, de factori clar conturați într-un cadru geomorfologic – vatră a istoriei – care înlesnește constituirea zonei.*” Tancred Bănățeanu, *Specificitatea și originalitatea Oașului în cadrul culturii populare și al spiritualității naționale* (I), în „Cronica sătmăreană”, 6 sept. 1984

Anexa 19: „În Țara Oaşului rădăcinile geto-dacice ale fiinţei naţionale nu trebuie căutate săpând în adâncime, pogorând în straturile moarte ale arheologiei, pentru motivul că sfintele vestigii ale descendenţei noastre se află la suprafaţă, la îndemâna oricui, prezente în structurile oşeneşti, în rostire, în port, în virtute, în stilul de viaţă cotidian, în modul cum concepe oşanul de azi ideea de timp, de istorie, în aprigul spirit justiţiar bazat pe omenie şi muncă paşnică. Aşa-zisul «conservatorism» oşenesc este conştiinţa de neatârnare a Țării Oaşului, cuib de vulturi aflat la liziera ţării, la fruntariile ei de pavăză şi integritate teritorială.” Simion Pop, prefaţă la: Ioniţă G. Andron: Țara Oaşului [albumul de fotografii], [Cluj-Napoca] Dacia, 1977

Biblioteca Judeţeană
Satu Mare

II. Țara Oașului – forme de interferență între tradiție-inovație-invenție

1. Literatura orală – formă de reprezentare a mentalității tradiționale. Forme de interacțiune între tradițional și modern

În definirea conceptului de folclor este dominantă o mentalitate preconcepțată, aceea de a defini cultura populară ca expresie a unui act cultural străvechi, nealterat de civilizație. Această mentalitate este tributară unui orizont limitat de cunoaștere, prin exagerarea rolului pe care tradiția îl joacă în definirea creației populare. Concepția dominant tradiționalistă este privită cu rezerve în folcloristica contemporană, prin faptul că folclorul studiază, într-adevăr, faptele arhaice tradiționale, dar este interesat, în special, de faptul viu, actual, deoarece folclorul devine o modalitate de cunoaștere a mentalității și a psihologiei populare, a felului individual de a gândi, simți și reacționa, a trăsăturilor specifice unui popor, care-i dezvăluie laturile sufletești, bogăția afectivă și emoțională. Este o perspectivă care limitează însăși posibilitatea de a cunoaște psihologia populară.

Elementele folclorice oferă modele și arhetipuri culturale și de gândire, contribuind în mod esențial la înțelegerea și organizarea acestei realități, precum și la modalitățile de expresivitate, „haina” în care este „îmbrăcată” această realitate. Zestrea nativă este supusă devenirii, prin sporirea, primenirea acestei zestre în fiecare zi. Caracterul dinamic al folclorului este dat tocmai de acest fapt viu, supus continuu evoluției, deschis cunoașterii și interpretării din alte perspective. Înțelegerea literaturii populare nu este posibilă fără raportarea la contextul general care o creează: cultura populară și elementele ei specifice. Chiar dacă literatura populară este o componentă folclorică distinctă a culturii populare, trebuie să ținem cont de faptul că evoluția culturii populare este un proces complex și însumează semnificații multiple privind cunoașterea realității, a mentalității și spiritualității colective. (Anexa 1)

Caracterele specifice ale folclorului:

1. caracterul oral - trăsătura fundamentală a faptelor de folclor, definind modul propriu de existență și manifestare a culturii și literaturii populare;

2. caracterul colectiv – constă nu în participarea unei colectivități la derularea unui obicei, ci exprimă o conștiință colectivă. Colectivitatea este deținătoarea și păstrătoarea propriilor tradiții, iar individul înzestrat cu har creator este exponentul artistic al colectivității; el exprimă gândurile, sentimentele și năzuințele acestei colectivități.

3. caracterul tradițional - ancorarea puternică în tradiție și conservatorismul accentuat. Raportul dintre tradiție și inovație a determinat conservarea unor valori de cultură străveche în sistemul de valori al unor culturi evaluate; așa se explică conservarea unor străvechi elemente de substrat mitologic în sărbătorile de iarnă. Respectul pentru tradiție a determinat conservarea unor valori culturale în contexte care nu le mai integrau (pentru că „așa se face“). În termenii acestui fenomen, putem vorbi despre evoluția obiceiurilor populare de la rit la spectacol, deci de la motivația magică la una estetică.

4. caracterul anonim – este o implicație a caracterului colectiv și o consecință a oralității, și nu a faptului că autorul nu este reținut de memoria colectivă.

5. caracterul sincretic - implică manifestarea în același timp a diferitelor forme de artă la elaborarea, inovarea și realizarea creației. De ex., în cântecul popular, se manifestă concomitent: textul și melodia, ritmul dansului, limbajul poetic al strigăturii și portul popular.

Literatura populară este o modalitate de raportare a omului la Lume și înțelegere a acesteia. Colectivitatea reține în memoria afectivă anumite evenimente excepționale, care capătă anumite semnificații, asimilate și acumulate într-un sistem cultural ce-i marchează identitatea și personalitatea, sistem ce compune concepția respectivei comunități în relația cu Universul. În realitatea înconjurătoare, totul capătă o încărcătură simbolică: casa, vestimentația, evenimentele, sărbătorile. Colectivitatea a uitat în timp evenimentul care a generat o semnificație majoră, dar păstrează și perpetuează – prin ritual și manifestări ceremoniale – simbolul, prin intermediul căruia colectivitatea redescoperă realitatea. Prin participare la ritual, colectivitatea se integrează ritmurilor Universului, își creează un sistem de valori, își ordonează și direcționează gândirea, își înțelege rostul în Lume. Simbolul poate deveni o cale de cunoaștere, o modalitate de comunicare între individ și colectivitate. Miturile, basmele, legendele, snoavele și tâlcurile lor ascunse pot fi adevărate depozite de informații pentru că au rădăcini în experiența trăită nemijlocit sau în credințele și manifestările mitice. Textele narative au ca funcție dominantă aceea de a comunica experiențe și semnificații ce trebuie asimilate, pentru ca individul să se poată iniția, să-și îmbogățească experiența personală, să se modeleze și formeze pe calea devenirii și împlinirii destinului, să depășească probele

dificile pe care i le poate pune destinul în față. Finalitatea este ca omul individual să descopere modalitatea de a se integra omului universal, pentru a-i aparține, reușind să obțină starea de grație și de armonie, de pace și echilibru. Aceasta îi oferă forța morală de a-și găsi Rostul, de a-și împlini Destinul, de a descifra marile taine ale Universului.

Literatura populară poartă în sine crâmpie de istorie adevărată, îndeplinind o funcție culturală pentru faptul că permit recompunerea – pentru inițiați – a unor modele de societate, de comportament, istoria și credințele unui neam, și un cod de valori și idealuri umane. Descoperind semnificațiile tradițiilor, individul pătrunde în universul mental al colectivității care l-a integrat, asimilându-i valorile etice, dar și estetice, precum și reprezentările simbolice ale Lumii. Prin complexitatea sa, universul folclorului românesc acoperă o infinitate de semnificații. Căci folclorul nu este numai literatură; el este un întreg sistem legat nemijlocit de viața autentică.

Literatura populară are rol dominant în creația orală populară, în textele cântecelor și orațiilor, ale basmelor și ale baladelor. Toate acestea au apărut și au circulat pe cale orală multă vreme. Unele au fost șlefuite continuu, ajungând la desăvârșire artistică, întruchipând ceea ce numim generic „poezia obiceiurilor.” Textul poetic constituie parte integrantă a unui complex ceremonial sau ritual, având o funcție determinantă în acest context, în raport de natura și funcția obiceiului, definindu-i particularitățile. (Anexa 2)

În cuprinsul folclorului oșenesc se întâlnesc cele mai multe din categoriile și motivele existente în spațiul etnic românesc, îndeosebi în aria nordică, Maramureșul. Asemănări între cele două ținuturi au fost evidențiate încă de Tache Papahagi, care crede că între cele două ținuturi a existat și o oarecare continuitate etno-psihică... în decursul secolelor.⁶¹

Literatura populară a Țării Oașului cunoaște o mare bogăție, mai ales în privința unor genuri preferate, ca semn al frumuseții spirituale, prin care își etalează poate cel mai bine propria identitate. Comori de cântec, vers și frumusețe de spirit sunt vii, pulsează de vitalitate, se transmit mai departe prin generații, ca o comoară de suflet. Cântecul specific este țâpăritura, ca formă de exprimare a unui mod de gândire și de sensibilitate, care a însoțit și însoțește munca, bucuriile, tristețile și aspirațiile, reprezintă manifestarea cea mai inedită a oșanului. Alte specii, cum ar fi cele epice, surprind prin sărăcia lor, mai ales balada - gen restrâns la balada păstorească și colinzile laice - surprinzător cu atât mai mult cu cât, în imediata vecinătate, Maramureșul oferă o bogăție puțin obișnuită. Interesant este faptul că

⁶¹ Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925, p. LIV.

lipsesc din folclorul oșenesc unele din obiceiurile de peste an, care în alte regiuni cunosc o mare amploare și au un caracter deosebit de spectaculos. (Anexa 3)

Tendința generală este de a socoti folclorul și cultura oșenească ca ceva exotic, ca o insulă de primitivism în cultura populară românească; dar privită în acest fel, personalitatea folclorului oșenesc este deformată și falsă. Într-adevăr, folclorul oșenesc are o serie de caracteristici care îl particularizează față de celelalte zone etno-folclorice românești și nu poate fi confundat sau asimilat cu creația artistică ale niciuneia dintre acestea. Elementele mai evidente de arhaicitate care definesc profilul psihic al oșenilor este foarte posibil să-și aibă rădăcinile în ponderea mai mare pe care elementul dac l-a transmis în specificul lor etnic. *Față de aceasta, însă, trebuie să subliniem cu toată tăria că, în ceea ce are esențial, folclorul oșenesc se înscrie perfect în marea unitate a folclorului românesc.*⁶²

Cu toate că țâpurlitura din zona Oașului a devenit un moment de virtuozitate și rafinement, ilustrativă pentru acest gen literar, iar baladele păstorești și „corinzile” prezintă piese de mare originalitate și profunzime, folclorul literar oșenesc nu a constituit obiectul unor cercetări sistematice și susținute, s-au efectuat și tipărit foarte puține culegeri (și fără criterii științifice), alte piese fiind cuprinse în antologii cu sferă largă de cuprindere sau în ediții de popularizare nu suficient de rigurose întocmite. Cred că inițiativa aceasta ar trebui să apară la nivel instituțional, și mai degrabă nu inițiative, ci o acțiune de coordonare a eforturilor unor specialiști, a unor pasionați cercetători ai folclorului local.

Bineînțeles că nu poate fi vorba de studierea folclorului oșenesc ca o unitate de sine stătătoare, ci ca o unitate cuprinsă în marea diversitate a folclorului românesc, care îi sporește bogăția și originalitatea. (Anexa 4) Originalitatea folclorului oșenesc trezește numeroase comentarii care să îi explice personalitatea și trăsăturile specifice în unitatea culturii populare românești.

În cel mai important studiu despre folclorul oșenesc, Ion Mușlea (1932) evidențiază, cu marea capacitate de analiză de care a dat dovadă, elementele pregnante care conturează personalitatea acestuia: (Anexa 5)

Cercetătorii au descoperit diferite criterii care delimitează categoriile folclorului literar, dar nu este în intenția noastră să intrăm în acest cadru teoretic și metodologic. Sintetizând, putem conchide că definirea categoriilor folclorice se face după criteriul funcțional. O primă delimitare se operează între: a) *poezia de ritual și ceremonial*; b) *categoriile nelegate de*

⁶²Dumitru Pop, prof. univ. dr., *Personalitatea folclorului oșenesc*, „Cronica sătmăreană”, joi 15 iunie 1978, p. 2

obiceiuri, delimitare operată și de Ov. Densușianu în sensul distincției între o poezie de valoare practică și o poezie ideală.⁶³ Structura poeziei de ritual și ceremonial este puternic dominată de relația dintre textul poetic și cadrul lui ceremonial, în timp ce structura celorlalte categorii este subordonată în mai mare măsură relației dintre text și sistemul de semnificații care le domină.

1.1. Literatura cu caracter de ritual și de ceremonial

1.1.1. Poezia cu caracter de ritual și de ceremonial

Poezia de ritual și de ceremonial s-a dezvoltat în strânsă evoluție organică a obiceiurilor care au integrat-o - a cărei interpretare este condiționată de desfășurarea acestui ceremonial (sau ritual). Este prin excelență o poezie sincretică, de cele mai multe ori cântată, uneori însoțită și de dans, și integrată contextului ceremonial, integrare care implică: simultaneitatea recitării poeziei rituale și a ritului, existența unei corespondențe între poezie și ritual, sub toate aspectele. În cadrul ceremonialului unor obiceiuri legate de viața individului, mijloacele de expresie interferează, se prezintă unitar și sincretic, încât este foarte greu să surprindem care modalitate se manifestă mai pregnant, fiecare în parte sau toate împreună: textul, muzica, dansul - care influențează cel mai mult ritualul/ceremonialul? Descifrarea structurii și semnificațiilor ei presupune cunoașterea cadrului și contextului funcțional și respectarea acestuia.

În literatura etnologică și folcloristică, prin *obicei... se definește ansamblul de manifestări folclorice legate de un anumit moment, eveniment sau dată, indiferent de natura lui funcțională: magică, de solemnizare, spectaculară, sacră sau profană*.⁶⁴ În cadrul unui obicei sunt delimitate unele aspecte diferențiate funcțional în ansamblul faptelor, denumite: ritual sau ceremonial.

Ceremonialul reprezintă secvențe de obiceiuri constituite în acte solemne, îndătinat sau cu funcție magică. Unele obiceiuri au căpătat un caracter dominant ceremonial, dat de însăși natura lor, cum ar fi ceremonialul de nuntă, de înmormântare. Un sens apropiat de cel de „ceremonial” îl are și cuvântul „ritual”, fără să implice însă obligatoriu marca solemnității, ci indicând o secvență bine organizată de obiceiuri. Prin „rit” se înțelege un act format dintr-o singură secvență bine reprezentată din cadrul obiceiului, efectuat din motivații magice, superstițioase sau religioase și orientat spre îndeplinirea unei cerințe de ordin practic sau moral.

⁶³ Ov. Densușianu, *Folclorul – Cum trebuie înțeles*, în *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București, E.P.L., 1966, p. 50

⁶⁴ Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, 1991, p. 93

Poezia de ritual și ceremonial este clasificată în funcție de obiceiurile înseși, distingându-se între:

a) - *poezia obiceiurilor calendaristice*, grupată potrivit cu principalele momente ale anului sau ale desfășurării activităților de muncă marcate prin asemenea obiceiuri: obiceiurile de Crăciun și Anul Nou/ obiceiuri de primăvară/ vară/ toamnă; rituri de invocare a ploii, obiceiuri de seceriș;

b) - *poezia obiceiurilor legate de momente importante din viața omului* (nașterea, căsătoria, moartea);

c) - *poezia descântecelor*.

Obiceiurile calendaristice sau *de peste an* sunt legate de organizarea ciclică a timpului, care asimilează reprezentări despre periodicitatea cosmică sau vegetală. Calendarul oamenilor arhaici măsoară timpul prin etapele importante ale muncii (zilele săptămânii, lunile, anotimpurile); necesitățile zilnice l-au dus pe om la o cunoaștere treptată a evoluției ciclice a timpului, în funcție de rotația astrilor, de ciclurile vegetale, de etapele activității productive, descoperind și relațiile dintre ele.

Un concept fundamental al gândirii umane îl constituie mitul despre moartea și învierea naturii, născut din practica muncilor agricole și din observația fenomenelor naturale. Acesta a constituit temeiul creării unor bogate obiceiuri și credințe populare – care implică și o literatură populară adecvată – care, în plan imaginar, semnifică moartea și învierea eroului mitic. Acest concept a pătruns și în riturile mai vechi sau mai noi, în religii, în gândirea artistică. Sistemul obiceiurilor calendaristice este dominat de o viziune agrară asupra timpului și existenței, de organizarea ritmică a muncii, de relația directă dintre om și natură, în care omul trebuie să urmărească cu atenție mersul vremii, „semnele” timpului și să facă „*tot lucrul la timpul său*”: aratul, semănatul, recoltatul, căci vine vremea tuturor.

În derularea timpului, peste vechea structură agrară a calendarului, s-au suprapus date de natură religioasă sau oficială. Aceste suprapuneri au determinat mutații de date, preluate de civilizația europeană, mutații care au dus la o restructurare a obiceiurilor arhaice. Astfel, obiceiurile de Anul Nou sunt celebrate la 1 ianuarie, cu toate că anul nou agrar începea odată cu sosirea primăverii. Calendarul popular păstrează vechiul raționament al calendarului agrar, prin semnificația agrară a obiceiurilor de Anul Nou („Plugușorul”), pe care îl sistematizează în funcție de suprapunerile religioase (Crăciunul) și oficiale. Relația directă cu muncile agrare și ritmicitatea ciclică a anotimpurilor sunt particularități definitorii ale obiceiurilor calendaristice.

Ceremonialurile de trecere sau *obiceiurile vieții de familie* sunt legate de momentele esențiale ale existenței individuale – nașterea,

căsătoria, moartea – vizând statutul familial al individului. În formele străvechi de viață existau și obiceiuri de inițiere, care pregăteau trecerea adolescentului în rândul adulților: încercări care probau puterea, istețimea, curajul, cunoașterea. Un oarecare sens de inițiere mai păstrează azi întâiul ieșit al fetei la horă. Pe de altă parte, toate etapele importante din viața omului cunosc o fază pregătitoare: și nașterea și nunta și moartea.

Descântecele nu sunt legate de momente importante din viața omului și nici de evenimente de peste an. De aceea, nu implică instituirea unui ceremonial care să influențeze colectivitatea. Recurgerea la descântec este motivat de o situație individuală neprevăzută, care nu intră în cursul normal al vieții; funcția lui este de a îndepărta acel neprevăzut și a reda vieții cursul firesc. Descântecele își au originea în ignoranța culturii primitive, când gândirea magică se manifesta din plin. Ele au un caracter utilitar prin excelență (*de deochi, de adus laptele la vacă, de adus ursitul*); se folosesc plante selectate după calitățile vindecătoare, cunoscute de popor în urma unor practici milenare: usturoi, busuioc, cimbru, măceș, piper etc și se folosesc obiecte înzestrate cu virtuți magice: cărbuni aprinși, apa neîncepută, sare, secure, potcoavă, untură, miere, ceară etc. În limbajul din Țara Oașului, este denumit „făcătură”, „vrăjuri” sau „farmece”. În fiecare oșan dăinuie o ființă primitivă, care conservă și perpetuează o mulțime de practici magice, descântece, credințe și superstiții, într-o lume arhaică, a magiei populare; *s-ar putea spune că această parte, și nu literatura, constituie adevărata bogăție a folclorului oșenesc.*⁶⁵ Generațiile tinere nu cunosc aceste practici. Colecția Ștefan Haiduc:

De deocheat

Se luară Măicuța Sfântă, să dusără, să întâlnească cu 99 de moroi, cu 99 de borsocoi și cu 99 de strugoi.- Unde mergeți voi 99 de moroi, 99 de borsocoi, 99 de strugoi? – Noi mergem la Vasile, să-i bem sângele, să-i mâncăm carnea. Voi nu mereți, că Vasile nu e frumos, că bea apă leșioasă și mănâncă pâine cenușoasă. Vă duceți în mare, acolo este un pește, sângele să i-l beți, carnea să i-o mâncați și ceas de moarte să-i gătați. (Se face cu apă și cărbuni aprinși)

De moimă

Moimă moimată, bubă spurcată, și în coajă de nucă băgată și în Marea Roșie aruncată. Acolo să piei, acolo să răspei, cum pier roua de soare, ca scoptitul sub picioare, în ceasul de amu. Hâși, moimă, că te ajunge Dungă Lungă, când te ajunge, te și împunge. (Se face cu sucitorul)

De sclintit

Să luară Dumnezău cu Sfântul Petru, pe cale și pe cărare, când fusei

⁶⁵ Ion Mușlea, *Idem*, p. 86

la miez de cale, Petre tre, eu nu putui, că podul de aramă s-a clătuit, picioarul lui Ion s-a sclintit, să se aduie ciont cu ciont, carne cu carne, măduvă cu măduvă, picioarul lui Ion să rămâie luminat, ca Dumnezeu ce l-a dat și ca Maica Sfântă l-a lăsat. (Cu cuțitul se ia pământ de la țâțana ușii și se numără de 9 ori, dar de la 9 în jos: 9, 8, 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1.)

De junghiuri

Muscă mică, muscă mare, face nuntă tare mare, nouă porci o omorât, nouă tauri o belit, 9 butoaie de vin. Junghiul s-o mâniat, că la nuntă nu l-o chemat. El cuiul din părete l-a luat, în Marea Roșie l-o aruncat, acolo să piei, acolo să răspei, cum piere roua de soare, ca scuipatul sub picioare, ca spuma de pe mare, în ceasul de amu. (Se face cu clisă și cu un cui se înțeapă în clisă. Și cu clisa ungi pe unde te doare.)

De soare săc

O, Sfântul soare săc, așa să nu fie în cap cum nu-i nici pe cer amuianică. Așa să fie de limpede cum îi apa astă. Fugi soare de acoale, că vine celălalt și te ajunge și te împunge... (Cu apă într-o farfurie și cu o așchie de lemn. Apa din farfurie să fie foarte curată.) Informatoare: Cicioc Irina, Rața, 169

Pentru aprofundare, recomandăm:⁶⁶

a) Poezia obiceiurilor calendaristice

Cuprind creațiile legate de ciclurile sărbătorilor de Anul Nou (colindele, plugușorul, sorcova), precum și creații integrate în structura unor obiceiuri de primăvară sau vară. Obiceiurile calendaristice sunt legate nemijlocit de activitatea de muncă și de cadrul ei natural și se definesc în raport cu ocupațiile tradiționale. Agricultură și păstoritul sunt ocupațiile fundamentale, cu implicații profunde în mentalitatea tradițională, în concepția despre lume și viață și în valorile culturale arhaice, care își găsesc reprezentări în poezia de ritual și ceremonial. Cercetările istorice, arheologice și etnografice din ultimul timp au infirmat ipoteza conform căreia românii ar fi un popor de păstori, demonstrând existența străveche a agriculturii și a unei populații sedentare. Și în Țara Oașului s-au descoperit vetre și semințe de graminee vechi de 8000 de ani, concomitente cu cele din Asia Mică sau Egipt. În poezia calendaristică proiecțiile satului agrar sunt mai puternice, prelungindu-se și în poezia riturilor de trecere, în timp ce păstoritul are reverberații în poezia colindelor și în țâpuriturile sâmbrei.

⁶⁶Emilia-Coralia Pop, *Descântecul în Țara Oașului*. În „Țara Oașului - între tradiție și inovație”, Serie nouă, Anul II(IV), nr. 3, Negrești Oaș, iun. 2008, p. 16-17 Emilia Coralie Pop, *[Practici magice] Din zona Certeze-Oaș*, în „Memoria ethnologica”. Revistă de patrimoniu și memorie culturală, Centrul Creației Populare Maramureș, Baia Mare, An III, nr. 6-7, ian.-iun. 2003, p. 644-655, Eleonora Sava, *Unde bea curcubeul apă. Rituri magice din Țara Oașului*. Editura Napoca Star/Fundației pentru Studii Europene, 2008, 301 p.

Poezia obiceiurilor calendaristice modelează relațiile de muncă ale omului, sensul creator și funcția esențială a muncii și a rodului ei, relațiile fundamentale dintre om și natură, om și vreme, în care organizarea ciclică a vremii are corespondent un comportament uman adecvat. Textul poetic creează un imaginar ideal, care substituie realitatea concretă și care corespunde aspirațiilor, sensului și rosturilor vieții, nevoii de frumos și sensibilitate, dar având și funcții expresive, marcând momentele festive sau solemne din viața omului.

Colindele sunt texte rituale cântate, care celebrează Crăciunul și Anul Nou. Originea lor se pierde în vechimea istoriei poporului român și sunt o mărturie a modului în care s-a făcut încreștinarea și devenirea noastră ca popor. Prin textele și muzica lor, colindele au modelat, vreme de veacuri, sufletul românesc, prin frumusețea poetică și înveșmântarea melodică. În decursul învolburat al istoriei, cetele de colindători vestind nașterea Pruncului Sfânt au fost așteptate cu emoția și bucuria întâlnirii cu învățătura lui Hristos, purtând fiorul credinței și evlaviei depline prin care strămoșii noștri s-au apropiat de Dumnezeu și l-au primit în suflet și în cuget, trăind în lumina Sa mântuitoare. Aceste minunate creații înnoiesc bucuria pleneră care încălzește și înalță sufletele, nutrită de speranța primenită an de an. Izvorâte din preaplinul inimii, ele au menirea să aducă mângâiere sufletească și să înnoiască nădejdea mântuirii. Vremea colindelor îmbălsămează atmosfera clipei unice, când porțile cerului se deschid, clipa de grație pe care omul nu încearcă să o tulbure, ci se lasă pătruns de sfințenia ei. Clipă minunată, în care „*Cerul și Pământul/De cântări răsună*” și străvechi cântări magice de odinioară, desprinse ca niște frânturi cosmice de mărginire a timpului care ne poartă ființa, ne regăsesc cu sufletele larg deschise, să ne bucurăm deplin, mereu cuprinși de aceeași vrajă a reîntâlnirii cu vestea minunată a nașterii Domnului. Colinzile au în ele un farmec sublim, amestec de real și fabulos, care poartă în sine imagini cu zvon de stele argintii, când, cutremurați, putem să exclamăm, asemenea lui Nichita Stănescu: „*De necumpărat, de neobținut, ci numai de a fi fire ca și ninsoare, colindele și plugușorul, aidoma Mioriței, definesc sufletul de floare al acestei țări*”. Căci colindele au apărat sufletul neamului, ferindu-l de pierire în vrăjmășia vremurilor, întărindu-ne în credință.

Acest miracol al istoriei se simte și la noi, în Țara Oașului, în care s-a păstrat „corinda” arhaică în forme aproape perfecte, cu rădăcini în lumea străveche, iar extraordinara ei rezistență în timp, ca și păstrarea, prin ea, a formelor vechi de limbă românească, se datorează, în foarte mare măsură, aceluși conservatorism propriu oșanului, dar și melodiei, care ocupă primul rang, ca plăsmuire artistică autonomă și neclătinată de veacuri, ce poate că pornește din mai adâncul ființei umane.

„Corindele” constituie o ramură bogată a folclorului oșenesc. În general, acestea au un substrat arhaic, precreștin. (Anexa 6) Mușlea a notat șase variante ale „corinzii păcurarului”, pe care o socotește nimic altceva decât scurte fragmente din „Miorița”. „Cele mai multe se sfârșesc cu frumoasa imagine a ciobănașului care cere să fie îngropat cu fluierul și «trâmbhita» și să fie jelit de: Oile cele cornute / Coborând în gios pre munte,/ Oile cele bălai / Coborând în gios pre văi,/ Mn'irencile cu lânele / Și mn'ieii cu danțurile,/ Că le-am ținut tare bine/ Toamna și primăverile.

Colectia I.G. Andron

I. G. Andron: *Corindători*, Racșa - 24 dec. 1940

Se colindă: *Veniți, astăzi, credincioșii; Ce vedere minunată; Tri păstori; Din orașul ViŃlaim; Doamne, a tale cuvinte; O, Regină, Maică Sfântă*. Deși sunt colinzi ale arealului spiritual românesc, fiecare sat oșenesc are, prin tradiție, corinda sau corinzile specifice: Bicsad – *Din orașul Betleem*; Negrești-Oaș - *O, ce veste minunată, Tri păstori*; Racșa - *Ce-i sara de-aiastă sară? Asta-i zi de bucurie; Mândru-și cânt-un cerb în codru*; Prilog - *La masa galbână-i, La Augustus Împărat*; Tărșolț – *Treceți sfinți și hodiniți*; Cămârzana - *Coborât-o, coborât*; Tur – *Trei crai*.

Pentru aprofundare

Ioan Chioreanu-Oaș, *Corindatul în satul Prilog. Dialog consemnat de Dumitru Iuga*, în „Memoria ethnologica”, Centrul Creației Populare Maramureș, Baia Mare, An III, nr. 8-9, dec. 2003, p. 914-920;

Ioan Chioreanu-Oaș (Prilog), *Corinde din Țara Oașului*, în „Memoria ethnologica”, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec. 2003, p. 873-880;

Florica Ghiur [Someșan], *Corinde din Tărșolț*, în „Memoria ethnologica”, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec. 2003, p. 888-892;

Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Editura Lamura, Negrești Oaș, 2004, p. 296-328;

Ion Halmi-Negreșteanu, *Folclor oșenesc*, Editura Lamura, 1998, p. 126-163.

TEXTE

1.1.2. a) – Poezia obiceiurilor calendaristice. Corinde Colecție Ștefan Haiduc:

- Ce-i sara de-aiastă sară?

- Asta-i sara lui Crăciun,
Ce s-a născut Fiul Sfânt
În ieslița boilor,
Din florile fânului,
Din spicele grâului.
Câți pociumbi la iesle-au fost
Toți erau lumini aprinsă
Sus, în coarne la boi pusă.
Se luară, se duseră,
La apa lui Iordan,
Iordan Botezătorul,
Bobotează-l țâne-n brață,
Sânt' Ion ca să-l boteze.
Mândru numne ce I-au pus:
Isus Hristos, Domn de-a nost,
Creștinilor de folos.
Și-a lui Hristos înviere
La tot omu-i pe plăcere
Și nouă de mângâiere.
(Gheorghiu Adriana – Racșa,
523)

Asta-i zi de bucurie

Popoarele-Ți cântăm Ție
Și nouă de veselie,
După zi să prorocească
Ca Hristos va să se nască.
Iaca, Hristos s-au născut,
Împărat nou, nu demult.
În Vișlaim, oraș mare,
Care-n lume soață n-are.
Că acolo s-a născut
Domnul cel fără-nceput.
Îngerii cântau mărire
Oamenilor mântuire.

Craii l-au prea înălțat,
Scumpe daruri ce I-au dat:
Aur, smirnă și tămâie
Daruri pentru-mpărăție
De-acuma până-n vecie
Voia tatălui să fie,
Să fie omul deplin
Totdeauna-n veci, Amin.
(Nap Grigore - Racșa)

Mândru-și cântă-un cerb în codru,

Dimineța lui Crăciun [- refren]
De-așe-și cântă de nu-i modru.
Nime-n lume nu-l de-aude
Numai dalba-mpărăteasă
De pe grădiște de-acasă.
- Scoală, scoală-mpărat mare.
Împăratu s-o sculatu,
Pușca-n mână o luatu,
După cerb o alergatu.
- Iaba ești împărat mare,
Pe mine nu mă pușcare,
Că m-o trimăs Dumnezău
Să-l jălesc pe frate-meu
Nouă ani și nouă zâle
Și pe-atâte săptămâne.
Dacă ale plini-le-oiu
Jos, la țară duce-m-oi,
Beserici deschide-mi-oiu
Mândră rugă face-mi-oiu.
(Gheorghiu Adriana – Racșa, 523,
inf. Gherțan Ofima, 69 ani, Racșa,
522)

Sus, în cerul zoriloru,

Pe fețele munțiloru
Este-o dalbă mănăstire
Cu păreții de tămâie.
Mănăstire precestară
Prin nouă stâlpuri de ceară.

*De atâta-i de demult
 Pin' afară mușchi au prins,
 Pre dinlontru-i gălbinoară
 Gălbinoara-i tăt de ceară.
 Dar într-însa cine șede?
 Șede-și, șede Maica Sfântă
 Cu cosâța despletită,
 Pe Fiul Sfânt nepostită.
 Fiu-și zbiară, stare n-are,
 Nici un leac de alinare:
 - Taci, Fiule, nu zbiera,
 Că Ție Maica Ți-a dare
 Două mere, două pere,
 Două țâțe sfinte-a Mele.
 - Io, Maică, cum pot tăcere,
 Că Mn 'ie ce Mn'i să gată:
 Tri meșteri di pe tri țări,
 Mn' ie-aceia face-Mn' i-or
 Cuie răle de oțale.
 Mn' ie alè Mn' i le-or bate
 Și prin palme și prin talpe.
 Să luară Maica Sfântă
 Cu cosâța despletită
 Să-ntâlniră cu doi lei
 Cu doi lei de olărei:
 - N-aț' vădzut Fiul cel Sfânt?
 - Noi și de L-am hi vădzută,
 Noi nu l-am fi cunoscută.
 - Fiul Sfânt ți cunoscut
 Că-n cap îi cu comânac
 Și-n fața obrazului
 Scrisă-i raza soarelui
 Și la dalbele chetori
 Scrisă-s sfinte sărbători
 Pe la dalbele mâneci
 Scrisă-s sfinte duminici.
 - Noi, Maică, dacă-i așe,
 Noi ți-om da o veste re:
 C-am vădzut Fiul cel Sfânt
 La curțile lui Pillat,
 Răstignit pe cruci de brad.*

*Răstignit pe răstignire
 Pentru-a noastră mântuire.
 (Oniga Maria, n. 1930, Racșa, Str.
 Onigeni, 422)*

Colo,-n dealu după dealu
*Suntu-s tri păcurărași
 Și-nc-o fată de maior
 Cu guleru' de baior,
 Hoi, alărui, doamne.
 - Io, frate, de oi luară,
 Voi pe mine mi-ți pușcară.
 Voi pe mine mă-mpușcați,
 Voi pe mine mă-ngropați
 Hoi, alărui, doamne.
 În strunguța oilor.
 Toporașu' meu cel drag
 Mi-l puneș' la cap de steag;
 Trâmbdituța mè cè dulce
 Mi-o puneș' la cap de cruce,
 Hoi, alărui, doamne.
 Oile cele cu lapte
 Mândru m-or cânta la moarte,
 Oile cele bălăi,
 Mândru m-or cânta pe văi,
 Hoi, alărui, doamne.
 Oile cele cornute
 Mândru m-or cânta la munte,
 Hoi, alărui, doamne.
 (Morar Irina, 38 ani, Racșa, 453)*

De auzî, gazdă, de n-auzî
*Cât de mândru veselîm,
 Pe noi să ne cheme-n casă,
 Să ne puie după masă,
 Să deie cinci și șasă.
 Deie-ți, gazdă, Dumnedzău,
 Atăț'a (t)alerei pe masă,*

*Câte paie ai pe casă;
Ș'-atâte vaci cu gdișale
Câte pasări pe nuiete;
Și-atâte vaci mulgătoare
Câte pasări zburătoare.
(Morar Irina, 38 ani, Racșă, 453)*

Colo, susu mai din susu
*Dimineața lui Crăciun [- refren]
Este-on pat mândru de brad.
Da-n pătuț, cine-i culcat?
Ia, Ioane-i, mort de bat.
Nu știu, bat ăi, o[r] beteag,
Văd că moartea-i stă la pat
Și cocuțu la picioare
Și-l întreabă că ce-l doare.
- Du-te, moarte, de-acolè,
Că tu pe unde te duci,
Iei mamele de la prunci
Și stăpânii de la slugi,
Da' io pe-unde mă duc
Ies plugari cu plugurile
Și femeii cu prânzurile
Pe tăte dâmburile.
(Morar Maria, 17 ani, Racșă, 453)*

Doi stulași de porombași
*Să luară și zburară
În mijlocul satului,
La casa bogatului:
- Bună sara, bogat mare.
- Sănătoși, porombi frumoși.
- Gata-i cina să cinăm?
- Gata-i cina, nu-i de voi,
Că-i de domn mare ca noi.
Să luară și zburară
În marginea satului,
La casa săracului.
- Bună sara, sărac mic.
- Sănătoși, porombi frumoși;
Treceți, porombi, și șădeți.*

*- Ba noi nu, că n-om șăde,
Că noi ne-om spune veste.
Gata-i cina să cinăm,
Gata-i cina, nu-i deplin
Da' ne-om da pe la vecini
Și ne-om strânge rămurele
Și ne-om sătura cu ele.
Să luară și zburară
În mijlocul iadului
La patul bogatului.
Da-n pătuț, ce-i așternut?
Tăt cuțate ascuțate;
În locuț de-nvălitoare
Para focului cè mare.
Să luară și zburară
În mijlocul raiului
La patul săracului.
Da-n pătuț, ce-i așternut?
Tăt mătasă de cea-aleasă;
Și-n locuț de-nvălitoare
Umbra pomilor cè mare.
(Morar Maria, 17 ani, Racșă, 453)*

Joacă, joacă Petru-n Rai
*Ca să vadă neam de-a său
Și văzu pe tată-său.
Joacă, joacă Petru-n Rai
Ca să vadă neam de-a său
Și văzu pe mamă-sa.
- Petru, Petru, fātu-meu,
Am și io locuț în Rai?
- Tu, măicuță, aici loc n-ai,
C-ai fost birăiță-n sat
Și lucru' ți l-ai lucrat
Cu săracele din sat
Și plata nu li o-ai dat
Și Dumnezeu te-o văzut,
Loc în Rai nu ți-o făcut.
Joacă, joacă-și Petru-n Rai
Ca să-și vadă neam de-a său
Și văzu pe frati-său.*

- Tu, frate, aici loc ai,
C-ai fo(st) păcurar la oi
Și-ai pus stâna lângă drum;
Cât' drumari au trecut
Pi tăț' i-ai miluit
Și la tine o săluit
Și Dumnezău te-o văzut,
Loc în Rai ț'-o făcut.
(Morar Maria – Bălțeanca, 66 ani,
Racșa, 453)

Colo sus îi mai din sus
Este-o masă de mătasă;
- Da' pe masă ce-și era?
- Căci erau colaci cu grâu
- Da' lângă aceia, ce-și erau?
- Și erau cupe cu vin
- Da' cu ale ce-așteptaț'?
- Așteptăm pe Dumnezău,
Să-l hrănim, să-l ospătăm.
Poft, în ia prânz cu noi,
C-avem tare mult de-mblat,
Pe la Rātu' lui Pillat,
La pomuțu' rămurat:
Primăvara ce-nflorește,
Toamna pică, de rodește,
Multe suflete hrănește.
(Morar Maria–Bălțeanca, 66 ani,
Racșa, 453)

Zori, zori, zori câmpuț cu flori,
Da' ala nu-i câmp cu flori,
Că-i cumuna lui Hristos,
Tăt să-ntoarce-n sus și-n gios,
Ca să vadă ce-a vidè:
Vede-o masă de mătasă,
De îngeri împrejurată
Îngerii când m-or vedè
Cărțile le deștidè
Mândre rugăciuni făcè.
(Morar Irina, 38 ani, Racșa, 453)

Cot în sus și cot în jos
Coată-acolo ce-i vide.
- Văd o masă rotilată,
De îngeri împrejurată.
Îngerii, când mă vedeau,
Cărțile le dechideau,
Mândră rugă-n cer făceau:
- Măi, Ioane, Sântioane,
Spune-mi, când județ va fi?
- Ba io țâie nu ț'-oi spune
Că tu sângur îi vedè,
Când lună pe cer n-a fi
Nici steaua n-a străluci,
Frați cu frați nu s-or vâji,
Nici pruncii cu părinți,
Atunceni județ va fi.
(Balaj Vasile, – 15 ani, Racșa, nr.
5)

Ieși, Ioane, până-afară
Și vezi grâul cum răsare.
Grâu-i mândru răsărit,
Pe margini, de cai păscut.
Da-n mijlocul grâului
Este-un pom de-a Raiului.
Da-n vârful pomului
Șăde-și două turturele.
Da-ale nu-s turturele,
Că-s două sore de-a mele.
Una zbiară, una råde.
- Taci, sorică, nu zbiara,
C-o zâs mama și tata
Că pe noi două ne-a da
Una sus, la răsărit,
Unde-i locul mai sfințat;
Una jos, la scăpărat,
Unde-i locul mai curat.
Atunci, soră, ne-om vedè
Când a face plopul nuci
Și răt' ita pere dulci;
Poate-atunci, da' nici atunci;

*Când a face plopul pere
Și răt' ita⁶⁷ gdișânele⁶⁸,
Și-om mânca, soră, din ele.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

Sub tufă de molin verde
*Mândru pui de poromb șade;
Tăt să uită-n sus și-n jos.
Ca să vadă, ce-a vedé.
Vede-on bouț cam suruț,
Cu coarne de auruț;
Da-n corniță ce-și de-aduce?
Legânaș de pâlținaș;
Da-n leagân, cine-i culcat?
Fiul Sfânt îi fășurat
C-o fășură de mătasă,
Împletită-n cincii și-n șasă,
De mână de-mpărăteasă.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

Coborât-o, coborât
*Oariunde pe pământ
Îngerii lui Domnu' Sfânt,
La niște păstori s-au dus.
Păstorii i-au întreat:
- Voi, îngerăși, ce cotați?
- Noi suntem trimăși din rai
La Fecioara Maria,
I-a venit vremea să nască
Tăt umblă din casă-n casă,
Nime 'n lume nu o lasă,
Până sâmbătă sara
Într-o iesle s-așăza
Și-a născut un fiu frumos.
Tri crai din Țara de Jos
Multă lume vin pe jos
Să se-nchine lui Hristos.
Și-a lui Hristos înviere*

*La tăt omu-i pe plăcere
Și nouă de mângâiere.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

Când cina Hristos la masă
*Cu doi pogani de jâdovani,
Să luară și-l prinsără,
Cu sulița l-au împuns,
Tri picuri de sânge-au curs
Unde picuri o picurat
Pământul o trâmurat;
Să luară și-l fugară,
Sub stan de piatră-l băgară
Și-o tunat și-o fulgerat
Și de-acolo și-o zburat;
Și-o zburat ca porombii
Și-o cântat ca îngerii;
Îngerii-și cântau mărire,
Pentru-a noastră mântuire.
(Morar Irina, 38 ani, Racșa, 453)*

Ieșiți boieri, pân-afară,
*Să vedeți pe Domnu' Sfânt
Cum coboară pe pământ,
C-on botei de oi domnești,
Pintre holde jâdovești.
Doi pogoni de jâdovani
Îl prinseră și-l legară
Sub stan de piatră-l băgară
Și-acolo îl încuieră
Cu uși late,-nferigate,
Cu ferești întunecate.
Fiul Sfânt îndeamnă-a plânge.
- Taci, fiule, taci drăgule,
C-a tuna ș'-a fulgera,
Piatra-n patru s-a crăpa.
Tu de-acolo îi zbura
Și-i zbura ca porombdii*

⁶⁷ răchita

⁶⁸ vișine(le)

*Și-i cânta ca îngerii.
Îngerii-și strigau mărire
Și la oameni mântuire
(Nap Floare, 38 ani – Racșa, 353)*

Sculați, gazde, nu durmiți

*Că nu-i vreme de durmit,
Că-i vreme de prăsmuit,
Că ne vine-o sărbătoare,
Care-i mai mare sub soare,
Care sfinții o doresc,
Oamenii o prăznuiesc.
Din aiasta sfântă casă
Binele să nu-și mai iasă
Și coconii să-și trăiască,
Fetile să-și vesălească.
Rămâi, gazdă, vesâl bun,
C-ai ajuns Sfântul Crăciun
Și găzdoaiè vesăloasă
Să ajungi o zi frumoasă;
Înt(r)-on fir de busăioc,
Dă-i și la gazdă năroc;
Dint-on fir de mintă creață,
La găzdoaie dă-i viață.
(Morar Irina, 38 ani, Racșa, 453)*

Sus îi ruda ce răsare

*Din dreptu' sfântului soare.
Este-o dalbă mănăstire,
Cu păreții de făclie,
Pragurile de tămâie,
Ușâle de sfântă ceară.
Clopotile să-ndemnară;
Om din cer le-o de-auzât
Gios la ele-o scoborât,
Pe turnu' mănăstirii,
La icoana Precistii.
Mândru nume ce i-au pus:
Isus Hristos cel de sus;
Mândru nume i-au aflat:
Isus Hristos împărat.*

*Groapă-n ptiatră i-au săpat,
Străji lângă el au băgat,
Străjuindu-l pe-mpărat.
Bai îi, doamne, că-i păcat,
Că-i sânge nevinovat
Și-i păcat pe gios vărsat.
(Balaj Vasile, Racșa, nr. 5)*

Trei păstori se întâlneală - bis

*Raza soarelui, floarea soarelui
Trei păstori se întâlneală.
Și așa se sfătuiră – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
Și așa se sfătuiră.
Haideți, fraților, să mergem – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
Haideți, fraților, să mergem.
Floricele să culegem – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
Floricele să culegem.
Și să facem o cunună – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
Și să facem o cunună
S-o-mpletim cu voie bună – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
S-o-mpletim cu voie bună.
Să o ducem la Hristos – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
Să o ducem la Hristos
Să ne fie de folos – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
Să ne fie de folos
De nașterea lui Hristos – bis
Raza soarelui, floarea soarelui
De nașterea lui Hristos.
(Lohan Ioan, Negrești Oaș, Str.
Livezilor, 12 – cantor la biserica
ortodoxă)*

O, ce veste minunată
Lângă Viŕflaim s-arată.
Cerul strălucea,
îngerii veneau
*Pe-o rază curată.- **bis***
Păstorilor din câmpie
Le vestește-o bucurie
Că-ntr-un mic sălaș
Lâng-acel oraș
*E Sfânta Maria.- **bis***
În coliba păstorească
Vrut-a Domnul să se nască
Fiul Său cel sfânt
Nouă pe pământ
*Să ne mântuiască.- **bis***
Păstorii, cum auziră,
Spre locașul sfânt porniră
Unde au aflat
Pruncul luminat
*Și îl preamăriră.- **bis***
E Isus, păstorul mare
Turmă ca El nimeni n-are.
Noi îl lăudăm
Și ne închinăm
*Cu credință tare.- **bis** (Lohan*
Ioan)

Veniți astăzi, credincioșii, să
săltăm, să săltăm
De nașterea lui Hristos să ne
*bucurăm.- **Bis***
Că el astăzi în Viŕflaim s-a născut,
s-a născut,
Precum au vestit prorocii mai de
*demult.- **Bis***
Din Marie precurată s-a născut,
s-a născut,
Mântuire lumii astăzi s-a făcut.
 - **Bis**
Și-ntr-o peșteră în iezle s-a culcat,
s-a culcat,

Ca un prunc mic în scutece s-a-
*nfășat. - **Bis***
Îngerii din cer cântare i-au adus,
i-au adus
Lui Dumnezeu mărire întru cei de
*sus.- **Bis***
Păstorile cu fluierile îl măresc, îl
măresc,
Pentru Dânsu' lui Dumnezeu
*mulțumesc.- **Bis***
Cei trei crai de la Persia se ivesc,
se ivesc,
Aur, smirnă și tămâie îi dăruiesc.
 - **Bis**
Pe Maria, Maica Sfântă, s-o
cinstim, s-o cinstim,
Și pe Hristos, Fiul Sfânt, să-l
*preamărim – **Bis** (Lohan Ioan)*

Colo sus pe lângă lună -
Bis
Da, mândră-i sara de Crăciun
*Mândru-și arde de-o lumnină- **Bis***
Mândră-i sara de Crăciun.
*Da' acee nu-i lumnină- **Bis***
Mândră-i sara de Crăciun
*Că-i on scaon de hodină- **Bis***
Mândră-i sara de Crăciun.
Da' pe scaon cine șede -
Bis
Mândră-i sara de Crăciun
Maica Sfântă precurată -
Bis
Mândră-i sara de Crăciun.
*C-on fiuț mn'icuț în brață- **Bis***
Mândră-i sara de Crăciun
*Fiul zbdiară, stare n-are- **Bis***
Mândră-i sara de Crăciun.
 - *Taci, Fiule, taci drăgule -*
Bis
Mândră-i sara de Crăciun

*Că Țâie maica Ț'-a dare - **Bis**
Mândră-i sara de Crăciun.
Două mere, două pere- **Bis**
Mândră-i sara de Crăciun
Să te joci în Rai cu ele - **Bis**
Mândră-i sara de Crăciun
Și cheile Raiului - **Bis**
Mândră-i sara de Crăciun
Să le-ncui, să le descui- **Bis**
Mândră-i sara de Crăciun.
(Lohan Ioan)*

**CORINZI DE-ALE
PRUNCILOR:**

***Nouă azi ne-au răsărit**
Fiul cel mult dorit
Din Fecioara s-a născut
Și cu lapte s-a crescut
În scutece s-o-nfășat
Și în iesle s-o culcat.
Ca un rob El s-a smerit
Și pe noi ne-o mântuit
(Oros Maria, n. 1923, Bixad–Trip,
str. Văii)*

***Noi merem a corinda**
Veste mare noi vom da,
Căci Mesia s-o născut
Pentru noi om s-o făcut
Din oraș la Viflaim
Veniți toți ca să-l vedem.
Maica Sfântă le cuvântă,
Îngerii frumos ascultă.
Magii vin la steaua Lui
La nașterea Domnului.
Păstorii în cale ieșiră
Și spre peșteră porniră.
Care-am venit pe pământ
Îngerii laudă cântând
Și noi merem fluierând.*

*- Mergeți, mergeți pân' acolo
Și lăsați urmele-acolo.
Duceți daruri oi și mn'iele
Din turme mai tinerele.
Păstorii că și-au intrat,
Pe Cristos că l-au aflat,
Mititel și-nfășurat,
În iesle de boi culcat,
Într-o iesliță cu fân,
Lânga-a maicii Sfinte sân.
Veniți, prunci, cu toții,
Veniți s-alergăm
La Viflaim grabnic
În grajd ne-adunăm
Priviți colo-n iesle,
În paie ascuns
Fiul cel prea Sfânt
Al Tatălui de sus.
(Oros Maria, Bixad–Trip, str.
Văii)*

***La stupina mărului**
Șade Maica Domnului
Cu un fiu micuț în brață.
Maica Sfântă-l dezmierda:
- Taci, Fiule, nu zbiera,
Că Ție Maica Ți-a da
Două mere, două pere
Că Mie nu Mi-i de ele
Nici de puntea Raiului
Că-i ca firul paiului.
Care om îi păcătos
Cade de pe punte jos;
Care om nu-i păcătos
Merge pe punte frumos.
(Moiș Petru – Moişeni, 15 ani)*

***La sfârșitul lumii**
Trâmbița-și-or îngerii
Din patru cornuri de lume,
La tăt omu pre-a lui nume.*

*Tăți om mer(g)e la judecată,
Cei morți cu cei vii de-odată.
Și-acolo ce-om putea zâce
Mulți domni și-mpărați or plânge
Răscumpără neam cu sânge -
Nici în aur, nici argint,
Numai sânge drept și sfânt.
(Dubo Iacob – Racșa, 15 ani):*

Mare neauă o picat
*Pe un dărăbuc de sat
Tăte oile o zbierat.
Dumnezău le-o auzât
Drept la ele-o scoborât,
Pe o scară tăt de ceară,
Să culeagă flori de vară.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

Găinușa o pticat,
*Oițale o zbdierat
Dumnezău le-o de-audzât,
Jos la ele-o scoborât
Pe o scară tăt de ceară,
Să culeagă flori de vară,
Din struțu' holteilor
Din cununa fetilor,
Ca să fac-o cununie
Să o ducă la litie,
La litie, la itros,
La Pruncuțu' cel frumos,
Care astăzi îl vedem
În orașul Viflaiem.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

Gătîtă-i o stea de ieri
*C-o ieșît astăzi pe cer.
Precum știm noi c-au ieșît
Pe proroci am prorocit.
La besărici clopotesc,
La Isus, la Cel ceresc,
Cel ceresc și pământesc*

*Ce-o-mbrăcat ceriu cu nori
Și pământu' tăt cu flori,
Florile-s de vesălie,
Mila lor de roadă-n grăie
Și din grăie până-n brăie
Și ovesă până-n mesă.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

Da-ne-a gazda ce ne-a da:
*Un cârnaț ca și grinda,
De ne-a da, de nu ne-a da,
Luăm porcu' cu tătu'
Si ne-om face cârnațu'.
Da-ne-a gazda ce ne-a da,
Uiaga cu pălinca.
De ne-a da, de nu ne-a da,
Luăm tonu' cu tătu'
Și ne-om face ospățu'.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

De pe boc până pe boc
*Este-un fir de busâioc;
Busâiocu l-om ciunta,
Gazda-n casă ne-a chema.
Da-ne-a gazda ce ne-a da:
Un canceu mare de gđin
Și-un colac mare de grâu.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)*

La roșu la răsărit
*Este-on pom mândru-nflorit;
Da' su' pom cine-i culcat?
Fiul Sfânt îi supărat.
Mer(g)e Maica și-L întrebă:
- Ce ești, Doamne, supărat?
- Da' io, doamne, cum n-oi fi?
Pe vremē besărici
Mărg oamenii și să-mbată
Și besărica-i uitată.
Bine-acasă nu sosăsc,
Pe mine mă suduiesc!*

Potopi-i-aș, potopi,
Da' mi-i jale de prunci mici,
Că rămân fără părinți.
(Morar Floare, 13 ani, Racșa, 453)

Din cè verde grădiniță
Este-o dalbă coconiță;
De cu sară, până-n zori
Tăt alege pintre flori,
Ca să facă-o cununie,
Să o ducă la litie,
La litie, la itros,
La Pruncuțu' cel frumos.
(Morar Irina, 8 ani, Racșa, 453)

Puică neagră, stă-nt-o labă,
Mie doi colaci îmi trabă.
Nu-mi da micuț, că mi-i frig,
Ce-mi dă mare, bine-mi pare,
Cât rotița plugului,
Umple straița pruncului.

*

Puică neagră, ouă-n scai
Scoală, Văsâi/ gazdă, dă la cai
O copâie de mălai
Și-o copâie de ovăz
Și nouă colac pe-ales.

*

Puică neagră bagă-n sac,
Scoală, gazdă, dă-mi colac
De pe ladă, dint(r)-on sac.
(Balaj Vasile, Racșa, nr. 5)

Colecția Ioan Chioreanu-Oaș,
(Prilog):
(din „Memoria ethnologica”, Baia
Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec.
2003, p. 873-880)

La masa galbână-i, Doamne,
La masa galbână, Dai corinde,

La masa galbână.
Tri domni stau de pâură.
Ei să sfătuiescu-i
Care șâ-ș' mai mari-i.
Grâu-și grăiere-i:
- Eu mi-s mai mare,
Că din mine-și facu-i
Prescuri și prinoase,
Dalbe părăstase.
Vinu-și grăieră-i:
- Eu mi-s mai mare,
Că din mine-și beu
Și tari și netari
Și domni de cei mari.
Miru-și grăieră-i:
- Eu mi-s mai mare,
Că din mine-și facu-i
Din păgâni, creștini,
Din jidovi, români.
(Inf. Gheorghe Bereț, 40 ani,
Prilog, 1941)

La Augustus Împărat
Se întruniră mare sfat:
Sufletele să se scrie
La a sa Împărăție,
Ori din ce viță și neam,
În cetate, -n Vișlaem,
Căci acolo-o fost chemată
Sfânta Vergură curată,
Sfânta Vergură Marie
Și a lui Iosif familie.
Cu Iosif, cu cel preablând,
Se aflare ei mergând
Ca și ei să îplinească
Porunca cè' împărătească.
Neaflând casă deșartă
Unde a naște ca să poată,
Ci afară din oraș
Încercară de un sălaş,
Cearcă un sălaş păstoresc,

Unde vite se nutresc.
În iesle au născut cocon.
Pe Isus Christos și Domn.
Prin frigul lui aspriu
Vitele îl încălziră.
Trei crai ai pământului
Veneau la închinarea Lui,
Aducându-i Lui daruri,
Aur, smirnă și tămâie
Și lui Iosif bucurie.
Îngerii încep a cânta,
Păstorii a fluiera,
Irod în poruncă-și da
Ca și femeia, doamna sa.
Oastea și a înarmat,
Spre Viflaem o îndreptat,
Mulți prunci micuți a tăiat;
Din patrusprăzece mii
Unul a rămas din ei;
Pe acela nu L-o întâlnit
Că Dumnezău L-o ferit
Ca de Împărat, pe veșnic.
Veniți dar să ne gătim
Și pe Isus să-L iubim,
La biserica cea sfântă
Unde toți creștinii cântă,
Noi tot așe vom cânta:
În veci Aleluia.
(De la Ioan Nistor, 80 ani, Prilog,
1988)

Corinda păcurarului

Colo-n dealu' după dealu'
Este-on boteiaș de oi.
Da' la ele cine-și umblă?
Umblă doi păcurărei.

Unu mare, unu mic.
Cel mai mare pe cel mic
Tăt îl mână și-l adună
Oile să le destoarne.
Oile le-a desturnat
Și legè i s-o gătat:
Din pușcuță împușcat,
Ori din sabie tăiet.
- Pe mine nu mă pușcați,
Numa' capu' mi-l tăieți.
Și pe mine mă-ngropați
Înaintea strungilor,
În locul găleților.
Boticuța mè cè dulce
Puneți-mi-o de cruce,
Fluieru' după curea,
Trâmbita alătura.
Și pe mine m-or jeli
Oile cele cornute
Coborând în jos din munte,
Oile cele bălăi
Coborând în jos pe văi;
Mioarele cu lânile
Și Mieii cu jocurile,
Că le-am ținut tare bine,
Iarna și primăverile.
Rămâi, gazdă, vesel bun
Că-ai ajuns sfântu' Crăciun,
Și găzdoia veseloasă
C-o ajuns o zi frumoasă.
(De la Ofima Morar, 38 ani,
Racșa, 1946)

Colecția Florica Ghiur (Someșan)

(din „Memoria ethnologica”, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec. 2003, p. 888-892)

Corinde din Târșolț:

Zine-Ajunu' lui Crăciun

Zine-Ajunu' lui Crăciun - îi

Domnoloi și-a nost Domn

Zine-Ajunu' lui Crăciun,

Tăt cântând și corindând – îi

Domnoloi și-a nost Domn

Tăt cântând și corindând

Mâna dreaptă cruce-aduce - îi

Domnoloi și-a nost Domn

Mâna dreaptă cruce-aduce

Mâna stângă, busuioc – îi

Domnoloi și-a nost Domn

Mâna stângă busuioc,

Busuioc și troiță sfântă – îi

Domnoloi și-a nost Domn

Busuioc și troiță sfântă

Ca la Crăciun să le-aprindă.

Treceți, sfinți, și hodiniți

- Treceți, sfinți, și hodiniți

Domnoloi și-a nost Domn

Treceți, sfinți, și hodiniți

- N-am zinit să hodinim – îi

Domnoloi și-a nost Domn

N-am zinit să hodinim,

Ce-am zinit c-am auzit

Că s-o născut Siul Sfânt

Oareunde pe pământ,

Într-o grădină cu flori

La fete și la feciori

Să le sie-n sărbători.

b) Poezia ceremonialurilor de trecere sau ale obiceiurilor vieții de familie

Cele trei mari momente marcate prin aceste rituri sunt etape inevitabile ale existenței individuale, datele ei definitorii, care prin ceremonial sunt reinterpretate la nivelul gândirii imaginare, mitologice. *Nașterea* este, din punct de vedere biologic și social, un început; dar la nivelul gândirii folclorice, nașterea reprezintă însă o trecere „din lumea neagră / în lumea albă”. Poezia ceremonialului de naștere este sărăcăcioasă, simplă, până la rudimentar, sensurile mitice fiind doar aluziv încorporate: *Acest copil/ Să fie sănătos/ Și norocos/ Și mintos/ Și voios/ Și drăgăstos/ Și-nvățat/ Și bogat/ Om de treabă/ Și luat(ă) în seamă.* (Marian, S. F.- *Nașterea*, p. 85)

Destinul omului, mai ales cel nefericit, este proiectat încă de la naștere:

„*Cel ce n-are năroc, n-are
De când naște până moare,
Că eu năroc n-am avut
De când mama m-o făcut.
Nu știu, năroc n-am avut
Ori boii mi l-o băut,
Ori vacile l-o păscut.*”
(Big Maria – Racșa);

sau

„*Măicuță, când m-ai făcut
Nimnica nu te-o durut,
Numa-on deget la picior
C-ai gândit c-oi fi fecior;
Și când ai văzut că-s fată,
Mai bine m-ai fi-ngropată,
Între două dealuri săci
Cu două izvoare răci
Din picioarele mele
Să fi făcut scăunele
Și din mâna mea ia dragă
Păhăraș de băut apă.*”

(Cozma Irinca, 48 ani, Racșa)

Destinul depinde de o mulțime de ritualuri și manifestări magice, care trebuie îndeplinite înainte, dar mai ales după naștere. Cum am văzut, apa de scaldă nu poate fi aruncată în cărare, drum, între spini sau în loc sterp, deoarece aceasta atrage după sine o viață grea, săracă:

„*Spune-mi, maică-, adevărat
Apa-n care m-ai scăldat
Oare unde o-ai țâpat?*”

*În grădina cu spinii
Să trăiesc cu străinii?
Cel străin îi tăt străin,
Nu i-i fa' voia deplin
De îi fa' din apă vin,
De-i aduce dealu-n sat,
Tăt n-a zâce c-ai lucrat,
Că mila străinului
Îi ca umbra spinului.”
(inf. Micle Anca, Batarci)*

Soarta omului e legată și de felul în care e legănat copilul și de cum i-a cântat mama:

*Maică, rău m-ai blăstămat;
În leagăn mi-ai pus neghină,
Să nu am în veci hodină.”*

sau

*„Vut-o bate Dumnezău
Lemnul din leagănul meu
Să nu legene pe nimè
Cum m-o legănat pe mine;
Că m-o legănat cu foc
Să trăiesc fără noroc,
Că m-o legănat cu pară
Să trăiesc fără tihneală.”
(Micle Anca)*

sau:

*„Măicuță, când m-ai făcut
Din picior m-ai legănat,
Din gură m-ai blăstămat”
(Big Maria, Racșa).*

Sensul integrator al ceremonialului de naștere este marcat în primul rând de botez și de petrecerea de după. Atmosfera de veselie are și funcție ritualică, contribuind la refacerea echilibrului moral și sugerând atmosfera optimă unui început de viață. Strigăturile sunt foarte vesele, majoritatea conținând mesaje erotice sau aluzii obscene, mai ales la adresa moașei și a nașilor. (Astfel de strigături licențioase au făcut deliciul lui Sadoveanu, în comentariul studiului lui Mușlea – 1932)

*Nunta*⁶⁹ încheie cea de-a doua etapă din ciclul vieții, tinerețea, și marchează momentul de plenitudine a devenirii individului în cadrul colectivității. Este singurul ceremonial la care protagoniștii participă conștient. De aceea, acestui ceremonial îi este caracteristic echilibrul între secvențele care marchează despărțirea de vechea stare, culminând cu petrecerea propriu-zisă și cele care marchează integrarea în noua stare. Acest echilibru este integrat și în poezia obiceiurilor de nuntă, constituind principalul factor organizator al suitei ceremoniale, marcând momentele importante ale ceremonialului. Astfel, în Oaș există un repertoriu foarte bogat, pentru toate momentele: strigături de început; la steag; la cununa miresei; orația de nuntă: la poarta miresei, la mire, iertăciunile; danțul miresei; cântecul găinii; de nuntă; de petrecere. În ultimul timp, semnificațiile mitice sunt estompate, accentul deplasându-se pe latura spectaculară. Miturile devin materie de fabulizare, adevărate alegorii narrative, prin reprezentarea nunții ca o vânătoare simbolică, iar mireasa reprezentând o ciută. Căci întâlnim motivul cerbului (cu dubletul feminin: căprioara ori ciuta) care, prin jertfă, simbolizează actul sacrificial. Cerbul se desprinde fără regrete, ca un dat firesc, de viața și materialitatea corpului său, intrând într-o altă ipostază a existenței, cea omenească. Dăruirea, fără ezitare, a cerbului ne apare ca rezultat al unei inițiative proprii, dobândind, astfel, un caracter benefic. Simbolul zoomorf are o dublă semnificație: - sensul protector: sosirea cerbului în perimetrul omului se întâmplă pentru împlinirea, prin căsătorie, a erosului adolescentin. Sensul inițiativ este prezent prin transformarea temporară a tânărului în cerb (echivalentă cu o moarte rituală), care are darul de a-l renaște viguros, purificat, inițiat, apt pentru întemeierea familiei. Inițierea este simbolizată prin metamorfoză, constituind schimbarea statutului ontologic al personajului. Pentru aprofundare:⁷⁰

⁶⁹ Delia Suiogan, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Paideia, 2006, p. 119-134

⁷⁰Gheorghe Focșa, *Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Editura Muzeului Sătmărean, 1999
Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Editura Lamura, Negrești-Oaș, 2004, p. 257-282

Ion Halmi-Negreșteanu, *Folclor oșenesc*, Editura Lamura, 1998, p. 163-195

Ion Halmi-Negreșteanu, *Folclor oșenesc* [vol. II], Satu Mare, Ed. Someșul, 2001

Daniela Olteanu, *Simboluri tradiționale în nunta românească*. În „Satu Mare. Studii și comunicări. XV-XVI, 1998-1999. Muzeul Județean Satu Mare, p. 628-636

Florica Someșan, *Nunta în Oaș; Obiceiuri de nuntă din satul Tîrșoț*, în: “*Tradiții maramureșene*”, [Baia Mare], Casa Regională a creației populare, 1967, p. 75- 91 (ilustrații: Ioniță Andron, Iuliu Pop)

Ritual de nuntă (com. Turț – Oaș) – [culeg.] Isidor Rîpă, în Ioan MEIȚOIU – *Spectacolul nunților, Monografie folclorică*. Buc., Comitetul de Stat pentru Cultura și Arta. Casa Centrală a Creației Populare, 1969, p. 271-285

Strigături de nuntă -

Colecția Stefan Haiduc
Mândruț, de ți-s pe plăcere
Hai la mama și mă cere;
De m-a da, de nu m-a da,
Hai astară, c-om giura,
Fără bani, fără măregele,
Fără știrea mării mele.
(Morar Ofima – Racșa, 380)

Hăi, Mări, nu fi nebună
A zbdiera după cunună.
Lasă zbdieră celelalte,
C-au rămas nemăritate
Și de coconi nejuocate.
(Ardelean Irina – Racșa, 206)

Miresuică cu cunună
Inima-n tine nu-i bună,
Numa'-ncinsă cu curele
Și plină de gânduri rele.
(Feher Maria – Racșa, 392)

Scătură, Floare, cu capu'
Să sară banii la dracu'
Și cununa de-a dura;
Unde-a sta cununa-n loc
Să răsaie busuioc,
Să-și puie feciorii-n clop
Și fetile-mpletituri
Să margă pe la danțuri;
Și fetile la plenghie
Să margă la cununie.
(Pop Ion – Racșa, 344)

Struț verde, creangă uscată,
Iartă-mă, mamă și tată;
Iertați frați și voi surori,
De v-am greșit multe ori;
Struț verde, creangă cu pere,
Iertați-mă veri și vere

Și voi, neamurile mele,
De v-am făcut ceva rele.
(Ardelean Irina – Racșa, 206)

Mândru-i steagu', ardă-l focu'
Nu știi cum le-a fi norocu';
Mândru-i steagu', ardă-l para
Nu știi cum le-a fi tihneala;
Mândru-i steagu' și-mpănat,
Mirele-i cam supărat –
Supărat, bdietu' de el,
Că să-nsoară tinerel
Și rămân drăguțale
Pe tăte ulițăle,
Da-i de voie mireasa,
Că l-o puțut căpăta
Și rămâne la mă-sa.
(Nap Nicolae – Racșa)

Colecția Haiduc Gheorghe:
(Haiduc, Gheorghe, 2004, p. 257-
284)

Suflă vântul crenjile,
Să mărită fetele;
Suflă vântul frunza-n dungă,
Să mărită și-a mè mândră.

Mândră, când ti mărita
Cheamă-mă la nunta ta.
Cheamă-mă de chemător*,
Că de mire nu-s dător.

Mândră, când ti mărita,
Eu pă masă oi urca,
Pă turnul bisericii
Și de acolo-i țâpuri
Uiu, iu și iară iu!

Când a fi nunta mândrii,
Eu m-oi pune și-oi dormi

*Pe pragul bisericii,
Să nu să poată vâji*.*

*Hori-ți, fată, horile
Până ești ca florile,
Că dacă ti mărita
Ai hori, nu-i cuteza.*

*Cântă și hore, hăi, Mărică,
Că dacă ti mărita
Ai hori, nu-i cuteza
În casă cu soacră-ta,
În tindă de socrul tău,
Vai și-amar de capul tău!*

*Când mere omul la nuntă,
Supărare tătă-o uită.
Când mer(g)e la nuntă aleasă,
Supărare o lasă acasă,
Să nu-l vadă nimeni
La nuntă cu voie re.*

*Bine cântă cetera
Când se mărită mândra;
Când se mărită o hădă,
Nici o ceteră nu cântă.*

*Noi aici n-am fi venit
Dacă nu ne-ați hi poftit;
Noi aici n-am hi intrat
Dacă nu ne-ați hi chemat.*

*Mireasă, ce mire ai,
Cu grădină ca un rai
Și de fân și de mălai;
Și de fân și de otavă
Și de mălai cât îi trabă.*

*Asta-i nuntă, nu-i minciună,
Tăt omu-i cu voie bună.
Asta-i nuntă, nu-i ospăț,*

*C-am pus gazdele pe băț.
Frunză verde de pe coastă,
Frumoasă-i mireasa noastră.
Copăcei plantați pă rând,
Nici mirele nost nu-i hăd.*

*Frunză verde de pe coastă,
Frumoasă-i mireasa noastră;
La față-i ca porumbița,
La spate-i ca frunzulița.
(FEDORCA MIHAI, 40 de ani,
Cămârzana)*

*Foaie verde lemn de nuc
Io pă mireasă o duc,
Mireasa m-a asculta
După mine s-a lua.*

*Miresuică roșie,
Sai amu din cocie*,
Să te vadă soacră-ta
Cum te-o gătat maică-ta;
Și lădoiul cu zestrè
Merită-se a te vedè.*

*Mireasă, iubită mult,
Harnică maică-ai avut,
Mândre haine ți-o cusut.
Ți-o cusut haine cu poală,
Te-o dat după om cu școală.*

*Hai, mireasă cu cunună,
Să cunoaște c-ai fost bună,
Hainele pe tine sună.
Hop, hop, și iar hop*

*Zi-i, măi, Gheo', cu cetera
Că-i mireasă Irinca,
Tare mi-o fost drag de ea.
De le le și da la la!...*

*Cetera cu strune multe
Scoate mirele din curte;
Cetera cu strună deasă
Scoate pă mire din casă.*

*Bată-te raiul, hei Nuță,
Mândru mire ți-ai ales,
Dar doarme vinind din Șes.*

*Raiul tău, hei, tu Florică,
Din fată de bixădeancă
Făcutu-te-ai negreșteancă.*

*Dragă ni-i mireasa noastră,
Nici îi hădă, nici îi proastă,
Numai cum-ui mai frumoasă.
Hop, hop și iar hop*

*Verde-i frunza de pă coastă,
Frumoasă-i mireasa noastră,
Ca și rujă din fereastră
Hop, hop și iar hop!*

*Hei, mireasă, mândră ești,
Eu te-aș pune-ntră ferești
Ca pe niște flori domnești
Din grădini împărătești.*

*Hei, mireasă, tu și tu
Bine ți-o cântat cucu',
Te-o luat cine-ai vrut tu.
Să-mi cânte și mie așe
Să mărg după cine aș vră
Și de cine mi-ar plăcè,
Cu bomboane l-aș ținè.
De le le și de le le!...*

*Hai, mândrule, gioi sara
Ca să-ți vezi mireasa ta,
Cum gioacă cu cununa.
Răσαι lună și mai sus*

*Și du-i la mândru' răspuns
Că amu m-am măritat
Și-am gătat de mărs în sat.*

*Busuioc în colțul mesii,
Să giucăm danțul miresii!
Tropotită și-nvârtită
Și pă sub mână rotită
Uiu, iu și iară iu!*

*Hop, hop și iar hop
Dipt aceè vin de-acasă,
Să te gioc, dragă mireasă.
Hop, hop și iar hop*

*Hop, hop și iar hop
Face-ți-mi un pic de loc,
Pă mireasă să o gioc.
C-amu am venit de-acasă,
Să te gioc, dragă mireasă,
Tropotită câte-o leacă,
Veselia să se-nceapă,
Nime' să nu marg-acasă.*

*Hop, hop și iar hop
Pă mireasă să o gioc,
Că îi aspră și la gioc
Și o pot giuca cu foc.*

*Face-ți-mi un pic de loc,
Pă mireasă să o gioc.
S-o gioc învârtita deasă,
Să-i uite pă cei de-acasă.*

*Pă mireasă io-i giuca
Și de nu mi-i neam nunta,
Dar mi-i vecin mirele
Și-l văd în tâte zilele.*

*Țurai, țurai și țurai
Cine-a giuca mireasa*

Patru mii de lei a da,
Și la ea și la mă-sa,
Că mândru o știut fa'.

Cine-a giuca mireasa
Patruzeci de mii i-a da
De la C.E.C. el i-a lua
Și la mireasă i-a da,
De le le și da la la!...
Că-i frumoasă ca ruja.
Cine-a giuca mireasa
Patruzeci de lei a da.
De ua giuca un păcurar,
Patru sute și-un dolar
Și-o oaie cu clopoșel,
Numa-o gioace binicel.

Oare cine s-ar afla
Să ne gioace mireasa?
Dipt un pol o pot giuca
Numai să n-o scuture,
Că-i ca și un strugure.

Nunta noastă-i cu noroc,
Mireasa nu stă pă loc,
Că o cuprind tăți la joc
Și îi urează noroc.

Să giucăm până ce-i nuntă,
C-apoi mintenaș să ciuntă;
S-o giucăm până ce-i fată,
C-apoi mintenaș să gată.

Sai, mireasă, până-n pod
C-acuma sara-i slobod,
Dar de mâne înainte
Cărările ți-s oprite.
Nici la bold* nici la piaț',
Nici a mè cu furca-n sat.

Sai, mireasă, până-n pod
Că mirele-ți dă slobod.
Sai mireasă pă podele,
Știu că nu-i mălai pă ele
Numai coceni și surcele.

Să sărim până-n podele
Că mălai nu îi pă ele,
Că mireasa n-o săpat
Numai la școal-o umblat.

Sai, mireasă, tăt mai sus
Că-n mândră casă te-ai pus.
Ziua nunții dac-a tre'
Ai sări, dar nu-i putē.

Roată, roată pângă masă
Să intre norocu-n casă
La mire și la mireasă!
Că și mie mi-o intrat
Când mama m-o însurat
Și așe-am agiuns bogat.
Mireasă, cununa ta
Sta-ua-n cui și-a rugina
Și nime' nu ua purta.
Veni-ți-a dor de mă-ta
Nu-i putē de soacră-ta
Să vii pe la casa ta
Să povestești cu mă-ta
Să afle că ți-i dor de ea.

Mireasă, de bună seamă
Dai cununa pe năframă;
Dar năframa-i tare grē,
Nu mai poți scăpa de ea.

Măi, mireasă, după tine
Nu zbiară nime' pă lume;
Dar după mirele tău,
Zbiară nada de pe tău,
Și două fete mereu.

Tu, mireasă, după tine
N-am văzut să plângă nime',
Dar după mirele tău
Plâng și ptietrile-n pârâu.

Să nu te crezi tu, mireasă,
Că ai mire-așe de bun
Să nu-ți deie câte-un pumn;
Câte-un pumn și câte-o palmă,
Alea ți le dă de dragă.

Uiu, iu pă dealul gol
Că mireasa n-are Țol
Dar i-a face mirele
Când a tunde câinele.

Țurai, țurai și țurai
Miresuică, struț de flori,
Ia-ți gândul de la feciori
Și ți-l pune la bărbat,
Căci cu el te-ai cununat.
La, la, la și iară la!
Mireasa-i a mirelui,
Boii-s a nănașului;
Dar și tata are boi
Și ni i-a da l-amândoi.

De m-aș vedè-odată fată
Pune-aș dragostè în ladă,
Și ua-și închide cu cheie
Nime' de acolo n-o ieie.

Mireasă, mirele tău
Samănă cu mâțul* meu,
Că-i roșcat și buzălău*.

Iepuraș cu coadă scurtă
A venit și el la nuntă,
S-o așezat în colțul mesei
Și-o mâncat turta miresei.
Iar mirele de necaz,

O băut spirt sanitar.
Mireasa o 'nnebunit,
Și-n pădure o fugit.

Mireasă, nu-ți pare rău
Că te duci din satul tău,
Și ți-ai lăsat dragostè
În odor cu cânilor?
De le le și de le le.

Rămas bun, iubită mamă,
Că mă duc, de bună samă;
M-am măritat cu tocmeală
Și mă duc în altă țară.

Rozmarin în colțul mesii,
Frumos plâng ochii miresii.
Lasă-i plângă cât de tare,
Florile de pângă vale.
Lasă-i plângă cât de rău
Florile de pă pârâu.
Las ' să plângă, nu-i minciună,
Că urmează voie bună.

Orațiile de nuntă

Colecția Haiduc Gheorghe:
(Haiduc, Gheorghe – *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Ed. îngrijită de Ștefan Haiduc, Editura Lamura, 2004, p. 257-284)

Chemarea la nuntă (Vama):

*Mulțămim lui Dumnezeu
Că ne aflăm la curțile lui
Și la lăcașul dumneavoastră!
Aceasta este porunca întâi
De la crăiasa noastră cea nouă
(Mărie...)
Pe joi dimineață vă invită la
nuntă,
La un scaun de odihnă,
La un păhar de băutură,
Cu toți mesenii de-a-mpreună,
Să ne facem voie bună.
Să nu gândiți că suntem
Niște cealăi, tribalăi*
Și umblăm greșit pe căi.
Noi cu râvnă ne-am pregătit
Și la dumneavoastră am venit -
Lucrul să fie dovedit
C-avem colac de grâu curat (se
arată colacul)
Și mândru de crăiasă lucrat
Și-i din cămara lui Cristos adunat
Și cine din el a mânca
Dumnezeu l-a binecuvânta
Și cu-n struț de busuioc
Dumnezeu la tineri le deie noroc!
Răspuns: Dumnezeu să le deie
noroc!
Culeasă de la Pop Gustina (1913-
1987), str. G. Coșbuc, Vama, și
Marincaș Florica, de 50 de ani.*

Bulciugul, sau chematul miresei
de către staroste înainte de a pleca
la cununia religioasă:

Chemarea miresei

*Să tacă casa și masa,
Să plângă cu dor mireasa!
Faceți-mi un pic de cale,
Să mărg la crăiasa cea mare!
Florică dingă masă,
Gata ești ca o-mpărăteasă.
Ne place cum ești gătată,
Numai ești cam supărată.
Supărarea las-o fie
Că-i de mărș la cununie;
Fiica maicii cea frumoasă,
Te poftesc eu pân' la masă,
Să-ți spun două, trei cuvinte
Cum le știu eu mai fierbinte,
Tâlcuite dinainte; -
Crăiasa le ieie aminte:
Vremea-i scurtă și nu-i multă
Asta zi e mai trecută.
Plânge, fiică, și suspină
Că încarci dor la inimă,
Te duci în casă străină
Și lași măicuța ta bună
Și-ți pui capul sub cunună;
- Rămas bun, măicuță bună -
Sub cunună de măr dulce,
- Rămas bun, tătucă dulce -
Eu cu dor mare te las,
Tătucă, că mi-ești drag!
Creșteți flori și înfloriți
Că mie nu-mi trebuieți!
Creșteți flori ca gardurile
Și astupați prilazurile!
Astupați și al meu prilaz,
Să nu-mi fie de necaz.
Busuioc ce veștezești,
Tu pe mine mă jelești?*

Căci astăzi până la prânz
Cred că te-ai hrănit de plâns;
Astăzi până la ujină*
Trece voia ta cea bună
Și gheți de purtat cunună.
Săracul păruțul tău
Pune-lor sub chischineu*
Și-i capăt de jocul tău
Care l-ai iubit mereu.
Cărările ți s-or împuțina
Numai două ți-or lăsa:
La fântână după apă
Și-n grădină după ceapă.
Pamplica din păr cè albă
S-a schimba pe zadie neagră;
Zadie neagră de mătăasă,
Că-i ședè cu el la masă.
Mai ia-ți mireasă zua bună
De la Soare, de la Lună,
De la a ta măicuță bună,
De la feciorii din sat
De l-al tău tătucă drag,
Și frumos le mulțumește
Pentru că te-au putut crește.
Dă-le o dulce sărutare
Și te roagă de iertare
Pentru că te-au crescut mare.
- Maică și tătucă dulce,
Nu plângeți până m-oi duce.
Nu mă duc ca să nu vin,
Eu mai vin ca să vă-nchin
Cu vin roșu din canceu*
De la drag sufletul meu.
Cură ploaie cu bulbuci
Gată-te, c-amu te duci
Peste munți, în alte curți
La părinți necunoscuți.
Și când s-or uita la tine,
A mânca ți-a fi rușine.
Mai ia-ți, mireasă, ziua bună
De la frați, de la surori,

De la grădina cu flori,
De la pomul cel cu pere,
De la veri și de la vere,
De la unchi, de la mătuși,
Că-ndată ieșim pă uși.
Și la braț de doi coconi,
Or duce crăiasa noastră
Cu craiul să se-ntâlnească.
Popa ne va aștepta
Și-naintea lui veți sta
Și-ți ingenunchè-apoi joi
Și-a da darul peste voi*.
Apoi solemn v-a jura
Și v-a binecuvânta
Și apoi veți veni acasă,
El mire și tu mireasă.
Și cu-n struț de busuioc
Dumnezeu să le deie noroc!
Răspuns: Dumnezeu să le deie
noroc,
Ura, ura, ura!...
(de la Sabău Edelin, de 25 ani,
Vama)

După ce tarostele termină
„chematul”, mireasa, emoționată,
își ia plângând rămas bun prin
sărut de la părinți, frați, surori,
vecini, prieteni și cunoscuți, apoi,
însoțită cu mult alai, pornește spre
biserica, unde se va întâlni cu
mirele său.

Orație de iertăciune a miresei

Voi, veri, frați și voi, surori,
Răstădiți* și-a mele flori;
Răstădiți și le udați
Și la feciorași le dați.
Dumineca, maică dragă,
La care le-am fost mai dragă
Dă-le flori ca să-și aleagă;
La care le-am fost urâtă,

Dă-le-o floare veștejită.
Hai, mândruț, până la cruce,
Să vezi steagul cum mă duce
Hai, mândruț, până-n cărare
Să vezi nunta mè cea mare
Hop, hop și iar hop!...
Miresuică, după tine
Zbiară tăți din casă bine.
Mai zbiară o cioată de fată
C-o rămas nemăritată.
Miresuică, miresuică,
Ți să cade cu cunună
Ca și cerului cu lună;
Ți să cade cu mărgelă
Ca și cerului cu stele
Uiu, iu și iară iu!

Tu, fată din doi părinți,
Ce gândești că te măriți?!
Măritatul nu-i noroc,
Că-i pară mare de foc.
Mireasă, de-amu-nainte
Cărările ți-s oprite.
Nu ai liber niciodată,
Pentru că ești măritată.
Două cărări ți-s lăsate:
Una-n ocol după apă
Și după lemne la vatră
Și la mă-ta câteodată
Și atunci îi fi-ntrebată.
După ce starostele termină “Bul-
ciugul miresei”, se deplasează la
familia mirelui, pentru a-i face
chemarea:

Cererea mirelui când pleacă la cununie

Frunză verde de costreie,
Muzica în loc să steie!
Faceți-mi un pic de cale,
Să merg la Craiul nost' cel mare!

Noi am auzit o veste,
Căci în curțile aceste
Este un rug înflorit
De ochi pământești iubit;
Dar nu-i rugul înflorit
Că-i mirele-mpodobit.
Ia-ți, Crăișor, ziua bună
De la soare, de la lună,
De la-a ta măicuță bună;
De la pomul înflorit
De la-al tău tată iubit;
De la frați, de la surori,
De la grădina cu flori;
De la veri și de la vere,
De la unchi, de la mătuși,
Că-ndată pornim pe uși.
La părinți dă o sărutare
Și te cere de iertare
Și frumos le mulțumește
Pentru că te-au putut crește.
Mamă bună, tată dulce,
Nu plângeți până m-oi duce;
Nu mă duc ca să nu vin,
Dar mai vin ca să vă-nchin
Cu vin roșu din canceu
De la drag sufletul meu.
Vremè-i scurtă și nu-i multă
Asta zi e mai trecută.
Îi trecută cu soție
Că-i de mârș la cununie.
La biserică pe piatră
Te-așteaptă a ta mireasă,
Și-ți îngenunchè-amândoi
Și-a da darul peste voi,
Peste voi peste-amândoi.
Și-apoi vi-ți întoarce-acasă,
Tu mire și ea mireasă
Și-ți trăi bine sau rău,
Cum va-ajuta Dumnezeu.
Și cu-n struț de busuioc,
Dumnezeu să le deie noroc!

De la biserică, mirii cu întreg alaiul se întorc la casa mirelui, unde îi așteaptă socrii cei mari la poartă, împreună cu un grup de nuntași, care țin poarta închisă și opun rezistență, împiedicând mirii și nuntașii să intre în curte.

După mai multe discuții hazlii dintre staroste și socrii mari, lucrurile se lămuresc și starostele deschide poarta, iar miresei i se dă o sticlă cu țuică cu care să închine socrilor mari.

Orație de închinare socrilor mari

*Să trăiți, socrii mei mari,
Să trăiți de mă iubiți,
De nu, tăt dragi îmi sînteți!
Mi-ești drag, socrule mare,
Ca feciorul dumnitale,
Că de nu mi-ar fi fost drag
feciorul
Nu ți-aș fi călcat odorul;
Dar feciorul tău mi-i drag,
Îți deschid odorul larg
Și-am chemat oamenii tăți,
Să vadă unde m-așezi
Și ce socrii voi avè,
Că-s după plăcerea mè
Și cu ei eu voi munci,
Cu ei voi gospodări
Și-ntre noi pace să fie
Și s-avem belșug în toate
Și-animale și bucate
Și toți să ne fericim,
Și-ntru mulți ani să trăim!
Auzite de la POP GUSTINA
(ibidem)*

Mireasa stropește cu țuică prin curte, apoi bea puțin din ea, după care dă sticla socrului mare, care închină cu ea celor prezenți, după care se intră în încăperea unde se ține nunta.

Aici se bea, se mănâncă, și începe voia bună cu cântece și strigături:

Colecția Ion Chioreanu-Oaș:
Bulciugul miresei (bulciugul, termen folosit numai în Oaș, asimilat cu „iertăciunile” din alte zone):

*Să tacă casa, să grăiască masa!
Vă rugăm de ascultare
De la mic, până la mare
Să fiți cu luare-ăminte
La vreo două-tri cuvinte,
De la un cuvânt la două
Poate or tre' și peste nouă.
Avem un cuvânt, un grai
De la un iubit crai
Care din casa dumneavoastră
Poftește o crăiasă mândră și
frumoasă;
Mândră și frumoasă să o-
mpodobiiți
Și cu ea la jurământ veniți,
La un ceas de veselie, fericire pe
vecie.
Ia-ți, mireasă, rămas bun
De la tată, de la mamă
De la oamenii de seamă
De la frați, de la surori
De la grădina cu flori,
De la fete și feciori.
Creșteți, flori, cât gardurile
Si astupați prilazurile
Și mie necazurile;
Creșteți, flori, și înfloriți,*

*Că mie nu-mi trebuîți -
Să vă bată vânturile
Ca pe mine gândurile;
Să vă bată vântu-n față,
Umpleți lumea de mândreață;
Să vă bată vântu-n dos,
Umpleți lumea de miros.
Creșteți, flori, și nu-nfloriți,
Că mie nu-mi trebuîți;
Dacă atunci n-ați înflorit
Când mie mi-ați trebuit.
Plânge-mă, mamă cu dor,
Ți-am fost fată și fecior,
Ți-am scos plugul din odor
Ți-am arat la câmp cu spor.
Plânge-mă, mamă, cu jele
Plânge lacrimile mele,
Curg pe față șuroiele;
Plângeți-mă veri și vere
Și voi, neamurile mele.
Cum curg lacrimi și se varsă,
Eu suspin, inima-i arsă
Dar de lacrimi nu bag samă,
Că le șterg cu o năframă,
Dar mi-i jăle de obraz
Că rămâne fript și ars.
Și acum de mărs la cununie
Unde te așteaptă soție
Și acum cu tăți la un loc,
Să spunem din sufletul tot
Dumnezeu să le dea năroc.
(Chiorean Mărie – Prilog, 38 de
ani*

Poezia de ritual la înmormântare: În mormântarea se desfășoară după un ritual prestabilit, statornicit prin tradiție ancestrală. Suferința sufletească provocată de moartea unei ființe dragi este exprimată, în Oaș, prin bocet, ca o primă modalitate de a reacționa în fața morții. Bocetul este o cântare jelită, însoțită de vaiet, tânguire, plâns, ce se intonează individual, în timpul zilei, este o lamentație spontană, improvizată și adaptată situației (de ex., dacă cel mort a fost cioban, bocetul putea fi acompaniat de fluier sau „trâmbd'ită”). Bocetul din Oaș reprezintă o îmbinare între un text poetic profan, expus în versuri, și o melodie adecvată, astfel încât să redea spontan și direct durerea după cel dispărut. Bocitul mortului se face numai de către femei: rudeni, vecine, prietene ale acestuia, uneori și alte femei, care au de transmis un mesaj propriilor morți. În Oaș, femeile bocesc numai individual, nu există grup și nu bocesc simultan. Fiecare bocitoare are propriul ei text poetic pregătit dinainte, adesea improvizat pe loc. Ea poate începe „a se cânta” în oricare din momente, începând cu momentul morții și terminând cu cel al înmormântării. Două momente se disting însă prin dramatismul lor: acela în care mortul este scos din casă și cel în care este lăsat în groapă. Aceasta din urmă constituie punctul culminant. Aici se realizează pe plan artistic imaginea zguduitoare a durerii și disperării, veridic redată de bocitoare prin suprapunerea pe care o realizează.⁷¹

Odată cu aceasta, bocitul după cel mort încetează. Mai rar, femei din casă, foarte apropiate mortului - fiică, soție, mamă - îl vor mai „cânta” chiar și peste mulți ani, dar numai în cadru intim, când femeia ce „se cântă” trece prin momente de melancolice aduceri aminte.

În timpul celor trei zile în care cel dispărut se găsește în casă, se fac intense pregătiri, toate urmărind un singur scop: o înmormântare cât mai aleasă, menită să arate sătenilor dragostea de care s-a bucurat acesta din partea familiei, cinstirea și omagiul pe care îl aduc memoriei sale. În aceste trei zile, printre alte îndeletniciri, femeile casei mai și bocesc, deoarece bocitoarea are acum mai mult timp decât în ziua înmormântării, putând realiza o trecere gradată de la preocupările zilnice la durerea cea mai sfâșietoare și invers. Alteori, când durerea după cel dispărut este prea mare (o mamă își bocește băiatul sau fiica, ori o fiică își bocește mama), când sufletul celei care bocește este cuprins de o neagră disperare, când vocea i se sugrumă și lacrimile-i seacă, atunci bocetul devine o zguduitoare lamentație. El se va repeta mereu și mereu, sobru și reținut, la aceeași intensitate, reușind să redea cu mare forță durerea, sugerând parcă scurgerea timpului și destinul implacabil al omului: moartea.⁷²

⁷¹ Ioan Grigoruț, *Bocetul în Oaș*, în „Cronica sătmăreană”, 16 iun. 1973, p. 3

⁷² Ioan Grigoruț, *Ibidem*.

Construcția bocetului este strofică, între unu și opt versuri, care transmit imagini narrative, descriptive sau dialoguri, toate legate de durerea după cel dispărut sau de compasiunea pentru cei rămași. Șlefuirea de-a lungul timpului le conferă o înaltă ținută artistică. Rima versurilor este perfectă, dar cum unele versuri se improvizează uneori pe loc, se întâlnește și rima imperfectă, foarte rar chiar asonanța. În general, primele 2-3 versuri din strofă pot evoca trecutul decedatului. Se evocă, apoi, cauza morții (mai ales dacă aceasta a fost tragică), pentru ca partea mediană să exprime durerea după cel dispărut. Ultimele versuri aduc frecvent imaginea viitorului celor rămași; este o dovadă că și în preajma morții oamenii se gândesc la viață, la triumful ei. De altfel, tematica este foarte variată, putând aborda probleme începând cu familia și până la deplângerea unor stări sociale, cum este războiul. Ca procedeu, comparația este des folosită, mai ales în cazul morții unor tineri. După caz, aceștia sunt comparați cu mirele/mireasa, uneori fiind gătiți ca atare. Alteori sunt comparați cu soarele sau cu o floare ofilită sau ruptă înainte de vreme. În esență, versurile evocă viața celui dispărut, durerea provocată de moartea lui, cuvinte de rămas-bun și promisiuni că nu va fi uitat de cei rămași. Pentru aprofundare, recomandăm⁷³:

Dăm câteva exemple (culese din comuna Bixad):

*„uă, Măicuță-n zilele tale,
uă, Petrecut-ai multă jale,
uă, Până ce m-ai crescut mare.
uă, Și-amu, mamă, ne-ai lăsat
da, Și te-ai dus în altu' sat.”*

*„uă, Măicuță, unde te duci
uă, Nici-s mere, nici-s nuci,
uă, Numai morminte cu cruci”*

⁷³ C. I. Brăiloiu, *Bocete din Oaș*. Grai și Suflet, Vol. VII. 1937, p. 1-84;

Ioan Grigoruț, asist. univ. *Bocetul în Oaș*, în “Cronica sătmăreană”, (I), în 9 iun. 1973, p. 3, (II), în 16 iun. 1973, p. 3, (III), în 23 iun. 1973, p. 3, (IV), în 30 iun. 1973, p. 3

Gheorghe Haiduc, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Negrești Oaș, Ed. Lamura, 2004, p. 282-295; Gheorghe Haiduc, *Cadrul etnografic al cultului funerar în Oaș*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, IX-X, 1992-1993, p. 209-219; Ion Halmi-Negreșteanu, *Folclor oșenesc*, Lamura, 1998, p. 195-203; Vasile Pop, *Bocete din Oaș*, în „Memoria ethnologica.” Centrul Creației Populare Maramureș, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iul.- dec. 2003 p. 842-849. Reproduseri din lucrarea: *Din Țara Oașului. Strigături (țipurituri), orații de nuntă, bocete*, Tipografia „Sf. Vasile”, Mănăstirea Bixad, 1937.

Destul de des, strofa poate începe cu o întrebare retorică:

*„uă, Bunuleoara me (bunuleoru meu) măicuță (tătuță)
da, Unde te duci de-acăsuță
uă, Și lași prunca sânguruță?
uă, Când îi ieși din odor
da, Samănă un pic de dor
da, Pe frunzuca pomilor.
uă, Când s-a scutura frunza,
da, Cu dorul ne-om stâmpăra.”*

Sau:

*„uă, Măicuță, urmele tale
da, Nu se mai văd pe cărare
uă, Și-o crescut troscotul mare.
uă, C-amu te-ai dus de pe-aici
da, Și-o rămas copiii mici.
uă, Dimineață, de-a si (fi) soare
uă, Scoală-te, mamă, -n picioare,
da, Să vezi cât de rău ne pare.”*

Sau o altă strofă, alcătuită din 6 versuri:

*„uă, Bunuloeru nost tătuță,
uă, Rămas bun de-a ta căsuță.
uă, Mult ne-ai putut aștepta
da, Aice la casa ta
da, Să ne grăim laolaltă,
uă, N-om mai grăi niciodată”.*

Construcția muzicală a bocetului este adaptat momentului dureros al ceremoniei funerare: începe întotdeauna cu o frântură care nu face parte din fraza muzicală, monosilabă: *uă*, (*vai*), *că*, *da* etc. Mai rar, această frântură (anacruza) poate fi alcătuită dintr-un grup de silabe: *dară*, *măicuță*, *tătuță* etc. Dar ea nu face parte din vers, nu modifică metrica versului, ci doar pregătește versul, având rolul de a atrage atenția asupra a ceea ce va urma. Fraza muzicală are o intonație lugubră, sfâșietoare, care începe cu o dezlănțuire a durerii și se încheie într-o tonalitate mai calmă. Această construcție sugerează ideea că bocetul are menirea de a îmbuna mortul și a aduce o liniștire, descărcare și eliberare sufletească celor prezenți, de a mai atenua durerea despărțirii, de împăcare și de iertare cu cel care părăsește lumea pământească. Prin dramatismul textului, amplificat de jalea melodiei, prin durerea momentului și plânsul zbuciumat, bocetul ușurează sufletește și pregătește vindecarea traumatismului provocat de despărțirea de cel drag.

1.2. Literatura propriu-zisă (lirică, epică, structuri dramatice)

Lirica populară este cea mai directă expresie a sufletului poporului; ea exprimă stări sufletești care reprezintă cel mai fidel felul cum simte și înțelege poporul lumea și viața.

Poezia lirică este bine reprezentată în Țara Oașului, mai ales prin doină și țâpunitură.

Doina. În definirea deplină a termenului, trebuie pornit de la ideea că doina cântă jalea, singurătatea și dorul ciobanului sau al celor ce se gândesc la ciobanul plecat departe cu turmele, firesc ar fi să se aibă în vedere în primul rând oile, animalele lângă care ciobanul își petrece întreaga lui viață. Doina s-a născut din dor, din tristețe, din singurătate, dar și din dragostea ciobanului pentru oile sale, pe de o parte, și din aceleași sentimente ale fetelor sau femeilor rămase în sat; și poate că sentimentele acestora din urmă au avut un rol hotărâtor, pentru că femeile rămâneau acasă cu teama de a nu se mai întâlni niciodată cu cei dragi. (*Anexa 7*) Doina este, de fapt, un cântec de oi, un cântec al oierului singuratic și atunci ni se pare firesc să fie cunoscută și în Oaș, unde oieritul este o ocupație tradițională. Aici, corespondentul este cuvântul „hore”, dar și „daina”, cunoscut și în Maramureș: *Hori-ți, fată, horile / Până ești ca florile; / Când ai zăce tu daina / Da-o mutu cu palma.*⁷⁴

Doina – care se numește în Oaș „hore” – nu cunoaște vitalitatea din alte ținuturi românești, dar cuprinde o bogăție mare de sentimente omenești: dorul, iubirea, supărarea, înstrăinarea fetei măritate în alt sat, jalea feciorilor plecați în cătănie, înfrățirea cu natura, obiceiurile, mai ales munca la pădure, sau păcurăritul. Oșanul nu-și deschide sufletul ușor, nu este dispus să arate ce are pe inimă, doina nu se aude la orice ocazie, și e păcat, deoarece unele „hori” sunt de o mare frumusețe și profunzime.

După Bela Bartok,⁷⁵ „pentru împărțirea muzicii românești în dialecte teritoriale sunt hotărâtoare melodiile de doină.” (p. 46) Hora lungă (doina) „la români, în vremurile vechi, ... trebuie să fi fost probabil singura melodie (neocazională), după cum este și astăzi în Ugocea și în unele regiuni ale Dunării de Jos.” (p. 140) Ardelenii înțeleg prin doină orice cântec liric lent, tăgănat, cu caracter melancolic. Bela Bartok observa că forma melodică a cântecului lung din Muntenia și Oltenia se aseamănă cu a horei lungi din Maramureș și ajunge la concluzia că „cel mai vechi stil melodic al vechiului regat, al Maramureșului și al Ugocei, este acest cântec lung” (Ibidem, p. 191-192).

⁷⁴ Ovidiu Papadima, *Literatura populară română*. Editura pentru literatură, [București], 1968, p. 17

⁷⁵ Bela Bartok, *Însemnări asupra cântecului popular*, [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1956]

TEXTE. Colecție Gheorghe Haiduc⁷⁶ și Ștefan Haiduc:

Mare negură să lasă

Mândruț, păstă-a voastă casă.
O vedeai pe mă-ta-n casă
Cum dădea cu pumnu-n masă
Să-i aduci noră frumoasă,
Ca mine mai mândruleoară.
Dar ca mine nu-i găsi
Nici ca glasul păsării,
Nici pă mersul cărării,
Nici la strânsul grâului,
Nici la mersul drumului.
Nu-i găsi de-i tăt umbla
Până la Cămârzana.
De-i umbla și-i tăt umbla
Ca mine nu-i mai afla,
Că m-o făcut bine mama.
(Crăciun Valeria, 55 ani, Vama)

Lăsatul fetei

Frunză verde de mălai
M-o lăsat mândrul Mihai
Și s-o dus la cè din dâmb,
C-o gândit că are rând*
Și-o văzut că nu fă bine
Și-o zinit iară la mine.
Doară nu am 'nnebunit,
Să iubesc ce-am părăsit.
La răchita cè uscată,
La mine, la cè lăsată;
La răchita cè pălită,
La mine, cè părăsită.
(Ciceoc Floare, 43 de ani,
Cămârzana)

Lăsatul fetei

Busuioc, floare aleasă,
Zăs-o mândrul că mă lasă.
Mă lasă că n-am avere
Și n-am buze subțirele.
Ori cu cine s-o ntâlnit
M-o vorbit și m-o bârfit;
Ori cu cine s-o adunat
Tăt o zăs că m-o lăsat.
M-o lăsat să fiu lăsată,
Bine că nu-s supărată.
M-o lăsat că sînt urâtă,
Bine că nu-s bânuită.
M-o lăsat ca nada-n tău,
Dar amu îi pare rău.

Mândră floare-i norocul

Mândră floare-i norocul
Nu să află-n tăt locul.
Norocu-i o floare-aleasă
Și să află lângă apă,
Nu știu, Doamne, locu-i rău,
Ori fără năroc îs eu.
Nu știu, Doamne, lume-i rē,
Ori așa mi-i data mē,
Să trăiesc cum oi putē,
Să nu mai am ce mânca.
Azi îi miercuri, mâne gioi,
Scot cu caru' la gunoi,
Să ne gunoaiē holda,
Să să facă cânepa,
Să-mi fac cămășuță nouă,
Că cămașa ce-o avui,
Pântru dare o pțierdūi.
(Conț Floare, Racșa)

Foaie verde mărăcine,
Codrule, de-aș fi ca tine,
Fericit aș fi pă lume.

⁷⁶ Gheorghe Haiduc, (2004), p. 343- 371

*Vara-mi vii cu frundză verzi,
Toamna le scuturi, le pierzi,
Numa' eu dacă m-oi pierde,
Nime' nu mă mai vede.
Tată toamna-ngălbinești,
Tată iarna-mbătrânești,
Primăvara-ntinerești,
Păsările-adăpostești.
Că io dacă-mbătrânesc,
Șohan nu întineresc.
Codru-l tai, întinerește,
Omul moare, putrădzește.
(Conț Ana, n. 1943, Racșa)*

Vine, mamă, urâtul

*Ia, mamă, urâtul vine
Și mă vrè cere pe mine.
Du-te-nchide poarta bine;
O-nchide și o apasă
Și spune că nu-s acasă.
Ia, mamă, vine cel drag,
Deschide poarta larg,
Să mă ieie de nevastă
Și să mă ducă acasă.
Nu-mi bănuiesc că mă duc,
Ce-mi bănuiesc după cuc,
Ce cântă la noi pă nuc,
Că m-am învățat cu el,
Da-i mai bun un bărbățel.*

Hai, mândrule, de mă fură

*Foaie verde și-o pășune,
Răsărit-o Găinușe.
Hai, mândră, deschide-mi ușe,
Să mă trântesc lângă tine,
C-amândoi ne-om simți bine.*

*O răsărit luna-n prag,
Nu vine cine mi-i drag.
Răsărit-o luna-n șură,
Nu vine cine-mi dă gură.*

*Hai, mândrule, de mă fură,
Că la noapte dorm în șură.
Hai, mândruț, și tu mă ie*
Până îs mai tinerè,
Că dac-oi îmbătrâni
La nime' n-oi trăbui
Nici ție, nici la Nani,
Nici la pruncul pădurii.*

Nu-i bai, mândruț

*Nu-i bai, mândruț, nu-i bai, nu,
Că ți bănui și tu.
Io mi-oi bănui-ntr-o sară,
Tu ți bănui-ntr-o vară.
Io mi-oi bănui-ntr-un an,
Tu ți bănui șohan.
Io mi-oi bănui cu greu,
Tu ți bănui mereu.
Mândruț, de ce m-ai lăsat,
Nici îi dor și nici bănat,
Numa'-o leacă-s supărată,
C-am fost cu tine-nvățată.
Măicuța, al meu noroc
L-o țapat cu ciupa-n foc.
Măicuța, a mè tihneală*
O țapat cu ciupa-n pară.
Măicuța, tihneala mè
Mai bine nu ua-și avè,
Cu atâta voie rè.
(Morar Maria, 1910-1984, Vama)*

Vino, mândruț, de-i veni

*Vino, mândruț, de-i veni
Nu mă tăt adătui*,
Cu gura și cu ochii
Și cu glas de-a țăpuri
Și tu nu te poți gândi
C-ai fa' bine de-ai veni.
Frigurile mă strevăd*
Când mă uit și nu te văd.
Uitându-mă după tine*

*Mult lucru de-al meu rămâne;
Tăt mă uit amu și apoi,
Rămâne-mi lucru-napoi,
Că tu nu mai vii la noi
Să ne iubim amândoi.
(Mețac Maria, de 77 ani, Vama)*

Pe la noi prin pomișori

*Pe la noi prin pomișori
Îi cărare de feciori,
Unul mere, unul vine,
Unul mă-ntreabă pă mine.
- Grăit-ai tu cu mă-ta,
Da-te-a după mine,-ori ba?
- Io cu mama n-am grăit,
Da' știu bine ce a fa':
După tine nu m-a da,
Că ți-i mică ograda.
Vița* mē cu vița ta
Nu să poate alătura.
A mē-i grâu pe mas-ales,
A ta-i pleavă de ovăz.
A mē-i grâu de primăvară,
A ta-i pleavă de secară.
De-ai fi tu bogat ca mine,
Poate-aș mere după tine.
Io-s mândră ca un boboc,
Nu ne potrivim deloc.
(Pintea Ana, 1891-1984, Vama)*

N-a fost bădița la noi

*N-o fost bădița la noi
De-o săptămân-a fi joi.
De le le și de le le
Și-ncă una de-a mai tre'
Și acas-a putea ședē
De le le și de le le.
Că știu că nu mă iube'
Numai mă adătuie'
De le le și de le le.
Măi, mândruț, de mi lăsa*

*Să știi că m-oi spânzura
De le le și da la la...
De o creangă de alun
Lâng-o margine de drum
De le le și de le le
Cine-a trece să se mire
Ce necaz o fost pe mine
De le le și de le le.
Ce necaz și ce amar
Și ce dragoste-n zădar
De le le și de le le.*

Io horesc, pădurea sună

*Io horesc, pădurea sună, - bis
Mândrul patru boi adună
Și-i adună prin mestece*
La pârâu cu apă rece.
Io horesc, pădurea crapă,
Mândrul patru boi adapă
Nu-i adapă că li-i sete,
Ci-i adapă că mă vede.
Și-mi face sămn cu crenguța,
Să mă duc, să-i dau gurița.
(Oanța Valer, de 30 ani, Vama)*

Du-te, pasăre măiastră

*Du-te, pasăre măiastră
Măi, doruleț, măi
La bădița la fereastră,
Măi, doruleț, măi
De acolo călătorește
Măi, doruleț, măi
La poalele dealului,
Măi, doruleț, măi
Și spune-i mândruțului
Măi, doruleț, măi
Să-și tomnească pana bine,
Măi, doruleț, măi
Pe dumineca ce vine.
Măi, doruleț, măi
Să vie iară la noi*

Măi, doruleț, măi
Ca să-i dau buzuce moi
Măi, doruleț, măi
Și-apoi s-a duce-napoi
Măi, doruleț, măi.

Cântec

Mă duc sara pă uliță,
Mă-ntâlnii cu-a mè mândruță
Țurai, țurai și țurai.
Cu două găleți în mână
Cu apă de la fântână
Țurai, țurai și țurai.
Ea zice ca să o ajut,
Io-i zic că dipt un sărut.
Țurai, țurai și țurai.
Precum vād, ea s-a-nvoit
Că sărutul l-am primit
Țurai, țurai și țurai.
(Dobrican Toader, 40 ani, Vama)

M-o mânat mama la vie

M-o mânat mama la vie
După struțul lui Gheorghie
Struț verde nu i-am aflat
Numai busuioc uscat
De le le și da la la

Mă luai pe vie-n jos
Mă-ntâlnii cu-n om frumos.
Atâta m-o sărutat,
Apoi struțul lui i-am dat.
De le le și da la la

M-o văzut mama de acasă,
De acasă, de pă fereastă.
Și s-o supărat pă mine
C-o văzut că nu fac bine.
De le le și da la la

M-o știut și frații-ndată,
De năcaz m-o-nchis în casă,
Cu cheie și cu lăcată
Și l-o chemat pe Gheorghe,
De le le și de le le
Să vie și să mă ie,
Că-l iubesc de tinerè.
De le le și de le le.

Fie dracul supărat

Fie dracul supărat
Di li li și da la la
Când am tri drăguțe-n sat
Di li li și da la la:
Una-n deal și una-n vale
Di li li și da la la
Una-n ulița cea mare.
Di li li și da la la.
Cea din vale s-o măritat
Di li li și da la la
Cea din deal s-o supărat
Di li li și da la la.
Cea din ulița de sus
Di li li și da la la
Într-o sară mi s-o dus
Di li li și da la la.

Nu știu, mamă, ce să fac

Mândra mè s-o lăudat
C-are un pat imperinat.
M-am dus acasă la ea
Și-am dormit pe gubă rè.
De le le și da la la.
M-am suit la mândra-n șopru*
Și mi-o ros șoarecii clopul
Și laibărul* jumătate
Și amu n-am ce lua-n spate.
De le le și da la la.
Mamă, nu știu ce să fac;
Să o las, ori să o bat?

- Nici o lăsa, nici o bate,
Că are neamuri bogate
De le le și da la la.

Cântec

Când vii, bade,-n șezătoare
Nu sta la ușe-n picioare,
Uită-te bine de-a rândul
Și te-așază un ' ți-i gândul.

Așază-te lângă mine,
Să-mpart dorul meu cu tine.
Toarce furcă și tu, fus,
Să stau în brațe la mândruț

Că bădița-i om frumos,
Poate sta-ici sănătos.
Casa noastră-i de potici,*
Badea poate sta aici
De le le și da la la.

Cine nu ști horile

Cine nu ști horile
Mânce-l supărările
Că pe mine m-o mâncat
Până ce le-am învățat
Uiu iu și iară iu.

Uiu iu și iară-i sară
Și vine badè desară
Și-mi aduce turtă dulce,
Mă sărută și să duce
Uiu iu și iară iu.

Turta dulce n-am mâncat
Și gura i-am sărutat
Și s-o dus iar la cosit
Pe Birți, de unde o venit
Uiu iu și iară iu.
(Cionca Ioan, 51 ani,
TarnaMare)

Hai, mândră, să ne iubim
Hai, mândră, să ne iubim
Cu nime' să nu vorbim,
Că lumè-i cu gură rè
Și ne-a strica dragostè.

Hai, mândră, să ne luăm
Și-amândoi să ne jurăm,
Care din noi s-a lăsa
Să să uște ca frunza.

Atunci noi doi ne-om lăsa
Când ne-om duce-a numără
Paiete din două clăi
Iarba de pe tri postăi*.

Paiete de pe uliță
Și fânul din tri căpiță.
Atunci noi ne-om despărți
Și mare jale a fi.

Frunză verde lemn domnesc

Frunză verde lemn domnesc,
Drag mi-e danțul oșenesc
Că să joacă-n sărbători
Cu fete și cu feciori
Uiu iu și iară iu

Danțul ista l-oi juca
Cu mândra, țucu-i gura.
Danțul ista l-oi sări
Cu mândra, țucu-i ochii
Uiu iu și iară iu

De cântat, oi tăt cânta
De-oi trăi cât-ui lumè.
De horit, oi tăt hori
Cât în lume oi trăi
Uiu iu și iară iu.
(Ciceu Gheorghe, 66 ani, Vama)

Spune-mi, mândr,-adevărat

Spune-mi, mândr,-adevărat
Cu ce apă te-ai spălat,
Că pe min' m-ai fermecat?
Hei, mândruță, hei!

De-am lăsat caru-ncărcat,
Râțul de fân negreblat
Și-am venit la tine-n sat.
Hei, mândruță, hei!

Da' și io te-oi fermeca,
Tată dzua-n prag vei sta,
După mine ti uita
Hei, mândruță, hei!

Cosătura ta aleasă
O vei coasă și descoasă,
Iar pânza, strunguță deasă
Hei, mândruță hei!
(Leușcă Ana, 36 ani, Racșa)

N-oi fi noră la mă-ta
Mândruleor, mă-ta să teme
Că i-oi hi noră devreme,
Da' spune-i să nu să teamă,
Nu i-oi hi, de bună seamă.

N-oi hi noră mâne-ta,
Nici cumnată soră-ta;
N-oi hi noră tată-tău,
Nici cumnată frate-tău

Că tu cu tăt neamul tău
Ai grăit de mine rău,
De-aceea nu te-am iubit
Numai cât te-am celuit*.

Mă vorbește lumea-n sat
Mă vorbește lumea-n sat
Că-s fată de măritat

Eu le-o spun oriunde lor
Că asta nu-i treaba lor.

Că eu când m-oi mărita
De nime' n-oi întreba.
Mi-oi lua pe cine-oi vrè
Și pe cine mi-a plăcè.

Mi-oi lua din depărtare,
Ca să-mi fie drag mai tare,
Să-i plac și să-mi placă mie
Să ne iubim pă vecie.
(Oros Viorica, 23 ani, Târșoț)

Dorul meu

Dorul meu și-a lui Văsâi
Leagănă-să-n măr gutâi
De le le și da la la.

Țurâi lele măi mândruț,
Mult mi-ai zâs ca să mă duc
Unde nu cântă nici cuc.
Să mă duc în țări străine
C-acolo mi-a hi mai bine
De le le și da la la

Măi, Ioane, nu mai bè

- Măi, Ioane, nu mai bè
Căci călic vei rămânè.
- Bè-oi luni și bè-oi marți,
Bè-oi preț la patru vaci
Bè-oi miercuri, bè-oi joi
Bè-oi preț la patru boi
Bè-oi vineri și sâmbătă
Bè-oi duminica tătă.

- Pentru ce motiv, Ioane?
- Floare, inima mă doare:
La vaci le trabă mult fân,
Numai cu hori le susțân.
(Lișca Floare, 46 ani, Târșoț)

Măi, mândruț, nu-mi pare bine

Măi, mândruț, nu-mi pare bine
Dipt ce m-ai lăsat pe mine.
Ardă cămașa pe tine
Cum arde inima-n mine
Când gândesc, mândruț, la tine
Vai și vai.

Lasă ardă cu văpaie
Cum arde-un căzal cu paie;
Ardă-ți cizma pe tureac,
M-ai lăsat și mi-ai fost drag
Vai și vai.

Iar cine ne-o despărțit
Fie-i moartea de cuțit,
Să n-aibă nici lemn de cruce,
Nici la groapă cine-l duce
Vai și vai.

N-aibă prapor la-ngropare,
Nici popă la-nmormântare,
Nici popor l-a lui pomană
Numai țigani cu jegală*.
Vai și vai.

Mână, bade, boii bine

Mână, bade, boii bine,
Nu ține ochii la mine.
Ochii mei îs lăcomoși
Pe feciorii cei frumoși.
Ochii mei îs ochișei
Și-or celui boii tăi
Mână bade, mână hăi.
Mână, bade, boii bine,
M-aș duce și io cu tine.
Când îi trece pe la mine
Pune ceangăuași pă boi
Să te-aud de la război.
De-oi fi moartă de beteagă,
Oi fugi la tine, dragă.

Măicuță, când m-ai făcut

Măicuță, când m-ai făcut

Nimica nu te-o durut,
Numa-un deget la picior
C-ai gândit c-oi hi fecior.
Dacă m-ai văzut că-s fată
Te-o durut inima tăță.
M-ai grijit, m-ai legănat
Din gură m-ai blestemat.
M-ai blestemat, maică, luni,
Să mânc pâine la străini;
M-ai blestemat miercurea
S-o mânc în America;
M-ai blestemat sâmbăta
Să nu stau cu dumneata.
De ce m-ai dat tineré
La străini, măicuța, mè?

Măicuță, când m-ai făcut

(- variantă -)

Măicuță, când m-ai făcut,
Doamne, bine ți-o părut
Și nimic nu te-o durut,
Numai inima de dor
C-ai gândit c-oi hi fecior.
Dacă m-ai văzut că-s fată,
Pe grumaz să-mi hi călcată
Nici țăță să nu-mi hi dată.
Ce să mă hi îngropată
Sub un țarmure de baltă,
Și molul să mă molească,
Apa să mă limpezească,
Străini să nu-mi poruncească,
Codrul să mă-nveselească.
(Coțan Maria, 74 ani, Gherța Mică)

Cântă, cuce

Cântă, cuce, când ti duce
Țurai, țurai și țurai
Cu tri zile mai-nainte
Țurai, țurai și țurai
Să-mi pot face de merinde
Țurai, țurai și țurai

*Cucul pleacă, nu m-așteaptă
Țurai, țurai și țurai
Pâinișoara nu mi-i coaptă
Țurai, țurai și țurai
Uoi lua-o subsioară,
Țurai, țurai și țurai
Coace-s-a mărgând pân țară
Țurai, țurai și țurai
La rătăș*, că amu-i vară
Țurai, țurai și țurai
(Oros Mihai, 1880-1952, Vama)*

Doină

*Doină, doină, doină dulce
Când te-aud, nu m-aș mai duce.
Doină mândră de român,
Cântată de moș bătrân!
Vine iarna viscoloasă
Eu îmi cânt doina în casă.
Suflă vântul sus pe vale
Eu îmi cânt doina de jale.
Că-s sărac și flămânzesc,
Bogații mă huiduiesc.
Și-i mai bine de haiduc,
Să-mi iau pușca și mă duc;
Și mă duc colo pă vale,
Unde-mi iese mândra-n cale
Și-mi aduce de mâncare.
Pop Ion (a Mișchi), 87 ani, Vama*

Doină

*Eu horesc, pădurè sună,
Mândra patru boi adună.
Nu-i adună că li-i sete
Da-i adună că mă vede.
Trage lemne cu boii
Din Poiana Hedișii*.
Eu horesc, pădurè crapă,
Mândra patru boi adapă
Îmi face sămn cu mâna
Să mărg desară la ea.*

*Eu stau și mă socotesc
Să mărg, ori pe ea s-o aștept.
Lungu-i drumul pân la ea,
Dar îi mai rău de n-oi me'
Dorul ei mă mistuie.
(Leușca Ana, 63 ani, Racșa,136)*

Doină

*Cine m-aude cântând
Zicea că n-am nici un gând.
Gândul care îl am eu,
Nu vi-l deie Dumnezeu.
Căci atâtea gânduri am
Câte zâle-s într-un an.
Și nu cânt că știu cânta,
Ci-mi mai stâmpăr inima.*

*Săracă inima mè
Iar începe-a mă durè.
Nu ști nimeni pentru ce,
Numai Dumnezeu și ea.
De-ar vedea-o cineva
Ar sta-n loc și s-ar mira
Cum mai poate călca iarba.*

*Inimă de putregai,
Spune-mi, ce durere ai?
Inimă putregăioasă,
Ce să-ți dau să fii voioasă?
- De mi da bunul lumii,
Cum am fost, eu n-oi mai fi.
De mi da tot ce gândești,
Tăt nu mă înveselești.
Căci durerea ce-o am eu
O ști sânгур Dumnezeu
Și sărman sufletul meu.
Molnar Maria (Bigoaie), 82 ani,
Vama*

Doină

Mândru cântec îi doina

Cine știi a o cânta.
În pădure când mă duc
Eu cânt doina ca și-un cuc.
Sub copaci mândru doinesc,
Cu badea să mă-ntâlnesc,
Badè-i cu carul cu boi
Și ne-om întâlni amândoi.
Până apă boii-or bè,
Eu cu mândrul ne-om vidè,
Până boii iarbă-or paște
Eu cu mândrul ne-om cunoaște.
Boii-or paște pe tăpșan
Eu cu bade-aș sta un an,
Boii-or paște pe câmpie
Sta-uaș cu badea-o vecie.
(Dobrican Vasile, 1891-1986,
Vama)

Doină

Pasăre galbenă-n cioc,
Rău mi-ai cântat de noroc.
De ți-ar săca clonțul* tău
Cum mi-ai cântat tu de rău.
Că tăta viața mè
Ai cântat să-mi fie rè.
Și tăte zălele mèle
Ai cântat să-mi fie grele.
Și cerul cela de sus
Soarta mè ție ți-o spus
C-am să fiu nefericit,
Din leagăn până-n sfârșit.
(Morar Vasile, 78 ani, Vama)

Doină

Vântule de primăvară
Ia-mi dorul din inimioară,
Și mi-l du pă deal în sus
Unde mândrul meu s-o dus.
Peste deal și peste văi
Să-mi aduci doru-napoi,
Spune-i, vântuț, la badè

Să-mi trimită dragostè.
Spune-i la mândruț să vie
Să nu mai țină mânie,
Că mânia-ndelungată
Nu e bună niciodată.
Du-te, dor, peste vâlcè
Să-mi aducă el veste
Cu dor la inima mè.

Doină

Spusu-ți-am, măicuță, spus,
La mălin să nu te-ntinzi,
La străini să nu mă vinzi.
Mălinu-i fără sămânță,
Străinu-i fără credință.
Tu, mamă, n-ai ascultat
Și la mălin ai umblat,
La străini vândutu-m-ai
Și mi-ai făcut mare bai.
Tu, măicuță, te-ai temut
C-oi veni după-mprumut
Și nu ți l-oi da mai mult.
Eu, mamă, ți l-aș fi dat
Și de l-aș fi cumpărat.
(Bumb Ioan, 76 ani, Călinești-
Oaș)

Doină

Peste podul Dunării
Trece-o fată fecioriță
Îmbrăcată cu gubiță.
Strigă Luna cătă Soare
Să se păzească fata tare
Că vine Dunărea mare,
Că vine și ua mâna,
Dar fata din grai grăia:
- Las să vie, să mă măie,
Că n-am tată să mă țâie,
Nici mamă să mă mângâie.
Las să vie, să mă-nece,
Că n-am cine să mă-mbrece.

Măicuța, când m-ai scăldat
Apa unde uai țâpat?
În grădina cu spinii
Să-mi trăiesc cu străinii;
În grădina cu florile
Să-mi trăiesc cu străinele.
(Molnar Maria (n. Big), 82 de ani,
Vama)

Doină

Cine-o zis doina dintâie
Fost-o pruncul din fașie.
L-o lăsat mă-sa dormind,
L-o aflat doina cântând.
Cine-o zis doina, doina
Rău l-o durut inima.
Mărg în lume, nu mi-i bine,
Vin acasă, n-am la cine,
Supărare și dorul,
Ale mănâncă omul.
Dorule, mâncate-ar focul,
M-ai îmbătrânit cu tătul;
Dorule, mâncate-ar para,
M-ai îngălbenit ca ceara.
Dorule, te cer să vii,
Să nu stai printre străini.

Doină

Frunză verde de cicoare
Astă-noapte pe răcoare,
Pă nuțul cu frunza mare
Cânta o privighetoare,
Cu versuri de fată mare.
Și cânta cu glas duios
De pica frunza pe jos;
Și cânta cu glas de jale
De pica frunza la vale;
Și cânta cu glas subțire
Pântru-a noastră despărțire.
Și ofta și suspina

Inima de ți-o rupea.
Haide, bade, înapoi
Și adă doru-ntre noi.
(Pop Gustin, 76 ani, Vama)

Doină

Foaie verde lin pelin (bis)
Vai de copilul străin. (bis)
El muncește cu dreptate (bis)
Plata-i umblă jumătate (bis)
Și bătaie câtă poate. (bis)
Rogu-te, o, Bun Părinte (bis)
Să mă scapi de osândie (bis)
Și de astfel de sâmbrie. (bis)
Foaie verde busuioc (bis)
M-am înstrăinat de tăt (bis)
De părinți și de surori (bis)
Și de ai mei frățiori, (bis)
Și de mândruța aleasă (bis)
Care m-așteaptă acasă, (bis)
Cu dor ca să merg acasă (bis)
(Bura Mihai, 44 ani, Cămârzana)

Cine nu ști ce-i slujitul

Poate săruta pământul;
Dar eu nu poci să-l sărut
Că tăt slug-am fost mai mult.

Cel străin îi tăt străin
De li purta tăt în sân;

De li pune din sân jos
Iară-i străin cum o fost.

De-i aduce dealu-n sat,
Nu-ți spune că ai lucrat.
De-ai aduce dealul tăt,
Nu ți-a spune că-i bugăt.
(Mețac Maria, 78 ani, Vama)

Pot fi lesne detectate influențe: teme și motive din alte zone folclorice, adaptate în spirit oșenesc. În Oaș, variantă fonetică a refrenului doinei se întâlnește și în cântecul de leagăn: *Hai dui, dui, dui, dui, dui, /Dui, dui dui ș-a mării pui.*⁷⁷

Balada este o specie slab reprezentată, nu se potrivește spiritului dinamic și ironic al oșanului. Chiar și Mușlea a remarcat cu surprindere sărăcia mare a acestei specii: (*Anexa 8*) În acest sens pledează și faptul că „Miorița” s-a transformat aici în „Corinda păcurarului”, din care circulă mai multe variante.

De asemenea, mai pot fi întâlnite, mai mult în proză, relatări de-ale vitejiilor lui Pinte Viteazul. Pot fi întâlnite fragmente din două balade: „Horea fetei care și-o pierdut oile” și „Balada Irincuțai”, pe motivul „stânii prădate”, întâlnite de Tache Papahagi în Maramureș. Ca și în cazul baladei „ciobanului care și-a pierdut oile”, și acestea sunt creații literar-muzicale ce se caracterizează printr-o mare simplitate, atât sub raport melodic, cât și al subiectului. Acesta reprezintă o scurtă redare în versuri și proză despre prădarea și apoi salvarea stânei din mâinile tâlharilor. Puterea de evocare este sporită de alternanța dintre textul poetic și interpretarea muzicală, la „trâmbdită” sau fluier, ceea ce îi dă aerul unei balade din vremuri vechi, pline de dramatism, care condensează o îndelungată experiență din viața zbuciumată a păstorilor. Motivul „stânii prădate” apare și în alte ținuturi și la alte popoare.

Dar există o deosebire esențială, care particularizează variantele din Maramureș și Oaș de toate celelalte variante românești sau ale celorlalte popoare la care a fost atestat motivul: personajul principal nu este un bărbat, ci o femeie, fiica stăpânului turmei. De aceea, balada se numește „horea fetei”, cu atât mai de mirare, cu cât în Oaș este interzisă prezența femeilor la stână, fiind socotite necurate, pentru aceasta existând superstiția că atrag necazuri. Cum s-a ajuns, totuși, la prezența fetei la stână? Probabil îndrăgostită de un cioban mai tânăr, a hotărât să-l însoțească la stână, ca o trăsătură a firii mai rebele a oșanului, a dorinței sale de libertate, căruia nu-i place să se supună regulilor, ci să facă doar ceea ce dorește. Destinul tinerei perechi este dramatic: nu se împlinește aspirația erotică, tânărul cioban a plătit cu viața îndrăzneala de a călca interdicția, iar fata trece prin momente dramatice, care îi pun viața în pericol. Reușește să se salveze numai prin glasul „trâmbd'itei”.

La baza acestei creații folclorice și a caracterului său dramatic stă tocmai această superstiție care interzice accesul femeilor la stână, orice abatere de

⁷⁷ Ion Popescu-Sireteanu, *Limbă și cultură populară*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 148

la o interdicție atrăgând grave sancțiuni. Sub acest aspect, motivul folcloric al „stânei prădate” nu mai poate fi socotit doar ca transpunere în plan artistic a unor întâmplări reale, cum am fi tentați să credem, ci ca însăși esența unei culturi păstorești, care a format un adevărat cod etic – la fel ca sâmbra - și un comportament social, bazat pe necesitatea respectării unor reguli de comportament în colectivitate. (Anexa 9) Motivul „oii pierdute” a devenit, datorită vitregiilor istorice, un motiv fundamental al culturii noastre spirituale, metafora dominantă a vieții noastre sociale și politice din vremurile cele mai vechi. Faptul că se întâlnește și în Oaș, ținutul cel mai nordic al culturii române, dovedește unitatea culturală a oșenilor cu marea spiritualitate românească.

Biblioteca Județeană
Satu Mare

TEXTE. Colecția Gheorghe Haiduc:⁷⁸

Variantă a „Mioriței“, culeasă din Oaș și auzită de la Marincaș Florica, profesoară de lb. română din Vama:

Baladă (Miorița)

*Auzi, mândră, ce s-aude
Peste cel vârvuț de munte?
Tri miori dalbe cornute,
Tri miori dalbe zbierând,
Tri păcurari trâmbițând.
Numai unu-i străinel,
Cu trâmbița lângă el.
Ceialți doi mi-l mână,
Cu două găleți în mână
Să le aducă apă lină.
Până străinul venea
Ceialți legea-i făcea
Mâncând carne de mioară
Și bând apă din izvoară
Că pă străin să-l omoară.
Străinul că i-a rugat:
Să trâmbițe la mă-sa.
Ceialți că l-au lăsat.
El trâmbița și-o luat
Și-o-nceput a trâmbița,
Văile se scutura
Munții se cutremura.
Și mă-sa l-a auzit
Iară ea iute-o sosit,
Haină neagră și-o tomnit
Cătă el o și pornit.
El din gură o grăit:
- Eu știu, maică, c-oi muri
Și tu mulți ani mi jeli,
Da' pe mine mă-ngropați
În strunguța oilor,*

*În ușa spătarelor;
Și în loc de cruciuliță,
Îmi puneți o trâmbituță;
Și în loc de colăcași,
Îmi puneți un ceangăuaș.
Și când vântul a sufla
Buciumul a buciuma,
Trâmbița a trâmbița.
Oile cele cornute
Mândru m-or cota* pe munte;
Oile cele bălăi
Mândru m-or cota pe văi.
După căutări cu baci
Mama i-a ști pe făptași
Și s-a răzbuna pă ei,
Că-s ciobani răi și mișei.*

Baladă

*Tri păcurărei, (bis)
O, Doamne, tri păcurărei
Cu tri turme de oi, (bis)
O, Doamne, cu tri turme de oi.
S-o suit la munte, (bis)
O, Doamne, s-o suit la munte.
S-aduie mai multe, (bis)
O, Doamne, s-aduie mai multe.
Albe și cornute, (bis)
O, Doamne, albe și cornute.
S-o-ntâlnit c-o fată, (bis)
O, Doamne, s-o-ntâlnit c-o fată.
Fată de maior, (bis)
O, Doamne, fată de maior.
Cu galben baior*, (bis)
O, Doamne, cu galben baior.
Ei se-nțelegeau, (bis)
O, Doamne, ei se-nțelegeau:
- Eu, frate,-oi lua, (bis)
O, Doamne, eu, frate,-oi lua.
- Tu de îi lua, (bis)
O, Doamne, tu de îi lua.
Eu te-oi împușca, (bis)*

⁷⁸ Gheorghe Haiduc, (2004), p. 371-380

O, Doamne, io te-oi împuşca.
 - Tu de mi-mpuşca, (bis)
 O, Doamne, tu de mi-mpuşca.
 Tu mi şi-ngropa, (bis)
 O, Doamne, tu mi şi-ngropa.
 Bota mè ce dulce, (bis)
 O, Doamne, bota mè ce dulce.
 Mi-o puneţi de cruce, (bis)
 O, Doamne, mi-o puneţi de cruce.
 Fluierul cel drag, (bis)
 O, Doamne, fluierul cel drag.
 Mi-l puneţi la cap, (bis)
 O, Doamne, mi-l puneţi la cap
 Când vântu-a sufla, (bis)
 O, Doamne, când vântu-a sufla.
 Fluierul mi-a zâce, (bis)
 O, Doamne, fluierul mi-a zâce.
 Oile m-or plânge, (bis)
 O, Doamne, oile m-or plânge.
 Mama m-a jeli (bis)
 O, Doamne, mama m-a jeli.
 Năframă şi-a pune, (bis)
 O, Doamne, năframă şi-a pune.
 Neagră ca tăciune, (bis)
 O, Doamne, neagră ca tăciune.
 (Molnar Maria (Bigoaie), 82 de ani, Vama)

Balada Irinucăi

Tatăle, mamăle,
 Haideţi cu jendarii,
 C-o venit tâlharii, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Mi-o tăiet fâţăle
 Mi-o furat oile (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Câinii mi-o omorât
 Pe mine m-o bătut (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Chemaţi şi vecinii,
 S-aducă şi câinii, (bis)

Mă-ă-ăi...
 Iute să ne luăm,
 După ei s-alergăm, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Pe Cornet în sus,
 Unde s-or şi dus, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Pe Vale Ponor,
 Unde-i şi izvor, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Oile s-adape
 Că le-a hi şi sete (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Noi să-i înconjurăm,
 Oile să luăm, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 În jos să le-nturnăm,
 În sat să le adunăm, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 La alt cioban le dăm,
 În socot* le ţie, (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Pe mine mă lăsaţi
 Sâinii să-mi vindecaţi (bis)
 Mă-ă-ăi...
 Molnar Maria (Bigoaie) 82 de ani,
 Vama, care a fost ciobăniţă şi ştia
 să o cânte în buciom (tulnic)

Baladă

Colo sus pe-un vârful de munte
 Este o turmă cu oi multe,
 Dar la turmă cine şede?
 Sunt doi păcurari cu ele.
 Unu-i mare, unu-i mic
 Cel mai mare pă cel mic
 Tăt îl mână după oi,
 Să le-nfrunte înapoi.
 După ce le-o înfruntat,
 Legea lui i s-o gătat.
 - Dacă tu nu ai miori,

*Pe mine vrei să m-omori.
 Dacă tu m-ai omorât
 Mare păcat ți-ai făcut.
 Rugămintea aș avea
 Să-i spui la măicuța mea
 Că mi-am pierdut niște oi
 Și le caut prin zăvoi*
 Unde-i mâncare la oi.
 Și le caut prin pădure,
 Unde-i caprifoi* și mure.
 Și le caut prin poieni
 Pe la bacii din Fieni*,
 Și le caut pe colnic,
 Să creadă că n-am murit.
 Dacă tu mi-ai stins viața,
 Apoi tu mi și-ngropa:
 În staulul oilor,
 Să aud zbieratul lor;
 Lângă nuc, lângă izvor,
 Să-mi văd mulsul oilor;
 Lângă nuc, lângă arin,
 Să-mi cânte dor și suspin;
 Lângă corciuțul de soc,
 Să-mi cânte doina cu foc.
 Oile cele cărunte
 M-or cota în sus pe munte,
 Oile cele bălăi
 M-or cota în jos pe văi.
 Or zbiera și-or behăi,
 De mine și-or aminti
 Iară mama m-a jeli,
 Tătă viața m-a dori.
 (Auzită de la două generații:
 Dobrican Vasile (1891-1986);
 Pop Ioan a Mișchii (1902-1993);
 Contra Ioan „Ciuntu” (n.1922);
 Contra Gheorghe (18 ani, cioban);
 Contra Vasile, elev, cls. a X-a,
 Liceul Agroindustrial Negrești
 Oaș)*

Baladă

*Colo sus în Prundurei
 Suntu-și trei păcurărei
 Cu oile după ei.
 - Stați, feciori, să ne-ntrebăm
 Care de unde suntem,
 - Adă capul să-l tăiem.
 - Mai lăsați-m-olecuță
 Ca să scriu o hârtiuță,
 S-o trimit l-a mea măicuță
 Să-mi tragă cu clopotul
 C-o murit păcurarul;
 Să-mi tragă cu clopotele,
 Să mă jelească sorile.
 Pă mine m-or îngropa
 În strunguța oilor,
 În locul găleților,
 Trâmbituța mē is dulce
 Mi-o puneți la cap de cruce,
 Fluierașul meu ist drag
 Mi-l puneți la cap de steag.
 Este-o oaie bălăoaie,
 Nici bè, nici mănâncă,
 Nici își face voie bună
 Cu altele de-a-mpreună.
 Tăt behe și behăie
 Și pe stăpân îl dore’.
 Ciobanul Cseh Gheorghe
 „Cerguță” de 67 ani, Vama*

Baladă

*Frunză verde lemn uscat
 Un fecior că și-o luat
 - Un fecior de gazdă mare -
 O fată săracă tare.
 Soacră-sa că uo muștrat:
 - Unde ți-e, noră, zestrē?
 - În sat am fost eu cu tine
 Ai știut că n-am albine,
 Numai sufletul din mine.
 În sat am fost eu cu voi,*

Ați știut că eu n-am boi
Numai ochii amândoi.
Mama fiul și-o ademenit*
Și apoi i-o poruncit:
- Fiule, vindeți nevasta!
Fiule, de nu i vinde
Curțile ți le-oi aprinde.
- Nu mă, măicuță, muștra
C-a veni și vinerea
Și-oi pleca la târg cu ea.
Și când a fost vinerea
O plecat la târg cu ea.
Vine un turc, și apoi doi
Vine unul mai-napoi
Nu să treacă și să tacă,
Ci stă-n loc și îl întreabă:
- De vândut-ui nevasta?
- De vândut-ui, săraca.
Nu o vând că-i băutoare
Ori că bea la fogădău*
Da' trăie cu maica rău.
- Cătu-i prețul la dânsa?
O mierță* de talerei
Și pe atâta gălbenei.
Prinde turcu-a măsura
Și nevasta suspina.
Feciorul, tare supărat
Cătă casă o plecat
- Deschide, maică, vrajnița
Mi-i tare grea comorița.
Ce-ai făcut, maică, de cină?
- Răstăuțe* pe găină
Ca să-ți cadă la inimă.
- O, maică, inima mē
Rău începe-a mă durē.
- Du comoara înapoi
Adă nevasta-napoi.
El înapoi a alergat
În țară la turc a dat
Pe nevastă ua aflat
Cu coatele pă fereastă,

Pă pernă de mătasă.
Nevasta când l-o văzut
Atenție io făcut:
- Întoarce-te înapoi
Că de te-a vedē turcul
Ție ți-a lua capul
Du-te, trăi cu mamă-ta
Că ai ascultat de ea.
N-ai vrut ca să stai cu mine
Și m-ai dat în țări străine.
Bine acasă să nu sosești
Și pe pat să răzvodești*
Când a fi la miazănoapte
Să te zbați pă pat de moarte.
Când o fi în zori de ziua
Clopotele clopotească,
Surorile te horească,
Mă-ta numai te jelească.
- Așterne-mi, măicuță, patul
Că dumneata mi-ai dat sfatul
Trage-mi, maică, cizmele,
Că mi-ai mâncat zilele.
Când a fost la miazănoapte,
Asudat sudori de moarte;
Când o fost în zori de ziua
Clopotile-au clopotit,
Surorile l-au horit,
Mă-sa numai l-a jelit.
(Mureșan Nuța, 74 ani, Vama)

Adevărata poezie a oșanului este **țâpuritura**: strigături satirice, de dragoste, de veselie etc. rostite și cântate de către toți, pretutindeni și cotidian. (*Anexa 10*) Melosul atât de specific și de arhaic al țâpuriturilor oșenești, rupt parcă din freamătul veșnic al codrilor, energia dansurilor, al căror tropot pe loc sugerează parcă statornicia dănțaușilor, al acestor oameni dârji, cu chipuri dacice, și poezia orală, a cărei expresie – unică în felul ei, prin acea pronunțată îmbinare de asprime și alintare – îi conferă o notă aparte în folclorul românesc, toate acestea, ca și sobrietatea ceremonială a obiceiurilor oșenești, sunt particularități care individualizează folclorul oșenesc. (*Anexa 11*)

Mijloacele artistice la care recurge poetul popular ca să-și mărturisească sentimentele și emoțiile sunt foarte diversificate. Cea mai simplă modalitate este mărturisirea directă, frustă, fără nici o aluzie metaforică, a trăirilor:

„Io atât-am așteptat
Să margă neaua din sat,
S-aud oile zbierând
Și pe mândru' fușcăind.”
(Morar Ofima, 14 ani, Racșa, nr.
110)

„Mn'ie nu-mi trabă avere
Numa' omu' pe plăcere.
Care mnie mi-a plăce
Nici mama n-avè ce fa'.”
(Sabo Floare, Racșa, 154)

„Tăt așe mă fură doru'
Să trec la mândra ponoru';
Io ponoru' nu l-oi tre',
Tre' l-a mândra, dac'-a vrè.”
(Fanea Aurelia, Boinești)
sau a tristeții:

„Amară-i frunza de nuc,
Vai, amară zâle duc.
Altu' fură și omoară
Și duce zâle ușoară.”
(Șipoș Ana, Racșa)

Supărat ca mine nu-i

Numa' puil cucului
Când îl lasă mama lui.”
Această mărturisire este adresată
propriului eu, ca o simplă
descărcare sufletească:
„Nu da, Doamne, nimănu
Ca mie și codrului;
Codrului i-ai dat verdeață,
Mie, negură și ceață;
Codrului i-ai dat vedere,
Mie, om fără plăcere.”
(Feher Irina, 14 ani, Racșa, 380)

Destinul depinde în mare măsură
de jocul hazardului:

„Maica mè când m-o născut,
La tăți le-o dat cât o vrut,
Da' eu parte n-am avut
Numa' de-amar și urât,
Tăt cât o fost pă pământ,
Numa' mnie mni-o vinit,
De asta-am îmbătrânit.”
sau al norocului:

„Cine n-are năroc, n-are
De când naște până moare,
Că nici eu nu l-am avut,

*De când mama n-o făcut,
Că nărocu', ardă-l focu',
Nu răsare în tăt locu'
Că răsare lângă drum
Și nu-l are omu' bun,
Că om bun am fost și eu
Și nărocu' mi-o fost rău.”*

(Conț Floare, Racșa)

În altă parte, mărturisirea pare adresată unei anumite persoane:

*„Bade, de ți-s pe plăcere
Nu mă du pentru avere,
Că avere ți-oi fi eu,
Când oi fi-n odorul tău.
Că iosagul, ardă-l focu'!
Mie mi-i drag omu' lotru;
Că iosagul, ardă-l para!
Mie mi-i dragă tigneala.”*

(Ardelean Maria, 23 ani, Racșa, 206)

sau:

*„Hai, mândrule, când și când
Nu tăt zâce că n-ai rând,
Că rându-i la voi acasă,
Numa' mă-ta nu te lasă,
Că rându-i la voi în șură,
Numa' mă-ta-i ră de gură.”*

Iubirea este sentimentul dominant, care le subordonează pe celelalte și ordonează prioritățile vieții:

*„Cine nu ști doru' ce-i
Da te-a lăsa-n drum să piei;
Cine nu ști ce-i doru',
Doarme noaptea ca puiu'.
Io dacă știu ce plăte',
Nu mă hodinesc noaptè.”*

sau:

*„De bădița când mni-i dor,
Mă leagân ca ploaie-n nor;
Când îmi vii, bădiță-,n gând,*

Mă leagân ca frunza-n vânt.”
sau.:

*„Cātu-i muntele de sus,
Prafu' de pe el s-o dus,
Da' de la irima mè,
Ce s-o pus, nu să mai ie.”*
(Ciuta Maria, 37 ani, Racșa)

Foarte des este o falsă mărturisire către un element al naturii:

*„Pârâuț cu apă rece
Desculța-m-oi și te-oi trece;
Desculța-m-oi la picioare
Ș-oi trece la tine, Floare.”*

sau:

*„Curge apa printre munți
Mândruță, să nu mă uiți
Că nici eu nu te-oi uita
Până apa o săca.”*

(Lup Petre, Racșa)

sau:

*„Nucule cu frunza rară,
Lasă-mă de mas astară,
Pe mine și pe mândru,
Să văd, dragă-is, ori nu.”;*

*„Frunza verde nu mă crede,
Da' mă crede cè uscată,
Că-i de mai multe mâncată.”*

*„Doamne, nu mă bate tare,
Că ai bătut frunza-n vale
Și pe față și pe dos,
Până o-ai doborât jos.”*
(Feher Maria, Racșa)

Dialogul cu pasărea – simbol al iubirii – este o modalitate des întâlnită și de mare expresivitate:

*„Pasăre de pe ogor
Nu mă blăstăma să mor,*

*Că iubesc un puișor
Și mă frige mare dor.
Păsăruică, te-aș ruga
Să te duci la mândruța,
Să-mi trimită gurița.”*

(Lup Petre –Racșa)

sau:

*„Păsăruică de la munte
Auzit-am că știi multe.
De știi multe, hai mă-nvață
Cum să-l strâng pe badea-n
brață.”*

(Feher Irina, 14 ani, Racșa, 345)

Îndrăgostiții apelează la
modalități simbolice de
comunicare:

*„Mândrulior, de nu ți-s dragă
Leagă doru' în cârpă neagră;
De-i vedè că să-nvârte,
Nu trage nădejdea mè;
De-i vedè că să cufundă,
Gată-te, mândruț, de nuntă.”*

sau:

*„Hai mândruț în sus pe vale,
C-o sămânat mama floare.
De ai gând să ne ibdim,
Hai la floare, s-o plivim;
De aigând să ne lăsăm,
Hai la floare, foc să-i dăm,
Să margă fumul prin sat,
Să știe că ne-am lăsat.”*

(Ciuta Floare, Racșa)

Expresivitatea sporește prin
înfiriparea unui dialog subtil, cu
răspunsul inclus:

*„Lasă, mândruț, că-i vedè
La care rău ne-a părè:
Mie, că te-am sărutat,
Sau ție că m-ai lăsat.”*

sau:

*„Măi mândruț, cu struț tomnit,
Doamne, mândru ne-am iubit
Până nu ne-am despărțit;
Ne-am despărțit înt(r)-o sară
Și ne-am bănuțit o vară.”*

(Ardelean Irina, Racșa, 206)

sau:

*„Mândruț, de dragostè noastă
O-nflorit on pom pă coastă
Și dușman rău s-o aflat
Și pomu' ni l-o tăiat.*

Tăt așe ai zăs, mândruț.

*Nu să află om pă lume
Pă noi să ne despreune
Și dușman rău s-o aflat
Pă noi ne-o despreunat.”*

„Spune-i mândruț la mă-ta

*Că noi atunci ne-om lăsa
Când a putè număra
Penile di pă doi cucii
Și frunza de pă doi nuci,
Când a putè sămâna
Grâu pe unda râului
Și pă pana clopului.”*

(Leușca Maria, Racșa)

Iubirea înseamnă potrivire
perfectă:

*„Frunză verde scânteuță
Coată-ți mândrulior, drăguță,
Să margă în pasu' meu,
Să știe năravu' tău;
Să margă pe drum ca mine,
Să știe și gându' în tine.”*

*„N-are mândru' ce-și țânè
Drăguță-,naintea mè,
Nici pă mărșu' drumului,
Nici pă strânsu' fânului
Nici pă mărșu' cărării,*

Nici pă-ncinsu' zadiei."
(Morar Ofima, 14 ani, Racșa, 380)

Uneori apare chiar o modalitate narativă, prin care se accentuează profunzimea sentimentelor:

*„Trecut-o bădița dealu',
Că-i cunosc urma și calu';
Calu-i sur, badea-i ungur,
L-aș sudui, nu mă-ndur.
Batâr atâta oi zâce,
Badea de pe cal să pice,
Să pice, să să lovească,
Sânjile să-l năpădească,
Nime'-n lume nu-l oprească,
Numa' luna și tri stele
Și cornu' zadii mele."*
(Ciuta Maria, 37 ani, Racșa)

De la exprimarea sentimentelor, se trece pe nesimțite la reflecții asupra existenței:

*„Omu' care-i năcăjit
Să cunoaste pă pășit;
Că pășe' încetinel,
Cu năcazu' după el."*
(Big Maria, Racșa)

*„Tăt așe zâc oamenii
Că din mine om n-a fi;
Lasă, că le-oi arăta
Că din mine om s-a fa'."*
*„Cel ce nu-i mâncat de rele
Nu să uită dup-a mele.
Omu' supărat nu moare,
Numa' la irimă-l doare."*
(Avram Maria, Racșa)

*„Ia-mă-n brațe, dorule
Și mă tre' dealurile,
Să nu știe mândrele,*

*Să nu știe că m-am dus,
Să vadă numa' că nu-s,
Să nu știe c-am plecat,
Să vadă că nu-s în sat."*
sau:

*„Tăt mă gândesc, dac-oi me'
Ce s-a fa' mândruța mè
Să rămâie sânгурè
Cu doru' și dragostè."*

*„Hai mândruleor, trecem dealu',
Să ne povestim amaru';
Tu pe-a tău și io p-al meu,
Să vedem care-i mai greu."*
(Avram Maria, Racșa)

sau asupra lumii:

*„Pân-am fost, lume, de tine.
Nu ți-o fost urât cu mine.
De când am îmbătrânit,
Văd, lume, că m-ai urât."*
(Neamț Ana, 15 ani, Racșa, 14)

sau:

*„Am năroc că știu cânta,
De-mi mai stâmpăr inima.
Drăguță lume cu soare,
Dulce ești și trecătoare;
Drăguță lume cu vânt,
Dulce ești, da' treci curând;
Drăguță lume cu stele,
Dulce-ai fost, te-ai dus cu jele."*
(Conț Ana, n. 1943, 30 ani,
Racșa)

sau a sentimentelor:

*„Măi mândruț, de doru' tău
Mă toptesc ca inu-n tău.
Măi mândruț, de grija ta
Mă toptesc ca cânepa"*

„Fata care-i de iubit
Să cunoaște pă pășit,
Că pășe' un pas ori doi
Și să uită înapoi.”

„Cât în lume oi trăi
Cocon tânăr n-oi iubi;
Când îi dragostea mai dulce,
Vine ordin și se duce.”

sau:

„Jubește, mândră, iubește,
Că vremè să vremiuește
Tânerăța – 'mbătrânește
Și dragostè să oprește.
(Morar Odotie, Racșa)

Intensitatea mărturisirii
înfățișează difertite gradații, de la
mărturisirea metaforică:

„Să fii mândră lunișoară,
Da ți-aș face pat afară,
Eu m-aș face vânt de vară
Și-aș veni câte-ntr-o sară;
Patu' ți l-aș legăna,
Gura ți o-aș săruta.”

la cea dramatică, marcând
profunzimea:

„Zace mândra-n pat domnesc;
- De mori mândră-, nnebunesc
Și ca iarba mă pălesc.”
(Șipoș Ana, Racșa)

Tânărul trebuie să facă dovada
calităților:

„Pe la noi prin prunișori
Cărărușă-i de feciori;
Unu' mere, unu' vine,
Unu' mă cere pe mine;
Mama nu mă vrea a da
Pân-oi toarce cânepa.”

și a faptului că e apt să-și
întemeieze o familie:

„Măi mândruț, gură de miere,
Hai la mama de mă cere;
De m-a da, de nu m-a da,
Da-m-a codru' și frunza
Și iarba ne-a cununa.”
(Balaj Ion, Racșa, 151)

Se pare că mama este cea care
veghează asupra întemeierii noii
familii:

„Frunză verde dintre scai
Coată, mamă, cui mă dai;
Nu cota argintului
Și mă da urâtului,
Că argintu' șade-n ladă,
Urātu' șade pe vatră
Și mă-ntreabă câteodată
- Ce stai, mândră, supărată?”
(Balaj Ion, Racșa, 151)

Destinul este hărăzit încă de la
naștere, când „neamul” este
hotărâtor:

„Tată lume-i dint-on neam,
Numa' io pă nime' n-am;
Tată lume-i dint-o d'iță⁷⁹,
Numa' io de pă uliță.”

Nu de puține ori, plânsul, jelanția
sau horitul rămâne singura alinare
pentru nevasta înstrăinată:

„Zăs-o mama câtă mine
Să învăț horile bine,
Că dacă m-oi mărita,
Aș hori, n-oi cuteza:
- În casă de soacră ta,
În tindă de socru' tău,

⁷⁹d'iță = viță

*Afară de mutu' tău;
Mutu' tău taie lemne,
Bate-te-a, nu te teme."*

Viața grea marca deseori destinul
și dădea frecvente motive de
supărare:

*„Cui îi cântă cucu' sara,
Supăratu-i tăta vara,
Că și mie mi-o cântat,
Tată vara-s supărat."*

sau:

*„Supărare, supărare,
Tune-te-oi de-a moi în vale
Și-oi pune pietre pe tine,
Să nu mai superi pe nime'
Cum m-ai supărat pe mine."*
(Feher Maria, 14 ani, Racșa, 392)

*„Din a tatii casă plină
Nu s-adună tri la cină."*

Deseori, numele celui iubit este
anunțat prin diferite asocieri,
uneori cu elemente din natură:

*„Pe vârful cu goronii
Crește iarba dragostii;
Io oi me' și oi cosi
Și-oi iubi pe cine-oi ști:
Pe frunzuca nucului,
Pe Irinca Nonului."*

*„Frunză verde de goron
Mândru-i numele Ion.
Frunză verde măr gutâi
Mândru-i numele Văsâi.
Frunză verde de cocoară⁸⁰
Mândru-i numele Nicoară"*
sau:

⁸⁰cocoară = narcisă

*„Doru meu ș-a lui Ion
Leagănă-să-ntr-on goron;
Doru meu ș-a lui Văsâi
Leagănă-să-n păr gutâi;
Doru meu ș-a lui Nicoară
Leagănă-să-ntr-o drăcșoară."*
Mărturisirea trebuie să fie sinceră:
*„De când mama m-o făcut,
Tăt Petrică mi-o plăcut;
Tăt Petrică și Petrică
De când am fost foaică mică."*
(Dubo Irina, 14 ani, Racșa, 16)

Armata este o probă nedorită,
drăguța dorește să se sacrifice,
numai să fie împreună cu iubitul:

*„Mândruț, când îi me'-n cotune,
Du-mă și pă mine-n lume;
M-oi fa' lumnină de său
Și m-oi pune-n clopu' tău
Și cine te-a întreba
Ce lumină îi asta?
- Asta-i lumnină de său,
Drăguță din satu' meu."*
(Feher Maria, 14 ani, Racșa, 392)

Și în strigături, oșanul își
mărturisește tăria de creme a
caracterului său:

*„Io-s oșan, gubă tărcată,
Port cuțat în straiță lată
Și la clop pană struțată.
Io-s cu pana și cu zgârzi,
Bocotanii-s cu ogrăzi;
Io-s cu pană și mărgele,
Bocotanii cu avere."*

*„Io-s Griga Turianului,
Fiul Certezanului.
Mie nu mi-or poronci
Muștele și fânțarii,*

*Că-s mai tare decât i;
Că de cându-i lumè lume
Nu mi-o fost teamă de nime',
Nici de cuțat, nici de par,
Nici de pușca de jăandar."*
(Crăciun Ioan, Nică, Racșa)

Această strigătură devine vie, deoarece este strigată în timpul petrecerilor sau al jocului. Fiind spontană, spumoasă, plină de duh, evidențiază spiritul satiric, are funcția de a ironiza defectele unei persoane aflate la fața locului, de aceea este și foarte bogat ilustrată:

*„Asta-i mândra cea voinică
Doarme lângă mămăligă.
Mămăliga fierbe-n oală
Ea cu somnu' să omoară,"*

sau:

*„ Mănâncă săraca mută
mămăliga necernută
și lapte de capră șută."*

sau:

*„Tăt cu ochii la oglindă
și gunoiu' până-n grindă."*

*„Câte fete-s cu pieptare
Tăte-s drepte de spinare,
Numa' mândrulița mea
Îi dreaptă ca secera."*

(Dubo Ioan, Racșa, 257)

*„Morții tăi, scoarță de-arin
Ruminele te țin,
Că de nu te-ai rumini,
Tăt scoarță de-arin ai fi.*

(Nap Petre, Racșa)

*„Ruminită, hai la noi
Să te bag după război,
Că te-am mai băgat o dată
Și mi-ai rupt tri dinți în spată."*

sau:

*Pus-o mândra torturile⁸¹
Până în Crăciun cu tri zâle.
Cele groasă le-o lăsat
Până ce s-o gătat de-arat."*
(Balaj Ilie, 14 ani, Racșa, nr. 110)

*„Zadia mândrii-i cu flori.
Cojocu' cu cotători,
Casa cu răzâmători."*

*„Joacă fată, de-i juca,
Nu sări-n sus ca nuca."*
(Bandi Floare, Racșa)

*„Mândra harnică la lucru
O avut năroc cu cucu',
C-o cântat și s-o sculat,
C-o mâncau muștele-n pat."*

*„Cucule, cucuțule,
Cântă diminățale
Pe la tăte porțile,
Să să scoale mândrele,
Că le rămân vacile
Închisă, săracile."*

*„De s-ar țesă pânza-n drum,
Fără ață, fără sul,
Fără leac de suveicuță,
Ar țesă și-a mè mândruță."*

*„La ospăț și vesălie
Tăte mutele să-mbdie,
Da' la vară la săpat
Nu le poți scula din pat."*

*„Zăs-o tata să mă-nsor
Să-i duc mamii ajutor,
Da' mama nu mă lasă
Să-i aduc leneșă-n casă."*

⁸¹tort = scul din fire de cânepă

„Stâns-o mândra vederea
C-o gândit c-oi mè la ea.
Poate-să tăt vedera,
Că-n casă nu i-oi cota
Nici de o-a fărma guta.”

„La Baron⁸² în mălăină
Mi-am scăpat drăguța-n tină.
Vai, și rău mă năcăjesc
Că n-am cuțat s-o belesc.”
(Ciuta Ion, Racșa)

„Mândra cu sumnă cu flori,
Casa i-i cu răzâmători.”
(Nap Petre, Racșa)

„Măi mândruț, curè-mbumbită,
Șura ți-i descoperită;
Vinde, mândruț, curaua
Și-ți acoperă șura.”
(Dubou Odotie, Racșa)

„Mândra cè din jos de mine
Tare mialcoșă să țâne
Că și-o făcut pindileu
Din gacii tătâne-său.”
(Morar Odotie, 14 ani, Racșa,
407)

Ca procedeu artistic, exagerarea
unor trăsături sau fapte scoate în
evidență importanța aceluia fapt
pentru cel care țâpurește:

„Atâta oi țâpuri
Sub grumazul ceterii
Până ce s-a rupe arcu-n tri,
Nici atunci nu m-oi opri
Până la capătul vremii.”

sau:
„Țâpuri-om când om mè
De și-a sta de curs valè.”

sau:
„Io numa' gura o-ndemn,
Tăte ulițale gem.”
Poezia socială înfățișează
mărturisiri în diferite gradații; una
este expresia aparent calmă:
„Tăt aceea-am așteptat
Să margă neaua din sat,
Să plec în codru pribeag
Și cu-a mele cuțate tri
Să omor bocotanii
De care nu poci trăi.”

Cine m-o făcut pribeag?
Codru' și frunza de fag,
Greu' lumii care-l trag.”

„Când eram de optu ani,
Tăt slujeam la bocotani
Și-am durmit noapte afară
Și mâncai pitită amară.”

alta, imprecția spusă cu năduf:

„Raiu' vost, bocotănoi
Haidați la siris cu noi,
De un capăt țâneți doi;
De nu-ți putea, tra'-om noi,
Cu cuțātu' și cu paru',
Că amar ne-o fost amaru'.”
(Nap Petre, Racșa)

⁸²La Baron – toponim pe raza com.
Orașul Nou, unde au răcșeni pământ.

Aceste mărturisiri cuprinse în strângături ilustrează un mod de viață și o mentalitate, o concepție determinate de traiul de toate zilele al oamenilor și al colectivității din care fac parte. Toate acestea formează și definesc însăși substanța și tematica acestor strângături: dragostea, destinul, munca, contradicțiile sociale. Lumea și viața au o determinare atemporală, nu sunt ilustrate în desfășurarea spațială sau temporală, ci în străfulgerarea care cutremură sufletul cântărețului popular. De aceea, aceste „străgete” sunt în general scurte, precum tăișul unei clipite, izbucniri ale unui vitalism atavic, revărsări ale preaplinului sufletesc. „*Fost-o lume ș-a fi iară,/ Numa' capul să nu piară, /Fost-o lume ș-a mai fi,/ Numa' de ne-a trebui.*”⁸³ sau : „*Cui i-e urâtă lumea / Puie gard pe lângă ea,/ Ș-o-ngrădească cât avrea, / Că mie nu mi-i urâtă / Ș-oi ține-o dezgrădită*”. (p. 33)

Strigătura capătă valențe meditative, ca reflex al unei îndelungate observații asupra mersului lumii, în care omul a exprimat o profundă cunoaștere a vieții și a încercat să-și descifreze destinul, în raport cu lumea. Țipurind, oșanul își elibererază sufletul de încărcătura care îl apasă, se purifică, își armonizează trăirile, își echilibrează raportul cu lumea. Timpul obișnuit este prezentul, arderea clipei de față, contopită în flacăra intensă a unei uriașe sete de viață. Strigătura este expresia nemijlocită a dragostei de viață și de frumos, a luminat prin timp destine umane: „*Ceteruică roșioară,/nu lăsa omu' să moară/Dipt-on pt'ic de gurișoară.*” sau „*Când aud cetera-n sat,/Nu-mi trabă nici de mâncat./Unde aud cetera,/Tăt îmi vine a giuca./După arcu ceterii,/Trabă bine a țâpuri! /Io-s cocon făcut așe,/Cu cuțât și cu cure,/Și cu gura mitite,/Să pot țâpuri cu ie.*”⁸⁴

În aparență ilustrând sentimentele proprii ale rapsodului popular, aceste strângături au o cuprindere larg omenească. Prin intensitatea maximă a trăirii, întâmplarea, emoția, sentimentul propriu depășesc limitele unui trup și sunt proiectate în universalitate, fiind valabile pentru întreaga colectivitate, pentru toți cei care trăiesc și împărtășesc același destin colectiv. Nefiind legate de anumite date calendaristice, de sărbători, strângăturile devin astfel expresia cea mai directă a vieții sufletești profunde a omului, care poate da măsura întreagă a sensibilității și mentalității, definindu-i făptura de ființă deplină: „*Nu-i vedere nicări/Crezi c-o murit oameni,/Numai la mândruța mea/Arde lampa ca o stea*”⁸⁵

Poezia populară poartă în sine fărâme de istorie adevărată, ce permit recreerea unei realități, precum și a viziunii asupra acesteia. Alcătuirea lirică

⁸³ I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, 1906, p. 26

⁸⁴ Vasile Scurtu, *Cercetări folklorice în Ugocea românească*, București, Academia română, Anuarul arhivei de folklor nr. VI, 1942, p. 147

⁸⁵ Ion Mușlea, *Cercetări folklorice în Țara Oașului*, 1932, p. 170.

a textelor este simplă, exprimarea directă, expresivă, uneori chiar rudimentară. Structura lor a înglobat realitățile vremii, cu toate opreliștile sau îngrădirile: „*Am avut on mândru' drag,/L-o jurat neamțu' su' steag,/Su' steag roșu de mătăasă,/Tri ai să nu vie-acasă*” (V. Scurtu, Op.cit. p. 182). Destinul depinde de multe ori de fațetele șansei, ca în aceste doine amare: „*Mândră floare-i norocu,/ Nu să face-n tăt locu./Da să face lângă vale,/Și nu-l află fieșcare*”. (Ibid. p. 185) Ea conține uneori gustul amar al neîmplinirilor, răzvrătirea și răfuiala individului cu obstacolele vieții: „*Bată-te focu' amar/Mult ț-am băut din pahar!/Ș-am gândit că beau oțăt/Ș-am băut amaru' tăt*” (Ibid. p. 187).

Astfel, e firesc ca păstoritul, agricultura, munca la pădure, ca ocupații de bază, să capete reflectare în aceste creații de suflet:

„*Cu de-abd'ie am așteptat,
Să margă neaua din sat,
S-aud oile zbd'ierând
Și pă mândru fușcâind,
Și cătă Cornet pornind,
Cu tăți câinii după el,
Ca să-mi amintesc de el.*”

„*Doru' mi-i de ce mi-i dor:
De boteiu' oilor,
Ca să stau la umbra lor.
De le le și da la la.*”

sau:

„*Banii să fac la pădure,
Cu siris și cu săcure:
Banii nu să fac așe,
Stând la masă și-a cânta.
Vai, săracu' stânjenaru',
Cu sâlă câștigă banu'.
Plouă, ninje, viscolește,
Stânjenaru' lemn clădește.*”
(Cont Ana, 1943, Racșa)

„*Spusu-i-am la mândruțu'
Să nu margă la lucru
Pă Munții Țibleșului,
În fundișul codrului.
Mândruțu' nu m-o-ascultat,
Desagii și i-o gătat,
Desagii și joagăru',
Și s-o dus cu gheizășu';
De le le și vai, Ion,
Că de tine-mi este dor.*”

Din cauza sărăciei, oșanul a fost obligat să cutreiere țara în lung și lat, sau chiar în îndepărtate străinătăți, în căutare de lucru, făcând de cele mai multe ori muncile cele mai grele. Am intrat în posesia unei adevărate „arhive” care cuprinde strângături pe această temă, ce dovedește extraordinare deschidere spre înnoirea tematică și adaptarea la noua realitate (informatoare: Muntean Irina, 38 ani, Racșa):

*Frunzuliță de mohor,
Sărac trai de muncitor.
Când gândești să te cârpești,
Tăt sărac te pomenești.
Când pui mâna pă noroc,
Fabrica a stat pe loc.
Tăt aștepți să să pornească,
În lucru să te primească.*

*Tăt mi-ai zâs, maică, să-ți scriu,
Dacă io-n București viu,
Că cum îi lumè pe aici,
Cum lucrează pân fabrici.
Io ți-oi scrie, maica mea,
Numa' nu te supăra.
Lucru-i greu, pericolos,
Scoate măduva din os.
Pântru-un pol și douădzăci,
Mult rădic la fiare vechi.*

*Tăte fabricile-s pline
De bărbați tânări ca mine.
Intru-n lucru dimineața,
Nu ești săgur cu viața,
Mai veni-vei cum te-ai dus,
Ori aduce-te-or pă sus.*

*Fabrica-i cu multe roate,
Rupe-mi cioantele din spate,
Și-am fost silit ca să plec,
Oceanul mare să-l trec.*

*Trandafir mândru rotat,
A plecat mândru', plecat.
A plecat pă vreme lungă,*

*Taie scânduri dzî și noapte,
Pă tăte le port în spate.
Du-mă, Doamne, de pe-aici,
Ca să nu mai văd fabrici.*

*Foaie verde de mătăasă,
Am plecat tânăr de-acasă.
Lăsai plug, lăsai și coasă
Și nevasta mè frumoasă,
Lăcrâmând lângă fereast(r)ă.
Mi-am vândut boii și carul,
Să mă duc să-ndur amarul.
Eu de-acasă am plecat,
Să câștig mnia și drumu'.
Valea Jiului, săracă,
Că minerii nu fac plată.*

*Care-și lasă satu' lui,
Ardă-l para focului,
Dar nu-l ardă așe rău.
Că mi l-am lăsat și eu.
Nu-l ardă tare-nfocat,
Că și eu mi l-am lăsat
Și la fabrică am plecat.*

*Bună-i apa în țara mea
Da' mulți n-au după ce-o bea.
Bună o fost și-n satu' meu,
Unde n-am avut nici eu*

*Doru' meu să nu-l ajungă,
Peste Oceanul cel lat,
De un trai mai bun mânat.
Trandafir crescut în crâng,
Arde-te-ar focu' veling⁸⁶,
Mult ești negru, afumat,
De fabrici înconjurat;
Mult ești negru și urât,
Pă mulți i-ai nenorocit.*

Într-un eseu de mare profunzime, rafinament spiritual, subtilitate și bogăție ideatică, intitulat „*De la strigăt la strigătură*“, poetul Ioan Nistor, fiu al Oașului, născut în satul Prilog, face considerații foarte interesante asupra țâpuriturii – etimologie, structură, semnificații: (*Anexa 10*)

Nu putem încheia cu prezentarea multiplelor semnificații afective pe care le încorporează această mult îndrăgită specie literară, fără cea emisă de filozoful Constantin Noica: „*În câte o țâpuritură din Țara Oașului eu văd rezumatul întregii noastre culturi, cu trecerea ei de la natură la rostire și întruchipare artistică. Chiotul inițial este încă natură: dacă vrei, este ceva de ordinul cântecului privighetorii, sau mai degrabă al privighetorului, un cântec despre care naturaliștii ne spun că nu e intonat pentru poeți, ci doar pentru ca pasărea să anunțe în felul acesta că a pus stăpânire pe un loc, iar ceilalți s-o lase acolo în rostul ei. Dar chiotul nostru – care și el e un fel de a spune: ascultați-mă, fraților, faceți-mi și mie loc în lume – trece în cuvânt, în viers, în logos, și devine astfel, dintr-o răsufare, parcă altceva. Se preface într-un cântec care ar putea să țină cât lumea...*”⁸⁷

⁸⁶Wellington, capitala Noii Zeelande

⁸⁷ Constantin Noica, *Călătorie în Maramureș*, în *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1980, p. 71

TEXTE.

Colecția Ștefan Haiduc: a) De dragoste și dor

1.

*Măi mândruț cu pana lungă
Taie gardu' și-ți fă strungă
Și haida la noi de slugă,
Că de ciuda mâne-ta
Numa'-n perini te-oi culca,
În perini și-n perinele
Te-oi țânè cu bombonele;
În perini și-n periniță
Și te-oi țânè cu guriță.*
(Pomian Maria – Racșa)

2.

*Hai, mândruț, să ne iubim,
Că noi bdine ne lovim
Și la ochi și la sprâncene,
Ca doi porumbi la pene;
Și la ochi și la uitat,
Ca doi porumbi la zburat.*
(Feher Odotie – Racșa, nr. 345, 56 ani)

3.

*Măi, mândruț, pană galbână,
Haida și mă leagână,
Da' mă leagână frumos,
Să nu ptic din leagân gios,
Că și dacă m-oi lovi
Tăt mai rău țî-i bănui.*

Feher Maria – Racșa)

4.

*Măi, mândruț, cu păr galbân,
După tine mă leagân,
Cum să leagână iarba
Când o taie cu coasa;
Cum să leagână pădure
Când o taie cu săcurè.*
(Feher Maria – Racșa)

5.

*Măi, mândruț de după vale,
Ce tăt faci la noi cărare,
Că doară țî-o spus mama:
După tine nu m-a da;
De țî-o spune-a doua oară
Și pă mine mă omoară.*
Feher Maria – Racșa)

6.

*Mândrulior, gură de mniere,
Hai la mama și mă cere;
De m-a da, de nu m-a da,
Hai astară, c-om jura,
Fără bani, fără mărgele,
Fără știrea maicii mele.*
(Feher Maria – Racșa)

7.

*Spune-i, mândruț, mâne-ta,
Să-ngrădească grădina
Cu roșu, cu rozmarin,
Altu' să nu ne-ntâlnim,
Numa' vinerea o dată,
Dumineca dzua tătă.*
(Morar Odotie – Racșa)

8.

*Cine n-are dor pă vale,
Nu ști luna când răsare
Și noapte cât îi de mare;
Cine n-are dor pă luncă,
Nu ști luna când să culcă
Și noapte cât îi de lungă.*
(Pop Ioan – Racșa)

9.

*Cine n-are dor pă lume,
Nu ști luna când apune;
Cine n-are dor sub soare,
Nu ști luna când răsare.*
(Balaj Vasile - Racșa)

10.

*Cine m-o dat dorului,
Aibă casa cucului
Și hodina vântului.
(Pop Ioan – Racșa)*

11.

*Cine-o dzâs că doru-i bun,
Umble pân păduri nebun;
Cine-o dzâs că doru-o dor,
N-ar putè dormi ușor,
Nici pă cergă, nici pă țol,
Numa' pă pământu' gol,
Să vadă cât i-i de dor.
(Feher Irina- Racșa)*

12.

*Cine nu ști ce-i doru'
Doarme noaptè ca puiu';
Da' io îs de dor legat,
Noaptè nu dorm niciodat'.
(Nap Petru- Racșa)*

13.

*Cine nu ști ce-i doru'
Doarme noaptè ca puiu';
Că nici io nu l-am știut,
Am durmnit ca-n legănuț.
(Morar Ofima - Racșa)*

14.

*Cine nu ști ce-i doru'
Doarme noaptè ca puiu';
Io de când de dor am dat,
Nu mai pot durmni în pat.
(Balaj Vasile - Racșa)*

15.

*De-ai ști, mândră, ce dor duc,
Face-te-ai on pui de cuc
Și-ai zbură la noi pă șură
Și-ai veni să îmi dai gură.
(Nap Petru- Racșa)*

16.

De-ar fi dor pă cât urât,

*N-ar încăpè pă pământ;
Da' doru-i mai puțânel
Și-i plină lumè de el.
(Tonte Irina – Racșa)*

17.

*Așe-mi vine câte-on dor
Înt'-o clipă-aș vrè să mor,
Înt'-o gură de izvor,
Pă brațale cui m'i-i dor,
La umbra unui bujor.
(Sabo Floare- Racșa)*

18.

*De-ar fi doru' vânzător,
Io m-aș face negustor
Și aș vinde-n lumè-ntreagă,
Mai ales la mândra dragă.
(Balaj Vasile - Racșa)*

19.

*De-ar fi doru' ca iarba,
Tât l-aș tăie cu coasa
Și l-aș vinde cu chila,
Tât la mândra, sâraca.
Nu cu bani și cu hodină,
Ci cu dor de la inimă.
(Balaj Vasile - Racșa)*

20.

*Hai, măi mândruluior, și gioară
Că n-ai alta puișoară,
Că și io mă duc și gior
Că n-am altu' puișor.
(Feher Maria - Racșa)*

21.

*Crești, pădure, și te-ndeasă,
Numa' o cărare-mi lasă,
Să-i duc mândrului mîncare,
Că lucră la Baia Mare;
Să-i duc apă cu olu',
Ca să-și stâmpere doru';
Să-i duc mîncare și apă
Și de doru' mneu nu-i treacă.
(Morar Odotie – Racșa)*

22.

*Ia-mă-n brață, dorule
Și mă tre' dealurile,
Să nu știe mândrele;
Să nu știe că m-am dus
Să vadă numai că nu-s;
Să nu știe c-am plecat,
Să vadă că nu-s în sat.
Și dac-oi tre' pădurè
Blăstăma-oi pe lele;
Blăstăma-oi, blăstăma,
Să zacă pă carnè mè.
(Ardelean Irina – Racșa, 206)*

23.

*Tăt mă gândesc, dac-oi me')
Ce s-a fa' mândruța mè
Să rămâie sângurè,
Cu doru' și dragostè.
(Ardelean Irina – Racșa, 206)*

24.

*Trecut-o mândruțu' dealu',
Că-i cunosc urma și calu';
Calu-i sur și badè ungur,
Da' io atâta oi dzâce:
Mândru' de pă cal să ptice,
Să ptice, să să lovească,
Sânjele să-l năpădească;
Nime'-n lume nu-l oprească,
Numa' luna și tri stele
Și cornu' zadii mele.
(Pop Ioan – Racșa)*

25.

*Hai mândruță și mă petre'
Până la dj'umătate cărarè;
Giumătate vin și eu,
Să nu-ț' pară doru' greu;
Hai mândruță și treci valè,
Nu mă mai mânca cu jalè;
Giumătate vin și eu
Să nu-ț' pară doru' greu.
(Pop Ioan – Racșa)*

26.

*Măi mândruț, cu struț tomnit,
Șăzi la noi dac-ai vinit;
De-ai vinit să te și duci,
Peri-ai să pieri în furci,
În furcuță de nuiete
Deasupra brațelor mele;
Vântu' să te revenească,
Ochii mnei să te iubească.
(Feher Odotie – Racșa, nr. 345, 56 ani)*

27.

*Iubește, mândră, iubește,
Că vremè să vremuieste
Tânerăța – 'mbătrânește
Și dragostè să oprește.
(Morar Odotie – Racșa)*

28.

*Nu-i bai, mândruț, nu-i bai, nu,
Bănu-i-ți tu, io nu;
Io mi-oi bănu-i-nt'-o dzî,
Tu mândruț, cât îi trăi;
Io mi-oi bănu-i-nt'-o noapte,
Tu, mândruț, până la moarte;
Io mi-oi bănu-i-nt'-on an,
Tu, mândruțoer, ți - șohan.
(Feher Irina – Racșa, 14 ani, 1972)*

29.

*Pasăre de pe ogor
Nu mă blăstăma să mor,
Că iubesc un puișor
Și mă frige mare dor.
Păsăruică, te-aș ruga
Să te duci la mândruța,
Să-mi trimită gurița.
(Lup Petre – Racșa)*

b) Omul și destinul

30

*Curge apa p'ântre munți
Mândruță, să nu mă uiți
Că nici eu nu te-oi uita
Până apa o săca.*

(Lup Petre –Racșa)

31

*Fost-am, bade, potriviiți
Ca doi meri mândri-nfloriți
La fântână răstădiți.*

Din traiul nost'u cel bun

Ni s-o-ntins calea la drum;

Struțurel de viorele

Și ne-am despărțat cu jele,

Struțurel de busuioc,

N-am avut, bade, năroc

Să ne iubdim la un loc.

32

Nu mă da, mamă, pă sate

Să viu cu desagii-n spate,

Cu desagii-mbăierați

Și cu ochii-nlăcrimați,

Că-i mai bine-n satu' tău

Cu pită de mălai răi

Și beau apă din pârâu.

33

Nu mă da, mamă-n Prilog,

Nici îi apă, nici îi foc,

Nici fărînă de un coc;

Satu-i rău, moara departe,

Lemnele le duci în spate.

34

Vai, Doamne, a-l meu năroc

Pusu-l-o mama pe foc,

C-o gândit că lemne pune

Și mni-o pus dzălăle bune.

35

Mândră floare-i nărocu'

Nu răsare-n tăt locu'

Ci răsare lângă tău

Și îl are omul rău.

36

Cine n-are năroc, n-are

De când naște, până moare

Nici io năroc n-am avut

De când mama m-o născut.

(Dubo Irina, 16 ani, Racșa. 16)

37

După ce m-am măritat

Cu tine, un blăstămat?

Am gândit că mi-a fi bine,

Numai oi dormi cu tine.”

(Cozma Irincă, 48 ani, Racșa)

38

Fă-te, maică, ce ti-i fa,

După urât nu mă da,

Că-oi me' și m-oi spânzura

De crenguța cimbrului,

În mijlocul târgului,

Ca să vadă maicile,

De ce silesc fetile,

Că io, mamă, nu-s pământ

Să mă dai după urât.

(Ciuta Maria, 37 ani, Racșa)

39

Sus, în cel vârf de deluț

Este-o creangă de brăduț;

Suflă vântul și-o clatină

Din vârf până-n rădăcină;

Mă leagă maica de lume.

Nu mă lega, maică-mea

Cu cine nu mi-i voia,

Ci mă leagă maică dragă

Cu cine mi-i lumea dragă,

Cu fir de mătase verde

Și cu cine mi se șede.

Vai de mine, ce m-oi face,

Ce iubesc, maichii nu-i place.

40

Mamă, urātu-a veni,

Fă bine, nu mă săli;

De mă sâleşti la urât,
Nu te-oi cânta la mormânt;
De mă sâleşti la năcaz
Nu te-oi cânta la sălaş,
Ci închide uşa bine
Şi spune că n-ai pă nime'
Tăt o-nchide şi-o apasă
Şi-i spune că nu-s acasă.

41

Dă-mă, mamă, mândrului
Şi de n-are casa lui,
Că dacă n-are, şi-a fa
În mijlocul satului
Să nu fie ca a lui.

42

Pentru mândru care-mi place
Nici părinţii n-au ce-mi face,
Nici judele satului,
Nici chiar domnii Sfatului.
Domnii şăd şi sfătuiesc,
Eu cu mândru' mă iubesc.

(Morar Odotie, Racşa, nr. 407)

43

Bade, de ți-s pe plăcere
Nu mă du pentru avere,
Că avere ți-oi fi eu
Când oi fi-n odorul tău.
Că iosăgul, ardă-l focu!
Mie mi-i drag omu' lotru;
Că iosăgul, ardă-l para!
Mie mi-i dragă tigneala.

(Ardelean Maria, 23 ani, Racşa, 206)

44

Hai, mândrule, când şi când
Nu tăt zăce că n-ai rând,
Că rându-i la voi acasă,
Numa' mă-ta nu te lasă;
Că rându-i la voi în şură,
Numa' mă-ta-i ră de gură.

45

Nu da, Doamne, nimănui
Ca mie şi codrului;
Codrului i-ai dat verdeaţă,
Mie, negură şi ceaţă;
Codrului i-ai dat vedere,
Mie om fără plăcere.
(Feher Irina, 14 ani, Racşa, 345)

46

Mândruţ, mândruţ mărgărit
Duşmanii ne-o despărţit
Nu cu gard, nu cu nuiete,
Numai cu cuvinte grele.
(Dubo Irina, 14 ani, Racşa, 16)

47

Prin grădina cea de pruni
Fac fetile rugăciuni
Sâmbăta, duminica,
Să să poată mărita.
(Balaj Ilie, 14 ani, Racşa, 110)

48

Amară-i frunza de nuc,
Vai, amară dzâle duc.
Altu' fură şi omoară
Şi duce dzâle uşoară.

(Şipoş Ana, Racşa)

49

Frunză verde dintre scai
Coată, mamă, cui mă dai;
Nu cota argintului
Şi mă da urâtului,
Că argintu' şade-n ladă,
Urātu' şade pe vatră
Şi mă-ntreabă câteodată/
- Ce stai, mândră, supărată?"

(Balaj Ion, Racşa, 151)

50

Duce-m-oi şi n-oi veni,
Să văd cine m-a dori?
De m-a dori măicuţa
Poate că m-oi înturna;

*De m-a dori oarecine,
Da' ca mama nu m-a nime'.*

51

*Duce-m-oi și n-oi veni,
Să văd cine m-a dori?*

*De m-a dori neam de-a meu
Mă-ntorc până-i Dumnezău
De m-a dori mândruțu',
N-oi mai înturna altu'.*

(Feher Maria, Racșa, 392)

52

*Mândruț, când îi me'-n cotune
Du-mă și pe mine-n lume;
M-oi fa' lumină de său
Și m-oi pune-n clopu' tău
Și cine te-a întreba
Ce lumină îi asta?*

*- Asta-i luminiță de său,
Drăguță din satu' meu.
(Feher Maria, 14 ani, Racșa, 392)*

53

*Frunză verde scânteuță
Coată-ți mândruluior, drăguță,
Să margă în pasu' meu,
Să știe năravu' tău;
Să margă pă drum ca mine,
Să știe și gându' în tine.*

54

*N-are mândru' ce-și țânè
Drăguță-naintea mè,
Nici pă mărsu' drumului,
Nici pă strânsu' fânului,
Nici pă mărsul cărării,
Nici pă-ncinsu' zadiei.
(Morar Ofima, 14 ani, Racșa, 380)*

55

*Nu m-o făcut mama mè
La Borcut cu zadie,
Să-mi comande cine-a vrè,
M-o făcut mama pă șăs,*

*Să-mi comande om pe-ales.
(Morar Ofima, 14 ani, Racșa, 380)*

56

*Hai mândruț în sus pă vale,
C-o sămânat mama floare.
De ai gând să ne ibdim,
Hai la floare, s-o plivim;
De ai gând să ne lăsăm,
Hai la floare, foc să-i dăm,
Să margă fumu' pân sat,
Să știe că ne-am lăsat.*

(Ciuta Floare, Racșa)

57

*Mândruț, de dragostè noastă
O-nflorit on pom pă coastă
Și dușman rău s-o aflat
Și pomu' ni l-o tăiat.*

*Tăt așe ai zâs, mândruț.
Nu să află om pă lume
Pă noi să ne despreune
Și dușman rău s-o aflat
Pă noi ne-o despreunat.
(Morar Odotie)*

58

*Mnie nu-mi trabă avere
Numa' omu' pe plăcere:
Care mnie mi-a plăcè
Nici mama n-ave ce fa.
(Sabo Floare- Racșa, 154)*

59

*Zâs-o mama câtă mine
Să învăț horile bine,
Că dacă m-oi mărita,
Aș hori, n-oi cuteza
În casă de soacră ta,
În tindă de socru tău,
Afară de mutu' tău;
Mutu' tău taie lemne,
Bate-te-a, nu te teme.
(Morar Ofima, 14 ani, Racșa, 380)*

60

*Foaie verde côle-n păr,
Doi de la mama mă cer;
Unu-i hâd și gazdă mare,
Unu-i frumos, sărac tare.
Spusu-mi-o frunzda de nuc
După care să mă duc;
Spusu-mi-o frunzda de gios
Să mă las cu cel frumos.
(Morar Odotie)*

61

*Supărat ca mine nu-i
Numa' puiul cucului
Când îl lasă mama lui.
(Morar Odotie, 14 ani, Racșa,
407)*

62

*Cui îi cântă cucu' sara
Supăratu-i tătă vara,
Că și m'ie m'i-o cântat,
Tătă vara-s supărat.*

63

*Futu-ți morții, supărare
Pune-te-oi de-a moi în vale
Și-oi pune p'ietre pă tine
Să nu mai superi pă nime'
Cum m-ai supărat pe mine.
(Feher Maria, 14 ani, Racșa, 392)*

64

*Omu' care-i năcăjit
Să cunoaste pă pășit;
Că pășe' încetinel,
Cu năcazu' după el.
(Big Maria, Racșa)*

65

*Cel ce nu-i mâncat de rele
Nu să uită dup-a mele.
Omu' supărat nu moare,
Numa' la irimă-l doare.*

66

*Hai mândruleor, trecem dealu',
Să ne povestim amaru';
Tu pă-a tău și io pă-a m'eu,
Să vedem care-i mai greu."
(Avram Maria, Racșa)*

67

*Tăt așe dzâc oamenii
Că din mine om n-a fi;
Lasă, că le-oi arăta
Că din mine om s-a fa'.*

68

*Frunzda verde nu mă crede,
Da' mă crede cè uscată,
Că-i de mai multe mâncată.*

69

*Doamne, nu mă bate tare,
Că ai bătut frunza-n vale
Și pă față și pă dos,
Până o-ai doborât jos.
(Feher Maria, Racșa)*

70

*Din a tatii casă plină
Nu s-adună tri la cină.*

71

*Numa' io din neamu' m'eu
M'i-am ales un techerghiu
Și-on bătut de Dumnedzău.
(Morar Odotie, Racșa)*

72

*Mândrulior, de nu ți-s dragă,
Leagă doru' în cârpă neagră;
De-i vedè că să-nvârte,
Nu trage nădejdea mè;
De-i vedè că să cufundă,
Gată-te, mândruț, de nuntă.*

73

*Pân-am fost, lume, de tine,
Nu ți-o fost urât cu mine.
De când am îmbătrânit,
Văd, lume, că m-ai urât.*

74

*Mândruleoara cè dentâie
Nici la moarte să nu-mi vie.
Da' cè de-a doua oară
Odată cu mine moară,
Să ne puie-nt'-o lădiță
Guriță lângă guriță,
S-arătăm că ne-am iubit
Cât pă lume am trăit*

75

*De-ai ști, mândră, gându' meu
N-ai durmi noapte de greu,
Ce te-ai scula-n miezu' nopții
Și mi-ai dori ceasu' morții,
Ce te-ai scula-n miez de noapte
Și mi-ai dori ceas de moarte.*

76

*Cine despărțe doi dragi
Ducă-i corbii carnea-n fagi.
Cine adună doi urâți
Ducă-i corbii carnea-n dinți
Și cioantile prin ciutruți,
Ca să vadă și lumè
Di ce-i bună dragostè.*

77

*Cine vrea să ne despartă
Pă mine cu pă mândra,
Să nu aibă loc în groapă,
Nici nu aibă lemn de cruce,
Nici la groapă cine-l duce.*

78

*Doamne, bate-ar părinți
Care nu-și lasă pruncii
Să iubească ce-or vrè ii.*

79

*Cine m-aude strâgând,
Zăcè că n-am nici un gând;
Da' atâtea gânduri am
Câte dzâle-s înt'-un an;
Și atâtea am avut,
Câte dzâle o trecut.*

80

*O, săraca mintè mè,
Ori oi vinde, ori oi bè
Ori nu i-oi da de mâncat,
Că la multe m-o băgat
Și la răle, și la bune
Și pă câte sânt pă lume.
(Crăciun Petre, Racșa, n. 1935)*

81

*Mândrulioară, pântru tine
Omorî-m-a oricine;
Îi păcat de Dumnedzău,
Fecior tânăr ca și mine
Să-l omoare oarecine.*

82

*Maica mè când m-o născut,
La tăți le-o dat cât o vrut,
Da' eu parte n-am avut
Numa' de-amar și urât,
Tăt cât o fost pă pământ,
Numa' m'ie m'i-o vinit,
De asta-am îmbătrânit.*

83

*Nu știu, Doamne, locu-i rău,
Ori fără năroc îs eu.
Nu știu, Doamne, lume-i rè,
Ori așa mi-i data mè,
Să trăiesc cum oi putè,
Să nu mai am ce mânca.
Azi îi miercuri, mâne gioi,
Scot cu caru' la gunoi,
Să ne gunoaie holda,
Să să facă cânepa,
Să-mi fac cămășuță nouă,
Că cămașa ce-o avui,
Pântru dare o ptierdui*

84

*Cine n-are năroc, n-are
De când naște până moare,
Că nici eu nu l-am avut,
De când mama n-o făcut,*

*Că nărocu', ardă-l focu',
Nu răsare în tăt locu'l
Că răsare lângă drum
Și nu-l are omu' bun,
Că om bun am fost și eu
Și nărocu' m'i-o fost rău.*
85

*Foaie verde mărăcine,
Codrule, de-aș fi ca tine,
Fericit aș fi pă lume.
Vara-mi vii cu frundză verzi,
Toamna le scuturi, le pierzi,
Numa' eu dacă m-oi pierde,
Nime' nu mă mai vede.
Tătă toamna-ngălbinești,
Tătă iarna-mbătrânești,
Primăvara-ntinerești,
Păsările-adăpostești.
Că io dacă-mbătrânesc,
Șohan nu întineresc.
Codru-l tai, întinerește,
Omul moare, putrădzește.
(Conț Floare, Racșa)*

86

*Am năroc că știu cânta,
De-mi mai stâmpăr inima.
Drăguță lume cu soare,
Dulce ești și trecătoare;
Drăguță lume cu vânt,
Dulce ești, da' treci curând;
Drăguță lume cu stele,
Dulce-ai fost, te-ai dus cu jele.
(Conț Ana, Racșa, n. 1943)*

De asemenea, am avut șansa rară să întâlnesc, în satul Racșa, un poet popular, un om cu un destin zbuciumat, țăran care a participat la cele două Războaie Mondiale și a fost luat prizonier, dar a fost înzestrat cu har creator, ce l-a îndemnat și ajutat să-și transcrie viața în versuri: Neamțu Toader, 82 ani când l-am cunoscut eu (cam prin 1975) și în care eu am văzut o mărturie vie a harului creator al acestor oameni, ce a avut talentul să convertească în expresie lirică experiența de viață proprie. M-a impresionat și scrisul foarte îngrijit și corect. Iată transcrierea, cât mai fidelă:

*„Eu în anul 15
Când ieram de 18
Am plecat pe fruntul rece,
Pe Munții Tirolului,
Ardă-i para focului!
Doi ani am pușcat mereu
Contra dujmanului meu,
Însă nu mea fost dujman,
Că nu l-am văzut șohan.
Și la 2 ani vă spun eu
Am căzut prinzioner eu
La italieni măi frate
Pînă-n Roma ce departe
Și de-acolo am scăpat
Dacă voluntar m-am dat
Ș-am trecut la noi în țară,
Ca dujmanii noști să peară,
C-aice-n țară la noi
Da iera grozav războiu,
La Mărășești groază mare
Trupa noast'ă l voluntare
Și vinea gloațăle-n noi
Cum vin picuri de ploii
Și cădea feciorii morți
Dar noi nu ne-am spăriet
toți. Comandantul nost au fost
Domnu ginăral frumos
Ieremie Grigorescu
Și cu căpitan Popescu.
Când de zi s-a revărsat,
Genăralul a strigat:
- Dați feciori fără de frică,*

*Nu căutaț că doi-tri pică,
Știut-aț voi feciori bine
Când aț dat mîna cu mine
Că nu-ț mulge la măsură
Nici-ț țuca prunce-n gură,
Nici-ț cosi rît cu iarbă,
Nici-ț țuca prunce-n barbă,
Nici-ț merge-n șăzători,
Unde-s fete și feciori,
Ce ați dat mîna cu mine
C-am crezut că ne-a fi bine.
Dar iată binele nost,
Cum ne tăvălim pe jos
Și cînd ș-a gătat voarba
Da i s-a stîns vieața,
Căci prin pieptu lui cel scump
A trecul Nemțescul plumb.
Prin sînge s-a tăvălit
Și la moment a murit.
Dar noi tot nu ne-am spăreat,
Ce mereu tot am luptat
Pînă țara o am scăpat,
De fasciști de germani,
Pentru că ne-a fost dujmani,
Căci au vrut să cucerească
Țara noastă Romînească.
Cu pelea goală am luptat
Pînă țara o am scăpat
Ș-am luptat cu vitejie
Pentru scumpa Romînie;
Ș-am luptat cu greotate
Mereu cu grănate-n spate,*

*Azvârleam după germani
Căci ne-a fost cei mari dujmani
Și atîta am luptat
Pînă țara o am scăpat
Și i-am pus nume tare
Pe veci Romînia Mare,
Să trăiască pe vecie
Scumpa noastă Romînie.
Asta mni poiezie*

*După cum aice scrie,
Ce-i o întîmplare veche
Chiar din anul 18
Cine nu vre a mă crede
Poftească colea și-ntrebe.
Aceste suferință le-am tras din
războiul din anul 1914-1918, Eu
Neamț Toader din satu Racșa*

Comentariu:⁸⁸ Neamțu Toader al lui Văsăiu lui Ionu Tomii, țăran din satul Racșa, un străvechi sat din Țara Oașului, județul Satu Mare, a avut, fără voia lui, o viață tumultuoasă, trăind niște experiențe de viață la limită, când viața atârna de un fir de ață, prins în vârtejul celor mai cumplite evenimente istorice, cele două conflagrații mondiale, care au zguduit din temelii societatea și au schimbat harta lumii. A avut șansa rară de a scăpa viu și nevătămat din ambele încleștări care au secerat milioane de vieți și s-a întors la condiția primordială, cea de țăran, să-și lucreze țarina, și să întemeieze o familie, după legile firii, socotind că la temelia tuturor lucrurilor stă familia, însăși esența existenței omenesti, a destinului ce trebuie să se împlinească în fața Universului. Iar în răstimpuri, bătuit de cumplitele amintiri, a transpus în versuri experiențele prin care a trecut și care i-au marcat destinul, ca și destinul întregii omeniri. Cu singurul scop, ca o datorie morală, de a lăsa ca moștenire urmașilor, spre luare aminte, conștient că a participat la niște evenimente excepționale, și că a devenit un martor anonim al istoriei. La fel ca el, peste un milion de români din Transilvania, au fost înrolați în armata austro-ungară, în Primul Război Mondial, și obligați să participe la un război care nu era al lor, sau uneori puși în situația tragică să lupte chiar împotriva propriilor frați de sânge.

Mărturisirea începe direct, abrupt, fără ocolișuri, punându-ne în față starea de fapt în care se afla, dând dovadă de intuiție de narator, că o relatare a unui fapt rupt din realitate trebuie să aibă ca și coordonate principale relația temporală (*anul 15*) și spațială (*Munții Tirolului*). Dacă avea doar 18 ani, deducem că s-a născut în 1897 (25 aprilie). La fel de repede își dezvăluie și atitudinea și starea afectivă, prin antonimele *rece-foc*: Frontul este rece, dând fiori de ghiață, ce-l face să-și verse năduful „*Ardă-i para focului!*“

⁸⁸ articol publicat în revista „Eroii neamului“, Satu Mare, anul VII, nr. 4 (25), dec. 2015, p. 65-66

Colectia I.G. Andron

Iomiță G. Andron: *Sfetcnicii lui Decebal* – Bătrâni din satul Racșa, iulie 1939. Neamțu Toader este în prim-plan, cel mai tânăr, cu părul negru.

„Eu în anul 15
Când ieram de 18
Am plecat pe fruntul rece,
Pe Munții Tirolului,
Ardă-i para focului!“

Tânărul oșan abia ieșit din adolescență, (*când eram de 18*) a fost luat de tăvălugul istoriei și aruncat pe *fruntul rece*, să lupte pentru împăratul de la Viena, împotriva unui dușman nevăzut. Dar el recepționează din plin absurditatea războiului în care a fost angrenat: „*Însă nu me-a fost dujman,/ Că nu l-am văzut șohan*“.

După 2 ani de luptă continuă, a căzut prizonier la italieni, („*La italieni măi frate/ Pînă-n Roma cé departe*“). După cum se știe, tabăra de prizonieri a fost vizitată de tribunul Vasile Lucaciu, care le-a vorbit cu înflăcărare despre România Mare, pentru a-i convinge să se înroleze voluntari în armata română, pentru a lupta alături de trupele române în eliberarea țării de sub nemți.

„Și de-acolo am scăpat
Dacă voluntar m-am dat.“

Vaporul cu voluntari a ajuns la Constanța și aceștia au simțit pentru prima oară în viața lor gustul libertății, și au fost tratați ca niște oameni cu demnitate, ceea ce i-a întărit foarte mult din punct de vedere moral, deoarece

de data aceasta luptă pentru propria țară: „Ș-am trecut la noi în țară,/ Ca dușmanii noștri să peară.“ Țara trecea prin momente tragice, „C-aice-n țară la noi / Da iera grozav războiu“ și exista pericolul iminent să-și piardă ființa națională. Această situație disperată a mobilizat ultimele energii ale națiunii (mai ales că rămăsesem singuri și descoperiți în fața dușmanului, rușii abandonând frontul din cauza Marii Revoluții din 1917). Trupa de voluntari a fost deplasată direct pe frontul de la Mărășești și aruncată în focul bătăliei, deoarece beneficia de experiența războiului: „La Mărășești groază mare/ Trupa noastră 1 voluntare“. Grozăvia luptei a fost redată în imagini plastice și în ritm alert, ce-i accentuează expresivitatea, dar și tragismul:

*Și vinea gloațele-n noi
Cum vin picuri de ploii
Și cădea feciorii morți
Dar noi nu ne-am spăriet toți.*

Bătălia a fost condusă de legendarul general Eremie Grigorescu, care, prin calitățile excepționale de strateg și comandant militar, a reținut o strălucită victorie în condiții de-a dreptul vitrege și a întors soarta războiului:

*Comandantul nost au fost
Domnu ginăral frumos
Ieremie Grigorescu
Și cu căpitan Popescu.*

Autorul devizei „**Pe aici nu se trece!**“, generalul a produs o impresie puternică, reușind, prin cuvinte înflăcărâte și exemplul personal, să mobilizeze întreaga armată și să o împingă spre victorie, contra unui dușman mult superior ca număr și tehnică militară, insuflând trupei prin energia și curajul său, încrederea în victorie, impresie transcrisă la nivelul de percepție și de exprimare a țăranului din Oaș, prin analogii cu fapte din universul rural, din viața de acasă:

*„Când de zi s-a revărsat,
Genăralul a strigat:
- Dați feciori fără de frică,
Nu căutaț că doi-tri pică,
Știut-aț voi feciori bine
Când aț dat mîna cu mine
Că nu-ți mulge la măsură
Nici-îț țuca prunce-n gură,*

*Nici-îț cosî rît cu iarbă,
Nici-îț țuca prunce-n barbă,
Nici-îț merge-n săzători,
Unde-s fete și feciori,
Ce ați dat mîna cu mine
C-am crezut că ne-a fi bine.
Dar iată binele nost,
Cum ne tăvălim pe jos.“*

Bătălia de la Mărășești a fost una din cele mai mari bătălii din Primul Război Mondial, și care a costat armata română peste 21.000 de

vieți. Datorită jertfei acestor români s-au înfăptuit mărețe idealuri ale străbunilor noștri, precum libertatea și unitatea neamului românesc.

Mai departe, autorul țăran propune o licență literară, deoarece generalul nu a murit în război, ci după terminarea acestuia, deși avea doar 56 de ani, răpus de o boală infecțioasă cu o evoluție extrem de galopantă:

„Și cînd ș-a gătat voarba *A trecul Nemțescul plumb.*
Da i s-a stîns vieța, *Prin sînge s-a tăvălit*
Căci prin pieptu lui cel scump *Și la moment a murit.*

Dar el reiterează același mit al luptei crâncene, la baionetă, corp la corp, în bustul gol:

„Cu pelea goală am luptat *Ș-am luptat cu vitejie*
Pînă țara o am scăpat *Pentru scumpa Romînie “*

Neamțu Toader a continuat războiul până la terminarea acestuia, ce a făcut posibilă Unirea cea mare și înfăptuirea visului de milenii a străbunilor noștri - România Mare:

„Și atîta am luptat *Pe veci Romînia Mare,*
Pînă țara o am scăpat *Să trăiască pe vecie*
Și i-am pus nume tare *Scumpa noastră Romînie. “*

El crede de cuviință să întărească povestea sa adevărată prin garantarea cu propria-i identitate, precum în vechime voievozii:

Aceste suferință le-am tras din războiul din anul 1914-1918, Eu
Neamț Toader din satu Racșa

Participarea la cel de-al Doilea Război Mondial

Această poezie din anul 1944:

În anul 44 *Și am stat trei săptămâni*
Cînd aproape mai tot satu *Și 'napoi iear la Seini*
Au primit un ordin greu *Și-n ziua Iunie noau*
În cari ieram și eu. *Am plecat ca duși de roauă*
Cînd iera de primăravă *Din Germaniea venite*
Nu mai cînta cucu ieară *Vagoanele pregătite.*
Cucule cu dulce graiu *Vai gara Seiniului*
Ne cîntaș în luna maiu *Să fi fost a focului,*
De supărări și de vai *Că multe lacrimi amară*
În zua de cînsprăzece *Sunt în tine astăz gară.*
A venit ordin să plece *Că vedem mueri bătrîne*
Toș bătrînii la Seini *Plîngînd roată pîngă tine*
Să-și ducă haine de plin *Plîngîndu-ș bătrînii lor*
La Seini ne-am prezentat *Plîngîndu-i cu mare dor,*
Și la Apa ne-a mutat *Bătrîni și cu nepoș mici*

Că ș-a lor tată iubiț
I-ea lăsat cu moșu lor
În căsuță și-n odor.
Iacă a venit timpul
Ș-a plecat și moșucu.
Mult amar și mare jale
Ieste az în gara mare
Că plîng bătrînele toate
Parcă s-ar duce la moarte.
Cînd trenu a șuerat

Bătrînii toț au strigat

Această suferință și suspinuri au fost pe noi pe acești bătrîni cari ne-au trimăs în Germania frații maghiari în anul 1944 între cele mai mari bombardări.

În anul 45

Cînd ieram înstreiniț
Și de țară despărțiț
Despărțiț în depărtare
Cu mult dor și supărare
Pe granița Belgii
La hotaru Franții
Între cîinii de germani
Căci ne-a fost cei mari dujmani,
Că ne lua zi și noapte
La muncă gre tot spre moarte
Zi și noapte ne forța
De mîncare nu vorbea
- de hodină toț așa –
Numai „kom” și „los” făcea
Și încărcam greutate
De mașă și jumătate,
Le luam toate pe spate
Gloanță de tun măi fîrtate
Și pe frunt le transportară
Și pe frunt dar și la gară
Fi-le-ar lume-n veci amară
Precum și noauă ne-a fost
Pînă frați noști ne-a scos
Frații noști americani
Și ne-a scos de la dujmani
Ca venit din depărtare

Rămîneț babe cu bine
Că noi ne ducem în lume.
Trenu o prins a să mișca
Pînă în gară la Apa.
Gara Apei iară-i plini
De lacrămi și de suspini
Și tot satu plînge tare
Cînd văzu așa-ntristare,
Că omul încărunțit
Să aibă de cătănit.

Și ne-a făcut liberare
Că-nainte de asta
Toț pe Dumnezeu ruga
Ca să-și pună mila sa
Și să ne scoată pe noi
Din acest grozav războiu.
Mulțumim Domnului Sfînt
Că am rămas pe pămînt
Sănătoși nevătămăți
Mulțumim la-a noști frați
Ca venit din depărtare
Și ne-a făcut liberare
Frații noști americani
Și ne-a scos de la dujmani.
Cine mi-a ceti scrisoare
Fie-i fața ca și floare
Și viața-ndelungată
Să n-aibă năcaz niciodată.
Deie-i Dumnezeu așa
Ca să-mi ajungă vîrsta.
Dacă țara mi-o iubesc
Toader Neamțu mă numesc.
Otpzeci și doi ani grei
Care-am petrecut prin iei
Doauă războaie am tras
Dară totuș am rămas.

Aceste suferință au umblat pe a mele oasă, în viața me din trecut. Vă zic la revedere, iubiț cetitori. Toader Neamț, 82 ani

Scrisoare acasă:

*Cu cuvîntul cel dintâie,
Te sărut scumpă soție
Și pe-ntreaga familie
Și pe Tămășucu tatii
Cari mult mă strigă poate
Și pe tine Ofimucă
Țucă-te tata-n gurucă
Și pe ceilalți a mei
Că-i doresc mult și pe iei
Pe Petruca și Măriuca
Țucă-i și pe iei Tătucu.
Dar mi-aduc aminte ieară
Cum ieram în primăvară.
Dimineața m-am sculat
Și la grajd am alergat
Ușa la grajd am deschis
Și boii ieam netezit
Și ieară m-am dus în șură
Le-am dat fân fără măsură.
Pînă boii ieam hrănit
Plugu mi l-am pregătit.
Dacă boii au mîncat
La moment team adăpat
Și în jug de ieam băgat
Și la moment de m-am dus
La fereașta ce din sus.
Hai Ofimă că-i de dus
La Talna să plugărim
Dacă vrem noi să trăim.
Ș-am ajuns în loc frumos.
Hai să luăm plugu jos*

Scrisoare acasă:

*De acasă cînd am plecat
Nici în cap nu mi-a sunat
Că unde-oi fi-nstreinat
Iată luna lu Iulie
Cu multă dorință mie
Voi mălaiu l-aș săpat*

*Și dacă jos l-am luat
Boii în plug ieam jugat
Și din gur-am cuvîntat:
- Tra Ofimă la răzvor
Să tragem on hățișor.
Dacă hat om îndemna
Tu ti duce-n treaba ta
Că eu sîngur oi ara
Că boii m-or asculta.
Pe la 'meazăz' am gătat
Și la boi mîncare-am dat.
Dacă boii au mîncat
- Ofimucă-i de adăpat.
Tu Ofimă-i adăpa
Ieară ieu oi sâmina
Și ne-om prinde a grăpa
Pe la 5 om găta
Și iar acasă ne-om duce
La măicuța ta ce dulce
Și-n odor cînd om întra
Din gură ne-a cuvînta:
-Haideăț că-i gata cina
La masă toț 3 am stat
Și Tămășucu-ntre noi
C-o zis c-a griji de boi
Și-am făcut o cină bună
Noi tuspătru înpreună
Dumnezău sfîntu ne-ajute
Să cinăm iear cît de iute
Să cinăm toț înpreună
La masă cu voie bună.*

*Eu drumu lung l-am luat
Drumurile celi petrîte
Și de lacrămi sunt stropite
De lacrămi de la bătrîni
Cari de drum nu-s stăpâni
Și mereu ne-a fugărit*

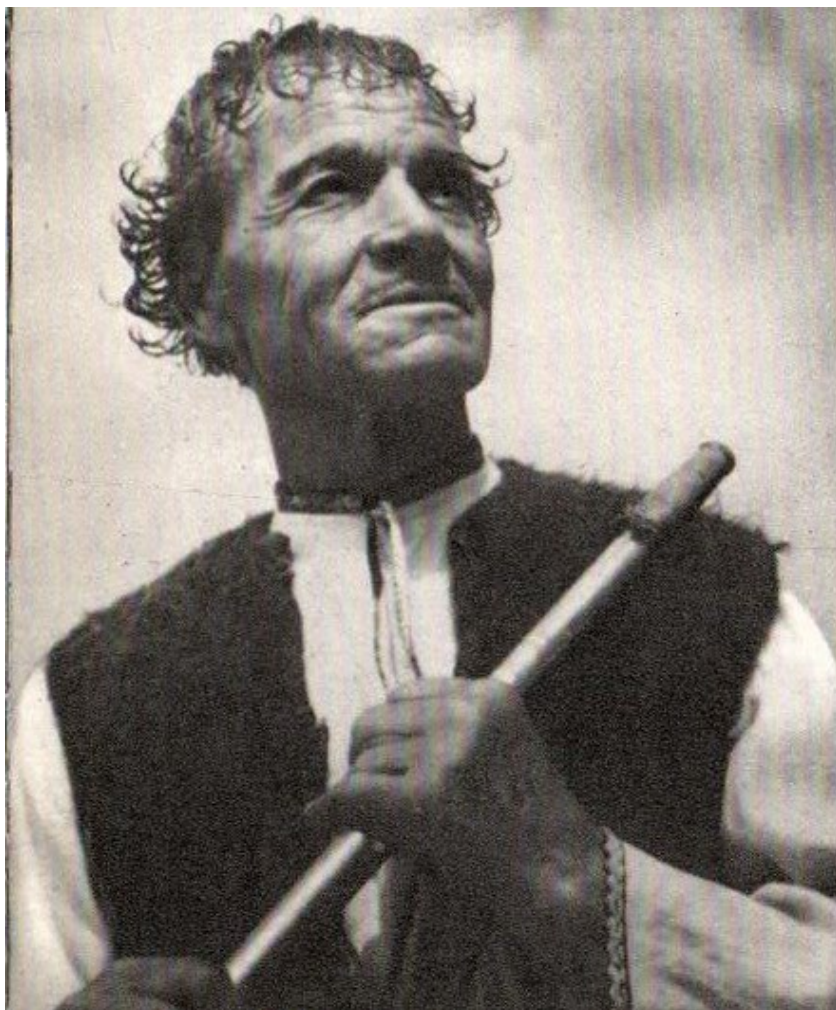
*Pînă-n Belgia-am sosit
La orașul cel vestit
Cu numele Köln zdrobit
Și plua pe noi zdrobele
Tunuri mari și boambe grele*

Poezie tot din streinătăți:

*Așa-mi vine cîte-on gînd
Să mă iau prin munți plîngînd
Ca să vadă și munții
Că cum trăiesc oamini
Mestecați cu streinii
Iar stau și mă gîndesc
Cum aș putea să trăiesc
Că mă aflu-nstreinat
De familie și sat,
De tine, scumpă soție
Și de draga mea moșie
Și trăiesc între streini
Cum aș fi desculț pe spini,
Aceste toate le-am suferit în Războiul din 1944 în țara Neamțului adică
Germania. Toader Neamț, de 82 de ani.*

*De avioane n-am scăpat
Și-n pămînt de ne-am băgat
Și în loc de popă sfînt
Boambe grele da din vînt...*

*Că streinu n-are milă
Numai tot îț face silă
Și să uită ca un mut,
Nu coată că iești cărunț,
Tot te mîină și te-adună
Și nici o zi nu ai bună.
Ș-am umblat prin cele sate
Printre tunuri și granate,
Printre bombărdări măi frate
Și nu știem a vorbi
Chiar nemică cu Nemții.
Așa-i țara Neamțului,
Turnul Vavilonului.*

Ionită G. Andron: *Străjerul*. (Neamțu Toader), Toderu lui Văsâi lu' Ionu Tomii, Racșa 1968

Participant la programul de alfabetizare:

Anul cu-alfabetizarea
Cînd a fost pe-ntreaga țara
A fost și la noi în stare
Să fie alfabetizare
În asta mică comună
S-adună toț împreună
Alfabetu din comună.
La acest număr de casă

Care-i doauăzăci și șasă
Și să punem tot la rînd
Alfabetu la cuvînt.
Instructoru le arată
Alfabetu la olaltă
Să facă litere curate
Și aveam un director
Care vinea-n controlor

*Numele Dănuț Victor.
Cine a fost instructoru
Toader Neamțu săracu
Îi sărac acum mereu
Ca-mbătrînit tare rău.
Dar m-am forțat foarte tare
Să-mplinesc această stare
Deplin alfabetizare.
Vă mulțumim conducători
C-aș sădit aceste flori.
Floare mîndră pe sub soare
Nu-i ca șirul de scrisoare,
Căci burghezii din trecut
Ne-a făcut pe toți ca mut
Ca să nu știm nici scrisoare
Ce cu toți orbi la soare,
Căci burghezi din-nainte
N-a avut alea cuvinte
Ca să ne învețe a scrie
Numai tot a strîns moșie.*

*Dar a căzut pe ei roauă
Ș-a rămas moșia noauă.
Dar scumpa noastră Românie
Vrea ca toți să știm a scrie
Romînia noastră frate
Vrea ca toți să știm noi carte.
Să trăiască pe vecie
Scumpa noastră Romînie
Că ne-a învățat a scrie
Dară și noi de la sate,
Care știm puțină carte
Mulțumim conducător,
Să trăiască-n veci ușor,
Să trăiască pe vecie
Conducător de patrie
Și ieară-i zic spor la muncă
Din a mea inimă-adîncă.
Neamțu Toader de 82 ani, Racșa,
no. 87*

După cum s-a putut constata, majoritatea producțiilor provin din satul Racșa (culese între 1973-1979), pe care l-am cunoscut mai bine și pe care îl socotesc emblematic pentru mentalitatea oșenească. Racșa: ce nume de o stranie vibrație! De multe ori m-am întrebat din ce neguri ale începuturilor istoriei noastre își trage numele, din ce cotloane vechi și nelămurite ale unei arhaice lumi, pierdute ochiului să vadă și mâinilor să pipăie, își tremură până la noi unda izvorului limpede și cum de a rezistat acestui milenar și zbuciumat trecut al nostru. Din acele vremuri de geneză și cu miros de legendă răzbate până la noi acest nume, de o tulburătoare și formidabilă rezonanță.

Dar oamenii! Oamenii aceștia pătrund în lumea noastră cu aerul lor arhaic, dar deloc îmbătrînit, cu sufletul lor clocotind de vitalitate, mereu proaspăt, esență a nemărginitei sete de viață. Însăși optimismul care i-a ajutat să treacă peste greutățile ce i-au încercat secole de-a rândul, indiferența și seninătatea în fața cataclismelor vremii, nu pot fi socotite altfel. Cei care îi cunosc bine pe răcșeni, își dau seama că aceștia au un fel de „filozofie” de viață mai aparte, care ne apare ca o fantastică punte arcuită peste timp, cu celălalt capăt în civilizația dacilor, ce prelungește niște deprinderi din străvechime și un mod de viață milenar. Ce apare mai surprinzător pentru cel care încearcă să-i pătrundă pe acești oameni e faptul

că aceleași precepte morale care i-au călăuzit pe strămoșii noștri răzbat până la noi, nealterate, dar îmbogățite cu concluziile născute dintr-o bogată și zbuciumată experiență de viață, au rezistat tuturor influențelor și vicisitudinilor vremii.

Aici, în această vatră nordică, se păstrează cea mai puternică amprentă a spiritualității de început de neam. Dacă le priviți cu atenție chipurile imortalizate de geniul artistului fotograf Ioniță G. Andron (născut în acest sat, și unde-și doarme somnul de veci) veți fi de-a dreptul uimiți de uluitoarea asemănare cu dacii de pe Columna Traiană, asemănare care nu se oprește la port, ci merge până la configurația feței, ba mai mult, cuprinde trăsăturile de detaliu ale chipului. Aceasta este, poate, cea mai semnificativă dovadă nu numai a continuității noastre, ci și a nestrămutării și statornicirii noastre din cele mai vechi timpuri pe aceste meleaguri. Am întâlnit în Racșa pe acest bătrân, Neamțu Toader, ce înfățișează în versuri nu numai muncile câmpului, cu toate semnificațiile lor pentru omul brazdei, ci și cele mai semnificative momente din viața sa și a satului. Ce altceva decât talentul a răzbit în acest creator popular și ce altceva decât o puternică expresie a spiritualității acestor oameni poate fi socotit el? Și este numai o verigă în lanțul celor care au îmbogățit această spiritualitate și se înscrie în rândul celor care au păstrat și au întreținut mereu vii memoria și sufletul acestor locuri.

Anexa 1: „*Literatura populară reprezintă un mare capitol al creației folclorice, vast el însuși prin mulțimea de valori pe care le cuprinde virtual și prin posibilitățile infinite de concretizare în forme de realizare mereu noi. Este un domeniu de valori în permanentă mișcare, ca întregul complex al culturii populare, dată fiind nevoia de adaptare continuă la cerințele mereu noi ale popoarelor care le-au creat și le-au conservat.*” Mihai Pop, Pavel Ruxăndoiu, *Folclor literar românesc*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1991, p. 41

Anexa 2: „*Literatura orală este parte a tradiției, de aceea ea nu poate fi interpretată decât ținând cont de toate elementele ce caracterizează o astfel de gândire. Literatura populară ne propune să descoperim, dincolo de cuvinte, modele culturale, reprezentări simbolice ale Lumii, istoria și credințele unui neam.*” Delia Suiogan, *Forme de interacțiune între cult și popular* Editura Ethnologica / Editura Universității de Nord, Baia Mare, 2006, p. 14.

Anexa 3: În schimb, „*constatăm prezența în Oaș a numeroase rituri magice, multe cu caracter agrar, în manifestările mai puțin spectaculoase, ce se desfășoară de regulă în planul familiei. Fenomenul acesta trebuie pus pe seama intervenției bisericii, a celei greco-catolice, despre care se știe că era mai intransigentă în comparație cu cea ortodoxă față de manifestările laice, profane.*” Dumitru Pop, *Personalitatea folclorului oșenesc*, în “Cronica sătmăreană”, 15 iun. 1978, p. 3

Anexa 4: „*Studierea din punct de vedere folcloric a fiecărui ținut în parte este însă un fericit mijloc de a ajunge la o cunoaștere cât mai deplină a folclorului nostru. Unele particularități locale – datorate influenței popoarelor conlocuitoare sau vecine –*

dau un aspect deosebit folclorului cutărui ținut. Alt ținut interesează prin stadiul mai adânc de primitivitate în care s-au păstrat o seamă de elemente folclorice. Țara Oașului prezintă un interes considerabil pentru folclorul românesc, din amândouă aceste puncte de vedere. „Închiși ca între niște ziduri de piatră, izolați aproape complet de locuitorii din alte regiuni” – cum îi arată Candrea, (I.A.Candrea – Graiul din Țara Oașului, 1907) oșenii au păstrat, cu sfințenie, o mulțime de resturi ale unei lumi sortită pierii astăzi, când vechea și interesanta civilizație a satelor noastre face loc, cu atâta repeziciune, unei civilizații de duzină.“ Ion Mușlea, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, Ed. a II-a, EFES, Cluj Napoca, 2004, p. 77

Anexa 5: „practicile magice trăiesc încă neatinse. Fetele mari își caută ... norocul la dans, jucând goale în jurul mătrăgunii scoase din pământ după rituri datând din epoci imemorabile. Ciobanii obișnuiesc încă, în aproape toate satele ținutului, să aprindă „focul viu” prin frecarea a două bucăți de lemn. Fata- Pădurii e gata și astăzi să momească în brațele ei de dihanie păroasă pe feciorii care rătăcesc prin codri și răspund chemării ei. Fărâmituri din vechiul cântec al fetei în primejdie să-și piardă oile și viața se mai aud încă în fiecare sat al Țării Oașului. Tot din depărtate timpuri, în care păstoritul era mult mai răspândit, s-a păstrat pretutindeni povestea ciobanului omorât de tovarășii săi – „Miorița”; ca una din cele mai iubite din vechile colinde păstorești ale ținutului. Am amintit numai câteva din elementele care prezintă imediat Țara Oașului ca o sursă foarte prețioasă pentru folclorul românesc.“ Ion Mușlea, *Op. cit.* p. 78

Anexa 6: „Jumătate din cele notate de noi sunt religioase. În cele cu conținut profan e vorba mai ales de păstorit, aceasta dovedindu-se și astfel cea mai veche și cea mai iubită îndeletnicire a Oșenilor.“ Ion Mușlea, *Idem*, p. 83

Anexa 7: „Termenul este foarte vechi și fundamental în limba română, fiind, ca și dor, imposibil de tradus în alte limbi. Îmbinarea dintre cântec și vers se realizează printr-o aleasă măsură sufletească, închipuită din atâtea sentimente omenești, care ne stăpânesc într-un fel sau altul, de-a lungul vieții. E un strigăt, un reper al umanului în orice ipostază și o exclamație a vieții fiecăruia și a tuturor, rânduită de Creatorul suprem...”

E... o fulgerare de suflet, cu soare și zăpezi, cu ploi nebune și viscole turbate, cu iubiri nemuritoare, cu leagăn, vise, poieni, patimi și cetăți, în ale căror temelii au fost zidite gândul, inima, starea, trecerea, deci viața în întregul ei...

Doina este o cetate a sufletului românesc!...“ Ilie Dan, Tripticul sufletului românesc. I. Un bocet al sufletului românesc: Doina” în „Memoria ethnologica” Baia Mare, An III, nr. 8-9, iul.-dec. 2003, p. 800-801

Anexa 8: „Oșenii nu numai că n-au posedat facultatea creatoare în acest domeniu poetic, ci, mai mult, dau dovadă că balada, cu suflul epic pe care îl pretinde, nu a convenit în general spiritului lor, prin excelență neastâmpărat și satiric.“ Ion Mușlea, *Ibidem*. 2004, p. 79

Anexa 9: „...Faptul acesta vine totodată să sublinieze importanța excepțională a ariei nordice a folclorului românesc, în cuprinsul căreia putem găsi nu numai prețioase mărturii ale existenței noastre etnice de altădată, ci și cheia înțelegerii unor probleme nedezlegate încă ale culturii noastre tradiționale.” Dumitru Pop, „Stâna prădată”, un motiv din sfera mitologiei pastorale, în „Calendarul Maramureșului”, 1980, p. 72-73

Anexa 10: «În Oaș nu se țâpurește numai duminica, la horă. La munca câmpului, la făcutul fânului, acasă în ogradă, seara, pe drum – toată lumea țâpurește. Toată lumea, adică nu numai feciorii și fetele, ci și bărbații, femeile și chiar copiii...În Oaș supărarea nu se alină cu doine, ci cu strigături: „Iară-s cu rău' lumii /Iară-ndemn a țâpuri”.» Ion Mușlea, *Idem*, p. 81-82.

Anexa 11: „Aici „țâpuritura” a izbutit să se substituie aproape tuturor categoriilor lirice populare și chiar a altor categorii folclorice, ea reprezentând principala modalitate de comunicare de tip folcloric. Fără să atingă același stadiu, fenomenul este prezent în Năsăud, pe Valea Gurghiului, precum și în alte zone ale țării, dar nicăieri în spațiul folcloric românesc procesul acesta de evoluție n-a atins stadiul pe care îl întâlnim în folclorul oșenesc.” Dumitru Pop, *Personalitatea folclorului oșenesc*, „Cronica sătmăreană”, 15 iunie 1978, p. 2

Anexa 12: „Existența puternic productivă a strigăturii în Țara Oașului, într-un folclor de mare vitalitate și diversitate, generat de practici și datini multisekulare, este expresia unui admirabil instinct de conservare care explică o existență nealterată de influențele venite din exterior de-a lungul istoriei. Comprimați în această cazemată montană, dar respirând același aer cu consângenii din celelalte țări, oșenii și-au creat propriile valori spirituale, printre care și strigătura. Vie încă și productivă, inteligibilă sau nu pentru unii și alții, incitantă și greu de imitat pentru toți, dar reflex necondiționat pentru localnici, ea este creația cea mai spectaculoasă a folclorului local, conferind zonei trăsăturile unui (epi)centru al genului...” Ioan Nistor, *De la strigăt la strigătură*, Satu Mare, Casa Corpului Didactic./ Republicat în „Poesis”, Satu Mare, nr. 1-2 din 2006, p. 116-119

2. Obiceiurile și credințele – forme de interacțiune între tradițional și modern

Întreaga viață a omului este organizată de obiceiuri, rituri, datini care se circumscriu într-o tradiție care a dobândit autoritate și prestigiu date de vechime. Comunitățile au făcut, treptat, sisteme proprii de valori spirituale, acumulând în timp experiență istorică, așa încât obiceiul ne pare o lege nescrisă, statornică pentru toți membrii unei comunități umane. Obiceiul însoțește viața omului de la naștere până la moarte, dar nu privește viața acestuia ca individ, ci ca parte a unei colectivități, felul în care acesta participă la viața culturală a comunității, respectând și asimilând sistemul de valori al acesteia, integrându-se normelor sociale/culturale și cerințelor etice ale colectivității. *Obiceiul, pe lângă multiplele funcții rituale și sociale, menține una fundamentală, aceea de limbaj complex, prin mesajele cărui se comunică înțelesurile vieții.*⁸⁹ Această comunicare presupune armonizarea individului cu ansamblul de înțelesuri ale culturii tradiționale. La această armonizare contribuie atât eposul mitic conținut în obiceiuri, cât și simbolurile pe care le încorporează.

Ceremonialul are, fundamental, o funcție spirituală, prin care indivizii își declară și conștientizează apartenența la valorile colectivității, făurind atitudini, mentalități și comportamente. Dar încorporează, în același

⁸⁹ Vasile Tudor Crețu, *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Facla, 1988, p. 36

timp, și o preocupare estetică, ajungându-se, în timp, la un înalt grad de rafinament artistic, care dovedește preocuparea permanentă a omului de a-și exprima gândurile și sentimentele cu mijloace de expresie tot mai adecvate și șlefuite. Toate obiectele lumii reale – ca și propriul trup – capătă pentru om anumite semnificații, reflectate în conștiința sa, conform modului propriu de a le percepe. Acestea sunt încorporate într-o formă expresivă, care îngăduie comunicarea: vorbire, muzică, dans, culoare și diferite forme plastice, dar și port, arhitectură – transformate în simboluri.

Există zone folclorice care își mai protejează sufletul spiritual, beneficiind de o anumită conjunctură istorico-geografică. O astfel de zonă a fost, multă vreme, și Țara Oașului, această „țară” poate cea mai mică dintre cele istoric presărate pe teritoriul românesc – izolată într-o căldare ca o cetate, cu intrări care puteau fi controlate. Aici s-au statornicit, în succesiunea generațiilor, obiceiuri, datini și ocupații specifice cu o puternică personalitate și cu anumite particularități, forme culturale care relevă înțelesuri și semnificații ale unei vieți tradiționale surprinzător de vii; unele datini legate de anumite date calendaristice importante sau evenimente din viața omului, altele de anumite sărbători religioase. Obiceiurile oșenilor nu se deosebesc în mod fundamental de cele ale altor ținuturi românești, atât obiceiurile de peste an, cât și cele legate de evenimentele din viața omului. (*Anexa 1*)

Fiecare epocă istorică are propria sa mentalitate, care îi modelează înțelesurile și formele de manifestare, astfel încât acestea se înnoiesc continuu. (*Anexa 2*) Obiceiurile se manifestă prin fapte, credințe, maxime care devin reguli de comportament, dobândind autoritate, formând adesea un sistem de valori: ce e bun, moral, frumos și util.

Între manifestările culturale ale sărbătorilor de iarnă, obiceiul de Bobotează de a întâmpina preotul la sfințit cu lumânare aprinsă și cu boabe de grâu (în unele sate și cu sare) pe farfurie; aruncarea cu boabe de grâu peste miri la ieșirea de pe poarta bisericii, după cununia religioasă, erau îndeplinite de omul arhaic cu credința nestrămutată că își asigură recolte mănoase sau o viață îmbelșugată, căsnicia, intrarea „în rând cu lumea” va fi de bun augur. Sărbătorile de iarnă sau căsătoria însemnau pentru omul arhaic un nou început, astfel încât credea cu tărie că tot ce se întâmplă acum are un caracter semnificativ. Întreaga colectivitate trăia aceste momente sub mitul sacralității și participa afectiv și efectiv la riturile de înnoire.

În timpul sacru al sărbătorilor de Anul Nou/noaptea Sfântului Vasile, fetele de măritat săvârșeau rituri „de măritat” benefice, de influențare a destinului; în Racșa, mergeau la un coteț unde era un vier, băteau cu o botă în pereții de lemn și ziceau un descântec de măritiș: „S'ânt Văsâi vârgat/ Dă-mi, Doamne, bărbat/ Fie cât de blăstămat/ Numa' s-aibă clop în cap/ Și

pân clop păru' să iasă/ Numa' să mă văd mireasă” (Inf.: Boje Vasile al lui Indrei, Racșa). Tot fetele mari, pe lângă rituri de bogăție și hărnicie, săvârșeau și rituri de înfrumusețare, cum ar fi: spălatul ritual cu apă de pe urzici, bani sau ou roșu. Încă de timpuriu, cu scopul afirmării propriei identități în colectivitate, flăcăii și fetele, efectuând – simbolic – anumite acte rituale, credeau că pot să-și influențeze destinul, să-și „cheme” ursitul. Pomenite atât de Ion Mușlea, cât și de Mircea Eliade, sunt riturile legate de mătrăgună, care vizează trecerea la o nouă etapă de vârstă sau un nou statut. (Anexa 3)

În satul tradițional, fetele mergeau după mătrăgună (numită „cinstef”, în Oaș), planta magică folosită la ritualuri de măritiş. Cu câteva săptămâni înainte, fetele de măritat băteau dealurile și luminișurile pădurilor, în căutarea și localizarea plantei, uneori până în marginea hotarului. În noaptea de Ispas, însoțite de o femeie care le iniția, duceau mâncare, plăcinte, pălincă, așterneau masa pe un ștergar, alături de buruiană, ca să o îmbuneze, mâncau și beau îmbiind-o, după care se dezbrăcau și jucau un danț îndrăcit în jurul mătrăgunii (ca să fie și ele jucate așa la danț), descântându-i: „*Mătrăgună, Doamnă bună,/ Mărită-mă într-o lună;/ De nun asta,-n cielaltă,/ Mărită-mă după-olaltă.*” sau : „*Mătrăgună, poamă bună,/ Mă mărit în iastă lună?*” Apoi se îmbrățișau și se „drăgosteau”, să fie iubite tot așa de feciori. Deoarece planta este foarte otrăvitoare, numai bătrâna avea voie să o atingă, dar și aceasta cu măsuri de protecție; săpau cu cuțitul în jurul rădăcinii și bătrâna o lega cu sfoară, numai așa o scotea afară, să nu o atingă, altfel „se răzbună.” Duceau planta în sat și o „răstădeau” în grădină, pentru a o cinsti. Dacă o atingeau, „își pierdeau mințile” ori „căpătau oarice beteușug”. Dacă fata nu se mărita, îi adresau reproșuri: „*Mătrăgună de sub pat,/ Tătă vara te-am udat/ Și tu nu m-ai măritat,/ Fată mare m-ai lăsat.*”

Apărând și dăinuind în procesul de geneză și de evoluție a culturii populare, cuprinzând trăsăturile comune ale vieții materiale și spirituale ale poporului român, vitalitatea și înclinarea spre creație, obiceiurile și tradițiile oșenești au dobândit însușirile unor elemente și forme de manifestare specifice, privind: locuința tradițională, ocupațiile tradiționale (agricultura, albinăritul, creșterea animalelor, pomicultura, oieritul, munca la pădure), meșteșugurile și instalațiile tehnice, portul popular, obiceiurile și manifestările folclorice.

Pornind de la funcțiile și structura obiceiurilor, acestea sunt împărțite în două mari categorii:

2.1. *Obiceiurile calendaristice de peste an* - care însoțesc trecerea omului prin timpul care-i poartă ființa: obiceiurile de iarnă, cele de primăvară, vară, toamnă și cele legate de date fixe;

2.2. *Obiceiurile vieții de familie* - trecerea omului prin momentele principale ale existenței: nașterea, copilăria, adolescența, căsătoria, maturitatea, bătrânețea, moartea. Cele mai vechi par a fi obiceiurile de înmormântare și cele legate de cultul morților și de aceea sunt și cele mai conservatoare, omul fiind pus în fața aceluiași fenomen, căruia nu i se poate sustrage nimeni. Deoarece viața de familie a apărut mai târziu pe scara evoluției omenirii, obiceiurile de nuntă sunt mai supuse înnoirilor, familia fiind o realitate mai dinamică.

Adresându-se simbolic fertilității și fecundității, deci rodului trudei omului, obiceiurile calendaristice sunt legate direct de simbolul soarelui, căruia îi este subordonat timpul, care vremuiește „pragurile” dintre anotimpuri. Categoria obiceiurilor familiale nu se mai subordonează ciclului solar, urmărind să integreze viața individului în valorile și rigorile grupului etnic din care face parte. Acestea sunt legate puternic de mentalitatea tradițională, de rostul pe care îl au în viața colectivității, de sensurile și funcțiile ceremoniilor îndătinat de tip familial, care suferă modificări de-a lungul timpului, mai ales în cadrul obiceiurilor care marchează ceremonial nașterea, căsătoria, înmormântarea omului.

2.1. Obiceiurile calendaristice de peste an

Un popor care s-a format și a trăit aproape în totalitate la sat, vreme de milenii, e firesc să fie mult mai apropiat de ciclurile anului, determinate de rotirea ciclică a anotimpurilor, legându-și destinul de vârstele anului. Astfel, sărbătorile românești scot în evidență, prin formele de manifestare, un mod de viețuire prin excelență vegetativă, legat de ciclurile anului. Putem afirma că viața omului are clare similitudini cu viața satului, similitudini reflectate în sărbătorile românești. Constatăm astfel că anul are în alcătuirea sa toate etapele specifice devenirii omului: copilăria, tinerețea, maturitatea, bătrânețea. Sărbătorile vârstelor omului au în alcătuirea lor aceleași elemente ca și sărbătorile anului. (*Anexa 4*)

Ca acte de comunicare, obiceiurile au un caracter complex și includ modul de viață și de comportare a oamenilor, portul, creațiile populare, muzica, dansul. Obiceiurile calendaristice din Țara Oașului cuprind variantele locale ale culturii și civilizației populare tradiționale românești, cu asemănări și deosebiri, ce pot fi structurate în: obiceiuri de primăvară și vară, obiceiuri de toamnă, obiceiuri de iarnă (colindat și Anul Nou)

2.1.1. Obiceiurile toamnei și ale iernii

Obiceiuri de toamnă

Toamna este anotimpul care aduce multă speranță, deoarece se recoltează recoltele pentru care familia a trudit tot anul și care asigură traiul și bunăstarea familiei. Porumbul era planta cea mai cultivată, deoarece nu

era prea pretențioasă, și era folosită atât în hrana oamenilor, cât și a animalelor, de la vite, până la păsări. Dar recoltele erau slabe, deoarece pământul în Oaș este sărac și rece, cere multă muncă trudnică. Din făina de mălai se făcea mămăligă, pâine la cuptor sau în „blouder”, turtă („lăpărgău”) cu lapte, cu „sămăt’ișe”/ „lapte acru”, lapte de oi, brânză, cozi de ceapă, frunze de mărar, și asigura traiul auster de fiecare zi.

Claca. Pe lângă experiența muncii în comun, care i-a făcut pe oameni să tragă concluzia că muncesc mai cu spor și cu roade mai bune, clăcile și șezătorile din vreme de toamnă au constituit și un prilej potrivit pentru manifestări folclorice, pentru perpetuarea datinilor și tradițiilor moștenite din străbuni. Clăcile se făceau pentru desfăcatul mălaiului, „îmblătit ruje” (bătut floarea soarelui), pentru terminarea unor construcții sau alte munci mai grele, care solicitau forță de muncă – toamna; pentru purtatul lemnului din pădure, pentru purtatul bălegarului - iarna. Prin aceste clăci care se fac în lunile de iarnă, se ajutau văduvele și oamenii săraci, lipsiți de vite, unelte, dar și de putere, care nu-și pot face singuri anumite treburi gospodărești. Li se aduce în cinste câte o căruță de lemne.

Cel ce face claca îi cinstește pe clăcași cu o masă după posibilități, din care se străduiește să nu lipsească pălincă, boace, pancove, plăcinte. Uneori, mai ales la desfăcatul mălaiului sau la îmblătirea rujii, se spuneau povești, se horea, se țâporea, muzica nu lipsește, ca la orice veselie. Cucuruzii cu pănușii sunt puși într-o șură și gazda cheamă desfăcători, fete și feciori, băga și ceteraș, pentru veselie, dar numai în ultima seară se giuca, uneori până dimineață. Femeile organizau clacă la torsul cânepii, când nu reușeau să termine singure tortul fie că erau bolnave, fie că aveau copil mic. Pe la mijlocul lui octombrie, cei care aveau vie organizau suret'ul (culesul strugurilor), la care participă, pe lângă familie, cei care lucrau via și prieteni de familie. Strugurii sunt culeși, purtați cu coșul sau găleata în căzi mari, alții îi dărălesc și fac must, care este strecurat în butoaie.

Lăutul torturilor a fost o clacă de o importanță mare în viața oșenilor, deoarece toate hainele oamenilor din vechime erau confecționate în gospodăria proprie, iar cânepa a fost materia primă cea mai folosită, care cunoștea un proces foarte anevoios de prelucrare și solicita din plin întreaga energie a gospodinei, punând cel mai bine în evidență calitățile acesteia. Firele de cânepă prelucrate erau materia de bază din care se confecționau toate elementele portului popular (cămăși, „pindileu”, gaci, zadie, straiță, desagă, năframă), textilele de interior (ștergare, fețe de masă, cearceafuri de pat, fețe de pernă, perdele) și obiectele de uz gospodăresc (saci, funii). De aceea, prin importanța ei în industria casnică, a reprezentat nevoia permanentă a unei însemnate producții, ceea ce a generat, în societatea tradițională, și relații sociale de întraajutorare în mod deosebit în cadrul

clăcii, într-un stadiu avansat de prelucrare, după ce a fost cultivată, recoltată, topită, melițată, toarsă, fiartă.

Ioniță G. Andron: *Melițatul cânepii*, Racșa - sept. 1943

Cânepa, toarsă și depănată, înainte de a fi utilizată, trebuie să fie supusă unei fierberi; torturile se pun „de-a moi cu leșie” într-un trunchi de copac scobit. Se fierb iarna, toată ziua; operația se repetă trei zile, se toarnă leșie fierbinte pe ele. După răcire, torturile sunt aduse la râu pentru a fi limpezite. Lăutul se face în ianuarie-februarie, când e frigul mai mare, că le trage gerul și le albește: „*Lăutoare, lăutoare,/ Ați avut mânuri ușoare/ Și-ați dat pă tort îndrăcit,/ De-așe albe o ieșit.*” Deoarece e grozav de frig și apa înghețată, sunt chemate vecine, rude, fine, nașe, prietene, atestând valoarea socială a unui obicei de muncă. Este o clacă la care participă numai femei, fiecare femeie aduce un prainic pentru bătut torturile și un scaun mai înalt pentru lăut, gazda transportând torturile. Fiecare tort este adunat în trei, așezat pe scaun, prănicat și scuturat în apă în operații succesive de lăut, până la albire. Lăutul constituie nu numai o clacă de ajutor, ținută pe rând de către femei, claca torturilor înseamnă și o sărbătoare a lăutoarelor, denumită „ospățul” sau „praznicul” torturilor. E prima sărbătoare femeiască, ce încununează munca de o iarnă. Această clacă constituie și o competiție prin care se remarcă hărnicia, iscusința, ambiția și mândria femeilor, care au

reușit să se achite de una dintre cele mai importante și grele sarcini care le revin în cadrul gospodăriei. După tradiție, la ospățul torturilor, se mănâncă, se bea, se joacă și se țâpurește, mai ales strigături de veselie, dar și ironice și satirice, dând frâu liber veseliei, femeile scăpând de o mare responsabilitate: „La claca femeilor/ Nu vie bărbații lor,/ Că noi de ne-om îmbăta/ Ca pepenii or zbură/ Și moarte de om om fa'.” sau: „Două torturi am lăut,/ Dzece pahară-am băut.” Femeile petrec strașnic, iuiesc și țâpuresc, ies în stradă, să știe satul că au terminat cu bine o muncă foarte grea și de mare răspundere: „Iuiți, pretine dragi,/ C-avem pălincă-n desagi/ Și-o uiagă subsuoară,/ Tri zâle-ajunge-ne-a, doară!” Lăutul torturilor din Țara Oașului se definește ca o clacă cu joc, păstrată în ansamblul obiceiurilor prin permanența valorii morale a unui model de acțiune socială, de întrajutorare, de distracție și de dobândire a prestigiului în cadrul grupului.⁹⁰

După lăut și albit, femeile au altă grijă: uscă torturile, le deapănă, urzesc și pun „teara” (războiul de țesut). Țesutul nu îl poate face orice femeie, cere multă îndemânare și pricepere. De aceea, cele neîndemânatică sunt ironizate: „Mândra-i mare țesătoare,/ Dint'-o sută de fuioare/ Nu-ți face o ștergătoare,/ Nici obdiele în p'icioare/ De le le și da la la.” sau: „Cânepa mândrii de toamnă/ Șede-n șură ca o doamnă./ Podu' țesă, podu' coasă,/ Podu' ști și-a nevedi/ Dacă este ce plăți;/ Podu' fă și-mpestrituri/ Pă umeri și pă șolduri.” sau: Pus-o mândra teara-n șură/ Și n-o avut bătătură;/ Pă unde-o bătut fuiorul/ Băgat-o găscă p'iciorul;/ Pă unde-o bătut bumbacul/ Băgatu-și-o găscă capul;/ Pă suluțul dinapoi/ Șeptezăci de lătunoi.”

⁹⁰ pentru aprofundare: Lucian Cucuiet, *Practici tradiționale ale prelucrării cânepii: fiertul și lăutul torturilor în Țara Oașului*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, V-VI, 1981-1982, p. 459-468

Ioniță G. Andron: *"Lăutul torturilor"* (spălatul țesăturilor) pe Valea Satului, Racșa - februarie 1939

Șezătoarea. Pentru că toamna și iarna se înserează mai devreme, fetele și femeile se strâng la șezători, cu caierul de tors lână sau cânepa. Toată îmbrăcămintea purtată de familia tradițională oșenească era confecționată în casă, de gospodine, de la cultivarea cânepii, întregul proces de prelucrarea firului, torsul, țesutul, până la confecționatul și împodobitul elementelor din portul popular. Toate aceste îndeletniciri cer pricepere și timp, iar nopțile lungi de iarnă, după „lăsarea” care începe postul Crăciunului, sunt cele mai nimerite la șezătoare. Rosturile sale temeinic determinate i-au favorizat dăinuirea în timp, din vremuri străvechi, reînnoindu-se an de an.

Cum se întunecă, fetele de măritat și nevestele își iau furca de tors și caierul și se adună la o casă, după cum s-au înțeles din vreme. Pentru a cruța lemnele și „fotoghinul” (petrol lampant), se adună la o gazdă primitoare. Sunt preferate gazdele mai glumețe, care știu să creeze atmosferă plăcută. Dar șezătoarea se putea ține și prin rotație, la o altă casă. Mai cu glume, povești, o hore nouă, discutând și comentând noutățile, munca merge mai cu spor. Toate se străduiesc să fie harnice, parcă se iau la întrecere la muncă, să nu le meargă vorbe în sat: torceau caierul, coseau, dar șezătoarea avea mai

ales rol inițiativ, oferind tinerilor un bun prilej să se cunoască și să lege relații. Șezătorile de la „călcatul fuioarelor” erau mai atractive, deoarece se făceau în târnaț, în serile cu lună plină, singura lumină. Pentru a se muia firul și a fi adus în stare de a fi tors, fuioarele de cânepă erau călcate și zdrobite bine, răsucite și frecate, cu tălpine goale, „ca să nu se întine”. Tinerii se înșirau pe „târnat” și, sprijiniți de „șeranț” (balustrada), mai ales flăcăii, spuneau glume sau povești din mitologia locului, unele scornite, cu bosorcăi și necurătenii, pentru a le inocula fetelor teama în suflet și să accepte să fie conduse acasă. Strigăturile erau de multe ori cu țintă precisă, ironice sau vesele: „*Fost-am asară la fete/ Și mi-o dat picioici⁹¹ nefierte/ Și le-am pus după cuptior/ Și le-o mâncat un coțor.*” sau: „*Fost-am asară la fete/ Și le-am aflat tăte bete,/ Răzâmate de părete,/ Ele-o zâs că-s deochete/ Deochetu-le-o dracu'/ C-o băut cu canceul.*” sau: „*Bată-le amaru' fete,/ Beu pâlincă până-s bete/ Beu pâlincă cu tonu'/ Și vinu' cu păharu'/ Și bere cu videru'/ Și să vaietă de cap,/ Că cineva le-o deocheat.*” sau: „*Crește mândra până-n brâu/ Bună-a fi de ciuhă-n grâu.*” (Balaj Vasile, 14 ani, Racșa, 5) sau: „*Caieru-i năcaz la casă,/ Aș dormi, da nu mă lasă;/ Cum mă-ntorc cătă părete,/ Cânele de fus mă vede/ De le le și da la la...*” sau: „*Vezi tu fată-n sărbători,/ Cu capu' bătut de flori,/ Da' s-o vezi în cele zâle,/ Parcă-i ciurma din pădure.*” sau: „*Bate-o, Doamne, pă mândra/ De o pierdut cheia,/ C-o rămas lada-ncuiată/ Și ea umblă neschimbată.*” sau: „*Până-i soare pă ogoare,/ N-auzi nici o horitoare./ Dacă soarele sfârșește,/ Tătă broasca cârâiește.*”; „*Tu, mândră, ce-ai pus la cale/ Asară la șezătoare/ Și te-ai lăudat în față/ Că nu-i fată să te-ntreacă,/ Nu-i fecior să nu te placă./ Tu, mândră, te-ai înșelat/ Că sunt mai frumoasă-n sat:/ Una-i a birăului, alta-a pâlincarului;/ Îs frumoase și-mbrăcate,/ Nu ca tine, zdrențarate.*” Fetele țâpureau de dragoste, de iubitul din cotune, despre „buha” din vecini, despre calitățile proprii, bineînțeles, frumuseți naturale: „*Doamne, bate-ar părinți/ Care nu-și lasă pruncii/ Să iubească ce-or vrè ii.*” sau: „*Ciudă li-i la ruginoasă/ Pe mine, dipt ce-s frumoasă;/ Vie la noi la fântână / Să să spele de rugină.*” sau: „*Vecina de după casă/ Tăt mă pânde' pă fereastă;/ Vecina nu înțale'/ Că-s mai mândră decât ea.*” sau: „*Raiul vecinelor mele,/ Mult mă tăt grăiesc de rele;/ Grăiască-mă și să spele,/ Că-s mai mândră decât ele.*” sau: „*Eu atâta-s de grăită/ Câte frunză-s pă răchită;/ Eu atâta-s de certată/ Câte frunză îs pă creangă.*” sau: „*Cine are grija mē/ Facă-i-să bubă rē;/ Cine grăie rău de mine,/ Crească-i labe ca de câne,/ Pă obraji, floci și pustē,/ Să nu aibă grija mē/ Cine are grija mē,/ Facă-i-să bubă rē;/ Să să coacă și să spargă,/ Grija mē să nu o aibă.*” sau: „*Cine m-o grăit pân sat/ N-are lipideu pă pat,/ Numa' zdrență de-aruncat,/ Nici cămașă pă bărbat.*”

⁹¹picioici= cartofi

Dar fiind vremea postului, de multe ori se colinda în fiecare seară.

Uneori, fetele recurgeau și la practici magice, de chemat feciorii la șezătoare, când întârziau. „*Hei! Șezătoarea nu-i deplin/ Fete sînt, feciori nu vin*”. Aceștia aflau și ei și puteau alege, la care șezătoare să meargă, sporind tensiunea și le făceau pe fete să recurgă la practici magice, să-i atragă la șezătoarea lor. Mai întâi se auzeau țâpăniturile de pe uliță, apoi tropăituri prin curte și târnaț, șușoteli pe la ferestre. Mai ales dacă feciorul avea o drăguță printre fete, tensiunea sporea până sosea. Încerca să fure fusul, dacă fata scăpa fusul pe jos, băiatul sărea să-l ridice, iar fata trebuia să-l răscumpere cu un sărutat; mai nu se lăsau, dar nici nu puteau fi prea categorice în refuz, să nu se zică în sat că sunt prea nealcoșe. Unele fete sunt mai neîndemânaticе, scapă mai des fusul pe jos, iar dacă băiatul nu este destul de prompt, este ironizat: „*Mutălău cu minte dusă,/ Hai la noi și-apucă fusă.*” sau: „*Fusu' m'eu cu țurgălău/ Saie-ți ochii, mutălău!*” sau: „*Fusu m'eu cu roată verde,/ Saie-i ochii cui nu-l vede.*” Atmosfera se înveselea, dar fetele se străduiau să fie harnice, trebuia să termine „cojouca” să se întorcă acasă cu fusele pline. Apoi, dacă fata se învoia, băiatul o conducea până la poartă, unde stăteau la taclale. Șezătoarea și claca erau prilejuri bune prin care tinerii se observau, se cunoșteau, se împrieteneau, de multe ori aceste relații fiind premisele înjghebării unei viitoare familii. Dar erau, în același timp, prilej de transmitere a repertoriului folcloric al colectivității: *Când vii, bade,-n șezătoare/ Nu sta la ușă-n picioare;/ Uită-te-n casă de-a rîndu'/ Și te-așază un' ți-i gându'./ Așază-te lângă mine,/ Sămpart doru' m'eu cu tine./ Toarce furcă și tu, fus,/ Să stau în brață la mîndruț// Că bădița-i om frumos,/ Poate sta-ici sănătos./ Casa noast'ă-i de potici,/ Bade' poate sta aic / De le le și da la la.* Se încerca și istețimea minții, spunându-se ghicitori. Gazda aducea mere, nuci, pere, uneori găzdoaia făcea plăcinte, pălincă îndulcită. Fiecare șezătoare are farmecul său, cu anumite întâmplări pe care tinerii se vor strădui să le înțeleagă, deoarece încă se cunosc prea puțin. Schimb de priviri, schimb de gesturi, schimb de replici; schimbul de „chischineuț” era mai greu de făcut, deoarece fetele îl ascundeau la brâu și-l păzeau și nu se lăsa furat decât de cel care dorea ea. Dacă flăcăul pe care îl aștepta nu era aici, ascundea chischineuțul în sân, semn că nu-l iubește pe flăcăul care s-a așezat lângă ea.

Și flăcăii aveau un limbaj al semnelor și al semnificațiilor: confecționau dintr-o nuia lungă și dreaptă de alun „cojouca” de care fetele își legau caierul; fiind cam de un metru și jumătate, flăcăii se străduiau să o împodobească cu tot felul de încrustături geometrice și ciopleau și „talpa,” o scândurică cam de două palme, în care se fixa „cojouca.” Dacă duce fetei numai talpa, o ascunde sub „uios.” Deoarece nu-și declarau sentimentele de față cu ceilalți, din timiditate sau de teama unui refuz, flăcăul lăsa bățul

afară și-l dădea doar sub protecția întunericului. Până la șezătoarea următoare, flăcăul aștepta cu inima strânsă; dacă fata îl accepta, punea caierul în cojouca nouă și-i punea în vârf un „ciucalău” de lână roșie. Dar se întâmpla ca o fată să primească două sau mai multe furci de tors, ceea ce provoca gelozii și competiții între flăcăi.

Aproape fiecare familie cultiva cânepă, fiindcă era materia de bază pentru majoritatea îmbrăcăminte, care se făcea în casă, de gospodine. Cei mai înstăriți țineau și oi, și femeile torceau lână pentru îmbrăcăminte groasă, de iarnă: uiș, cioareci, laibăr, suman, dar și cergi pentru învelit. Toate hainele se confecționau în gospodărie, numai „chischineul” era din cumpărat. Torsul se făcea mai ales în sărbători; aici femeile făceau de multe ori gesturi de mare omenie și le ajutau pe femeile bolnave, necăjite, cu familie grea. Când sfârșeau torsul, erau pofrite la cină, chiar dacă consta doar în cartofi sau „becitoci” (dovleci) copti în „blouder” (cuptor de la soba de tuci). Uneori torsul se ținea la femeia necăjită. După cină, veneau și coconii și participau la danț după fluier. Existau și femei care aveau de tors peste puterile lor, sau poate de lene, și acestea dădeau să li se toarcă lâna sau cânepa „în clacă.” Când fetele terminau de tors, se făcea ospăț cu torcătoarele, se aducea și ceteraș și se încingea danț în toată legea.

Vremea șezătorilor era așteptată cu mare nerăbdare, dar și speranță, mai ales de tinerii neinițiați, care nu aveau drăguț/ drăguță. Era cel mai bun prilej să se cunoască și să lege prietenii. În câteva săptămâni, fetele terminau lâna sau cânepa de tors. După Bobotează, urma „lăutul torturilor”, apoi sculurile erau orânduie pe rudă, în tindă, spre lauda femeilor, iar cum se desprimăvara, femeile puneau „teara” (război de țesut) și țeseau pânza.

Sâmedru - Sfântul Dumitru – 26 octombrie. Ziua în care se osâmbresc păcurarii. Oile se întorc de la stâna de peste vară și se împart la proprietari, care au grija lor până la sâmbra de la începutul lunii mai. Păcurarii își primesc plata pentru anul care a trecut. Dacă stăpânii sunt mulțumiți, îi arvunesc și pentru anul următor. Când se văd cu banii în straiță, unii păcurarii se îmbată tare și fac numai rele, de aceea se numește și „ziua răilor”. Neam de slugă. Dacă este toamnă târzie și sunt frunze pe pomi, oamenii știu că va fi primăvară devreme, va fi frunză și de Sf. Gheorghe. Hramul Bisericii ortodoxe din Tur, se face praznic, se invită neamuri și prieteni.

Luna noiembrie - Brumar (inf. prof. Iacob Dance). A 11-a lună a anului și ultima lună de toamnă, când cade bruma, de unde și numele de Brumar. Sunt puține sărbători, ca oamenii să poată strânge și așeza roadele câmpului, truda de peste an și se pregătesc pentru iarnă. Biserica dă slobozenie la nunți. Sărbătorile sunt cele religioase. Nu-i bine să corinzi în afara postului Crăciunului sau sărbătorile de iarnă până la Bobotează, de

corinzi, îți cresc buboaie pe fund sau va veni iarna pe nepregătite.

„Ziua morților” sau „luminațiile”, la întâi noiembrie, când se face slujbă de pomenire pentru cei morți. Fiecare familie îngrijește din timp mormintele morților de neam, se pun coronițe și se aprind lumânări, să aibă mortul vedere (lumină) pe lumea aialaltă și să i se mai ierte din păcate.

Sfinții Cosma și Demian: 1 Noiembrie, doctorii fără arginți. Sunt sfinți tămăduitori pentru toate bolile. Nu se face slujbă anume. Bărbații lucrează, femeile nu.

Sfinții Mihail și Gavril: 8 Noiembrie, se face slujbă, este zi de praznic. Sunt sfinți buni, fac legătura între oameni și Dumnezeu. Nu se lucrează.

Sf. Filip: 14 sau 15 noiembrie. Începe postul Crăciunului. Nu se dă sare la vite, să nu le mănânce lupii, nu se împrumută nimic din casă (mălai, sită, foc din vatră, gunoiul nu se aruncă afară, se strânge după ușă), nu se coase, nu se spală haine, că vin lupii. Sărbătoarea e ținută mai mult de femei, bărbații pot lucra, dar nu cu sfluderul, că vin lupii la vite.

Intrarea în biserică: 21 Noiembrie. Ziua în care a fost văzută Maica Domnului însărcinată. Se dau colaci la oameni sărmani, și lumânări aprinse, că ard în veci. Dacă ninge în această zi, va fi iarnă grea; dacă va fi soare, va fi vară fierbinte și secetă; de va fi zi cu nori, va fi an greu, cu boli multe; de va fi noapte cu stele, anul va fi rău, iar dacă va fi ploaie, ninsoare, lapoviță, va fi an agricol bun.

Sfântu' Andrei – Indreiu: 30 noiembrie, i se zice „Andrei cap de iarnă”, deoarece deschide șirul moșilor de iarnă: Moș Nicolae și Moș Crăciun, mult iubiți și cinstiți de oameni. Se face slujbă, comemorându-l pe cel care ne-a încreștinat.

Fetele de măritat ajună; la miezul nopții merg la un izvor sau fântână și beau apă neînceptută. La culcare, fata își pune sub pernă într-o cămașă bărbătească purtată, diferite obiecte investite cu puteri magice: mărgelile de la ultimul danț dinaintea postului Crăciunului, o felie de p'ită⁹² prăjită, busuioc sfințit, coji de ouă roșii sfințite la Paști, mătrăgună (dacă au) culeasă pe rouă. În timpul nopții, va visa că-i aduce apă băiatul cu care se va mărita în mai puțin de un an. Dacă nu-l visează, va repeta ritualul la Bobotează. Tradiția legată de Sân-Andrei este vie în unele sate din Oaș: Lechința, (com. Călinești-Oaș), Aliceni (com. Târșolț), Cămârzana, Tur.

Alt ritual de măritiş: fetele mari, pentru a-și afla norocul, se strâng la o casă (la una dintre prietene) și-și fac câte o turtă și un colac. Turta se face cu apă și sare, apa adusă în gură, de la fântână. Făina pentru turtă, apa și sarea se măsoară cu o jumătate de coajă de nucă. Se coc pe plită sau în vatra

⁹² p'ită = pâine

cupătorului. Colacii se fac din aluat dospit, cu apă neîncepută, adusă cu donița. În mijlocul colacului, se pune un cățel de usturoi, se ține la cald o săptămână. Dacă usturoiul încolțește în mijlocul colacului, fata are noroc.

Femeile nu lucrează, nu mătură prin casă, nu se piaptână, că-i rău de lupi. Întorc vasele cu gura în jos, ung cu usturoi țâțânile de la ușa casei, la geamuri și la ușa de la poiată, pentru a le feri de rele și de bosorcăi. Oamenii ascund limbile de la melițe, că le fură strigoii.

Sân Nicoară / Moș Nicolae: 6 decembrie. Are, ca și Sănandrei, rol premonitoriu în prefigurarea ursitei. Este patronul apelor și al marinarilor, dar și al pescarilor, de pești și de oameni, aluzie hristică la încreștinarea prin botez. El ajută văduvele și orfanii, dar și fetele sărace la măritat. Sânnicoară are și semnificație punitivă a nuielui, ori a biciului, dacă copiii nu au fost cumiți (preluare a obiceiului biciuitului din precreștinism), dar și pe cel al recompensării celor ce, peste an, au ținut datina și au fost merituoși. Este un sfânt foarte îndrăgit și așteptat, mai ales de copii. Își curăță încălțăminte și o pun la fereastră, iar părinții pun în ea peste noapte jucării și dulciuri. Uneori și câte o boticuță, care simbolizează faptul că nu au fost tocmai cumiți și Moșul îi mustră.

Obiceiurile iernii

Datinile de iarnă au o semnificație mai bogată, a căror adevărată dimensiune poate fi surprinsă apelând la regula perspectivei. Fenomenul cuprinde, în esență, manifestarea morții ciclului anual vechi și împlinirea bucuriei la apariția anului nou; își întinde aura spirituală de la jumătatea lui noiembrie până la echinocțiul de primăvară. Această bogată înșiruire de sărbători se suprapune pe anotimpul cel mai puțin activ în munci agricole exterioare casei, abundând în îndeletniciri casnice (clăci, șezători), în intensificarea contactelor interumane și lămurirea traiectelor viitoare (ghicitul timpului meteorologic, al ursitei, al sănătății viitoare și – mai ales – vremea nunților).

Putem să închegăm modelul mental tradițional (Mircea Eliade dă dimensiunile reale ale mitului Eternei Reînțarceri, a regenerării perpetue prin moarte și renaștere); țărani percep sărbătorile de iarnă între Moș Nicolae (Sânnicoară) și Moș Crăciun, iar, în ultimul timp, până la Bobotează și Sântion. (*Anexa 5*) Specialiștii vorbesc despre cele douăsprezece zile, dintre ajunul Crăciunului și Sântion ca despre perioada de regenerare a timpului, la crugul schimbării anului, care are semnificații sufletești și trupești de purificare și înnoire.

Crăciunul este cea mai mare sărbătoare de peste an, care oferă perspectiva mântuirii în viața de după moarte. De aceea, oamenii trăiesc sărbătoarea în Țara Oașului cu mare intensitate, arătându-și pe deplin dragostea de viață, frenezia și bogăția ființei spirituale. Toată lumea corindă,

pe categorii de vârstă; nu numai copiii, ci și flăcăi, fete și oameni însurați. Încep cei mai mici, chiar înainte de miezul zilei de Ajun, iar pe măsură ce timpul înaintează, pornesc la colindat și cei mai mari. Dar la slujba religioasă din seara de Ajun participă tot satul și numai de atunci pornesc și cetele de flăcăi, care corindă la case unde sunt fete de vârsta lor. De regulă, sunt însoțiți și de un ceteraş. Familiile se grupează după rudeniile sau prietenii. Formula introductivă este „Slobod îi a veseli?”, spusă de corindători, iar dacă gazda răspunde: „Slobod, slobod” sau „Numa' cât îți bdirui!”, se începe corinda.

Fetele mari nu umblă cu corinda de Crăciun, își așteaptă corindătorii; femeile nu umblă la Anul Nou.

Boboteaza (sau *Botezul Domnului*) se sărbătorește la 6 ianuarie, și înseamnă retrăirea momentului când Isus a fost botezat în apa Iordanului de către Ioan, simbol al învierii omului nou, îndumnezeit, când Isus s-a arătat ca Fiul lui Dumnezeu. Cerurile s-au deschis și s-a auzit vocea Tatălui prezentându-l pe Isus ca Fiul Său, iar duhul sfânt s-a coborât deasupra Lui sub forma unui porumbel. La biserică au loc două slujbe de sfințire a apei: Agheazma Mare, sfințită în ajun, apa cu care preoții vor sfinți casele și pe locuitorii acestora. A doua sfințire, la slujba de Bobotează, cu care se stropesc credincioșii ce participă la slujbă, și din care credincioșii iau acasă, în sticle sau canceauă.

Chiraleisa (de la grecescul *Kyrie Eleison - Doamne miluieste*). În unele sate din Oaş (Raça, Târșolt), în ajun de Bobotează, înaintea preotului care umblă cu sfințitul caselor merge un grup de copii, anunțând sosirea preotului. „Chiraleisa” („Chiralexă” / „T'iralexă”) este un obicei de urare de origine grecească, pătruns la noi prin filieră ruteană – deoarece în Oaş nu se umbla cu plugușorul sau cu sorcova. Pe masă, în camera din față (cea frumoasă, de sărbătoare), este o farfurie cu grâu și o lumânare aprinsă - simbolul belșugului și al credinței nestrămutate -, care vor fi sfințite de către preot. Copiii primesc „țuturu”: mere, nuci, cocuți. Ei umblă în ciopor de 10-12 și urează gazdelor sănătate, bunăstare și belșug în toate, în noul an care abia a început:

„Pe un pod îngust
Greu am străbătut
Și umblăm din casă-n casă,
Gazdelor să le urăm:
Bunăstare și belșug – chiralisa!
Și-n pod, și-n cămară,
Grâu de primăvară – chiralisa!
Fetelor din casă,
Să le iasă-n cale

*Feți frumoși călare,
Pe fete să ceară,
Mirease să-mbrece
Și cu ei să plece – chiralisa!”*

„Chiraleisa – sară,
Grâu de primăvară,
Țuturu să iasă
Pe din sus de casă.”

Ioniță G. Andron: *La Bobotează, cu "chiraleisa"*, Racșa - 6 ian. 1942

2.1.2. Obiceiurile primăverii și ale verii

Sărbătorile de primăvară și de vară constituie prilejuri de manifestare colectivă a bucuriei de a trăi, de întâmpinare a naturii ce răzbește la viață, unele din acestea legate de o dată fixă, altele de sărbătorile religioase.

Sfârșitul cășlegilor înseamnă „lăsata secului”, care declanșează începutul pregătirilor muncilor agricole. Tinerii participau la „jocul de lăsare”, organizat mai ales într-o casă neterminată. În Oaș nu se practică aprinderea focurilor și strigarea peste sat. Postul începe cu 40 de zile mai devreme; de „lăsare”, se face danț, iar tinerii „gioacă” îndrăcit, până la miezul nopții, deoarece știu că nu vor mai avea ocazia mult timp. Luni după „lăsare”, femeile „șuruluiau” toate vasele cu leșie, pentru dezinfectat și curățat. Primele patru zile din „lăsare”, oamenii sunt atenți la semnele vremii: luni arată cum va fi primăvara, marți – vara, miercuri – toamna, joi – iarna.

Aratul este principala lucrare agricolă a primăverii; pământul jilav este zvântat de adierea tot mai călduță, dând semne plugarilor să se pregătească. Aratul este asociat unor elemente legate de natură, sugerând, în poezia populară, intensificarea iubirii:

„Cântă puiul cucului
Pă coarnele plugului.
Și-așe cântă de cu foc
Că s-o oprit boii-n loc.
Și-așe cântă de cu jele,
Gândești că și lumea piere.”

„Hop, hop și iară hop,
Cântă puiul cucului
Pă coarnele plugului
Și pupăza pă tileagă,
Străgă cătă boi să tragă.”
(Tonte Ion, n. 1931, 36 ani, Tur)
sau legate de destin:

„Când s-o-mpărțât urātu',
Am fost în câmp cu plugu'.
Nu știu cum s-o împărțât,
Tare mult nu mi-o venit.
Amu-n zădar stau acasă,
Că urātu' nu mă lasă.”

Alături de mândruță, aratul se face mai cu voie bună:

„Vine mândru' de la plug,
Zăcând în frundză de rug,
De le le și da la la...
Vine mândra de la șapă
Zăcând în frundză de ceapă,
De le le și da la la...”

Când tânărul dobândește destulă pricepere în muncile câmpului, este apt să-și întemeieze o familie:

„Să știi, mândrule, lucra
Cum știi fata săruta;
Să știi cu coasa cosi
Cum știi la danț țâpuri,
Nu mi-aș pune multe zâle,
M-aș căsători cu tine.

„După ce pământul a fost arat, la semănat omul trebuia să fie cu capul gol și să nu fie atins de femeie ca să nu se facă tăciune în grâu. Inițial se proceda rugându-se și făcându-se o cruce cu semințele pe care le arunca. În aceste gesturi se găsesc sensuri ale unei explicații religioase.”⁹³

Obiceiurile primăverii

Blagoveștenie (Bunavestire) – 25 martie, este sărbătoarea de început a primăverii și începutul anului agricol, de care se leagă multe speranțe. Ritualul cuprinde practici privind curățenia gospodăriei sau protecția familiei și a animalelor. Fiecare gospodar strânge resturile și le aprinde, gest cu dublă semnificație: distrugerea acestora și curățenia gospodăriei, dar și focul purificator, care protejează simbolic gospodăria, alungând duhurile rele.

Duminica Floriilor, cu o săptămână înainte de Paști, se sfințesc mâțișoare (mlădițe de răchită) la biserică, oamenii le pun în fereastră și după farfuriile ornamentale de pe perete. În ele se înșiră cojile de ouă sfințite de la Paști. Când un animal era bolnav, se obișnuia să se pună 5-6 mâțișori în mâncare, și coajă de ou sfințit, pentru a se însănătoși. Se aprind pe furtună, pentru a o „stâmpăra”.

În Joia Mare, oșenii fac „jertfă”: fiecare gospodar strânge gunoiul din curte, grădină, stradă și îl aprinde, în zorii zilei, pentru curățenia gospodăriei, dar și cu rol purificator. Dacă fumul se înalță, înseamnă că „jertfa” a fost primită, dacă fumul se împrăstie pe pământ, „jertfa” nu e primită și gospodarul ține post toată ziua. La foc participă toată familia, mai ales copiii, care vor umbla desculți prin cenușă, să nu-i muște „gândacii” (șerpii) și să nu facă bube dulci. Tot în această zi, copiii au mers „în piez” (ajun) prin case ca să primească ouă, coci etc.⁹⁴

Paștele este cea mai mare sărbătoare a primăverii. Este pregătită prin post, care ține patruzeci de zile, pentru purificare trupească și spirituală, pentru a putea primi cuminecătura. Se abține de la băutură. Pentru așa sărbătoare mare, și pregătirile erau pe măsură: se văruia casa, se spală ușile, geamurile, mobila, se schimbă toată lenjeria, iar fiecare membru din familie trebuie să aibă haine noi ori încălțăminte, participând la reinnoirea deplină. În „Săptămâna patimilor” se ține post aspru și se spovedesc toți. Tradițiile sărbătorii integrează omul într-un complex ceremonial îndătinat. Joia Mare participă la liturghie, când au loc cele 12 evanghelii, Vinerea mare este post negru, nu se mănâncă până la asfințit, deoarece atunci a fost răstignit Isus.

⁹³Lucian Cucuiet, *Obiceiuri de primăvară și de vară din Țara Oașului*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”, IX-X, 1992-1993, p. 204

⁹⁴ Lucian Cucuiet, *idem*.

Bărbații mătură odorul – nu se umblă cu cuțit sau secure. Sâmbătă sacrificială mielul de Paști iar femeile coc în cuptor: pasca, cozonaci, miel umplut, fierb șunca. Seara toți fac baie, ritual purificator. Tot în scop purificator, nimeni nu mănâncă nimic până duminică, după slujba de sfințire. La miezul nopții, cu mic, cu mare, participă la slujba de înviere și iau lumină. Se „ciocănesc” ouă roșii, după ritual: „*Hristos a înviat!*” / „*Adevărat a înviat!*”

Colectia I.G. Andron

Ioniță G. Andron: *Sfințirea păștilor*, Racșa - aprilie 1940

În fiecare casă se umple un coș - păstrat numai pentru această ocazie – cu bucate gătit special pentru această sărbătoare: pască, miel umplut, șuncă, ouă roșii, ai verde și se duce la biserică pentru sfințit. Un fapt specific unor sate din Țara Oașului îl reprezintă „fuga cu păștile”, după ce aceste bucate au fost sfințite. Dacă cineva nu era întrecut, va avea spor la muncă tot anul. Această atitudine, întemeiată pe concepția populară, este consemnată și de Vasile Netea care, citându-l pe Ion Mușlea, arată credința în căpcăuni, nevoia oamenilor să scape de duhurile rele, de diferite nenorociri, chiar și de moarte.⁹⁵ În dimineața de Paște se spală în apă unde se pune un ou roșu și un ban, cu credința că omul va fi mai frumos și mai bogat. Duminică nu se mănâncă decât bucate care au fost sfințite. Se salută cu: „*Hristos a înviat!*”, se răspunde cu „*Adevărat a înviat!*” și se urează „*Sărbători fericite!*”

⁹⁵ Vasile Netea, *Țara Oașului*, 1940, p. 31

Ioniță G. Andron: *Mărie lui Văsăiu lui Costinel coace pasca*, Racșa - aprilie 1940

Cu două săptămâni mai înainte, nașile își invită toți finii și familiile lor la ospăț, iar pentru asta fac mari pregătiri, mai ales dacă au multe rânduri de fini. În prima și a doua zi, finii mergeau la nași ducându-le un ol și un colac legat cu un ștergar. Finul duce un ol de lut plin cu pălincă, iar fina un colac mare, ornat cu împletituri. Fina merge de-a lungul uliței, mândrindu-se ce colac a copt. Această vizită anuală de „ziua finelor” înseamnă o dovadă de respect și de cinste față de nași. Este încă o mărturie a prețuirii față de femeie, recunoscându-i-se rolul hotărâtor în multele momente ale vieții, de la faptul că este cea care zămislește viața, dar dă și armonie și echilibru în căsnicie, înfrumusețează căsnicia prin îndemânare, hărnicie, iscusință, iar prin sensibilitate, frumusețe fizică și morală, dă sens vieții; astfel, „ziua finelor” este cea mai mare sărbătoare femeiască din Oaș. Ospățul cuprinde bucate alese. Nașa aduce pălincă și un singur pahar, cu care închină finilor: „Să trăiești, finuții mei,/ Să rămâneți tăt tinerei/ Ca și iarba de sub tei!” Golește paharul dintr-o înghițitură, spre a da pildă și a arăta prețuirea față de fini. Apoi închină pe rând finelor, în ordinea în care s-au căsătorit. Fina mai mare dă răspuns urării: „Să trăiești, nănașă mare,/ Cu finuți dumitale!/ Să trăiești, de ne iubesti,/ De nu, tăt dragă ne ești.” Petrecerea iese și în curte, și pe stradă, să vadă oamenii ce bine se înțeleg și se respectă finele cu nașa, iuiesc din răspuțeri, toată ulița răsună de veselia lor. Înspre seară, nașul aduce și ceteraș, dar numai după ce finele „și-au făcut voia”. Petrecerea ține până spre dimineață. Cea mai mare cinste este de a juca cu nănașul. Olurile se țin ca trofeu; după numărul olurilor așezate pe grinda casei se putea cunoaște numărul finilor.

Nu era obiceiul udătorului în a doua zi de Paști, să se stropească cu apă gospodarul care a ieșit primul la arat.

Sângiorz (Sf. Gheorghe) – 23 aprilie. Încă din ajun, grupuri de feciori merg în pădure și aduc ramuri de mesteceni, pe care le pun la porțile fetelor, ca semn de cinste. După mestecăn mai merg și copilandri, care pun crengi la poarta caselor, vestind sosirea primăverii. Se mai pun ramuri de mestecăn („*frunzar*”, *ala-i sânjorzul*) în casă, în grădină și pe morminte.

Se udă fetele cu apă, simbol al rodirii pământului, obicei consemnat de Mușlea ca „udatul în ziua de Sângiorz”, la Bicsad, „când fetele se scaldau ca și la Anul Nou, în râu ca să fie loatre (iuți) peste an și ușoare, să se poată scula dimineața:

„*Unde-i apa curgătoare*

Se scaldă fata-n picioare.”

Cei cu prenumele Gheorghe sunt legați cu un „golond” (panglică, fâșie, eșarfă) de pat și aceștia se dezleagă cu o uiagă de pălincă și cu colac.

Până în această zi, oile „nu se slobod la păscut, că vin bosorcăi.” Se hotărăște ieșirea vitelor la pășunat, se stabilește și taxa de pășunat, care trebuia plătită până în 29 iunie. Dacă nu se plătea până la această dată, proprietarul era amendat cu taxa de gloabă, primită de către gornici. Este ziua când se tocimesc păcurarii și se hotărăsc întovărășirile pentru constituirea stâniei de oi: cine se asociază, unde vor așeza stâna, puterea acesteia s.a. În ziua de Sângiorz era cunoscut obiceiul „slobozitul oilor de ampror” (pășunatul oilor oriunde în hotar). În noaptea de Sângiorz, „oile erau duse departe, pe un deal, ca să nu să audă din acel loc cântând cocoșul. Se spunea că vin strigoi și iau laptele de la oi.”⁹⁶ Se aprind cârpe, cu leuștean, ai (usturoi), să pută, se ung pe la staul și la grajd și vacile pe la țate, „ca să nu ia bosorcăile laptele”. Ion Mușlea și Vasile Netea amintesc aprinderea și păstrarea focului viu, care are drept scop să mențină mana oilor. În Țara Oașului s-au păstrat foarte bine regulile străvechi de formare a sâmbrei și normele de distribuire a coprodusului în raport cu productivitatea fiecărui sâmbraș, constatată cu obiectivitate în ziua „măsuratului la cupă.”⁹⁷

Sâmbra oilor este un străvechi obicei pastoral, care are loc în fiecare primăvară, în deplina zodie a fecundității, păstrându-și intactă puterea de fascinație, în acest univers fabulos, mioritic, datină multiseculară, care curge din caierul nesfârșit al vremii, fără început și fără sfârșit, căci lumea

⁹⁶ Ion Mușlea, *Op. cit.* 2004, p. 94

⁹⁷ Ioniță G. Andron, *La o sâmbra a oilor în Racșa*, în „Satu Mare. Studii și comunicări”. VII-VIII, 1986-1987, p. 367

oieritului are dimensiuni seculare. În plan real, se ține odată cu scoaterea și pornirea turmei de oi la păscut - și constă în asocierea mai multor proprietari de oi, pentru constituirea stâniei pentru vâratul oilor în comun. Este asocierea stăpânilor de oi, cu rol juridic și economic, străvechi rit cu putere de lege; asocierea pastorală în stână se face pe criteriile de rudenie, pe ulițe sau între coproprietari de pășuni composesorale.

Ioniță G. Andron: *Ciobănași în vârful Pietrișului, Racșa - 1935*

Strungașii sunt tineri recrutați la începutul anului pastoral de sat, cu atribuții de a mână oile la strungă pentru a fi mulse de către păcurari. „*În Oaș, ca și în Maramureș, fiecare stână are secretul ei, sub putere de jurământ, fără a avea ceva spectaculos. Feciorii păstori, înainte de urcatul la deal, depun între ei un jurământ că vor păstra secretul stânei față de străini, punând mâinile pe obiectul simbol: bota înstruțată, pe care se fac atâtea semne câți păcurari sunt. Acest obiect se păstrează la stână până toamna la roscol.*” (inf.: Ion Chioreanu-Oaș)

Denumirea de „sâmbră” provine de la sâmbrie – sâmbrași, care își adună oile (însâmbrează) în boteie (cârd, ciopor), fiecare botei având păcurarul și, totodată, răspunzătorul acestuia; gazda de stână și de lăptărie. Când se hotărăște organizarea sâmbrei (separarea oilor cu lapte de miei și de mioarele sterpe), boteiele se adună la stână sub responsabilitatea gazdei de stână și lăptărie.

Pregătirile pentru ziua sâmbrei încep cu vreo două săptămâni înainte – de obicei la Sângeorz (23 aprilie) – când se asociază mai mulți săteni care au oi, formând în fiecare comună mai multe stâni. Acum se angajează și păcurarii. Cu acest prilej, învoiala lor verbală este pecetluită cu „aldămașul” sâmbrii, acesta neputând lipsi nici de la astfel de ocazii, cum de altfel nu

lipsește de la nici un eveniment din viața oșanului.

În timpul ce a mai rămas până la ziua sâmbrei, bărbații stabilesc locul potrivit pentru aceasta și, observând mersul vremii, fixează și ziua mult așteptatului eveniment. Organizarea stâniei corespunde timpului verii pastorale, când e iarba bună, grasă, de regulă după 1 mai - și spațiului natural colinar; ocazional o serie de acte ritual-ceremoniale cu semnificație mitologică distinctă, între care semnalăm: afumarea cu tămâie, stropirea cu aghiazmă, culminând cu aprinderea focului viu îndătinat încă și astăzi la stâniele arhaice.

Cu o zi înainte, oile sunt duse la locul stabilit pentru sâmbra, unde „gazda stâniei” duce coliba și lesele de lemn cu care se va îngrădi staulul oilor; de asemenea, este transportat tot inventarul stâniei: căldarea, ceaunul pentru mămăligă, gălețile pentru muls oile, măsurile pentru lapte. Staulul se ridică în ziua premergătoare și se compune din lese de lemn, de obicei din mesteacăn, amplasat pe loc mai înalt și înșorit, ferit pe cât posibil de vânturi și în apropierea unui pârâu cu apă – universul primordial al existenței. Spațiul natural - sau pășunea destinată numai oilor - este parcelat prin diferite semne de hotar în tarlale, pentru pășunatul oilor prin rotație. Staulul mare al stâniei, cu capacitate de 80-120 mulgătoare, se împarte în stăulețe cu spații mai reduse, prevăzute fiecare cu strungă. În unele locuri, strungile sunt înștruțate cu struțuri de verdeață, deoarece se crede că prin ele spiritele arborilor sunt aduse în cadrul stâniei - și care asigură prosperitate și lapte mult. Tot acum se ridică și coliba păstorească și comarnicul, pe care se va pune cașul la uscat.

Sâmbra propriu-zisă („ruptul sterpelor”, „alesul oilor”) este despărțirea oilor cu lapte de cele fără lapte și miei. Seara, oile sterpe sunt alese de „mulgări”, adică de cele cu lapte și se face mulsul „pe schimb” (schimb), adică nici un proprietar de oi nu-și mulge oile sale, ca să nu fie nici o îndoială că a mai lăsat lapte în „pulpa” oilor. De dimineață bună, oile sunt cu păcurarul la păscut; păcurarii pășunează oile pe locurile cu iarba cea mai bună, pentru a da lapte cât mai mult. Pe la amiază sosesc la stână și sunt introduse în țarcuri, deoarece urmează cel mai important moment al sâmbrei: mulsul oilor pentru „măsurile” laptelui; acesta este un obicei complex, care are loc după constituirea stâniei și care păstrează o seamă de alte acte ritual-ceremoniale. Sunt aduși berbecii, câte doi pentru fiecare strungă, înștruțați cu struțuri vegetale, pentru ca prin transfer magic să li se asigure puterea de reproducere

Colectia I.G. Andron

Ioniță G. Andron: *Bunicul cu nepotul la mulsul oilor*, Racșa - Perioadă istorică 1930-1940

Mulsul măsurii se face separat, fiecare proprietar mulgându-și oile proprii; tot câte doi mulgași, unul de-o parte și altul de alta a strungii, așezați pe scaune din glijă cu iarbă, simbol al fertilității și prosperității. Păcurarii s-au pornit pe muls numai după ce vâtaful stânei a verificat donițele dacă sunt bine stoarse de apă. După ce oile intră în strungă, gazda de stână dă comanda „gălețile sus”, ca să poată vedea dacă sunt goale, apoi urează noroc și lapte mult. Mânatul oilor în strungă se face de către un cocon din familie sau de soție; nu în toate satele este permisă prezența femeii la stână.

După terminarea mulsului, urma altă serie de acte ritualice, pentru ca înșâmbatul să fie de bun augur: aruncarea de sare peste oi (pentru a le feri

de boli), precum și a apei rezultată din spălatul găleților (simbol al bogăției și al fertilității). Apoi, oile se scot din staul de către strungari și păcurar, în timp ce un vânător împușcă peste oi trei focuri de armă, pentru a obișnui oile cu fulgerele și tunetele, dar și pentru a speria duhurile rele și spiritele jivinelor pădurii. Focurile de armă dă startul la rotirea de trei ori a oilor în jurul staulului, uneori în cântece de tulnice, ritual ce semnifică cercul magic protector. După muls, preotul ține slujba de sfințire, pentru a atrage protecția divină, ca turma să fie ferită de lupi și duhuri rele. În cadrul acestui ceremonial, înconjoară staulul afumându-l cu tămâie și stropește oile cu aghiazmă. Pregătește astfel, prin acest moment, cel mai important act din întreg ceremonialul sâmbrei - „măsurîșul” laptelui, prin care se ține evidența laptelui muls.

Când mulsul este gata, gălețile se așază în fața stâniei și gazda, împreună cu ajutoarele sale, trece la măsuratul laptelui fiecărui proprietar. Se ține o evidență dublă: pe o bucată de lemn cioplit numită „răboj” (sau „carâmb”) - o bucată de lemn de brad, de 60-100 cm – cioplită în atâtea fețe câți proprietari (sau câte găleți, deoarece fiecare proprietar are o găleată) sunt la stână, pe care se însemnează printr-o creștătură de cuțit, cantitatea de lapte a fiecărui sâmbraș; și într-un caiet pe care îl are fiecare proprietar de oi. La măsurîșul laptelui se folosesc tradiționalele unități de măsură: *pticul* (*picurul*), *lingura*, *cianocul*, *cupa*. Astfel, A = Ardelean V = o creștătură în X = o cupă = 5 l. lapte = 10 kg. caș; o creștătură în linie: I = un pahar = 250 ml lapte = 5 kg caș; o creștătură în dungă = o lingură = 10-15 ml. lapte = 2 kg caș. (*Anexa 6*)⁹⁸

Acest ceremonial este urmărit cu foarte mare atenție de către toți cei prezenți, deoarece are foarte mare importanță: prin asta se măsoară atât câștigul după care urma ca fiecare gazdă să-și primească produsele, dar, în același timp și responsabilitățile care îi revin în plata păcurarilor: cantitatea de făină pe care urma să o dea pentru hrana ciobanilor și a câinilor. Totodată, se stabilește și după cât timp le vine rândul la pregătirea cașului sau urdei (3-5 săptămâni). După tradiție, primul lapte se dă săracilor sau preotului care sfințește stâna și oficiază parastasul; tot din primul lapte muls și măsurat s-a dat la câini, pentru ca aceștia să se cunoască și să se împrietenească.

În timp ce proprietarii își mulg oile în strungă, feciorii aprind „focul viu” prin frecarea a două lemne de molid până ce se aprind și se formează cărbunii, la care se încălzește apă, care se aruncă peste oi, ca să fie bune de lapte. Alții aprind alte 2-3 focuri, prin lovirea cremenei cu amnarul până se aprind fibrele de iască de nuc sau de fag, fiartă cu leșie și uscată. Focul

⁹⁸Ion Mușlea, *Idem*, 2004, p. 260

acesta este păstrat cu mare grijă la stână, toată perioada pășunatului. Când vatra de foc a fost stinsă la o stână, ca urmare a viiturilor de apă, ploii torențiale, iar păcurarii nu au cu ce aprinde alt foc viu, merg în dealul învecinat și aduc foc în tăciune aprins. *„Pentru a feri stâna de oi de primejdie, se împlânta o secure în fața strungilor. Când se stricau oile, se mulgeau prin potcoava din vatră și laptele oilor revenea la normal, neavând loc înțărarea credinței generale. Potcoava se mută cu staulul, odată la 3-4 zile, făcând și îngrășarea pășunii, prin târlire. Se pune potcoava în foc, ca să nu se bășice oile la țâțe și multe alte credințe mitologice.”*⁹⁹

Nici unul dintre participanți nu mănâncă și nu bea nimic până când întreaga operație este gata și socoteala clară. După însemnarea cantității de lapte, gazda închină un pahar de pălincă cu păcurarii și cu proprietarii botelui care alcătuiesc stâna. Toți sunt răpuși de foame, de aceea se socotește că cine nu poate mânca la sâmbra este nevolnic, „nu este de lume”. După aceea, urmează petrecerea cea mare, când se face șirul.

Înainte de amiază, sâmbrașii, în frumoase straie de sărbătoare, se îndreaptă către locul stabilit, în așteptarea clipei unice a reîntâlnirii cu ceva mareț și unic. Ajunși la locul sâmbrei, mâncărurile – aduse în cei mai frumoși desagi – sunt așezate pe clincere sau pe „vârdină” – o rudă de lemn zdravănă, așezată pe doi stâlpi rămuroși. Până ce sâmbrașii petrec cu ciobanii, baciul prepară cașul pe care îl împarte la toată lumea. Oile sunt scoase la păscut și se întorc seara pentru a fi mulse din nou.

Sâmbra se termină cu o petrecere la iarbă verde și în aerul tare al muntelui – tăcut, mareț, veșnic - sub streășina blândă a pădurii, unde și omul se simte înfrățit cu veșnicia. Acum vine rândul femeilor să iasă în evidență; ele au un alt rol important în organizarea sâmbrei: în ajunul și în dimineața acestei zile, percepută ca o adevărată sărbătoare, femeile se întrec în a pregăti mâncăruri dintre cele mai gustoase, dintre care nu poate lipsi mielul umplut și tradiționalele „boace”, precum și feluri și feluri de „coptături” (prăjituri) din care se vor ospăta musafirii invitați la sărbătoarea oilor.

Direct pe iarbă, se întinde un șir de fețe de masă frumos colorate, ca un curcubeu, una după alta, formând un șir, ca să încapă toți sâmbrașii - „masa pe două rânduri” - pe care se așază mâncărurile aduse de acasă, dar la care se mai servesc și mâncăruri tipice stâniei: miel haiducesc, fript la frigare la jar mare, balmuș și ciorbă de miel cu zer de oaie, tocăniță de miel, preparate de baci. Sticlele cu pălincă umblă din mână în mână, toți închină și beau cu măsură, se dezleagă limbile și buna dispoziție crește. Petrecerea este animată de muzică interpretată de ceterașii tocmiți de gazda de stână,

⁹⁹ inf.: Ion Chioreanu-Oaș, originar din Prilog

care asigură voia bună, sub streășina pădurii, deoarece la oșan nu se poate petrecere fără ceteră și joc. Acum își dă oșanul întreaga măsură a sufletului său vesel, deschis și ospitalier, plin de sete de viață și de optimism. Voia bună ține până în fapt de seară, când sâmbrașii cu greu se dau întorși spre casele lor.

Ca un fluid veșnic viu, prin care a circulat constant, secol după secol, din generație în generație, vitalitatea, bogăția și frumusețea sufletească a oamenilor Țării Oașului, sâmbra, întinerită an de an, reafirmă preamărirea unor tradiții și obiceiuri – adevărate nestemate strălucitoare în tezaurul de valori spirituale ale poporului nostru. În matca sâmbrei s-a înfiripat și s-a șlefuit un adevărat cod etic, având tăria de granit a unor legi nescrise, dar ținute cu strășnicie de fiecare generație până în zilele noastre. Sub înrâurirea acestor legi s-au modelat caractere umane și s-au armonizat relațiile dintre oameni.

Astfel, oamenii au fost deprinși să conviețuiască unii cu alții, au dezvoltat o viață socială în care să primeze atât valorile materiale, cât și cele spirituale și morale, au știut să aleagă binele de rău, adevărul de minciună, prietenul de neprieten, grâul de neghină. Astfel, învoiala nescrisă, de cele mai multe ori încheiată cu o strângere de mână, cu „bătutul palmei”, este pentru oșeni cel mai strict contract juridic, iar „aldămașul” care se bea după aceea este cea mai sigură pecete. Învoiala trebuie împlinită cu neclintire, aceasta fiind pentru oșan, în primul rând, o datorie de onoare.

Deoarece oșenii se ocupau în primul rând cu agricultura sau munca la pădure, păstoritul în Oaș are o trăsătură specifică: oile nu ieșeau din hotarul satului, păstoritul se desfășura pe plan local, prin pendulare sat-deal, în funcție de anotimp, mărturie a legăturii puternice între agricultură și păstorit, ocupațiile străvechi ale oșenilor. Pe lângă numeroasele strigături pe această temă, în Oaș se cunosc și două balade, a „Păcurarului care și-o pierdut oile” devenite colinde, (din care Mușlea descoperă șase variante locale ale „Mioriței”) și „Balada Irinuchii”, pe motivul „stâniei prădate”.

Cum e și firesc, această îndrăgită sărbătoare a creat un folclor bogat și nuanțat, din care reproducem o selecție:

Nu ști țâpuri ca mine
Numai mândrul cu oile.
Dar nici el nu țâpurè
Tomare* cu gura mè
De le le...

Du-te, dor, cu negurile
La bădița cu oile
Și-i spune că îl aștept
Vineri sara la cireș
De le le...

Și io am umblat la oi,
N-am durmit pă mușuroi,
Ci pă pene de gâscoi,
În perine tare moi,
De le le și da la la...

Și io am umblat la capre,
N-am durmit pă scânduri late,
Ci pă pene scârmânate,
De le le și da la la...

Cu de-abdie am așteptat,
Să margă neaua din sat,
S-aud oile zbierând
Și pă mândrul fușcăind
Și cătă Cornet pornind,
Cu tăți câni după el,
Ca să-mi amintesc de el.

Tăt aceea-am așteptat,
Să margă neaua din sat,
S-aud oile zbdierând,
Și cătă Cornet pornind,
Și pă mândru fluierând
De le le și da la la...

Tăt aceea-am așteptat,
Să știu, vine mândru-n sat
Să-l pândesc pă însărat,

Să-i dau dulce sărutat,
Că de mult l-am așteptat,
De le le și da la la...

Dipt o oaie cu cengău
M-o bătut jandarii rău.
Nu-mi pare rău dipt-ace,
C-am dus-o la mândra mè
De le le și da la la...
Doru mi-i de ce mi-i dor:
De boteiu oilor,
Ca să stau la umbra lor
De le le și da la la...

Zbiară oile la strungă,
Că nu-i cine să le mulgă,
Că-s ciobanii duși la nuntă,
La Floarè Petrii din Hută;
Da' de oi îmi pare rău,
Mărg, mamă, să le mulg eu.

Zbiară oile la strungă,
Că nu-i cine să le mulgă,
Numai Șimonu Florii;
Mulgă cât a birui,
Și io minten' oi vini.

Zbiară oile la strungă,
Păcuraru-i dus la nuntă;
Și mai zbiară și-o mioară,
Că păcurarul să-nsoară;
N-ar fi mare bai de-acè,
Da' nu ia pe cine-ar vrè

Rău îmi pare că nu poci
Țâpuri ca la Sânjorț,
În poiană la Răstoci,
La sâmbruța oilor,
Sub umbra copacilor.

Pe Ponorul Dumbrăvii

Și-o pierdut lele bumbii,
Șezând cu păcurarii,
Noapte pân' la ora tri
De le le și da la la...

Să mă văd ca oricând,
Să fur oaia de pe câmp,
Să las mieluțul zbierând
Și mândruța-n deal cântând,
Să-i duc ceva, dacă-i rând
De le le și da la la...

Lasă-mă, mamă la oi,
Barâm* pe un an sau doi;
Lasă-mă, mamă, pe tri,
Că mi-i drag a țâpuri
După oile mândrii,
La poalele Măgurii,
Că și-a mele-acol-or fi
Și pe tăte le-oi griji,
Numai dipt ochii mândrii.

Fost-am păcurar la stână
Și-am dormnit pe rădăcină
Și-am rămas cu boța-n mână.
Fost-am păcurar la oi
Și-am dormnit pe mușuroi
Și-am rămas fără de oi.

Mândre-s lemnele-n Arșiță
Și mândra păcurăriță.
Când eram io păcurar,
Nu mâncam brânză șohan*,
Numai când îmi cumpăram;
De când mândra-i ciobăniță,
Mănânc caș, mănânc jintiță*
De le le și da la la...

Păcurar la oi am fost,
Fetele nu mă cunosc,
Numai după sumănaș,

C-am fost bun păcurăraș,
Că vara le dădeam caș,
Câteodată și jintiță.
Să să facă ciobăniță.

Păcurar, păcurăraș,
Hai cu oile-n văgaș,
Cu caprele-n bătătură,
Și vino, că ți-oi da gură!
Pe oi le-om mâna-n trifoi
Și noi ne-om iubi-amândoi.
De le le și da la la...

Păcurar, păcurăraș,
Mută-ți staulu-n văgaș
Și oile mai jos la vale,
La trifoi și la mâncare;
Din vale apă or bè
Io cu tine m-oi vidè
Și încet ne-om aduna
Și apoi ne-om săruta.
De le le și da la la...

Tăt acolo-mi stă gândul,
La mândrul cu staulul,
Unde stă comarnicul,
Să mă duc să-i fur cașul.
De le le și da la la...

Dragu-mi-i a fușcăi*
După oile mândrii
Și de n-are numai tri,
Uiu, iu și iar iu.

Ciobănaș cu oi pe coastă
Turma ți-i tăt răpănoasă*;
Ori o tunde, ori o lasă,
Ori te du cu ele-acasă,
Că oile zbiară cu jele
Că nu știi griji de ele.

tomare – adv.: *întocmai, chiar ca și*
barăm (var. *barem*) – adv.: *măcar (că/să)*
șohan – adv.: *niciodată; totdeauna*
jintiță – s. f.: *amestec de zer și urdă care se depune pe fundul căldării când se prepară urda; în aceasta se fierbe mămăliga*
a fușcăi – *a fluiera*
(oi) răpănoase – adj.: *oi murdare și râioase*

La *Ispas* se face pomenirea eroilor, plantându-se diferiți pomi la biserică, în centrul satului, la școală, se depun coroane la cruci sau la monumente.

Rusaliile sunt ființe fantastice, cu înfățișarea unor fete frumoase, dar rele și răzbunătoare, care plutesc ca niște duhuri peste ape. Stârnesc vârtejuri rele de vânt, care schilodesc oamenii. Casa se protejează cu ramuri de tei, pe la ferestre, pe după blidele, grindă, peste tot. Ramuri de tei se duc și la mormintele celor dragi. Avea loc ieșirea la țarină înainte de seceriș, oameni și preot merg la țarină să sfințească grâul, trei-patru fete fugeau la holdă și împleteau cununi de spice pe care le puneau pe prapuri, să protejeze roada. Cu acest prilej, se folosea apa sfințită luată de către preot, stropindu-se cu busuioc atât oamenii, cât și peste câmpuri, să protejeze hotarul de grindină și secetă.

Ioniță G. Andron: *Șir de pelerini la Rusalii, venind de la țarină pe Ulița Lungă, Racșa - iulie 1940*

Obiceiurile verii

Anotimpul vara este dominat de marele eveniment agrar – secerișul - așteptat cu adevărată pioșenie, semn al bunăstării familiei, care mobiliza întreaga suflare a satului. Cei înstăriți organizau clacă; secerișul se face numai cu clacă, nu cu secerători plătiți, că nu mai rodește la anul. La terminarea secerișului se făcea o cunună de spice, care se punea pe capul unui fecior (sau fecioară, ca „grâul să fie curat ca fecioara.”) Secerătorii cântau până la gazdă acasă: *Cine aduce cununa / Lunge[ște]-i, Doamn'e vi'ața/ Și cel ce-o sămânat grâu'./ Țân'e-l, Doamne, cât codru'*. Oamenii aruncă pe fecior apă cu „videra”, iar acesta stropește pe secerătoare

spunând: *Să trăiască săcerătoarele,/ Să le ardă soarele*. Iar ele răspund: *Noi vinim de-a săcera,/ Să ne trăiască gazda*". (Racșa) *Am gătat de secerat/ Cu fetele dimpreună/ Și le-am pus cunună bună/ Și le-am pus-o peste cap/ Că am gătat de secerat/ Și le-am pus-o peste umăr/ Să mâncăm pâinea împreună/ Cu toții la masa bună*. (Prilog) Proprietarul angaja ceteraș și făcea ospăț, la care participau toți secerătorii. Cântecurile de seceriș cunoscute în unele localități din zona Oaș, răspândite numai în Transilvania, reprezintă faza culminantă a ceremoniei care încheie o etapă a muncilor agricole, cununa de spice simbolizând prosperitatea recoltelor viitoare (boabele din cunună se amestecau cu boabele de sămânță, ca „să se facă mai bine”). Nu în toate satele din Oaș se știa de cântecul cununii. (Anexa 7)

Sânzâienele: 24 iunie – „dziua cucului”, deoarece după această dată nu mai cântă. Oșenii explică asta spunând că „să îneacă cu grâu”. În după masa zilei precedente, fetele fecioare și prunce se duc să culeagă sânzâiene. Tot timpul țâpuresc străgături legate de acest eveniment:

<i>„Pasăre neagră la pene</i>	<i>Gată cucu' de cântat,</i>
<i>Mer(g)em după sânzâiene</i>	<i>Tâte-s bune de mâncat.</i>
<i>La nedeie pă dâmbuț</i>	<i>Cându-i pă la sânzâiene</i>
<i>Să-i facem mândrului struț.</i>	<i>Bagă cucu' capu-n pene</i>
<i>Până ce cucuțu' cântă</i>	<i>Și să duce, nu te teme.”</i>
<i>Tătă lumè îi flămândă</i>	(Trip, Bixad)

La Călinești Oaș, cununile se făceau nu numai din sânziene, ci și din „*tufă de alun, odrăsluță de an*”. Pruncele împletesc cununițe în trei și le pun pe cap. Fetele fecioare culeg brațe întregi de sânziene albe și galbene, le duc acasă și acolo le împletesc, tot timpul țâpuresc:

<i>„Mult mă mir de tine, cucu,</i>	<i>Și io știu cânta ca tine</i>
<i>Cum poți trăi fără lucru;</i>	<i>Fără lucru nu m'i-i bdine.</i>
<i>Și io, cucuț, știu cânta,</i>	<i>De-aș hori și n-aș lucra</i>
<i>Fără lucru nu poci sta;</i>	<i>Sărăcia m-ar mânca.”</i> (Doroș Maria, Trip, Bixad)

Prima cununiță se pune pe vraniță (poarta cu boc) – cine intră să aibă noroc; a doua se aruncă pe casă („*dacă ptică gios, or' tre'(ce) păstă casă, fata nu s-a mărita în acè toamnă, ori a hi oarecare beteag, ori a muri oarecare din neam*”). A treia cununiță se pune în poiată, în ieslea vacilor – să nu le pieie laptele și pentru alungarea duhurilor rele. Alta, în holda de mălai, „pă cosată”, pentru belșug. În întreg Oașul, se aruncă pe casă câte o cununiță pentru fiecare membru al familiei (reprezentând unitatea acesteia). Dacă cununa se oprește pe acoperiș, fata se va mărita într-un an. Dacă cununa cade, se mai poate arunca de două ori, nu mai mult. Dacă aceasta nu

stă pe casă, înseamnă că cel căruia i-a căzut cununa va muri primul. Cele mai mari cununi se duc la morminte.

La întoarcerea de la culesul sânzienelor, la fiecare încrucișare de drumuri, la cruci se pune câte o cununiță, la fel și la biserică. „*Să pun în casă, pă meșter-grindă*” – pentru protejarea familiei. Cununițele de sânziene sunt o prevestire a secerișului, ultimul obicei de vară în Oaș:

„ <i>Păsăruică cu doi pui</i>	<i>Hai, mândrule, nu ti teme,</i>
<i>Sui în vârful dealului</i>	<i>Să culegem sânzâiene</i>
<i>Spune-i mândrului din sat</i>	<i>Să facem o cununiță</i>
<i>Să vie la secerat;</i>	<i>Să o punem la vraniță.</i>

În această zi se culeg plante medicinale, deoarece ating apogeul puterii tămăduitoare

În caz de vreme rea, ploaie cu grindină, trăsnete, „boreasa” (nevasta) lua o mățașoară (sfințită la Florii), o coajă de ou (sfințit la Paști) și o floare de sânzâiene și le arunca în foc, pentru stabilirea echilibrului naturii, și toată familia se ruga în genunchi, „să să ghetе”. (inf. Iacob Dance)

Sf. Ilie: 20 iulie, nu se lucrează pe câmp ori în pădure, că te poate trăzni ori te poți tăia.

Schimbarea la față – 6 august – e prima sărbătoare care vestește toamna, vremea începe să se răcească; frunza și iarba încep să se ofilească. Trebuie terminat fânul de cosit și de strâns.

Sfânta Marie Mare – Adormirea Maicii Domnului - 15 august, este pentru Țara Oașului cea mai mare sărbătoare spirituală, drept pentru care se organizează pelerinaj la Mănăstirea Sfânta Maria din Bixad. Pelerinajul cere o pregătire sufletească, în cele două săptămâni de post purificator. Încă din ziua precedentă, se adună mulțime de credincioși, veniți din tot județul Satu Mare, dar și din Maramureș, Sălaj, Bihor, chiar și din străinătate, câteva zeci de mii, care se roagă la icoana făcătoare de minuni, participă la slujba religioasă toată noaptea, dar mai ales la cea de cu ziuă.

Un sobor de preoți și călugări se roagă în tot acest timp, iar după slujbă credincioșii stau la rând la spovedanie și binecuvântare. Vin și foarte mulți oameni necăjiți, sărmani, ologi pentru a găsi ajutor, dar și liniște și pace sufletească. Există credința îndătinată că pelerinajul și rugăciunile cer sacrificii, pentru a fi mai primite, astfel încât mulți pelerini parcurg drumul pe jos, din satul natal, în convoi de cântări și rugăciune, cu prapore de la biserică din sat. Ajunși la poadele dealului pe care se înalță mănăstirea, mulți îl urcă în genunchi, cu rugăciuni la praguri, reeditând drumul lui Isus pe Dealul Golgotei. Astfel, se împărtășesc din sfințenia locului, care le dă putere să depășească oboseala crâncenă și greutatea drumului. Oamenii uită pentru o clipită a vieții pământene de truda zilnică și, prin rugăciune și sacrificiu, intră pe poarta Raiului, alături de sfinții. La întoarcere, mai au

putere să cânte iar câteva zeci de kilometri: *O, Măicuță Sfântă/ Te rugăm fierbinte/ Să ne-ascuți de-a pururi/ Marea rugăminte:// Nu lăsa, Măicuță,/ Să perim pe cale/ Căci noi suntem fiii/ Lacrărilor Tale.*

Sfânta Marie Mică, 8 septembrie, se repetă pelerinajul la Mănăstirea Bixad, dar nu se mai merge cu o zi înainte. Hramul Bisericii ortodoxe din Negrești Oaș.

Ziua Crucii – 14 septembrie, denumită „Înălțarea Sfintei Cruci” Poate fi socotită prima sărbătoare de toamnă. Bătrânele mai ales, ajunau încă de la Sfânta Marie Mică. Se face ultimul stors de miere de la albine; mierea din ziua asta este bună de leac. Coasa de după ziua aceasta este ultima otavă. După această dată, șerpii se retrag în pământ.

2.2. Obiceiurile vieții de familie (sau de trecere)

(studiate la cap. I. 4, *Omul și Trecerea în credințele și ritualurile tradiționale*)

Spre deosebire de obiceiurile calendaristice, obiceiurile vieții de familie se armonizează nemijlocit cu relațiile sociale, cu familia și cu colectivitatea, evidențiind raporturi sociale și determinarea lor naturală. Obiceiurile vieții de familie consemnează momente importante din viața socială sau biologică a individului; nu se practică la date calendaristice fixe, ci în funcție de evenimentul care le solicită, de regulă o singură dată în viață, într-o succesiune gradată, evidențiind momente diferite. În ansamblul lor se proiectează întreaga evoluție a vieții unui individ.

Riturile de trecere (denumite așa de Arnold van Gennep, pentru că momentele esențiale ale vieții sunt concepute tradițional ca treceri de la o stare/existență la alta, sub altă formă de viață) sunt organizate în trei etape distincte: despărțirea de vechea stare, trecerea propriu-zisă și integrarea în noua stare; întreaga existență individuală este organizată în trei etape, marcate ceremonial.

Nașterea – trecerea din lumea necunoscută în lumea albă, cunoscută. Obiceiurile de naștere sunt dominate de rituri și ceremonialuri de integrare în colectivitate, în destinul său pământesc.

Căsătoria – moment de plenitudine a destinului individului, moment culminant al integrării în destinul individual. Obiceiurile de căsătorie realizează cea mai complexă manifestare a celor trei secvențe care structurează riturile de trecere: despărțirea, trecerea, integrarea.

Moartea – trecerea din lumea albă, cunoscută, în cea necunoscută, reprezentată printr-un model imaginar. Ceremonialul de înmormântare este dominat de sentimentul despărțirii definitive, ca pământean, de lumea aceasta; aceasta este Marea trecere.

Fiecare din aceste momente ceremoniale este marcat prin *rituri de anticipație/inițiere* și de manipulare a destinului: la naștere – pentru a purta bine sarcina și a avea copii sănătoși; la nuntă – pentru găsierea și adusul ursitului și împlinirea căsătoriei; la moarte – semne ale apropierei morții, precum și *rituri postceremoniale*.

Mutații funcționale. Zona Oașului își întemeiază personalitatea folclorică prin existența în conștiința locuitorilor a substratului spiritual al triburilor dacice libere - locuitorii străbuni ai acestor meleaguri - de unde își adună izvoarele fluviul creațiilor lor populare actuale. Oșenii se revendică, ca un motiv de supremă mândrie, descendenți ai dacilor liberi. Folclorul lor justifică în bună măsură această descendență, putând fi detectate numeroase producții arhaice.

Timpurile moderne aduc însă profunde *mutații funcționale*, forme de interacțiune între tradițional și modern - un motiv în plus pentru intensificarea cercetărilor etnofolclorice. Cultura populară a Țării Oașului conservă încă, în diferite stadii, forme arhaice de mentalitate și genuri de artă care le-au exprimat, care îi conferă un anume imobilism. (*Anexa 8*) Mult mai închis față de înnoirile din afară, în comparație cu folclorul altor zone, păstrându-și stilul propriu și modalitățile proprii de existență, folclorul oșenesc înregistrează însă treptat evoluția vieții și mentalității creatorilor săi, în contextul general al dezvoltării noastre istorice, sociale, culturale etc. răspunzând noului orizont al vieții oșenilor care își imprimă astfel pecetea atât asupra unor creații vechi, cât și celor adecvate cerințelor de azi ale oamenilor. Țara Oașului a intrat în ritmul schimbărilor mentalității tradiționale odată cu ridicarea nivelului de viață și cu deschiderea unor noi orizonturi de cunoaștere, cunoscând un ritm mai accelerat mai ales după 1989, prin deschiderea granițelor, care a făcut posibilă migrația spre alte țări, în căutare de locuri de muncă.

Procesul de înnoire este pregnant în portul popular. Tradiționalii „gaci” dispar, fiind înlocuiți cu pantaloni de stofă, iar la femei „zadiile” din țesătură au înlocuit cămeșile tradiționale; dar înnoirile sunt și sub aspect cromatic: până acum câteva decenii portul popular a fost dominat de alb, cu partă îngustă, care evidenția silueta tinerească, fiind înlocuit în vremurile noastre cu țesătură sintetică, încărcate cu șiruri de mărgele. Clopul și straița, care făceau fala costumului bărbătesc, au devenit obiecte ornamentale, care împodobesc camerele de sărbătoare.

Înnoirile sunt evidente și în ceea ce privește țâpurlitura, care nu se mai aude oricând și oriunde, ci mai mult în cadrul spectacolelor scenice și al manifestărilor folclorice. Ea reprezintă o trăsătură definitorie prin excelență a realității folclorice din Țara Oașului. Ca mod de interpretare, ea reprezintă

un fenomen străvechi, arhaic; sub raportul conținutului tematic și ca mesaj, „țâpuritura” are însă un caracter inovator. (Anexa 9)

Mutațiile esențiale din structurile economico-sociale și mentale, petrecute în ultimele decenii, determină mutații în structurile și funcțiile faptelor de cultură populară arhaică, dar ele nu afectează în mod egal toate domeniile acesteia. Anumite obiceiuri și poezia lor specifică supraviețuiesc adesea stadiilor de mentalitate care le-au generat. Pierzându-și sensurile străvechi, ele devin rituri-spectacole ce dăinuiesc prin puterea tradiției și prin frumusețea lor. De fapt, acesta este procesul cel mai adânc și mai semnificativ al mutațiilor funcționale, în folclorul obiceiurilor, și el nu este recent pentru că multe din genurile astăzi nerituale s-au desprins din trunchiul mare al textelor rituale. Din riturile ceremoniale se pot descifra, chiar dacă numai parțial, funcțiile lor de altădată, simbolurile ancestrale; dar ele au, în același timp, o valoare documentară, fiind ferestre deschise spre cunoașterea trecutului și izvoare pentru reconstituirea istoriei culturii, pentru cunoașterea modului de viață și de gândire al oșenilor. Dar, de-a lungul veacurilor, înfruntând potrivnicia istoriei, au avut un rol excepțional în păstrarea ființei naționale. Astfel, obiceiurile de iarnă, cu atmosfera lor magică, cu obiceiul colindatului, cu colinzile și melodiile lor sublime, au contribuit esențial la păstrarea credinței strămoșești, a limbii naționale, chiar dacă sunt dominate de acțiunea colindatului, care evidențiază funcția de petrecere și socializare a acestor obiceiuri. Oamenii nu mai trăiesc cu aceeași evlavie ca în satul arhaic, ies din zodia mitului, pierd sacralitatea și pun accent pe latura spectaculară a obiceiului. (Anexa 10).

Anexa 1: *„Variate doar stilistic, obiceiurile sunt unitare în structura și semnificația lor pe întreg teritoriu folcloric românesc și constituie ca atare o dovadă incontestabilă a unității culturii noastre tradiționale.”* Mihai Pop, *Ceremonial și veselie*, în „Îndrumător cultural” nr. 12, 1976, p. 26

Anexa 2: *„Ceremonialul unui obicei se păstrează în stare latentă în memoria indivizilor și colectivităților, devenind activ numai în desfășurare, având doar atunci posibilitatea de a crea stări emoționale adecvate mesajului ce-l comunică prin multiplele sale mijloace de expresie.”* Vasile Golban, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 41

Anexa 3: *„Datorită efectelor sale «taumaturgice», planta a dobândit o poziție privilegiată. Tinerii îi acordă o atenție deosebită; se crede că e foarte sensibilă, că «fuge» în pădure, dacă se fac gesturi necuviincioase în apropierea ei. În grădină e ținută la loc curat, îngrijită, În jurul ei se dansează în fiecare duminică. «Descântecul mătrăgunii» e o formulă de adresare directă prin care fata își cere, alteori poruncește plantei să-i satisfacă anumite dorințe, să-i asigure trecerea la joc și frumusețea. Atât condițiile rituale necesare transplantării, cât și investirea plantei cu puteri «supranaturale», personificarea ei, sunt elemente vădite de cult al plantelor (deondolatrie). Viorel Rogoz, Considerații etnografice asupra obiceiurilor augurale din zona Codru în „Tribuna”, Cluj-Napoca, anul XXVIII, 12 ian. 1984, pag. 5*

Anexa 4: „Anul e împărțit și el de la natură în patru anotimpuri asemănătoare cu treptele ce le străbat oamenii în cursul vieții lor. Primăvara e zglobie, veselă și jucăușă, ca un copil neastâmpărat; vara face să se coacă roadele pământului, așa cum încep să se coacă mintea și trupul copilului ajuns în anii tinereții. Urmează toamna, mai domoală, ca și omul ajuns la anii bărbăției depline. Vine, în sfârșit, iarna, posomorâtă, cu covorul ei alb de zăpadă, ca și bătrânețea care încununează viața și strădaniile oamenilor. Așa e legea firii.” (Ovidiu – Metamorfoze, transpus în proză)

Anexa 5: „În străvechiul obicei al cultului străbunilor, trei moși patronează această perioadă: Moș Andrei, Moș Nicolae și Moș Crăciun. Moș Andrei, patron al lupilor (moștenire zamolxiană) a preluat numele Sf. Ap. Andrei, creștinătorul geților. Urmează Sântul Nicolae, divinitate populară din generația Sfinților Moși, care a preluat numele și data de celebrare din calendarul creștin, sinonim cu Sănnicoară. Sfantul Nicolae, personaj real din hagiografia creștină (episcop de Myra, mort pe la 342 d. H.) apare în interferența dintre modelul creștin și cel popular... Al treilea și cel mai cunoscut moș este Moș Crăciun, divinitate preistorică a Panteonului românesc, la vârsta senectuții, cea a anului care a trecut, care moare și renaște imediat ce oamenii fac ritualurile cuvenite, după solstițiul de iarnă. Denumirea de „Moș” a reprezentării mitice este semnificată și de soț al Crăciunoaiei, moașa Domnului Iisus Hristos, semn al vechimii sensului tradițional, moșul fiind soțul moașei.” C. D. Mazilu., drd., *Semnificația datinilor de iarnă*, în *Datina - periodic constănțean de etnologie și fapt cultural*, Anul VII, nr. 17, dec. 1999, p. 1.

Anexa 6: „O măsură-i din zece cupe. Acolo se face cruce pe răvas. Înt'-o cupă sân' șase linguri. După ălea șase linguri trebă să deie șase măsuri la om. Și care mulge-o măsură la ales, acela capătă șasezeci de găleț' de lapte.” Ion Mușlea, *Idem*, 2004, p. 260

Anexa 7: „Aceste manifestări cu caracter social, însoțite de rituri de purificare, se caracterizează prin relevante trăsături agrare și pastorale, care sunt date de către legătura omului din comunitatea sătească tradițională cu fazele naturii și cu cele temporale pentru a se asigura bunăstarea, prosperitatea și fertilitatea în viața sa.” Lucian Cucuiet, *Obiceiuri de primăvară și de vară din Țara Oașului*. În „Satu Mare. Studii și comunicări, IX-X, 1992-1993, p. 207

Anexa 8: „În vecinătatea altor etnii, folclorul plastic, muzical, literar și coregrafic tradițional și contemporan al acestei entități românești nord-vestice constituie un tip de răspuns etnocultural și etnoartistic ce exprimă o mare putere de incorporare creatoare.” Nicolae Dunăre, *Civilizație tradițională românească în Curbura Carpatică Nordică*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1984, p. 13

Anexa 9: „În cadrul țâpuriturii, înnoirile sunt uneori atât de pregnant și de îndrăznețe încât frapează de-a dreptul, deși fenomenul nu este singular în cultura populară din Oaș... În ordine folclorică însă, domeniul care ne interesează aici mai deaproape, cercetarea „țâpuriturii” este de natură să sublinieze o trăsătură definitorie prin excelență a realității folclorice contemporane din Țara Oașului, sub raport stilistic și ca mod de interpretare, ea reprezintă un fenomen străvechi, arhaic; sub raportul conținutului ei tematic și ca mesaj, „țâpuritura” are însă un caracter inovator. Generalizând, am putea spune că din punct de vedere stilistic folclorul oșenesc este conservator, ceea ce constituie marca îndelungatei lui tradiții, precum și a vechii lui izolări de influența creației culte și a închistării față de influențele etnice exterioare, dar este inovator din punct de vedere tematic, ceea ce constituie semnul vitalității lui. Avem de-a face, în fond, cu o evoluție internă organică, ceea ce vine să-i explice fizionomia sa proprie în contextul folcloric românesc.” Dumitru Pop, *Personalitatea folclorului oșenesc*, „Cronica sătmăreană”, joi 15 iunie 1978, p. 2

Anexa 10: „O scrutare atentă a culturii populare oșenești sugerează că oșenii au ieșit mai demult de sub imperiul miturilor și al riturilor, de sub dominația credințelor ancestrale care închistează colectivitățile arhaice. Această eliberare le dă o anumită detașare de rigoare structurilor care exprimau mentalitatea arhaică, o libertate de interpretare a acestor, posibilă, din perspectiva legilor culturii orale, numai atunci când credințele și riturile își pierd semnificațiile originale.” Nicolae Bot, lect. univ., *Mutații funcționale în folclorul arhaic al Țării Oașului*, în „Cronica sătmăreană”, 24 iunie 1978, pag. 3

3. *Arta populară – formă de comunicare. Forme de interacțiune între tradițional și modern*

Arta populară a izvorât din aspirația firească a omului de a reflecta relația sa cu natura înconjurătoare și este o mărturie elocventă a neostoitei sete de frumos, dorința de a depăși sfera strictă a utilului și de a-și înfrumuseța viața. A apărut și a însoțit omul încă în timpurile străvechi, prin forme de manifestare dintre cele mai diferite și se bazează pe obiceiuri legate de muncă. Arta populară face parte integrantă din viața unui popor și reflectă felul de viață al acestuia, transformările economice și istorice, dragostea pentru frumos, aspirațiile lui, concepția artistică despre lume și viață. Legătura indisolubilă a artei cu viața ne-o dovedește faptul că ea înfrumusețează obiecte din viața de zi cu zi, legate de necesitățile de adăpost, îmbrăcăminte, hrană; pe de altă parte, în creațiile artistice populare sunt oglindite unele caracteristici ale epocii respective, prin ornament, cromatică, compoziție, materialul folosit și tehnica aplicată. Cămașa țărăncii nu poate fi considerată doar ca o piesă de îmbrăcăminte, ulciorul sau farfuria nu sunt numai vase de păstrat sau de consumat alimente, ancadramentul ferestrei nu este numai o ramă care cuprinde fereastra; valoarea lor artistică depune mărturie asupra disponibilităților sufletești ale țăranului și despre felul în care concepția despre viață influențează arta populară și modelează formele artistice pe care le zămislește și le păstrează „lada de zestre” a neamului.

Arta populară românească are ca trăsături fundamentale frumusețea, originalitatea și unitatea în diversitate, deținând concepțiile și mentalitățile poporului, specificul nostru național, ale cărei însușiri esențiale le formează simplitatea, armonia, echilibrul, unitatea. Ca trăsătură de bază a artei noastre populare, unitatea sa nu exclude însă o mare bogăție și diversitate de forme, apărută și dezvoltată în funcție de condițiile istorice și geografice diferite. Fiecare zonă etnografică se particularizează prin unele elemente de specificitate, prin unele mărci identitare, în ceea ce privește omogenitatea lor în manifestările culturii materiale și spirituale, determinând un anumit stil în arhitectură și tipul locuinței, o anumită linie și structură a costumului,

dând preferință unui anumit gen al artei sau unui anumit motiv ornamental. În sfârșit, materialul ales pentru a proiecta și îmbrăca propria sensibilitate influențează decisiv calitatea și măsura acesteia, deoarece lemnul, pânza, lutul sunt materiale calde, vii, au un „suflet” care trebuie găsit și exprimat cât mai firesc cu putință.

Datorită unor condiții social-istorice și geografice aparte, Țara Oașului s-a constituit într-un tezaur de măiestrie a unor forme de cultură și artă populară care păstrează puternice note străvechi, ecouri dintr-o istorie mult prea îndepărtată pentru a mai putea fi cunoscută în detalii. Exemplificări în acest sens pot fi găsite în toate domeniile de manifestare a spiritualității populare oșenești: arhitectură, port, muzică, „danț”, obiceiuri, folclor. Arhitectura din Oaș îmbină strălucit elementele arhitecturale cu cele decorative, portul oșenesc unitar - viu și cu valoroase elemente artistice - vădește o rafinare a gustului și măiestriei artistice populare, iar muzica, *danțurile*, obiceiurile, literatura populară din această regiune prezintă un interes deosebit, prin pitoresc și originalitate. La toate acestea se adaugă unitatea stilistică ce le caracterizează și le ridică valoarea. Acestea sunt condițiile în care se manifestă una din cele mai desăvârșite creații artistice populare: muzica, portul, țesăturile și ceramica vestită prin produsele executate în centrul de olari de la Vama. Toate laolaltă aduc faima Oașului, definindu-i în același timp caracterul specific. (*Anexa 1*)

Cum este și firesc, vechimea în arta populară constituie în majoritatea cazurilor un indice al valorii artistice; ne explicăm, astfel, de ce țâpăritura din zona Oașului rămâne un moment de vârf al genului, de ce baladele păstorești și „corinzile” prezintă piese de mare originalitate și virtuozitate, iar omul din Țara Oașului, după port, pare coborât direct de pe Columna lui Traian, mărturie elocventă a vechimii și continuității oșenilor pe aceste meleaguri, dovedind persistența milenară a unora dintre cele mai valoroase elemente artistice tradiționale, concretizate în forme și tipuri diferite.

3.1. Textilele – formă, structuri, semnificații, simboluri

Portul oșenesc reprezintă una dintre cele mai fascinante expresii de artă populară prin cusăturile și broderiile cu motive naționale, una dintre cele mai originale creații artistice ale poporului român. Aspectul general este acela de simplitate, măreție, vioiciune, prospețime, cu o cromatică armonioasă și ornamente bogate și variate.

Îmbrăcămintea era confecționată în întregime în casă, de femeie, din pânză aspră de cânepă, rareori din bumbac (cei mai înstăriți) și reprezenta nu numai valoare utilitară, ci exprima dragostea acesteia față de frumos, concepția sa de estetică picturală, resursele nesfârșite a inepuizabilelor

bogății artistico-ornamentale. (Anexa 2)

Chiar dacă a înnoit îmbinările coloristice și de ornamentație ale portului, oșanul i-a păstrat în linii mari însușirile specifice, ca element „tradițional“, „împestrăți“ care vin din trecutul atât de îndepărtat și de bogat în manifestările de artă populară. Portul oșenesc prezintă o mare bogăție de motive în domeniul cusăturilor naționale, o gamă plină de culori, o diversitate rară de îmbinări picturale, strâns legate de mediul geografic, social și cultural, în care oșanul își desfășoară munca, înrudit cu pământul pe care trăiește din vremuri străvechi.

Pentru descrierea elementelor componente ale portului popular oșenesc, fac apel la câteva lucrări de referință.¹⁰⁰ Sub aspectul portului popular, autorii socotesc că această zonă este cea mai caracteristică și interesantă parte din țara noastră și cu un aspect deosebit de pitoresc; ei găsesc explicația privind specificitatea portului oșenesc prin faptul că Oașul a fost o regiune foarte izolată, iar legăturile economice stabilite prin relațiile cu târgurile învecinate și cu restul regiunilor au început abia în secolul al XVII-lea. (Anexa 3)

Portul este conceput în armonie cu tipul antropologic (bărbați vânjoși, bine legați, femei zvelte), dar și în relație cu ocupațiile zilnice, în funcție de succesiunea anotimpurilor. Bărbații: pe cap poartă cușmă scundă, de miel (confeționată în gospodărie, se trage pe un butuc de lemn, când blana este încă proaspătă), sau pălărie mică, o cămașă scurtă dar cu mâneci largi, ca și gacii, cioareci albi, gubă în loc de suman și nelipsita *straiță*, - în armonie totală cu portul femeiesc, în privința culorilor și a ornamentațiilor. Cromatica urmărește vârsta omului, de la culori aprinse, vii, puternic colorate, deschizându-se treptat în succesiunea etapelor vieții, până la culoarea albă la vârsta cea mai înaintată. Aceasta sintetizează o adevărată filozofie și concepție despre viață și despre frumos, de la zvăpăiala și vânzoleala copilăriei și a tinereții, la împăcarea, echilibrul și înțelepciunea unei existențe împlinite. Femeile poartă la toate vârstele *chischineu* (basma înflorată), zgardă din mărgele policrome, cămașă cu *cheptar* în față și încheiată la spate, cu decor viu colorat, ce scoate în evidență silueta zveltă, demnitatea și frumusețea fizionomiei. Picioarele le înfășurau în *obielle*, și se

¹⁰⁰I. A. Candrea – *Graiul din Țara Oașului*, în „Buletinul Societății Filologice”, București, 1906; Tancred Bănățeanu – *Portul popular din Țara Oașului*, [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1955]; Ioniță G. Andron - *O colecție de artă populară*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”, vol. I, 1969, pag. 187-201; eeprodus în: Ioniță G. ANDRON, *Schiță biografică, articole, interviuri, evocări, fotografii*, Satu Mare, Ed. Citadela, 2017, p. 71-88.; Ecaterina D. Tomida – *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*, București, Editura Tehnică, [1972] (- Zona Oaș, pag. 251)

încălțau cu *optinci* pe care le legau cu *curele*, iar în zile de sărbătoare cei mai avuți poartă cizme.

Cămașa este un model caracteristic, ce nu se mai găsește în altă parte, de o croială anumită, cu o țesătură viu colorată, în jurul gâtului sau pe umeri, ca o placă rotundă, pe lângă gât (la bărbați), patrată sau dreptunghiulară, cu ornamente bogate (la femei). Cămașa femeiască se încheie la spate, iar cea bărbătească în față. Mânețile sunt diferite: la bărbați, de regulă, foarte largi, iar la femei - bufante și strânse într-un volănaș cu cusături („pumnișor”). De la mijloc în jos, bărbații poartă gaci, iar femeile pindileu.

Ernest Bernea, *Fată în costum vechi, Țara Oașului*

Portul femeiesc este compus din: *cămașă, sumnă/pindileu, zadie și chischineu.*

(Anexa 4)

Cămașa este un model aparte, cu broderie, sau țesătură (*alesătura*) în jurul gâtului, sub forma unei plăci patrute sau dreptunghiulare (*ch'eptar*), viu colorată cu decor geometric sau motive florale. „*Cămeșa*“ are o cusătură foarte simplă: o lățime de pânză cu o deschidere la mijloc, prin care se trece capul, acoperă fața și spatele trupului. Cămașa se încheie la spate, mânecile sunt prinse cu încrețituri din umăr și sunt decorate uneori cu șiruri de râuri, iar la pumnișori se termină printr-o brățară brodată și volănaș (*fodor, fodră, fodriță*) brodat în partea de jos cu motive sub formă de romb. Cheptarul este podoaba cusăturilor la femeile din Țara Oașului, realizată din zeci de mii de împunsături migăloase, în culori ce se îmbină armonios între ele, în combinarea cărora oșencile au împletit crâmpie de suflet, năzuințe și vise. Acesta reprezintă o diversitate mare de forme și desene, de o policromie variată și armonioasă, care încântă și emoționează. Uneori din *ch'eptar* pornesc câte două șiruri de râuri înguste, atât în față cât și în spate, până la talie. Un model mai vechi: cămașa brodată doar pe umeri, „cu umeri”, fără *ch'eptar*, tip de cămașă care aproape a dispărut. Cromatica este predominantă în roșu, la care se adaugă negru și, la cele mai noi, galben, verde, albastru, dar în măsură mai mică. Pe mânecă, sunt decorate ornamente sub formă de brazi, sau o partă în lungime, iar *chemeșile de față*, mai ales cele cu *pomnușori*, au deasupra încheieturilor *mâneșări de față*, sau *pomnușori*, decor ce cuprinde niște rozete grupate câte trei, într-o alternanță simetrică.

Pindileul e fusta în portul femeiesc, ce dă siluetă femeii oșence, evidențiind o talie zveltă și grațioasă, în prelungirea cămășii. Este confecționat din pânză de cânepă, ca și cămașa, dar foarte lat, ce permite să fie mult încrețit la talie (*încreștele*), unde are o cingătoare cu cusături, numită *pogmată/pomată* (Bixad, Tur, Lecânța) sau *guler la pindileu* (Negrești, Racșa, Prilog, Certeze), ce formează în talie *brâu* ornat, brodat cu același desen și coloristică ca și *ch'eptarul* din jurul gâtului, în armonie cu ornamentația de pe cămașă, dând o notă de unitate perfectă, acestea confecționându-se totdeauna perechi. Este format din două laturi de pânză, unite printr-o cusătură peste care se aplică o „cosală” în zig-zag sau o danteluță. În partea de jos, pindileul este decorat cu broderie care împodobește poalele și se termină cu o dantelă lucrată cu acul, ce formează *creste pe pindileu*, în zig-zag, cu danteluță, sau o „partă”, realizată prin țesătură.

Sucna/sumna e o fustă din stofă cumpărată la târg și se poartă mai

ales la sărbători și iarna, peste pindileu, mai ales în satele mixte: Vama, Orașu Nou-Vii. A fost introdusă de femeile înstărite, care își permiteau să cumpere materialul.

Viganăul a fost introdus mai recent, este o fustă cu laibăr adăugat, deci o rochie fără mâneci; se poartă peste cămașa cu ch'eptar și peste pindileu, dar așa ca să nu acopere fodra și ornamentele de jos. Se purta de femei înstărite, sau la evenimente și sărbători.

Zadia se poartă în partea din față a costumul femeiesc, peste poale, din pânză cumpărată; în partea de jos se termină cu un șnur de broderie sau alesătură, decorat cu figuri, la care se adăuga o *cipcă*, (dantelă) cumpărată, decorată cu mici motive. *Zadia* sau șurțul se confecționează din pânză de bumbac, în culori asortate cu basmaua și cu nuanțele broderiei cu care este decorată cămașa, ornamentată cu panglici înflorate în șiruri. *Zadia* se leagă peste talie cu un „șinor“ de sfoară împletită din patru fire, numit *golond* sau *frând'ie*, care se trece prin „obada“ cu care se leagă la talie, sub „pocmata“ pindileului.; în unele sate (Racșa), *frând'ie* se împletește din zgardă cu mărgele.

Chischineul (baticul) înflorat în culori vii înviează un costum dominat de un alb auster.

Portul femeilor oșence este completat cu o podoabă care constă din *zgardă* (în unele sate se numește *barșon*), o foarte frumoasă bandă împletită din mărgele mici multicolore, purtată în jurul gâtului. Un model este *zgarda lată cu labe (colți)*.

Femeile, atât cele măritate cât și fetele tinere, umblau în genere desculțe, dar cele cu dare de mână își puneau cizme ca și bărbații, remarca I. A. Candrea, la începutul secolului al XX- lea.

În timpul rece, se folosește *sumanul* sau *uioșul* (vestă din țesătură groasă de lână sură), cu ornamente multicolore înflorate, sau *guba*, asemănătoare cu *sumanul*, cu deosebirea că are şuvițele lungi de lână și este decorată cu vergi orizontale pe corpul piesei și verticale pe mâneci, formate din două culori: alb și sur. *Uioșul* este din pănură groasă țesută în casă, cu mâneci și încheiată în față. *Laibărul* este o vestă scurtă, fără mâneci, din postav negru.

Portul bărbătesc este cât se poate de simplu: compus din *cămașă scurtă* deasupra taliei, cu mâneci foarte largi, cu broderie pe umeri, pe guler, la poalele cămășii și la terminația mânecii. Lungimea cămășii nu trece de linia taliei, mânecile sunt prevăzute în ultimul timp cu manșete brodate pe încrețiturile de jos ale mânecii. La guler se folosește aceeași broderie, în aceeași gamă coloristică, asortată costumului femeiesc, decor numit *pogmată/pomată*, ce se încheie cu două *chetori*, terminate fiecare cu *ciucalăi*. Există o gamă foarte variată de aceste ornamente, ce se succed și

însoțesc vârstele omului, de la copilărie, când culorile sunt vii, aprinse, până la vârsta bătrâneții, când se deschid treptat, până ajung albe.

Îmbrăcămintea de vară se completează cu *gaci*: izmene foarte largi (de departe seamănă cu o fustă) - lungi până sub genunchi, având decorația compusă din broderie la fel cu cămașa și în aceeași cromatică, iar în partea de jos sunt prevăzuți cu ciucuri - numiți *roit* - sau destrămătură din pânză. *Gacii* sunt strânși peste mijloc cu *brăcinariul* (frânghie care se înnoadă în față) încât între cămașă și gaci se vede burta goală de lățimea palmei. Cei înstăriți poartă peste brâu o *curea* foarte lată, de 25-30 cm., în care au cuțitul, de care nu se poate lipsi oșanul niciodată. Această *curea* nu este purtată numai de „nelcoșag”, ci și pentru că îi ajută mult la muncile grele și la ridicat greutăți, mai ales la munca la pădure.

Iarna, bărbații poartă *cioareci* (pantaloni) din postav, „*uios*” (vestă) din postav decorat cu dungi orizontale în nuanțe de gri, bej sau negru, precum și *sumane* și *gube*.

Pe cap poartă *clop* (pălărie) din păslă neagră cu bordurile întoarse vertical în sus, dar mai adesea umblă cu capul gol; iarna poartă *cușmă* (căciulă). Clopul este fala oșenilor, fiind înstruțat cu pană și șirag de mărgelă. În satele din vechea Ugocea, clopul este confecționat din pânură sau păslă neagră, iar în cele din vechiul Oaș, confecționat din paie.

Straița este nelipsită în portul oșenilor și este, fără îndoială, piesa de port popular care îl caracterizează și îi dă specificitate față de toate celelalte zone etnografice. Este purtată de copil încă de la 2 ani, cu cămășuța lungă până la călcâie, ca singură îmbrăcămintă, dar având atârnată o mică *straiță* de pânză cu baiera lată de 4-7 cm. Întotdeauna este purtată pe umărul stâng, atât de tineri, cât și de bătrâni, la sărbători precum și în zilele de lucru, acoperind o necesitate, aceea a buzunarului. La copii, *straița* este confecționată de mamă, la flăcăii de însurat sunt confecționate, de cele mai multe ori, de către fete; ca prinos de recunoștință pentru munca migăloasă și dragostea întrețesută în firele de decor, acesta recunoaște: „*Pe baietul strății mele, / Scrisu-i numele tău, lele; / Scris îi numele Mărie / Cu mărgelă de o mie.*” *Straița* oșanului neînsurat e de pânză albă fără nicio cusătură, în zilele de lucru; în zilele de sărbătoare însă, această *straiță* e o adevărată podoabă cu frumoasele ei cusături. *Straița* e purtată de bărbați numai până la însurătoare, după aceea e înlocuită cu o tașcă de piele împodobită cu ținte și găurele alămate numite *dzele*. În tașcă, oșanul își ține banii, pipa și alte mărunțisuri. Numai la drum, oșanul însurat poartă uneori pe lângă tașcă și o *straiță* în care și pune merindea, dar aceasta e numai de pânză albă fără cusături împistrite pe ea.

Luat în ansamblu, portul bărbătesc reprezintă o creație artistică total deosebită de tipul costumelor populare din țara noastră, datorită diverselor piese croite cu totul original, prin plasarea câmpilor ornamentali, varietatea ornamentației și a cromaticii. Toate acestea fac, din ambele costume, femeiesc și bărbătesc, un port popular de o neîntrecută valoare artistică.

Picioarele le înfășoară în *obielle*, și e încălțat cu *optinci* pe care le leagă cu *curele*, iar în zile de sărbătoare cei mai avuți poartă cizme.

Copiii, atât băieții (*coconi*) cât și fetele (*foaice*) până la 10-12 ani, poartă cămașă lungă până la călcâie; cum cresc mai mari portul se diferențiază; îmbracă o cămașă scurtă până la brâu, iar de la brâu în jos băieții poartă *gaci*, iar fetele poartă *pindeleu* făcut din pânză peste care poartă *zadie* (din stofă cumpărată) legată la brâu, sau *șurț* (din pânză de casă). Priceperea și dragostea de frumos a femeii din Oaș au contribuit la realizarea unor creații unice și prețioase, într-o permanentă înnoire, prospețime și armonie în dispunerea ornamentației și în culorile caracteristice. Bogata imaginație creatoare a acestora a fost completată cu rafinament și gust pentru frumos în confecționarea costumului popular pentru ceremonial și sărbătoare. Completat cu podoabele, costumele dobândește o notă solemnă care întregește aspectul sărbătoresc al ceremonialului. Podoabele cele mai folosite în cadrul ceremonialului sunt *cununile* ce se poartă pe cap de cei ce se căsătoresc. Cununa de mireasă din Țara Oașului – cu împletitura ei măiastră - este unică, ca un simbol al suveranității, deoarece fata a știut să asculte întotdeauna de imboldul inimii și să-și aleagă om după plac, din aceeași dragoste pentru frumos:

Măicuță, măicuța mè,
De ți-o fost dragă lumè,
La urât nu mă-mbiè.
Că urâtul n-are leac,

Numai tri scânduri de brad
Și pământul măsurat.
Măsurat cu stânenul,
Cât îi de lung urâtul.

Pe la mijlocul secolului al XIX-lea, aspectul economic se schimbă datorită exploatării pădurilor, descoperirii izvoarelor minerale, intensificării exploatării miniere din apropiere, toate ducând la transformarea modului de viață a oșanului și a ocupațiilor sale. Datorită acestor schimbări, portul primește adaptările survenite din mediu de viață, aducând elemente noi ca: *pantalonii, cușmele, cizmele, hainele orășenești* din postav, adaptate la noile ocupații ale bărbaților din Oaș. Toate acestea au produs mutații funcționale în port, rămânând ca portul popular vechi să fie purtat la anumite festivități din viața oșenilor.

Prin elementele cu profunde trăsături particulare, prin îmbinarea armonioasă a culorilor, prin croiala care scoate în evidență frumusețea trupului omenesc, portul oșenesc este puternic individualizat. Poate de aceea, prin 1998, Ministerul de Externe a editat un album cu *portul popular românesc*, care a avut pe copertă o fotografie cu o pereche de tineri oșeni (am recunoscut-o pe cântăreța Maria Petca-Poptean), socotindu-l reprezentativ pentru promovarea acestor valori și ca expresie a iubirii de frumos a poporului român, care să ducă imaginea României în lume. (Anexa 5)

Mutații funcționale. Roata istoriei se învâрте continuu, condițiile în permanentă schimbare au determinat transformări în evoluția îmbrăcăminteii, dar au păstrat elementele specifice: straița, zgarda și cununa de mireasă. Înnoiri s-au integrat în elementele tradiționale, deoarece în afară de faptul că mâneca a fost strânsă în manșetă, restul a rămas sub vechiul tip: mâneca este tot largă, cu singura deosebire că este încrețită și la umăr; ornamentele au rămas aceleași în portul bărbătesc. Piese de port femeiesc – cămașa și poalele, sunt confecționate din alt material, iar ornamentația păstrează același tip, însă broderia este executată și de mașină. Chiar piesele noi, din produse fabricate ca: șorțuri și fuste, își păstrează aceleași forme, același loc al ornamentelor, dar nu mai sunt țesute sau brodate, ci realizate prin aplicarea panglicilor, șireturilor, ornamente brodate cu mașina etc. Deși produse fabricate, aceste înnoiri au fost adaptate stilului local, fiind armonizate cu restul costumului prin croială, cromatică, ornamentație, fără să facă nicio deosebire de tipul clasic.

Sunt însă cazuri când prin schimbarea croitului, piesa se transformă total. De exemplu: *cămașa bărbătească* și *laibărul* (vestă scurtă confecționată din postav de fabrică cu buzunar și fără mâneci), care, după ce au pătruns în portul bărbătesc, au determinat părăsirea trăistuței din cauza

buzunarului vestei (trăistuța folosea la păstrarea obiectelor necesare).
(Anexa 6)

3.2. Muzica și dansul – expresii ale sufletului

„Graiurile muzical-poetice regionale reprezintă etalonul neîndoielnic al genialității românilor din toate regiunile patriei noastre. Unul dintre cele mai valoroase și mai originale graiuri folclorice s-a cristalizat în minunata Țară a Oașului.” (Emilia Comișel)¹⁰¹

Muzica este modalitatea cea mai potrivită de exprimare și afirmare a identității unei colectivități, etnie sau popor, a etosului colectiv zămislit în timp și permanentizat. Poate nicio altă manifestare umană nu spune atâtea despre temperamentul și sensibilitatea unui neam, despre lumea sa lăuntrică, botezată „suflet național”, decât muzica acestuia, deoarece se adresează celor mai profunde și mai intime zone ale ființei umane, care țin de spirit, de suflet, de emoție. Dorul, jalea, bucuria, tristețea, nostalgia, speranța, fericirea, neliniștea, melancolia, entuziasmul, suferința, durerea, chemarea, îndoiala, mângâiere, ironia etc. sunt stări afective ale omului, exprimate sau trăite prin diverse forme de manifestare muzicală, de la bocet și rugăciune la odă și simfonie, de la strigătură la doină și baladă. Pentru omul din vechime, muzica se împletea cu însăși viața și avea valoare sacră ce-i antrena toată ființa, ajutându-l să-i descifreze înțelesurile. Muzica populară cântată în unele momente ale ceremonialului unor obiceiuri are rolul de a organiza armonios motive ritmice, dându-le o expresivitate proprie, prin construcții simple, prin care se comunică o idee emoțională despre om în momente diferite ale existenței sale: nuntă, înmormântare etc. În cadrul ceremonialului, ea se bazează pe calitățile vocii omenești, dar repertoriul și motivele tradiționale sunt selectate de tradiție, după specificul zonei folclorice. Astfel, la ceremonialul de nuntă sau la cel de înmormântare, repertoriul este diversificat și cuprinde cântece adecvate momentului, transmise din generație în generație.

Muzica Țării Oașului. Specificitatea folclorului oșenesc se exprimă nu numai în limba și datinile sale, dar și mai pronunțat în muzica sa, care diferă de oricare alta cunoscută până acum. Domeniul care a păstrat cele mai multe dovezi asupra nivelului atins de civilizația străveche a celor mai vechi locuitori ai acestor meleaguri, tracii și apoi geto-dacii, este cel muzical. Trecutul muzical al acestora a constituit o fereastră spre cercetarea spiritualității antice a poporului nostru; descoperim în cultura vie populară date asupra însemnătății artei și a muzicii, în special în viața tracilor și a

¹⁰¹ Emilia Comișel, *Oaș – tezaur artistic* (studiu), în „Cronica sătmăreană”, Satu Mare, 27 aug. 1986

geto-dacilor, care acordau muzicii, cântecului o importanță excepțională. Mărturiile ale scriitorilor antici pomenesc că, necunoscând scrisul, tracii învățau legile prin cântec, mai ușor de memorat. La fel, și oșenii, când erau chemați în fața legii, cântau: „*Domnule giudecător/ Nu mă giudeca să mor,/ Giudecă-mă să trăiesc,/ C-am o mândră ce-o ib'esc.*” (Informator Ioan Chioreanu-Oaş)

Cercetările etnomuzicologice dovedesc, în folclorul muzical al oșenilor, prezența unor elemente din muzica tracică, țâpuritura oșenească fiind un adevărat imn al naturii primordiale, ce vine dintr-un timp străvechi, al etnogenezei, când poporul român a început să-și adune izvoarele, să-și găsească locul și rostul în rândul altor popoare.

Oșenii sunt moștenitorii unui tezaur muzical bogat și original, care vine dintr-o tradiție cu origini îndepărtate. Muzica în Țara Oaşului se cântă atât vocal, cât instrumental, însoțind toate fazele vieții omului, la petreceri sau în viața de fiecare zi, în gospodărie, la muncile câmpului, la cele de la pădure, la cele de întrajutorare: clăci, la șezători, la «lăutul torturilor»; și în zile de lucru și în sărbători, la hora satului și la toate evenimentele, de la naștere până la înmormântare, când femeia nu bocește, ci „se cântă”. Muzica oșenească exprimă setea de viață, împăcarea cu natura, cu rânduiala vieții, cu existența omului în valuri succesive și, prin aceasta, evidențiază un destin uman asumat pe deplin. O muzică veselă, ritmată, dinamică, care iuțește ritmul dansului sau stimulează munca, care incită trăirea tumultuoasă, exprimată prin „trototitul pe mare” sau „pe mânânțâl” însoțit de „străgături” sau „țâpurituri” pe versuri scurte, iuți, aprige ca firea oșanului. *Muzica oșenească păstrează în structura ei aspecte originale arhaice-străvechi remarcabile în compozițiile și structurile sale specifice.*¹⁰² Structura muzicii oșenești începe cu un iuit din răspuțeri, urmat de acel specific „ța, țurai” care a răzbit prin milenii, rămășiță arhaică din muzica tracilor. Deși se mai folosește și fluierul, drâmba sau trâmbita, tezaurul cel mai bogat, mai prețuit, mai drag sufletului, este cel cântat la ceteră. Acești ceterași sunt la mare cinste, deoarece, pe lângă un repertoriu bogat, executat cu virtuozitate, au capacitatea să țină minte „cântecul” blazon al fiecărui om, făcând pofta și mândria fiecărui petrecăreț, sporind încărcătura emoțională a cântecului.

Nu puțini cercetători au fost atrași de originalitatea acestei muzici unice, au încercat să-i descopere tainele, să pătrundă în sufletul acestor oameni. Impresia de fascinantă autenticitate pe care o lasă folclorul oșenesc, se datorează în primul rând unei vitalități extraordinare a repertoriului tradițional, dar și unității stilistice a acestuia. Neinițiatul crede că există o

¹⁰²Gheorghe Focșa, *Muzica din Țara Oaşului*. Prefața la: Ioan Chioreanu-Oaş, *Muzică populară din Oaş*, [Baia Mare], 1997

singură melodie, în mai multe variante interpretative, pe întregul cuprins al Țării Oașului. În această capcană au căzut și primii cercetători ai zonei, lingviști sau folcloriști, ale căror puține observații de ordin muzical se resimt de fascinația amintită. Astfel, în studiul său, I. A. Candrea¹⁰³ (1906), făcea următoarea observație: „[oșenii] sunt renumiți pentru conservatorismul lor. N-au adoptat nici un joc, nici un cântec de la alții, așa că au o singură horă, un singur joc și o singură melodie”. După un sfert de veac, Ion Mușlea (1932), un folclorist renumit¹⁰⁴, cercetând timp de trei săptămâni aproape toate satele oșenești, remarcă aceeași concluzie: „...aceste strigături se cântă pe o singură melodie cum nu se poate mai monotonă. Este de altfel singura arie pe care am putut-o auzi în Țara Oașului.” Peste zece ani, Vasile Scurtu, un alt folclorist, extinde cercetările și la zona înrudită Ugocea și exprimă o părere asemănătoare¹⁰⁵: „La început țâpuriții par a fi cântate. În adevăr au o melodie a lor – unică.”

Cea mai veche investigație a fost realizată de marele etnomuzicolog Béla Bartók.¹⁰⁶ Înregistrările sale din anii 1912 și 1913 pe cilindrii de fonograf Edison – aparatul ajutător al folcloriștilor de la începutul secolului – au o importanță considerabilă, deoarece ne oferă posibilitatea de a studia „evoluția” repertoriului folcloric. Bartók a făcut cercetări în patru sate (Comlăușa, Tarna Mare, Racșa și Turț), înregistrând 27 de piese vocale și 49 instrumentale (executate la fluier, drâmbă, ceteră), care pot fi socotite reprezentative pentru folclorul muzical din Țara Oașului, reprezintă aproape toate genurile muzicale ale oșenilor: „Danț”, „Hore lungă” (sau „cântec lung”, tip de doină specific zonei nordice), repertoriu de nuntă și funebru, țâpuriții la joc și la alte ocazii, repertoriu păstoresc. Muzica instrumentală i s-a părut foarte interesantă, ca o artă populară cu un profil propriu, de o frumusețe deosebită, care a păstrat nealterat folclorul străvechi autohton, de mare spontaneitate și improvizată la ceteră, fluier, drâmbă sau buciom (trâmbiță). Este de-a dreptul surprinzător la un specialist de asemenea anvergură că nu descoperă diversitatea melodică („Un joc poate fi bazat pe repetarea variată a unui singur motiv sau pe combinarea și variația a două sau chiar trei motive.”) sau diferența specifică în stare să individualizeze jocul oșenesc. Dacă între Ugocea și Oaș asemănările merg până la identitate,

¹⁰³ I. A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*, București, 1907, p. 7

¹⁰⁴ Ion Mușlea, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, în „Anuarul Arhivei de folclor, I, Cluj, 1932, p. 21

¹⁰⁵ V. Scurtu, *Cercetări folclorice în Ugocea Românească*, în „Anuarul Arhivei de folclor”, VI, București, 1942, p. 25

¹⁰⁶ Melodiile au fost transcrise pe note și publicate postum în cele trei volume „Romanian Folk Music” (Haga, în 1967, datorită muncii perseverente a directorului „Arhivei Bartók” de la New York, Benjamin Suchoff).

între acestea și Maramureș deosebiri sunt destul de numeroase, dar Bartok le tratează nediferențiat.

Marele etnomuzicolog Constantin Brăiloiu nu putea rămâne indiferent la specificitatea acestei zone. Constantele cercetări dintre anii 1934-1941 au descoperit un material extrem de bogat, care conține toate genurile. Ajutat de câțiva dintre foștii săi studenți, a realizat o investigație totală, după metoda personală, adică ținându-se seama de cunoașterea fenomenului muzical încadrat în viața socială care l-a generat și în care se desfășoară. Au fost înregistrate – tot cu fonograful – genurile ocazionale, repertoriul nupțial și funebru (cele două specii: *bocet* și „*versș*”), repertoriul de iarnă (două specii diferite: colind și cântec de stea), repertoriul păstoresc, la fluier, „*ceteră*” și la „*trâmb'ită*” din metal, numeroase și originale „*tăpurituri*” versuri scandate în tonalități specifice, la diferite prilejuri, cântece de secetă etc. precum și genuri neocasionale: străvechea, valoroasa și originala „*hore lungă*” – improvizată cu măiestrie pe baza unui tipar tradițional –, cântecul de leagăn, repertoriul de dans (*danț*) însoțit, ca și în restul țării, de acele strigături numite „*tăpurituri*”, a căror originalitate interpretativă, varietate și bogăție l-au impresionat. A valorificat doar o parte a cercetării: bocetul¹⁰⁷.

Dar și mai târziu, Țara Oașului a continuat să fie în centrul preocupărilor specialiștilor. Între anii 1974-1978, un fiu al acestui ținut oșenesc, inginerul și pasionatul muzician Ion Someșan, un îndrăgostit și admirator al plaiurilor și artei oșenești, un autentic intelectual pornit din mediul rural (Târșolț) a înregistrat, în cinci localități și în special în Negrești-Oaș, unde a avut norocul să întâlnească câțiva *ceterași* excepționali, un mare număr de melodii pe care le-a transcris pe note și a publicat, din repertoriul de joc, 50 de piese și un cântec al miresei – „Horea miresei”. Publicația sa „*Danțul în Oaș*” (1978), o adevărată comoară, este dedicată acestui singur gen, preponderent în viața oșanului.

Un alt fiu al Oașului, pasionat al muzicii oșenești, a fost Ioan Chioreanu-Oaș, personalitate complexă, tot inginer, profesor universitar, autor a peste 30 de cărți de tematică diversă. Opera muzicală este vastă: peste 200 melodii oșenești culese și înregistrate; volumul „*Muzica populară din Țara Oașului*” (1997 și 2007), compoziții proprii, cum ar fi: Sonata „*Eminescu în Comja*”¹⁰⁸, „*Cantata Bucovinei*”, suita oșenească „*Rapsodia Țării Oașului*” ș.a. A înregistrat peste 200 de melodii folclorice din Țara Oașului, atât singur, cât și cu concursul a doi instrumentiști, pe care le-a

¹⁰⁷ C. I. Brăiloiu, *Bocete din Oaș*, în „Grai și suflet”, vol. VII, 1937, p. 1-84

¹⁰⁸ Comja este un deal la granița dintre Racșa și Seini, unde în 1938, a fost scris numele poetului național EMINESCU, plantat din puieti de brad.

donat, în 1984, Arhivei Institutului de cercetări etnologice și dialectologice din București, împreună cu două caiete (195 file manuscris și 974 file dactilografiate). Prin ce sunt valoroase aceste înregistrări și interpretări ale lui Chioreanu? În primul rând, prin autenticitate, autorul înregistrând melodiile așa cum au dăinuit ele sute de ani și cum au fost integrate de Bartók, încât melodia sună limpede, curat, cum a fost păstrată în sufletul oșanului, nu a modificat cetera ca să placă țâpuritorilor de ocazie. Apoi, ele infirmă o prejudecată și dovedesc extraordinara diversitate melodică, expresie a bogăției sufletești a oșanului. Iar în al treilea rând, sunt o mărturie a unității stilistice a zonei, chiar dacă sute de ani s-a numit Oaș sau Ugocea. „Pot spune că muzica oșenească este unică și cea mai veche de pe pământ românesc, fără nicio influență străină. A fost creată de dați și păstrată de oșeni de-a-lungul secolelor ca într-o cetate de piatră. Nici nu au intrat străinătăți și nici nu au ieșit creații muzicale române de aici în exterior.” (I. C.-O.) Poetul Ioan Nistor, născut în același sat cu Ioan Chioreanu, îngrijea apariția unui volum omagial, cu ocazia împlinirii vârstei de 90 de ani, dar sărbătoritul nu a mai ajuns vârsta, cu o lună și jumătate. Transcriu aici articolul care ar fi trebuit să fie un Omagiu lui Ioan Chioreanu-Oaș¹⁰⁹ (n. 16 ianuarie 1922, în Prilog - m. 29 nov. 2011, Baia Mare). (Anexa 7)

În anii 1966-67-68, etnomuzicologul Iosif Herțea a înregistrat un mare număr de piese muzicale, melodii de joc și țâpurituri, dar și doine. Pe baza acestui material, Herțea a încercat o expunere succintă a folclorului muzical oșenesc, iar valorosul material așteaptă încă să fie transcris. Observațiile sale întăresc impresiile lui I. A. Candrea din urmă cu 60 de ani.

În vara anului 1969 reputata etnomuzicologă Emilia Comișel, însoțită de un muzician belgian (Paul Poskin) și un artist fotograf francez (Nicolas Treat), a înregistra zeci de melodii vocale, din mai multe sate, a asistat și la o nuntă în Huta Certeze. Și acest material, care dă posibilitatea cunoașterii directe a vieții folclorice reale a oșenilor, într-o anumită perioadă, așteaptă să fie valorificat. Concluziile pertinente la care a ajuns evidențiază trăsăturile specifice care individualizează muzica oșenească: repertoriul muzical de joc, stilul muzical de interpretare, culoarea locală dată de „țâpuriturile” cântate pe melodie și însoțite de tropotitul specific al danțului oșenesc. O evidențiere deosebită o are pentru frumusețea, originalitatea și valoarea artistică superioară a „horei lungi”, melodie pentru care oșenii au un talent excepțional de recreare. (Anexa 8)

În anii 1976-77, Catedra de sociologie de la Universitatea „Babeș-Bolyai”, sub conducerea prof. Ion Aluaș, a întreprins o cercetare

¹⁰⁹ Articol pregătit pentru a fi inclus în volumul omagial, când a survenit decesul d-lui Ioan Chioreanu-Oaș

multidisciplinară, de mare amploare, la care au luat parte 115 specialiști din Cluj-Napoca, Iași și Satu Mare, din cele mai diverse domenii, sub coordonarea acad. Ștefan Pascu și, îndrumând sute de studenți, au procedat la o cercetare sistematică și multilaterală a Țării Oașului. Rezultatele ar fi trebuit să cuprindă două categorii: o sinteză globală, care să propună modalități, variante de dezvoltare a Țării Oașului, pentru perspectivă imediată și medie, modele operaționale de modernizare a zonei; iar cea de-a doua categorie, ar fi însăși „*Monografia Țării Oașului*” (vezi revista „*Napoca Universitară*”, nr. 2, anul 1977). Din păcate, imensul material nu a fost valorificat.¹¹⁰

În intervalul 1990-1998, doi reputați cercetători francezi, Jacques Bouët și Bernard Lortat-Jacob – o somitate în lumea etnomuzicologică franceză și internațională – însoțiți de etnomuzicologa Speranța Rădulescu, de la Muzeul Țăranului Român, întreprind o succesiune de anchete de teren în care înregistrează, analizează și compară sute de melodii cântate de cei mai buni ceterași ai Țării Oașului. Rod al acestor cercetări este o carte captivantă, de un profil unic, care se adresează deopotrivă specialiștilor și neinițiaților: „*Din răspuțeri. Glasuri și cetera din Țara Oașului*.”¹¹¹ În perioada când civilizația pătrunde peste tot, iar tradiția dispăre în ritm vertiginos, ei au șansa să descopere o muzică unică. (*Anexa 9*) Ceea ce socotesc derutant nu este numai muzica în „*manifestarea sa audibilă*”, ci tot ce este legat de ea, faptul că pentru toate fazele muzicale întâlnite, localnicii au un singur cuvânt: „*dănuț*”, cântat atât de ceteraș sau de cântărețul la fluiet, cât și de solistul vocal, fără acompaniament, termen care denumește și jocul de la hora satului: (*Anexa 10*)

Concluziile la care au ajuns majoritatea acestor specialiști care s-au aplecat și asupra muzicii Țării Oașului este că aceasta se încadrează armonios acelei unități tematice și structurale a muzicii populare românești. Totuși, muzica Oașului se individualizează prin câteva trăsături specifice, care o fac unică, fascinantă, vie, în stare să redea uriașa sete de viață a acestor locuitori și întreaga bogăție sufletească, sufletul lor de floare și clocotul lor de vulcan. Dar ce o face atât de diferită? În primul rând, muzica oșenească nu este cântec, ci este strigătură, nu se cântă, ci se strigă din răspuțeri, într-un registru acut, țipătul de început de lume, crâmpie de suflet, horbotă de stele, gheizer de lavă vulcanică: *aiiii, ța, țurai*. Ca o strigare sălbatică, neomenească, vrând să sparg baierile cerului, luând părtaș

¹¹⁰ După unele informații, este depus în subsolul Facultății de filologie, str. Horea, Cluj-Napoca.

¹¹¹ Jacques Bouët, Lortat-Jacob Bernard, Speranța Rădulescu, *Din răspuțeri. Glasuri și cetera din Țara Oașului*, București, Institutul Cultural Român, 2006.

tot universul la bucuria oșanului; abia după aceea începe și muzica. Fiorul divin te încarcă cu o sete uriașă, ca o vipie, de parcă doar acum trăiești cu adevărat. Îți simți sufletul o lacrimă de foc, energie solară ce te purifică și te mistuie, ca imediat să te simți scăpat din stihia cosmică ce-ți frământă ființa.

Pentru aceasta, și cetera este modificată (începând cu anii '50), pierzând din autenticitatea, sonoritatea limpede și ritmul arhaic, care veneau din sufletul așezat în matca tradiției. Acordajul a urcat tonalitatea cu o terță, denaturând sunetul, înstrunarea cât mai înaltă a ceterelor, depășind cvinta superioară, fiind socotită astăzi o normalitate. Explicația scapă oricărei rațiuni, probabil este dorința țâpuritorilor să strige cât de tare și de înalt le permite glasul, iar cetera a fost nevoită să urmeze această tendință, pentru a se armoniza cu vocile ridicate în acut și în intensitate. Modificările pe care le-a adus instrumentului fac din acesta unul total diferit, deși este aceeași vioară clasică, fabricată la Reghin: - călușul este scurtat cam cu cinci mm, ceea ce duce la diminuarea înălțimii și, prin urmare, coborârea coardelor, permițând brațului care conduce arcușul să facă mișcări mai scurte și mai energice; - călușul este deplasat către limbă, până la o distanță minimă de 1 cm. Aceste modificări permit ridicarea coardei I cu o cvintă deasupra acordajului normal. Dar aceasta are și un inconvenient major: sunt prea puțini cei care au voce care să permită această performanță, sunt prea puțini țâpuritori care să promoveze această muzică fascinantă și stranie, totodată. De asemenea, vocea trebuie pregătită din copilărie și exersată continuu. Cu atât mai mari sunt meritele puținilor rapsozi autentici pe care îi are în prezent Țara Oașului, care fac fala acestui ținut: Petre Zele, un adevărat fenomen, care a reușit performanța să cânte la ceteră și să țâpurească în același timp, un virtuoz al ceterii și o voce de o forță și limpezime unice; Maria Petca-Poptean, o adevărată privighetoare a folclorului oșenesc și Maria Tripon, talentata cântăreață și neobosită promotoare a valorilor oșenești. Lor li se adaugă o adevărată pleiadă de țâpuritori țărani, câțiva în fiecare sat, cum ar fi cei mai bătrâni doi țâpuritori din Oaș, Gheorghe Moiş (Ciupărdel), Toma Mihale din Moişeni, precum și mai tinerii Dumitru Moiş (a Pătrului) și Nonuțu Moiş din același sat, Vasile Fanea (voce și ceteră) din Târșolț, Irinca Man (a lui Pițoc) și Viorel Finta (Bixad), Ciul Irina (Lica lu' Dogouz) și Apati Mărioara (a lu' Cuțuieș) din Boinești, Podac Dana din Negrești-Oaș, Giorgiana din Batarci și nu poți lăsa pe bătrânii fluierași din Bixad (Mihai Finta, Ioan Tat, Gheorghe Țope sau Ioan Mărcuș), iar ceterași: frații Văsâi și Gheorghe Sava-Pițigoi, Văsâi lu' Tompoșal, Văsâiu Dobului, Nicoara Tripencii din Bixad, frații Văsâi și Gheorghe Metii, Bițicli,

regretatul Piri (care a murit cu cetera în mână) din Negrești-Oaș, Goreu, Păcă, Ștefan din Huta și mulți alții. Pentru aprofundare :¹¹²

Danțul. „Unde tropote oșanu, nu crește iarba șohanu.”

În Oaș se dansează în multe împrejurări: nunta, danțul duminical, sezători, desfăcatul mălaiului, plecarea la cătanie și sâmbra oilor, dar și alte petreceri, pornite din marea poftă de viață a oșanului, din temperamentul vulcanic al acestuia și din revărsarea stihială a simțurilor. De aceea, de multe ori danțul este însoțit de țâpuituri; danțurile de țâpuit sunt mai lente, „mai moi”, mai bătrânești, așa încât pot fi detectate două tipuri de danț: „de țâpuit” și „de giucat”; ambele sunt jocuri de perechi. Pe lângă acestea, sunt două jocuri în cerc: „Hora miresei” și „Roata feciorilor”, cu ritmul vivace al „danțului de giucat” și fiind însoțite de țâpuituri. În Țara Oașului, repertoriul pașilor este mult diminuat față de alte zone, existând doar două tipuri coregrafice care însă pot satisface necesitățile exprimării coregrafice prin intensitatea dramatică a mișcărilor. Structural, danțul oșenesc se vedește extrem de simplu, delimitat în două părți: Prima parte este aproape statică, constă dintr-un tropotit pe loc, cu pași săriți, într-un ritm anume, sacadat, care păstrează o autenticitate locală. Dar această simplitate este doar aparentă, deoarece ritmul are o încărcătură extraordinară, de o energie reținută ca un vulcan ce se zbate să erupă, zbuțum teluric ce se revarsă peste marginile lumii, înlănțuind destine omenesti. Partea a doua cuprinde o rotire de o jumătate de cerc și revenirea în sens opus pe aceeași jumătate de cerc, cu pași tropotiți, ca în partea întâi. Dar tropotitul acesta atât de specific, sacadat, îndrăcit, exprimă pofta uriașă de viață a oșanului, amplifică tumultul jucătorilor, porniți parcă să stăpânească întregul pământ, care devine, în același timp, cutie de rezonanță și partener în acest dialog teluric. (Anexa 11)

¹¹²I. Herțea, *Câteva particularități stilistice ale muzicii de joc oșenești*, în „Revista de Etnografie și Folclor”, tom 15, p. 113-120; Lucia IȘTOC – *Elemente compoziționale în structura arhitectonică a țâpuiturii oșenești*, în Anuarul de folclor, III-IV, Universitatea din Cluj-Napoca, Centrul de Științe Sociale, Sectorul de etnologie și sociologie, Cluj-Napoca, 1983, p. 161-174, Lucia IȘTOC – *Viața muzicii populare în Călinești- Oaș*, în: Anuarul folcloric, I, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj- Napoca, 1980, p. 118-148; Traian MÎRZA – *Interesul științific și artistic pentru folclorul muzical din Oaș și Ugocea. Privire istorică*, în: Anuarul folcloric, I, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj- Napoca, 1980, p. 149-157

Ioniță G. Andron: *Feciorii cu ceterașul în drum spre danț,*
Racșa - iulie 1940

Există două faze în învățarea danțului: fără muzică (ceteraș) și cu muzică. Ucenicia la danț se face la vârstă fragedă, cu ocazia diferitelor evenimente familiale; la orice sărbătoare și danț, se ținea și „danțul mânânțăilor”, adică al celor mai mici, pentru inițierea lor. De regulă, părinții își asumă obligația de a învăța copiii să joace oșenește. Dacă ei nu știu juca, acest lucru îl face un alt membru al familiei. Când un fecioraș vrea să intre pentru prima dată la joc, este introdus de un prieten mai experimentat, care cheamă o fată, o învârte o dată, apoi o dă novicelui. Când intră întâi o fetișcană, o cheamă mai întâi un fecior care îi este rudă. Fata venea la joc însoțită, în general, de părinți, fără ca aceasta să constituie o regulă: putea fi însoțită numai de mamă, sau putea veni cu un grup de fete și băieți.

Dorința cea mai arzătoare a fetei din Oaș este să fie jucată, ca o certificare a prestigiului pe care îl dobândește în colectivitate, premisă a posibilei căsătorii. Astfel încât nu ar fi exclus să facă apel și la unele practici magice, aceleași pentru joc ca și pentru căsătorie. În acest fel, căsătoria apare ca finalul unui complicat proces de inițiere, iar fata poate face recurs la practici magice ca mijloc firesc, aparținând tradiției, pentru rezolvarea unei probleme de viață. Poate chiar fetele tinere fac descânțece să fie luate la danț și să se mărite („de adus iubitul”), pe care le învață în secret de la mame, de manipulare și provocare a destinului.

În Țara Oașului, socializarea, inițierea și integrarea tinerilor în colectivitate se face destul de timpuriu. Fetele intră în danț cam pe la

paisprezece ani, băieții pe la optsprezece sau după ce s-au eliberat din armată. Abia s-au ridicat dintre copii și „*coconii*” (băiețandrii) și „*foaicele*” (fetele) încep să dea târcoale „danțului” (cuvânt cu o dublă semnificație: dansul tradițional oșenesc; locul unde se desfășoară „*danțul*” – „*Ciuperca*”), ca o etapă importantă a ritualului inițiativ. „*Danțul*”, (hora satului) este un fenomen complex, cu rol aparte în viața comunității, în inițierea și devenirea tinerilor. În satul tradițional, danțul se ținea într-un loc mai larg din mijlocul satului, sub cerul liber sau sub un copac falnic, în șură, dar și într-o casă abia ridicată, pusă sub acoperiș, unde trebuia bătătorit pământul, fiind în câștig și proprietarul casei și dăntăușii. În ultimele decenii, orgolioșii oșeni au construit un locaș anume, numit „*ciupercă*”, un foișor din lemn unde se desfășoară danțul. Ciuperca de la Certeze (construită în anii '80 de meșterul Cuc Vasile și prof. Gozman Ioan) este un adevărat monument de artă arhitecturală tradițională, ce immortalizează scene semnificative din viața exemplară a oșanului în basoreliefuluri menite să înfrunte veacurile.

La „*danț*”, tinerii au posibilitatea să se cunoască, să se apropie, să se observe, să se împrietenească, să danseze împreună, să judece, să interpreteze și să evalueze. Aici are loc prima „*vedere*”, care o anticipează pe cealaltă (vizita în fapt de seară pe care feciorii o fac în grup fetei de măritat; dacă aceasta dorește să-i primească, aprinde lumina, „*face vedere*”: („*Scoală, mândră, fă vedere, / Că vine Petre cu miere / Și cu buze subțirele.*”), când relațiile începute la danț sunt mai înaintate, se lămuresc și se aprofundează și în timpul căreia se ia decizia formării perechii. Băiatul cheamă pe rând fetele la danț, nu are voie să-și divulge simpatia pentru o fată, așa încât aceasta nu este sigură de partener până în preajma căsătoriei. Abia mai târziu, când și-a sedimentat simpatiile, o joacă mai mult, o petrece până la poartă, stă în povești, iar de la o vreme, intră în casă.

La danț, băiatul are rolul activ, fiind cel care cheamă fata la danț (semn discret din ochi sau cu capul), iar fata nu are voie să refuze; în schimb, fata are libertate totală dacă hotărăște „*să facă vedere*” sau nu. Deci, în ultima instanță, alegerea partenerului de viață îi aparține. Ieșitul la danț este o etapă premergătoare și foarte necesară, unde tinerii ies în lume și se supun convențiilor sociale, pentru influențarea destinului, dar, în același timp, își afirmă personalitatea incipientă, parte a unui neam, fac dovada stării sociale, a preceptelor morale și a buneii creșteri. Această primă ieșire în lume este o afirmare a dorinței de socializare, dar și de maturizare, prin participare la ritualul de „*vedere*”, și poate duce la împlinirea destinului prin a căsătorie. (*Anexa 12*)

Intrarea la horă comportă un anumit ritual, presupune o pregătire complexă, momentul trebuie ales cu grijă, când cel/cea care urcă în „*ciupercă*” să joace este conștient/ă de unicitatea momentului: despărțirea de

copilărie, examenul de maturitate prin care dovedește dacă îndeplinește condițiile pentru a întruchipa partenerul posibil pentru încheierea viitoarei căsătorii, dacă este în stare să-și hotărască destinul.

Danțul se făcea în fiecare duminică după-masă, până întuneca; în perioadele de post nu se face danț. Cel care organizează danțul se numește „chizeș”, fiind un flăcău mai răsărit și cu autoritate, în stare să țină danțul în frâu, să aplaneze conflictele, să ferească cetera să nu fie spartă, să strângă banii de la dănțăuși, ca să plătească ceterașul.

Fiecare oșan are un danț al lui, din adolescență până la sfârșitul vieții, iar ceterașul îl știe și-l cântă la petreceri, nunți. Danțul se păstrează ca un blazon și se transmite prin generații, ca o moștenire de familie. Așa se păstrează vie tradiția! (Anexa 13)

Zâs-o mama cătă mine

Să învăț horile bine,

Că dacă m-oi mărita,

Aș hori, n-oi cuteza

În casă de soacră ta,

În tindă de socru tău,

Afară de mutu tău;

Mutu tău taie lemne,

Bate-te-a, nu te teme.

(Morar Ofima, 14 ani, Racșa, 380)

Am năroc că știu cânta,

De-mi mai stâmpăr inima.

Drăguță lume cu soare,

Dulce ești și trecătoare;

Drăguță lume cu vânt,

Dulce ești, da' treci curând;

Drăguță lume cu stele,

Dulce-ai fost, te-ai dus cu jele.

(Conț Ana, Racșa, n. 1943)

Iuiesc, codrul răsună,

Mândru boii îi adună;

Nu-i adună că li-i sete,

Ce-i adună că mă vede;

Nu-i adună la otavă,

Ce-i adună că i-s dragă.

(Dubo Irina, 14 ani, Racșa, 16)

Atâta oi țâpuri

Sub grumazul ceterii

Până ce s-a rupe arcu-n tri;

Nici atunci nu m-oi opri

Până la capătul vremii.

Cine știe și nu strângă,

N-aibă-n straiță mămligă,

Aibă tăt pâ'ne uscată

Că-și țâne gura-ncuiată.

Cine m-aude strigând,

Zăce că n-am nici un gând;

Dar atâtea gânduri am

Câte zâle-s într-un an;

Și atâtea am avut,

Câte zâle o trecut.

Cine-aude gura mē,

Poate ști, poate vedē,

Că io pe-aici oi sedē.

Țâpuri-om când om mē

De și-a sta de curs valē.

Eu numa' gura o-ndemn,

Tăte ulițăle gem.

3.3. Lemnul – formă, structuri, semnificații, simboluri¹¹³

Ca în majoritatea zonelor montane, și în Țara Oașului există un adevărat cult al lemnului, material cald și aflat la îndemână, care se potrivea sufletului omului de rând. Folosirea și prelucrarea artistică a lemnului are o tradiție milenară, dar care nu poate fi probată, din cauza perisabilității materialului. Calitățile specifice diferitelor esențe lemnoase, ușurința cu care se prelucrează, multiplele destinații ale lemnului au determinat folosirea lui pe o scară largă. Obiectele confecționate din lemn sunt legate de toate aspectele vieții și impresionează prin ingeniozitatea soluțiilor. Tot ce s-a creat în lemn în Țara Oașului corespunde unei funcționalități, urmărind integrarea obiectului creat într-un sistem care să satisfacă o totalitate de necesități. Diversitatea de cioplituri în lemn reconstituie o civilizație originală, care realizează o viziune coerentă asupra vieții. Până în a doua jumătate a veacului al XIX-lea, toate obiectele de uz casnic din casa oșanului erau confecționate din lemn sau ceramică. (Între puținele obiecte de metal erau securea - fierăstrăul a apărut mult mai târziu - și ceanul de fiert mămăliga.) Până și în carul de lemn nu exista nici un cui de fier, iar „obada” era confecționată din rădăcini curbate și strânse cu „gânj” de mesteacăn.

În arhitectura populară lemnul a avut o largă răspândire, fiind principalul material de construcție pentru casă și întreaga gospodărie, stâlpii de casă, acoperișul, poarta și gardul, vranița cu boc; prispa, șura, ancadramentul de ușă, cadrul de fereastră; biserica. Piesele ornamentale îndeplinesc aproape întotdeauna un rol constructiv, de susținere sau de protecție. De exemplu, pe lângă rolul practic pe care îl are, prispa, prin concentrarea elementelor ornamentale ale exteriorului, devine un element decorativ în înfățișarea casei. De aceea, prispa este așezată la fațada casei și poate cuprinde încă o latură sau două, chiar dacă face parte integrantă din planul locuinței. Scândurile sunt decorate prin traforare: stea, cruce, floare, inimă, pasăre etc. Stâlpii de târnaț („*săgeți*”) au fost utilizați pentru a susține acea parte a „cununei” de lemn care se întindea deasupra „*târnațului*” (pridvorului) și numărul lor varia în funcție de lungimea acestuia. Acești stâlpi de lemn au fost ciopliți „în patru dungi” până la înălțimea grilajului, iar de aici numărul fețelor se dubla, având forma octogonală.

Un efect artistic deosebit se obține prin modul de încreștere și de așezare a draniței pe fețele acoperișului, sub formă de solz de pește.

Lemnul a cunoscut o largă întrebuințare la confecționarea

¹¹³ Pentru aprofundare: Ioniță G. Andron - *O colecție de artă populară*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”, vol. I, 1969, pag. 187-201; Reprodus în: IONIȚĂ G. ANDRON, *Schiță biografică, articole, interviuri, evocări, fotografii*, Satu Mare, Ed. Citadela, 2017, p. 71-88.

mobilierului: vase și multe obiecte de uz casnic; dulap de vase, masa și scaunele, patul, blidar, lada de zestre, cuier, laviță, leagăn. Forma și ornamentarea elementelor de mobilier urmăresc armonizarea nevoilor practice cu satisfacerea gustului pentru frumos. Mobila oșanului era foarte sărăcăcioasă, în concordanță cu traiul de-a dreptul sărac al acestuia. Un obiect de mobilier a fost masa, cu patru picioare și o scândură masivă dintr-o singură bucată de lemn de „foștă” (groasă de 5 cm), cioplită din secure, așa că înălțimea nu depășea 50 cm. Capacul se deplasa, sub acesta fiind sertarul fix, din scândurile care formează părțile laterale, late de 35 cm fiecare, confecționate tot din câte o singură bucată de scândură lată. Lateral, era o „ladă cu spate” sau „laița”, în care se țineau hainele mândre, dar folosea și de scaun și chiar de dormit. Locul de maximă atenție decorativă în interior este colțul cu patul, pe care sunt expuse țesăturile de casă.

Foarte utile, dar și expresive, sunt „blidarele” și „podișoarele” pentru păstrat vasele ori alte obiecte gospodărești. Acestea erau etajere dreptunghiulare și se atârnavă pe perete. Ușile sunt dăltuite artistic în motive geometrice. Rar existau și podișoare sub forma de triunghi, la care unghiul mare avea 90 de grade, iar laturile acopereau o parte din colț („podișoare pe colț”). De regulă, aici se ținea zdrobul de sare în „sărăriță” și puținul ulei de dovleac sau „rujă” (floarea soarelui), semn al sărăciei oșanului. Dar acest obiect, prin așezarea lui verticală, dă impresia de stabilitate și echilibru. Din nicio casă din Oaș nu lipsesc *lăzile de zestre* - mândria fetei de măritat - înfrumusețate printr-o variată gamă de creștături: linii, cercuri, rozete, brazi stilizați, flori, realizate cu mare efect estetic. Sunt confecționate din lemn de esență tare (fag, stejar sau frasin), bucăți late de scândură cioplite cu securea și îmbucate una în alta, fixate prin cuie de lemn. Este uimitor câtă răbdare și cât simț al frumosului trebuia să aibă acești meșteri anonimi, din mâinile cărora au ieșit aceste bijuterii.

O altă categorie legată de diferite ocupații o constituie obiecte de uz gospodăresc (cupă pentru lapte, puțină pentru brânză, copâie, bărbântă, lingura, cutie pentru păstrat acte), unelte de muncă (războiul de țesut, furca de tors, rășchitoarea, socalăul; căruța și jugul; palțul pentru steagul de nuntă; răbojul, maiul de bătut rufe - prainicul, tocul pentru cute). Atrag prin frumusețea formei, a finisajului și chiar prin elementele decorative și echilibrul proporțiilor. Instalații tehnice de industrie țărănească: piua, moara de apă, jgheaburi, vâltoarea sunt o mărturie elocventă a ingeniozității și impresionează prin funcționalitate.

Stâna, coliba, comarnicul, întregul inventar folosit în păstorit au și o valoare artistică deosebită, dovedind alese însușiri în decorarea lemnului, cu ornamente geometrice și vegetale executate cu o mare finețe.

Obiecte de cult satisfac cerințele legate de cult sau anumite ritualuri: crucile de lemn sau troițele de la răscruci de drumuri, cruci de mormânt, iconostasul și icoane de lemn, pecetare pentru prescură.

Instrumentele muzicale: fluier, bucium, ceteră prezintă interes artistic nu numai prin ingeniozitatea construcției, ci și prin valoarea lor decorativă.

E greu să cuprinzi diversitatea de obiecte de lemn pe care poporul le-a înfrumusețat cu mult simț artistic și măiestrie, prin procedee tehnice ingenioase. Diversitatea elementelor prelucrate, ingeniozitatea tehnicilor folosite și preocuparea pentru aspectul decorativ al acestor obiecte pun în evidență fantezia bogată și rafinamentul artistic, deoarece lemnul era un material foarte la îndemână. De asemenea, dau mărturie despre profilul moral și psihologic al locuitorilor, poetul Ioan Nistor descifrând în câteva „*simbolurile echilibrului*“: (Anexa 14)

În Țara Oașului, fiecare gospodar trebuia să fie și un meșter desăvârșit, să își confecționeze singur casa și întreaga gospodărie. Întregul ținut era o pădure nesfârșită. Se zice că numele Negreștiului vine de la Pădurea Neagră de goron de jur-împrejur, un material lemnos care se pretează foarte bine la sculptură și creștături. În urmă cu 300 de ani, ținutul era acoperit de păduri seculare, iar pădurea Tuba era comună aproape tuturor satelor din Țara Oașului, ceea ce înseamnă că avea o întindere uriașă. În pădurile Negreștiului se găseau arțari atât de groși, că „*românii, tăindu-i, își fac din câte-o singură bucată uși și mese.*”¹¹⁴ Ocupațiile dominante – păstoritul și creșterea animalelor – au dat posibilitate locuitorilor să se oprească cu migală asupra obiectelor de lemn pe care le confecționau în gospodăria proprie și pentru folosința proprie, în legătură cu viața de toate zilele, transformându-le în adevărate opere de artă. În dragostea lor pentru frumos, pentru decorativ, țaranul român – și oșanul – împodobește obiectele de lemn într-o perfectă armonie cu destinația lor. Această legătură organică între latura estetică și cea practică se oglindește în faptul că multe obiecte sunt bogat ornamentate, în decorul lor predominând anumite motive, precum și prin faptul că suprafețele decorate sunt condiționate de funcția utilitară.

Uneltele folosite în ornamentarea obiectelor de lemn sunt simple și puține la număr: securea, flencaci (plencaci), fierăstrăul, dalta, cuțitul, mizdreaua, barda, compasul. Cu un astfel de inventar redus, numai o mare putere de creație și o rară măiestrie au reușit să realizeze larga diversitate a creației în lemn, pornind de la locuință și ocupații până la cele mai variate

¹¹⁴ Szirmay Antal, *Szatmár vármegye ferveése, története, és polgári esmérete*. I-II, Budapesta, 1808-1810.

expresii ale culturii spirituale.¹¹⁵

Bisericile din lemn sunt cele mai însemnate monumente țărănești. Din Oaș se mai păstrează doar una, cea din satul Lechința, construită la începutul sec. al XVII-lea, adusă la Muzeul Țării Oașului din Negrești Oaș prin străduița lui Ioniță G. Andron. Prin multe elemente, ele se înrudesesc cu casele de lemn: tehnici de lucru, proporții, decorul. Planul lor cuprinde pretutindeni încăperi organizate asemănător. Acestea au mai totdeauna un turn înalt, ce poate adăposti clopotele. Deși astăzi bisericile de lemn sunt fără excepție acoperite cu șindrilă, ele erau în trecut, ca și casa, învelite cu paie. La casă și la biserică, locurile de așezare a decorului sunt aceleași: ramele ferestrelor și ușilor, și în special, stâlpii prispelor. Decorul cu scop protector este înlocuit cu decorul pentru înfrumusețare. (*Anexa 15*)

Deosebit de frumoase – și reprezentative pentru Țara Oașului – sunt ancadramentele de fereastră, ca o poartă a sufletului celor care locuiesc în casă. Porțile de lemn nu sunt monumentale, ca în alte ținuturi, intrarea în curte fiind permisă de „vranița cu boc”, specifică zonei. Mobilierul țărănesc are particularități care îl deosebesc de mobilierul obișnuit al vremurilor moderne. În loc de dulapuri masive și mese înalte, se foloseau lăzile, blidarele, colțarele, polițele, mese joase, scaune mici, bănci joase. Cele mai multe erau decorate cu diferite motive crestate: florale, rozete, ce impresionau prin simplitate, rafinament, armonie.

3.4. Ceramica – formă, structuri, semnificații, simboluri

Ceramica populară a cunoscut o puternică dezvoltare la Vama. (*Anexa 16*) Nu există date scrise privind istoricul olăritului din Vama. Tradiția locală consideră olăritul foarte vechi aici, dar aceasta nu poate fi controlată și precizată, mai ales pentru că nu a existat o breaslă, după datele căreia să se poată stabili un istoric. În matricolele de născuți, căsătoriți sau morți pot fi urmărite, dar numai începând cu anul 1840. Înainte de această dată, este pomenit un olar slovac pe nume Gambra, în satul Boinești. Începând cu primul război mondial, olăritul se practică mai puțin, deoarece în timpul războiului nu s-a găsit smalt și după război mulți s-au lăsat de meserie. Tancred Bănățeanu opinează că, deoarece din matricolele studiate (după 1840) predomină olarii slovaci, *din tradiția locală, se pare că meșteșugul ar fi fost adus de olari slovaci și preluat și continuat apoi de români și unguri.* (p. 8) După o perioadă de câteva secole, în care a cunoscut o largă întrebuințare și mare înflorire – până la 35 olari -, centrul de ceramică de la

¹¹⁵ după: Gheorghe Focșa, *Țara Oașului. Cultura materială. Studiu etnografic*, București, Muzeul Satului, 1975

Vama supraviețuiește azi doar printr-un olar angajat al Muzeului Țării Oașului, meșterul Istvanfi Gheza. Eu l-am prins încă în viață pe ultimul mare meșter olar, Frei Jozsef, bunicul celui de acum.

Vama nu are lut de oale, ci-l aduce dintr-un sat vecin, Tur, la distanță de cca. 5 km. Tradiția locală susține că inițial olăritul s-ar fi practicat la Tur de către slovaci și români. Dar despăduririle ulterioare au făcut ca regiunea să fie lipsită de lemn de foc, meseria fiind preluată de ungurii care locuiau la Vama. Astfel, olăritul s-ar fi mutat la Vama.

Producția de ceramică din Vama a fost diversificată, acoperind necesitățile gospodărești. Dar prin forma armonioasă și prin ornamentație, au căpătat valențe artistice, îmbogățind sufletul oșanului, fiind prezente în fiecare casă. Blidele se utilizează uneori și la mâncare, dar se găsesc foarte multe atârinate pe pereți, ca decor, în casa fiecărui oșan. O categorie cuprinde seria de vase necesare gospodăriei, cu mai puțină valoare artistică, dar mare valoare utilitară: vase pentru dus mâncare la câmp (hârgău), ulcele pentru lapte, farfurii de mâncat, oale mari cu două torți pentru gătit („boace”-sarmale) și pentru fiert magiunul.

„Olurile”, urcioare, sunt legate de anumite obiceiuri. De Paști, finii erau datori să ducă nănașului câte un urcior, pe care acesta îl atârână de grindă. După numărul acestora, se poate cunoaște numărul finilor unui om. În cursul anului, urcioarele acestea își găsesc întrebuințarea pentru apă sau borcut (apă minerală) care se găsește din abundență în Oaș, la izvoarele de la Luna, Vama, Bixad, Boinești, Certeze, Orașul Nou etc. Tot aceste oluri se duc și la morți și se dau în dar nănașului, la căsătorie și la botez. Urcioarele de nănași au o formă cu totul deosebită de cele care se fac în restul țării. Corpul, foarte bombat, este legat direct de gura trilobată a urciorului. O toartă mare, în formă de semicerc, groasă și rotundă și cu o „țâță” întregește aspectul rotund al întregului urcior, accentuat și de ornamentele sale caracteristice, fără însă să-l facă dizgrațios. Forma aceasta, aproape unică în țară, are un farmec deosebit și se încadrează perfect stilului tuturor creațiilor artistice populare din Țara Oașului.

Vasele cele mai recente, produse între cele două războaie, imită produsele de metal de fabrică sau cele din alte centre, adaptându-se noilor necesități. Așa sunt: oalele drepte, nepântecoase, pentru fiert (după modelul oalelor de metal); oalele pentru dus mâncare la câmp, cu o toartă rotundă deasupra; cancele drepte pentru apă.

Tehnica de confecționare și ornamentare a ceramicii de Vama nu diferă de cea a altor centre din țara noastră. De aceea o voi prezenta foarte pe scurt, insistând doar asupra aspectelor care sunt caracteristice centrului.

Atelierul olarului a fost chiar camera de locuit, mai rar o încăpere specială.

Meșterul știe locurile unde este lut de calitate; odată adus acasă, lutul se ține afară într-un mic loc îngrădit. Cantitatea necesară prelucrării se aduce în atelier și se pune într-o ladă, pentru a fi protejat. Prelucrarea lutului pentru a i se asigura maleabilitatea și puritatea necesară comportă: muiatul cu apă și bătutul cu un ciocan din lemn, operație care îi dă elasticitate; se taie cu „mezdreaua”, pentru fărâmițat și eliminarea impurităților; din nou, este „murat”, adică muiet cu apă; este călcat pe jos, pe un țol pentru omogenizare; și se frământă, pentru a asigura o deplină maleabilitate. Toate aceste operații au fost preluate astăzi de malaxorul, care a pătruns destul de târziu în centrul de ceramică de la Vama. Lutul e de bună calitate și nu necesită curățare specială. Vasele se modelează pe roata învârtiră cu piciorul (astăzi, cu roata electrică). După modelare, vasele se pun la uscat, la umbră, o zi sau două.

Tehnica de ornamentare a suferit în decursul timpului transformări. Sunt trei tehnici de ornamentare, folosite de-a lungul timpului: prin zgrăfitare (zgârierea în pastă a ornamentului) și colorarea cu cornul; cu cornul; cu pensula. Cele mai vechi piese de ceramică din Vama au ornamentul zgâriat cu un corp ascuțit în pasta moale și apoi colorat cu cornul (corn de vacă cu un vârf din pană de gâscă care se umple cu culoare). Pe la începutul secolului al XX-lea nu s-au mai ornamentat vasele prin zgrăfitare și toate ornamentele erau realizate doar cu cornul. În sfârșit, după primul război mondial s-a început ornamentarea cu pensula; aceasta a determinat și schimbarea ornamenticii. Cornul se mai utilizează la trasarea liniilor.

După ce vasele s-au uscat, se moaie în angobă (culoare de humă albă) care formează fundul vasului, apoi se ornamează. Lucrul cu pensula este mai greu și este executat de femei, ele sunt acele care „feștesc” (ornamentează). După ornamentare, se pun vasele la uscat, două până la șapte zile. Majoritatea vopselelor folosite sunt preparate de olari. Cele mai utilizate culori sunt: alb, galben, roșu, verde, negru. Prepararea lor se face din lut din satele din jur.

După uscat, vasele se pun la ars în cuptor, construit sau într-o cameră a casei sau într-o șură, dar în orice caz acoperit. Fiecare olar are cuptorul pe care și-l construiește singur. Tipul de cuptor e din cele mai simple, tronconic, din cărămizi, fără grătar, cu oalele puse direct pe pământ, cu două-trei guri pentru alimentat cu lemne. Sunt cuptoare de diferite dimensiuni, cu o capacitate între 200-700 de oale. Vasele se țin la acest prim ars 15-16 ore. După ce cuptorul se răcește, se scot vasele și se smălțuiesc. Smălțul - „litarga” - se cumpără și se prepară de către olar, pentru obținerea diferitelor culori. După smălțuit, oalele se ard a doua oară, opt ore.

Ca în majoritatea centrelor de ceramică din țara noastră, nici la ceramica de Vama elementele ornamentale nu prezintă o mare varietate. Există câteva elemente de bază din care derivă apoi o sumedenie de variante, dar varietatea ornamenticii constă în fantezia și multitudinea îmbinării elementelor și culorilor între ele. (Anexa 17)

Anexa 1: „Țara Oașului... este una din regiunile etnografice din țara noastră dintre cele mai interesante și cu deosebit de valoroase creații artistice populare... se cunosc în Oaș felurite și interesante forme de viață, ocupații și obiceiuri demne de studiat, iar creația artistică populară este dezvoltată, în unele genuri, la forme artistice remarcabile!“ Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară din Țara Oașului*. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 5

Anexa 2: „În ansamblul manifestărilor de artă populară din Țara Oașului, portul ocupă un loc din cele mai importante și este mereu viu, în veșnic proces de creație, depășind cu mult ritmul de transformare, de adaptare și integrare de elemente noi al celorlalte manifestări artistice (pag. 6) ...Portul popular din Țara Oașului e cuprins organic, prin ornamente și tonuri cromatice, în concepția și paleta unui pictor care ar crea imaginea artistică a vieții oșenești în muncă, om și peisaj (pag. 8).“ Tancred Bănățeanu, *Portul popular din Țara Oașului*, [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1955]

Anexa 3: „În această parte a țării portul ocupă un loc de frunte, foarte important prin permanentul proces de creație, de vigoare, bogăție și varietate continuă a elementelor noi create, portul fiind neconținut prezent în viața oșanului. De fapt, portul este elementul cel mai concret, cel mai viu și indispensabil în viața artistică a poporului din Oaș. Aspectul general al portului din Oaș constă în vioiciune, expansivitate și prospețime, iar nota caracteristică a portului este definită printr-o vie armonie cromatică, în bogăția ornamentelor, în măiestria alegerii câmpilor ornamentali și în compoziția ansamblului.“ Ecaterina D. Tomida – *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*, București, Editura Tehnică, [1972] (Oaș, pag. 251)

Anexa 4: „Portul femeiesc are un aspect tineresc, chiar și cel purtat de femeile mai în vârstă, cu basma înflorată, în culori vii, cu fond roșu sau galben, înnodată cu mult gust spre spate într-un fel caracteristic femeilor oșene, cu capetele atârinate în spate, sau înnodate sub bărbie, piesă ce dă o notă vie de culoare portului.“ Ecaterina D. Tomida – *Op. cit.* p. 215

Anexa 5: „Zugrăvit cu ochii femeii, sufletul oamenilor poate fi descifrat de aceste înscrisuri. Cine a privit o bumbușcă, un chischineuț cusut cu fire de dor, un baiier de straiță sau un cheptar, desigur, din cele vechi, autentice, poate depune mărturie. Comuniuni de frunze și flori, de păsări rupte din zbor, de brazi sustrași timpului, ele evidențiază un simț artistic și creator deosebit. Aceste mici tablouri par dealuri înflorate sau râuri cu iarbă, după ploaie curată de vară. Dacă albul, corespondentul luminii, domină îmbrăcămintea, culorile obsesive sunt cele calde... Astfel, galbenul evocă sânziana de pe dealuri, zeița care încoronează tinerețea. El reproduce în același timp ceva din ceara albinelor iuți și de ispravă. Este și argila dealului, frământată cu sapa și plugul până la ceasul reintegrării, când va deveni chilie călduroasă de veci. Roșul are ceva de culoarea cerului în răsărit și în amurg, ca extreme ale existenței, dar a fost ales și pentru a se armoniza cu vigoarea expansivă, sangvină, a fizionomiilor. Verdele reproduce relația cu înfățișarea cromatică, reavănă, a jur-împrejurilor, dar amintește și de culoarea grădinilor spre care trecem, unde nu e durere, nici suspinare... Acestora li se adaugă negrul, expresie a destinului împlântat,

a morții ca limită care ordonează existența. Galbenul, roșul, verdele și negrul din hainele de sărbătoare fixează ca niște ancore fința în spațiul frumuseții.“ Ioan Nistor, *La granița cu Steaua Polară*, 2006, p. 7

Anexa 6: „Cultura populară ne oferă la tot pasul exemple de mutații funcționale. De pildă, un obiect de port cum ar fi traista „straița” purtată de bărbați în Țara Oașului. Traista este, în general, un obiect cu funcție utilitară. În Țara Oașului, în costumul bărbătesc de sărbătoare, ea este un element de podoabă. Dar în ansamblul portului bărbătesc de sărbătoare din Țara Oașului ea mai este și o marcă distinctivă, o emblemă a fiecărui sat, fiindcă fiecare sat are alt tip de trăistuță. În contextul microstructural al fiecărui grup social, cum ar fi un sat, funcția dominantă este pentru locuitorii acestui sat cea de podoabă, dar, sub formă de latență în raport cu portul de fiecare zi, poate să existe și funcția utilitară sau cea de emblemă. Aceasta din urmă trece din latent în manifest de îndată ce contextul în care apare se schimbă, de îndată ce insiderul, omul unui sat, vine în contact cu outsiderii, cu oamenii altui sat sau ai altor sate. Mutată din mediul rural în mediul urban, trăistuța oșenească suferă o altă mutație funcțională. Pusă într-o cameră urbană, pe perete, ea devine un element de decor de interior.“ Mihai Pop, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Ed. Univers, 1999, pag. 16

Anexa 7: Ioan CHIOREANU-OAȘ¹¹⁶ (n. 16 ianuarie 1922, în Prilog - m. 29 nov. 2011, Baia Mare) “Cel mai virtuos ceteraș pentru interpretarea corectă a muzicii oșenești autentice...” (Gheorghe Focșa)

Ioan Chioreanu-Oaș este un monument viu al Țării Oașului, un lăstar viguros care-și trage sevele vitale din veșnicia acestui ținut, din adâncurile vieții satului oșenesc, care pare întemeiat de la începuturile lumii. Dar ținutul acesta pare dezmarginat, întinzându-și vatra până la hotarele cerului, în „zăriștea cosmică”, după spusele filozofului. Aici se deschide o poartă prin care omul poate comunica direct cu Divinitatea și prin care primește binecuvântarea și harurile divine.

Muzica este graiul sufletului, care domolește în om instinctele și stârnește cele mai profunde trăiri, răscolește toate sentimentele. Iar sufletul, ca după o furtună, se liniștește și ordonează gândurile și energiile.

Muzica Țării Oașului a fascinat deopotrivă prin insolit și autenticitate, dar a răbufnit distinct și vibrant odată cu cetera lui Chioreanu, care, prin magia mâinilor sale, i-a dat îngăduință să ființeze în lume. Cântărețul sufletului oșenesc s-a ivit pe lume într-un melos ce i-a marcat destinul pe viață: zona de baștină, ce cuprinde un areal geografic, dar și afectiv, de a cărei originalitate a fost fascinat de foarte timpuriu. A încercat să-i descifreze matricea originară, întrețesută organic atât în muzică și în întreaga viață artistică, în simplitatea portului și a arhitecturii rurale, cât și în modul de trăire și de gândire. A crezut în harul dat de Dumnezeu, din care a primit și el cu generozitate, dar a

¹¹⁶ Articol pregătit pentru a fi inclus în volumul omagial, când a survenit decesul d-lui Ioan Chioreanu-Oaș

crezut și în munca, în perseverența, în dăruirea cu care trebuie să-și înmulțească acest talant.

Din fragedă pruncie a fost atras de muzica din jurul său - un tezaur bogat și diversificat - pe care oșanul o cântă în toate împrejurările, la lucru și la sărbătoare, la bucurie și la necaz; la munca ogorului sau la păzitul vitelor, la munca de la pădure sau la clacă sau șezători, la lăutul torturilor sau la hora satului. O cântă în viața de fiecare zi sau la evenimente, de la naștere până la moarte, o muzică plină de frenezie, care stimulează munca sau întțește jocul.

Mai târziu, ridicat cocon, a învățat de la ceterașul satului, și încă de atunci a fost prețuit pentru priceperea sa în mânărea arcușului. În Oaș se întâmplă chiar altfel decât în alte părți: nu ceterașul creează melodia, aceasta există din vremuri ancestrale, iar oamenii își aleg melodia apropiată sufletului lor; astfel, aproape fiecare om are „danțul” său, iar ceterașul îl prinde din zbor și-l ține minte. Dotat cu o ținere de minte fenomenală, Chioreanu a înregistrat în memoria afectivă sute de astfel de melodii, devenind o adevărată arhivă vie, o cutie de rezonanță care păstrează acest inepuizabil tezaur. Perfecționându-se continuu, câștigând în virtuozitate, a început să fie tot mai solicitat pe la nunți, în toate satele oșenești, stârnind o adevărată competiție printre oșeni, care doreau să le cânte „domnișorul acela de la liceauă.” Deoarece, cântând la nunți și petreceri, a putut să se întrețină la școlile cele mari, dobândind și o înaltă pregătire de specialitate: doctor în agronomie și profesor universitar. După strunele sale, au jucat generații de oșeni din satele dimprejur. Deși muzica oșenească este deschisă improvizației și diversității, zămisbind numeroase variante, toate niște nestemate ale creației populare vechi, Chioreanu nu a căzut în această capcană, preferând să rămână fidel muzicii autentice, cum o învățase de la ceterașii copilăriei, transmisă peste generații, rezistentă la proba timpului, nealterată de facil, o muzică ce nu evoluează, ci se transmite din generație în generație precum limba maternă. Devotat sistemului său de valori, nu a făcut concesii, doar din dorința de modernism, de dragul înnoirii. A înțeles că muzica este chiar semnul identității unui neam, expresia unui mod de viață ce vine din vremi imemorabile, mărturie a sensibilității și setei de frumos, și el are datoria sacră să o memoreze și să o transmită nealterată, păstrându-i autenticitatea, ca fiind cea mai prețioasă moștenire culturală a zonei.

Sufletul său este o criptă care depozitează cele mai prețioase relicve ale trecutului: muzica, istoria, credința, graiul ținutului care i-a zămislit ființa. Vocația sa a fost uriașă, iar Omul s-a mistuit continuu între o sensibilitate profundă și voința servirii colectivității din mijlocul căreia s-a ridicat și pe care a dorit s-o reprezinte atât ca artist, cât și în calitate de cetățean. Numeroase sunt dovezile unui destin exemplar, dar aș pomeni doar două: în primele zile tulburi de după Eliberarea din 1944, când zilele încă își sângerau rănile, în contextul când Administrația maghiară s-a retras odată cu frontul, iar cea românească încă nu s-a instalat, a fost solicitat de avocat Vasile Tănțaș să suplinească vidul de autoritate și să contribuie la organizarea administrativă a Țării Oașului, misiune de care s-a achitat cu cinste, dovedind alese calități gospodărești, dar câștigând și prețuirea de care s-a bucurat, apoi, în rândul oșenilor. Două decenii mai târziu, pe când îndeplinea o funcție de mare responsabilitate în conducerea regiunii Maramureș, a avut curajul să sfideze orânduirea comunistă a vremii și să-și dea demisia, înfruntând uriașe riscuri, dar nu a fost de acord să facă compromisuri de ordin moral, să încalce codul care-i ordona viața și principiile moștenite – prin părinți – de la străbuni. Prin întreaga sa viață, a fost un reper de conduită, neclintit asemenea stejarului în furtună. A iubit și a slujit Țara Oașului cum puțini au fost în stare să o facă. A vrut să-i cânte atât dorurile și jalea, cât și adevărurile și tăria de cremene. Începuturile și devenirea. Trupul și sufletul. Bucuria și durerea. Nașterea și Moartea.

Anexa 8: „*Reflectare a vieții oamenilor, a preaplinului lor sufletesc, a sensibilității acestora, folclorul oșenesc se înscrie printre cele mai valoroase realizări artistico-sociale ale poporului nostru.*“ Emilia Comișel, *Oaș – tezaur artistic* (studiu), în „Cronica sătmăreană”, Satu Mare, 27 aug. 1986

Anexa 9: „*mai degrabă derutantă [...] dar totodată neobișnuit de bogată, izvorâtă din conduite specifice; și în același timp foarte prezentă în viața ținutului, într-o epocă în care standardizarea culturală face pretutindeni ravagii.*” Jacques Bouët, Lortat-Jacob Bernard, Speranța Rădulescu, *Din răspuțeri. Glasuri și cetere din Țara Oașului*, București, Institutul Cultural Român, 2006.

Anexa 10: „*Totul este danț, cu sau fără dans.*” (p. 15) *Ceea ce dă identitate locuitorilor Țării Oașului „se definește în România în primul rând pe criterii muzicale, iar această identitate este în general resimțită ca o abatere de la normalitate.[...] «Dacă mergeți acolo, aveți de ce vă minuna: când oșenii se apucă să cânte, ai impresia că te afli în altă țară...», i-am auzit pe nenumărați români rostind pe toate tonurile. [...] În fapt, practicile vocale și instrumentale ale Oașului se află aproape la antipodul celor care servesc de obicei la recunoașterea «specificității românești». «Această muzică unică este „total diferită de cea a altor provincii românești”* (p. 17). Jacques Bouët, Lortat-Jacob Bernard, Speranța Rădulescu, *Op. cit.*

Anexa 11: „*Oricum, oșanul se afirmă cu personalitatea lui integrală de om al acestui pământ pe care l-a cultivat și cinstit după cuviință din moși-strămoși și nu e dispus să se abată cu nimic de la îndeplinirea acestui destin.*“ Ovidiu Birlea, *Eseu despre dansul popular românesc*, București, Editura Cartea românească, 1982, p. 101

Anexa 12: „*Pe de altă parte, hora ar putea fi considerată, - în calitate de componentă pregătitoare a căsătoriei și solidară cu aceasta în cadrul tripticului „horă – vedere” – nuntă”- ea însăși parte a unui rit de trecere înțeles ca inițiere în misterul existenței adulte.*“ Corina Iosif, *Hora satului din Certeze*, Editura EFES, Cluj-Napoca, 2005, p. 27-28

Anexa 13: „*...danțul oșenilor își duce viața lui proprie și, mai ales prin structura sa muzicală deosebită, danțul oșenilor reprezintă și rămâne o mare curiozitate a întregului folclor muzical românesc(...). Perechile se rotesc în vârtejuri amețitoare. Țăpurlitul feciorilor se succede în ecouri nesfârșite. Cetera plânge în triluri prelungi. Tropotul feciorilor ropot de cavalcadă, amplifică tumultul. Fulgere, scapără acum din ceteră și tunete ies din piepturile voinicești ale feciorilor. O lume e fascinată de verva ceterașului și de frumusețea melodiei. Danțul întreg e un vulcan în vâlvățai...*“ Ion Someșan, *Danțul în Oaș*, 1968

Anexa 14: „*Trei elemente, ca rod al muncii inventive, împlineau până nu demult peisajul, două fiind deja de domeniul muzeului: cumpăna fântânii (cantarigul), vranița cu boc și claiă cu fân. Prin simbolistica lor, ele dau expresie structurii spirituale a celor ce le-au zămislit și s-au împărtășit de utilitatea lor.*

Cumpăna fântânii, fixată lângă drum, între pământ și cer, pune lumea în echilibru, fiind pentru drumețul însetat o întâmpinare vorbitoare despre rostul măsurii. Vranița cu boc e un simbol al disproporției învinse și al deschiderii spre lumea largă. O balanță în fond, ea reprezintă primirea lumii înăuntrul universului familial sub semnul egalității...” Ioan Nistor, *La granița cu Steaua Polară. O schiță sentimentală a Țării Oașului* (în: Iancu, Ștefan, *Țara Oașului – album fotografic*, prefață de Ioan Nistor, Satu Mare, 2006, p. 7

Anexa 15: „*La originea acestui decor crestă sau sculptat stau elemente legate de vechile credințe. Spațiul interior al casei sau bisericii trebuia apărat împotriva influențelor*

nefaste venite din afară. Decorul cu simboluri legate de credințe se așază în locurile unde sunt deschiderile monumentului: ușa, ferestrele, în general fațadele.“ Paul H. Stahl, *Meșterii țărani români și creațiile lor de artă*, Ed. enciclopedică română, București, 1969, p.28

Anexa 16: „Încadrându-se perfect stilului popular al Oașului, ceramica din Vama este și una dintre cele mai valoroase creații artistice de acest gen din țara noastră...se mai lucrează una din cele mai frumoase ceramici din România.“ Tancred Bănățeanu, *Ceramica populară din Țara Oașului*. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958, p. 7

Anexa 17: Ștefan Haiduc, **Lumină din pământ** (fulgurante aduceri aminte despre ceramica de Vama)

La Vama Țării Oașului, oamenii plătesc o nobilă vamă frumuseții și veșniciei. Dintr-un pumn de lut, mâini pricepute zămislESC ulcioare și blide, simple forme de lut care, atinse de aripa fanteziei, devin nemuritoare. Nu-i ăsta un adevărat miracol? Dar câtă trudă a risipit omul până să dezlege numeroasele taine ale unui meșteșug pierdut în adâncurile timpului! De câte ori a trebuit să întoarcă pământul pe dos și să-l zgârie cu cazmaua, ba și cu unghiile, până să găsească lutul cel mai potrivit! Și oare descoperirea roșii acționată cu piciorul n-a constituit o adevărată revoluție? Ce altceva este această milenară luptă cu lutul dacă nu marea, sublima metaforă a muncii și frumuseții?

Civilizația lutului! Aceasta trebuie să fi fost marca istorică a începutului neamului nostru, căci, înainte de a fi descoperit și modelat metalul, mai dur, omul trebuie să fi modelat lutul, care și-a descoperit cu generozitate valențele și s-a oferit mâinilor acestuia, învățându-l treptat meșteșugul și tainele modelării formelor. Și atunci când, din mâinile sale împreunate, a înălțat spre lumină primele forme zămislite de ele, omul a fost mistuit pentru prima dată de focul lăuntric al creației.

Prima rațiune a acestor vase de lut ars trebuie să fi fost una utilitară. Și odată stăpânit meșteșugul, Omul a dăruit încă o dovadă a setei sale de frumos. În marea alternanță a istoriei, atunci când pacea reușea să se aștearnă vremelnic peste pământul înroșit și când strigătele de bătălie erau înăbușite de liniștea ogorului care aștepta sămânța pentru a-și împlini menirea, El, țărânul de aici a avut vreme să privească și florile risipite pe câmp, și frunzele copacilor cu care toamna încerca să încingă munții, trufașii, și aripile păsărilor ce năzuiau spre cerul limpede, dureros de albastru. Lutul acesta înroșit cred că trebuie să fi fost luat dintr-un fost câmp de bătălie, înroșit de sângele oștenilor căzuți. Fiecare formă de lut e depozitarea unui testament fărâmițat, lăsat de strămoși pentru poporul care avea să se nască și să ajungă la sine, fiecare formă de lut e un mesaj, căci străbunii, murind, aveau ce să ne spună. De aceea, când ciocănești ușor cu degetele un urcior, pereții lui răsună ca un clopot din adâncuri, ca un ecou al memoriei pământului, reînviind zvonuri vechi, tumultul mărilor care s-au tras, răcnetele primilor îmblânzitori de animale, iureșul aspru de bătălie, gemetele omului aplecat asupra plugului și brazdei deștelenind țărâna, năzuința bobului de grâu spre lumină, tăișul țăpuriturilor, jalea doinelor...fiece blid scos la lumină în splendoarea strălucirii sale e un por prin care simțim respirația ascunsă a pământului, e o verigă din lanțul nevăzut cu care pământul ne îmbrățișează. Mâini de lut, inimi de lut, oase de lut, vechi sunete de lut; căci lutul acesta nu este altceva decât o criptă cu celulele risipite în toate zările pământului, în care își odihnesc oasele străbunii, un mormânt...formele acestea ale lutului sunt încă un semn al iubirii cu care pământul ne dăruiește. Nemărginită iubire, neistovită iubire, fără de seamă iubire! Cioburile acestea de lut sunt solzii cu care timpul își acoperă și își apără veșnicia, sunt fiicele nemuritoare ale istoriei, sunt ochii noștri către lumina dinlăuntru și – în sens invers – ochii cu care străbunii ne luminează; iar lumina ne cuprinde ca o maree difuză, cu tot ce este organic legat de ființa noastră, cu tot ce avem și nu numai cu atât, cu tot ce mai

trebuie să dobândim. O lumină care cade nu numai pe drumurile străbătute și bătătorite până aici, pe ctitoriile înălțate de noi de-a lungul veacurilor, pe câmpiile pe care le-am mângâiat cu plugurile, pe munții pe care i-am modelat și i-am supus încingându-i cu brăurile de fier ale barajelor, nu numai peste natura și geografia noastră înnoite prin inimile hărniciei, dar și asupra faptelor care ne așteaptă de-acum încolo.

Și când, în arșița verii, ducem la buze un urcior să-i simșim și să-i sorbim răcoarea, sărutăm pe gură însăși Țara, în care timpul curge zămisbind miturile dăinuirii noastre și dăluind istorii, sărutăm Țara nu numai cea de azi, ci și de ieri și de mâine; iar sărutul acesta este pecetea legăturii noastre eterne cu Țara. (în „Îndrumătorul cultural“ – prin 1979/80)

Biblioteca Județeană
Satu Mare

Boje Vasile al lui Andrei, din Racșa, un foarte bun staroste la nunți,
o adevărată arhivă vie.

III. Tradiția – formă de afirmare și de reconfirmare a identității

Tradiția alcătuiește viața sufletească a neamului, care îi modelează în timp felul de a fi și a simți, de a vorbi și a gândi, nădejdea, viața și moartea; aceasta îi creează atitudini, mentalități, comportamente, îi definește întreaga viață spirituală și-i cristalizează credința, se limpezește prin veacuri și milenii, rezistă vicisitudinilor istoriei și-i alcătuiește ființa neamului. Tradiția reprezintă tezaurul de aur al spiritualității, ce înglobează valori autentice și-i întrupează un profil propriu și inconfundabil, alcătuit de-a lungul veacurilor. Ea zămislește manifestări ale culturii și civilizației, dar este și o sursă de valori ce pătrund neîntrerupt în viața colectivității, fără să însemne un dat pentru totdeauna, căci ea se actualizează mereu, în alcătuirea unei deveniri atât prin creație, cât și prin înrăurire. Numai privită în devenire neîntreruptă, printr-o primenire continuă, tradiția definește identitatea noastră spirituală, alcătuită din trecut ca și din prezent, în pofida unui tradiționalism închistat în tiparele trecutului. Spiritualitatea românească de azi este depozitara valorilor într-o sinteză a tradiției și înnoirii, creată în succesiune continuă de civilizații, prin care popoarele care s-au succedat pe aceste meleaguri au participat la tezaurul spiritual al umanității. Statorniciți din veacuri pe aceste meleaguri, nu s-au perindat prin puste și zări străine, și nu și-au împrumutat nici tradițiile, nici portul, nici folclorul. (*Anexa 1*)

Tradițiile, datinile, obiceiurile le moștenim și le transmitem la fel ca limba părinților sau ca și credința străbună. Datini ce curg din rotirea anotimpurilor sub soare, s-au născut din adâncuri de vremi străvechi, încât se confundă cu însăși obârșia locuitorilor de pe aceste meleaguri, îmbinare armonioasă între frumusețea peisajului și frumusețea creației populare în care palpita sufletul și viața oșenilor. Ei au descoperit încă de timpuriu esența creației, măreția desăvârșită a simplității, care exprimă structura sufletului oșenesc. Poate tocmai de aceea, în tradiția lor, oșenii nu rețin fapte de eroism. (*Anexa 2*)

Un singur viteaz – „prbeag”, cum zic oșenii – trăiește în tradiția Țării Oașului: Pinte. Explicația o dă, pe de o parte, faptul că epoca în care și-a făcut el isprăvile nu e așa de îndepărtată, Pinte murind în anul 1703. Pe de altă parte, faptul că locul vitejiilor lui a fost imediata vecinătate,

Maramureșul:¹¹⁷ Baia Mare și ținutul de la nordul Țării Oașului. În apropierea satului Racșa, pe dealul Comja, în stâncă, este o grotă pe care localnicii o numesc „Peștera lui Pinteș,” tot în Racșa, la Hagău, avea o „pimniță”, și una în Varhegi, un deal între satul Prilog și Remetea Oașului.¹¹⁸ (*Anexa 3*)

Așa cum nu trebuie să ne uităm trecutul, nu trebuie să uităm nici să cercetăm rădăcinile neamului, pentru supraviețuirea spiritului românesc. Trăim vremuri în care globalizarea exercită presiune asupra civilizației autohtone, nivelează valorile și acționează ca sursă de diferențiere etnică și culturală: aceasta duce adesea la uitarea nedreaptă a spiritului și a valorilor românești chiar acasă la noi. Cu atât mai mult astăzi, când milioane de români – printre care și câteva mii de oșeni – s-au risipit prin lumea largă, în căutarea unui trai mai bun. Pentru a nu uita cine suntem, avem datoria de a transmite, în succesiunea generațiilor, dragostea și prețuirea pentru „memoria inimii”, să conștientizăm mereu faptul că memoria unui neam este un bagaj sufletesc de amintiri materiale, scrise și orale, despre oameni, locuri, date și fapte concrete, datini, tradiții, obiceiuri. Țara Oașului a devenit cunoscută, și-a creat un nume și un renume tocmai prin virtuțile creatoare: prin portul popular, prin arta, muzica și dansul care poartă un specific identitar, oșenesc, și se manifestă în toată splendoarea în special cu ocazia unor evenimente deosebite: nunți, danțuri, șezători, sâmbre și alte sărbători. Oșenii sunt plecați la muncă în Europă și în lumea întregă, iar în luna august se întorc acasă și în fiecare zi din această lună se fac nunți, aici, acasă, și se îmbracă în straiile populare.

Portul ocupă și astăzi un loc de cinste în Țara Oașului, chiar dacă se poartă numai la sărbători, distingându-se prin originalitate, armonie cromatică și bogăție ornamentală, și-a păstrat prin vreme trăsăturile care îl definesc: este deosebit de vioi, în concordanță cu modul „nealcoș” de a fi și cu gustul rafinat al oșenilor. Haine noi, după modele vechi, ce pot costa mii de euro. Totul se distinge prin prospețime, vioiciune și originalitate. Oșanul nu-și abandonează portul, dar se remarcă această contradicție a îmbinării modernismului cu tradiționalul, cu vechile tipare sau obiceiuri. Costumele populare sunt viu colorate, confecționate numai pentru sărbători sau ocazii speciale (ex. nunta), iar purtătorii acestora se mândresc cu ele. În ultimii ani se observă o modificare a costumelor prin adaptarea lor la materialele vremurilor moderne, dar păstrează în esență modelele vechilor straie.

Înainte vreme, toate hainele, pentru toți membrii familiei, erau lucrate în casă, de gospodină, din fir de cânepă și bumbac. Astăzi există în

¹¹⁷ Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*, București, 1925, p. 153

¹¹⁸ „*Memoria etnologica*”, Baia Mare, an III, nr. 6-7, ian.-iun. 2003, 761-762

fiecare sat „meșterite” care se ocupă numai cu confecționatul hainelor de port. Diferența o face atât materialul, cât și ornamentația: materialul este țesut tot în gospodărie, din bumbac (nu cânepă), împletit cu fire sintetice, sau peste care se aplică un material sintetic de dantelă. Ornamentația nu se mai realizează din împunsături cu fire colorate, ci cu mici mărgelile colorate, de aceea, costumul oșenesc de astăzi este și foarte greu (până la 35 kg.), din cauza multelor kg. de mărgelile folosite pentru ornamentație. Banda/parta viu colorată este și mai lată ca în trecut, în jurul gâtului (placă), sau gulerul de la pindileul, cu forme geometrice și florale stilizate, culorile închise pe fondul alb dând o notă de eleganță. Pentru femei, cămașa cu placă se încadrează, din punct de vedere al croiului, în portul popular românesc tradițional. Fusta (pindileul), din același material, are un guler lat în partea superioară și o încrețeală migălos lucrată, cu aceleași ornamente ca și cămașa, în partea inferioară (foarte largă), ornamentele constând în vergi de cromatică diferită. Zadia are și ea în partea superioară un brâu (încrețătură) iar în partea inferioară motive vârgate și dantelă. Ca element de podoabă sunt folosite zgărzile din mărgelile și șiruri de mărgelile, iar la mireasă găteala capului (împletitura) și cununa. Portul bărbătesc este alcătuit din cămașă (ornamentată la guler, pe piept și la mâneci) cu mâneca largă (la Bicsad) sau strânsă în „pumnișor” (Certeze, Negrești, Racșa ș.a), care se poartă peste gaci (izmene) largi (iarna peste cioareci). În perioadele reci se îmbracă uioșul (postav de lână – cusut în dungi în unele localități) și guba, păstrate din străvechime. Nu-i lipsesc niciodată clopul împodobit cu mărgelile și straița ornamentată într-o policromie deosebită cu motive geometrice sau vegetale.

Astăzi în Oaș costumul popular este și un prilej de competiție, iar bogăția de modele, de șiruri de mărgelile, dă măsura valorii, a statutului social și a ierarhiei celui care-l poartă.

Nunta din Țara Oașului reprezintă unul din elementele cele mai spectaculoase ale culturii populare din arealul nord-vestic al Transilvaniei. Pregătită din timp de tineri și de părinți, este privită cu responsabilitate, deoarece are implicații în viața socială a comunității, în sistemul de moștenire a averii, în viața economică a familiei. Constituie, în primul rând, un rit de trecere, fapt ce presupune efectuarea unor acte rituale bine stabilite prin tradiție: actele magice cu rol de a prezice destinul, pregătirea zestrei, a costumelor, alegerea nănașilor, chemarea la nuntă, confecționarea steagului de nuntă, împletitul miresei, despărțirile (roata feciorilor, roata fetelor), cununia, ospățul propriu-zis și strângerea darurilor, toate însoțite de țâpurituri, orații („bulciugul”), cântece și danțuri. Până pe la mijlocul secolului al XX-lea, Țara Oașului și-a conservat foarte bine un mod de viață arhaic, închis în tiparele trecutului. Dar vremurile moderne au adus o

modificare radicală de atitudine, oșenii s-au dovedit foarte receptivi la nou și s-au adaptat rapid la ritmurile și formele moderne de viață, acestea coabitând într-un mod original cu zestrea străbunilor. Chiar dacă nunta se desfășoară la un local de lux, cu mâncăruri rafinate și muzică modernă, obiceiurile se păstrează cu sfințenie, mireasa îmbracă costumele populare, măcar pentru câțiva timp, chiar dacă nu toată nunta; apoi, în fiecare sat există împletitoare de mirese, meșteșug transmis de la mamă la fiică. Fără acest ritual – împletitul părului și purtatul cununii de mireasă – e greu de imaginat o nuntă în Țara Oașului. Iar ceterașii sunt la mare cinste, și au partea lor de program, perpetuând ritmurile străvechi și melodiile unice.

Sâmbra oilor continuă același obicei îndătinat de veacuri, la începutul primăverii, care constă în măsuritul laptelui, după care urmează plecarea turmelor în pastoral. Încă se mai păstrează ritualul păstrat de veacuri: separarea mulgărilor de sterpe, măsuritul laptelui la cupă, încreștarea pe răboj, slujba de binecuvântare și de invocare a protecției divine, stropitul cu apă sfințită, încojuratul staulului (cercul magic protector), ospățul, veselia și voia bună. Iubitori de libertate și în armonie cu natura, oșenii au făcut din acest obicei pastoral o sărbătoare a întregii colectivități. Pe dealul Huta, la limita cu județul Maramureș, se organizează în prima duminică din mai, o Sâmbra a sâmbrelor, devenit un adevărat festival de folclor, în care oșenii își dau măsura imensei bucurii de a trăi.

Arhitectura tradițională a dispărut cu totul, casele străvechi, construite din lemn și acoperite cu paie sau șindrilă, se mai pot vedea doar la *Muzeul satului oșenesc*. În ultimele decenii, s-a schimbat radical înfățișarea satelor oșenești, peste tot au răsărit, una lângă alta, case moderne, spațioase, cu etaj, prin care oșenii răzbună viața de trudă și traiul foarte sărăcăcios pe care l-au îndurat generații de-a rândul. Chiar dacă sunt risipiți prin lume și dau măsura hărniciei pe alte meleaguri, cu banii strânși prin muncă încrâncenată, tot acasă vin să-și împlinescă destinul.

Păstrători ai unor valori etno-culturale moștenite din moși-strămoși, oșenii transmit din generație în generație ceea ce are mai de preț un popor: limba, portul, muzica și dansul, obiceiurile, credința, întregul tezaur de datini strămoșești, o neostoită sete de frumos și o imensă dragoste de viață, păstrând trăsăturile identitare originale. Aceasta este lumea lor, matricea lor identitară, unde își împlinesc destinul.

Anexa 1: *Obiceiurile, credințele, datinile și alte valori ale patrimoniului cultural ce s-au format istoricește în cadrul unor grupuri sociale, influențate de un anumit ansamblu de concepții ideologice și politice ce se transmit din generație în generație, constituie ceea ce cuprindem noi în conceptul de tradiție.* Vasile Golban, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983, p. 49

Anexa 2: *Despre trecutul lor mai îndepărtat, oșenii nu știu să povestească aproape nimic. Firește, nici urmă de tradiții în legătură cu originea lor macedoneană sau spaniolă, despre care vorbesc intelectualii localnici. Vremurile cele mai vechi sunt pentru ei acelea în care împărați fără nume se băteau pentru pământul Ardealului. Nume de țări și de locuri sunt aruncate la întâmplare.* Ion Mușlea, *Cercetări folclorice din Țara Oașului*, 2004, p. 84

Anexa 3: *Mentalitatea arhaică a Țării Oașului, în supraviețuirile ei, nu mai produce fapte de folclor. Ceea ce întâlnim astăzi sunt relicve. De altfel, această mentalitate nu mai este omogenă, în ea apar fisuri și diferențieri care determină diferențieri de atitudine în faptele culturale pe care le-a generat. Aceste diferențieri, nuanțe între polii credință și tăgadă, sunt firești, pe de o parte pentru că Țara Oașului este o zonă cu o populație veche și statornică, trăind în cultul tradiției, înțeleasă ca matrice definitorie și diferențiatoare, pe de altă parte pentru că oșanul este receptiv la nou, dornic să trăiască din plin contemporaneitatea.* Nicolae Bot, lect. univ. *Mutații funcționale în folclorul arhaic al Țării Oașului*, în „Cronica sătmăreană”, 24 iunie 1978, pag. 3

Biblioteca Județeană
Satu Mare

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

Bibliografia

- xxx - *Altarul Banatului*, Nr. 7-9/2000, iulie-septembrie, Timișoara
- Ioniță G. ANDRON, *O colecție de artă populară*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”, vol. I, 1969, pag. 187-201; Reprodus în: Ioniță G. ANDRON, *Schiță biografică, articole, interviuri, evocări, fotografii*, Satu Mare, Ed. Citadela, 2017, p. 71-88.
- Ioniță G. ANDRON, *La o sâmbură a oilor în Racșa*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”. VII-VIII, 1986-1987
- Ioniță G. ANDRON, *Racșa - vatră de neam românesc*, Baia Mare, Gutinul, 1999. Prefața.
- Tiberiu BADER, *Epoca bronzului în Nord-Vestul Transilvaniei: cultura pretracică și tracică*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1978, 246 p.
- Eugen BARBUL, *Az avasvidéki nyelvjáras [Graiul din Țara Oașului]*, Budapesta, 1900
- Eugen BARBUL, *Țara Oașului. Despre originea oșenilor*, 1933
- Bela BARTOK, *Însemnări asupra cântecului popular*, București: ESPLA, (1956)
- Tancred BĂNĂȚEANU, *Portul popular din Țara Oașului*, [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1955]
- Tancred BĂNĂȚEANU, *Ceramica populară din Țara Oașului*. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, București, 1958
- Tancred BĂNĂȚEANU, *Specificitatea și originalitatea Oașului în cadrul culturii populare și al spiritualității naționale (I)*, în „*Cronica sătmăreană*”, 6 sept. 1984
- Elena BĂRNUȚIU, *Cartea veche românească din Oaș, județul Satu Mare*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”, VII-VIII, 1986-1987
- Lucia BERDAN, *Fețele destinului*, Editura Universității „Al. I. Cuza”, Iași, 1999
- Ernest BERNEA, *Cadre ale gândirii populare românești*, [București], Cartea românească, 1985
- M. BITIRI, A. SOCOLAN, *Cercetări paleolitice în Țara Oașului*, Baia Mare, 1963
- Ovidiu BÎRLEA, *Eseu despre dansul popular românesc*, București, Editura Cartea românească, 1982
- Lucian BLAGA, *Trilogia culturii*, București, E.P.L.U. 1969

- Ion BOGDAN, Mihai OLOS, Nicoară TIMIȘ, *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1978
- Nicolae BOT, lect. univ., *Mutații funcționale în folclorul arhaic al Țării Oașului*, în „*Cronica sătmăreană*”, 24 iunie 1978
- Jacques BOUËT, Lortat-Jacob BERNARD, Speranța RĂDULESCU, *Din răspuțeri. Glasuri și cetere din Țara Oașului*, București, Institutul Cultural Român, 2006
- C. I. BRĂILOIU, *Bocete din Oaș*. Ed. „Grai și Suflet”, Vol. VII. 1937
- Valer BUTURĂ, *Cultura spirituală românească*, București, Editura Minerva, 1992
- I. A. CANDREA, *Graiul din Țara Oașului*, în „Buletinul Societății Filologice”, București, 1906
- Mihai CAZACU, *Divin și uman în spiritualitatea românească*, Timișoara, Editura de Vest, 1994
- Jean CHEVALIER, Alain GHEERBRANT, *Dicționar de simboluri*, vol. 2, București, Artemis, 1995
- Ioan CHIOREANU-OAȘ, *Corindatul în satul Prilog*. Dialog consemnat de Dumitru Iuga, în „*Memoria ethnologica*”, Centrul Creației Populare Maramureș, Baia Mare, An III, nr. 8-9, dec. 2003, p. 914-920;
- Ioan CHIOREANU-OAȘ, *Corinde din Țara Oașului (Prilog)*, în „*Memoria ethnologica*”, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec. 2003, p. 873-880;
- Ioan CHIOREANU-OAȘ, *Muzică populară din Oaș*, [Baia Mare], 1997
- Niculina CHIPER, *Reprezentări ale destinului în folclorul românesc*, București, Ed. Saeculum I.O, 2006
- Ana CICIO, *Altarele lui Zalmoxis*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2006
- Ana CICIO, *Simbolul sacru și misterele sale*, Editura Risoprint, Cluj-Napoca, 2008
- Ana CICIO, *Colinde, zei și mistere*, Editura Dacia XXI, [Cluj-Napoca], 2010
- Emilia COMIȘEL, *Oaș – tezaur artistic (studiu)*, în „*Cronica sătmăreană*”, Satu Mare, 27 aug. 1986
- Vasile Tudor CREȚU, *Existența ca întemeiere*, Timișoara, Facla, 1988
- Lucian CUCUIET, *Practici tradiționale ale prelucrării cânepii: fiertul și lăutul torturilor în Țara Oașului*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”, V-VI, 1981-1982
- Lucian CUCUIET, *Obiceiuri de primăvară și de vară din Țara Oașului*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*”, IX-X, 1992-1993
- Ilie DAN, Tripticul sufletului românesc. I. *Un bocet al sufletului românesc: Doina*” în „*Memoria ethnologica*” Baia Mare, An III, nr. 8-9, iul.-dec. 2003, p. 800-801

- Ov. DENSUȘIANU, *Folclorul – Cum trebuie înțeles*, în *Viața păstorească în poezia noastră populară*, București, E.P.L., 1966
- XXX, *Documente privind istoria României. C. Transilvania*, București, 1962, veac XIII, vol. II, p. 132, 129-130;
- XXX, *Documente privind istoria României. Veacul XI, XII și XIII. C. Transilvania. Vol. I (1075-1250)*. Editura Academiei Republicii Populare Române, 1951, doc. 10; doc. 13.
- I. DUMITRIU-SNAGOV, *Monumenta Romaniae Vaticana*, Regia autonomă „Monitorul oficial“, 1996
- Nicolae DUNĂRE, *Civilizație tradițională românească în Curbura Carpatică Nordică*, Ed. Științifică și enciclopedică, București, 1984
- Mircea ELIADE, *Comentarii la legenda Meșterului Manole*, București, Editura „Publicom“, 1943./ București, Humanitas, 2004 / Cluj-Napoca, Editura Eikon, 2007
- Mircea ELIADE, *De la Zalmoxis la Genghis-Han*. București, 1980
- Mircea ELIADE, *Sacrul și profanul*, București, Humanitas, 1992
- Mircea ELIADE, *Românii. Breviar istoric*, în *Meșterul Manole. Studii de etnologie și mitologie. Antologie*, Cluj-Napoca, Eikon, 2008
- Viorica ENĂCHIUC, prof., *Agricultura și vegetația silvică pe teritoriul României din neoliticul aceramic până în secolul al II-lea e.n.*, în *Dacia magazin*, nr. 13 – iunie 2004, p. 13-14, colocviul *Civilizația Dunăreană. Rădăcini*, București, 2004
- Alexandru FILIPAȘCU, *Istoria Maramureșului*, ed. a II-a, Editura Gutinul, Baia Mare, 1997
- Gheorghe FOCSA, *Țara Oașului. Cultura materială. Studiu etnografic*, București, Muzeul Satului, 1975
- Gheorghe FOCSA, *Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Editura Muzeului Sătmărean, 1999
- Vasile GAVRIȘIU, *Viața bisericească a Țării Oașului*, în „Afirmarea”, Satu Mare, An IV, nr. 1, ian. 1939
- Ion GHINOIU, „Casa de piatră“ = „Casa copilului“, în revista *Datini* nr. 3-4, 1994
- Ovidiu GHITTA, *Nașterea unei biserici*, Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2001
- Florica GHIUR [SOMEȘAN], *Corinde din Târșolț*, în „*Memoria ethnologica*”, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec. 2003, p. 888-892;
- Florica [GHIUR] SOMEȘAN, *Nunta în Oaș; Obiceiuri de nuntă din satul Târșolț*, în: *Tradiții maramureșene*, [Baia Mare], Casa Regională a creației populare, 1967, p. 75- 91 (ilustrații: Ioniță Andron, Iuliu Pop)
- Vasile GOLBAN, *Estetica ceremonialului social în obiceiuri*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983

- Ioan GRIGORUȚ, asist. univ. *Bocetul în Oaș*, în „*Cronica sătmăreană*“, (I), în 9 iun. 1973, p. 3, (II), în 16 iun. 1973, p. 3, (III), în 23 iun. 1973, p. 3, (IV), în 30 iun. 1973, p. 3
- Gheorghe HAIDUC, *Cadrul etnografic al cultului funerar în Oaș*, în „*Satu Mare. Studii și comunicări*“, IX-X, 1992-1993, p. 209-219;
- Gheorghe HAIDUC, *Folclor și etnografie din Țara Oașului*, Negrești Oaș, Ed. Lamura, 2004
- Ion HALMI-NEGREȘTEANU, *Folclor oșenesc*, Negrești-Oaș, Ed. Lamura, 1998;
- Ion HALMI-NEGREȘTEANU, *Folclor oșenesc* [vol. II], Satu Mare, Ed. Someșul, 2001
- I. HERȚEA, *Câteva particularități stilistice ale muzicii de joc oșenești*, în „*Revista de Etnografie și Folclor*“, tom 15, p. 113-120
- Mircea HOMORODEAN, lector univ. dr., Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, *Toponimul „Oaș”*, în „*Cronica sătmăreană*“, 2 feb. 1980,
- Ștefan IANCU, *Țara Oașului – album fotografic*, prefață de Ioan Nistor, Satu Mare, 2006
- Marin ILIEȘ, *Țara Oașului. Studiu de geografie regională*. Cluj Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2006
- Corina IOSIF, *Hora satului din Certeze*, Editura EFES, Cluj-Napoca, 2005,
- XXX, *Istoria României*, Editura Academiei, București, 1960, vol. I, p. 321-325;
- Lucia IȘTOC, *Elemente compoziționale în structura arhitectonică a țâpuriturii oșenești*, în *Anuarul de folclor*, III-IV, Universitatea din Cluj-Napoca, Centrul de Științe Sociale, Sectorul de etnologie și sociologie, Cluj-Napoca, 1983, p. 161-174
- Lucia IȘTOC – *Viața muzicii populare în Călinești-Oaș*, în: *Anuarul folcloric*, I, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj- Napoca, 1980, p. 118-148
- xxx – *Învățăături ale călugărului Mihai Neamțu*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 2001
- Sanda LARIONESCU, dr., *Rituri de construcție la români*, în „*Insight Tarom*”, Iarnă 2003/2004
- Liviu MARTA, *Călinești-Oaș, com. Călinești-Oaș, jud. Satu Mare. Punct Hurca*, *Cronica cercetărilor arheologice din România*, Campania 2001, a XXXVI-a sesiune de rapoarte arheologice, Buziaș, 28 mai-1 iunie 2002.
- Liviu MARTA, *Călinești-Oaș. Strada Horburilor, jud. Satu Mare*, *Cronica cercetărilor arheologice din România*, Campania 2007, nr. 34
- Liviu MARTA, *Un mileniu din preistoria Oașului*, în „*Țara Oașului - între tradiție și inovație*”, revistă de patrimoniu și memorie culturală, Negrești Oaș, dec. 2010, p. 6-8

- C. D. MAZILU, drd., *Semnificația datinilor de iarnă*, în *Datina* - periodic constănțean de etnologie și fapt cultural, Anul VII, nr. 17, dec. 1999
- Ioan MEIȚOIU, *Spectacolul nunților: Ritual de nuntă (com. Turț – Oaș)*, Casa Centrală a Creației Populare, București, 1969
- Ștefan METEȘ, *Emigrări românești din Transilvania în secolele XIII-XX*. Ed. A II-a. Editura științifică și enciclopedică, București, 1977
- Ioan MIHALYI de Apșa, *Diplome maramureșene din secolele XIV și XV*, Sighet, 1900; ed. a II-a, Editura Societății Culturale Pro Maramureș „Dragoș Vodă”, Cluj Napoca, 2009
- Traian MÎRZA, *Interesul științific și artistic pentru folclorul muzical din Oaș și Ugocea. Privire istorică*, în: Anuarul folcloric, I, Universitatea “Babeș-Bolyai” Cluj- Napoca, 1980, p. 149- 157
- Ion MUȘLEA, *Cercetări folclorice în Țara Oașului*, Ed. a II-a, Editura Fundației pentru Studii Europene, Cluj Napoca, 2004
- Vasile NETEA, *Țara Oașului*, 1940
- Ioan NISTOR, *De la strigăt la strigătură*, Satu Mare, Casa Corpului Didactic./ Republicat în „Poesis”, Satu Mare, nr. 1-2 din 2006
- Ioan NISTOR, *La granița cu Steaua polară (o schiță sentimentală a Țării Oașului)*, prefața la Ștefan IANCU, *Țara Oașului* [album], Satu Mare, 2006
- Ioan NISTOR, *Strigătura și dansul ideilor. Dr. ing. Ioan Chioreanu-Oaș. Schiță biobibliografică* Editura Citadela, Satu Mare, 2011
- Constantin NOICA, *Călătorie în Maramureș*, în *Calendarul Maramureșului*, Baia Mare, 1980
- Daniela OLTEANU, *Simboluri tradiționale în nunta românească. În „Satu Mare. Studii și comunicări.” XV-XVI, 1998-1999. Muzeul Județean Satu Mare, p. 628-636*
- Daniela OLTEANU, *Prefața la: Gheorghe Focșa, Spectacolul nunții din Țara Oașului*, Editura Muzeului Sătmărean, 1999
- Francisc PALL, *Românii din părțile sătmărene (ținutul Medieș) în lumina unor documente din 1377*, în „Anuarul Institutului de istorie” din Cluj, vol. XII, 1969
- Șerban PAPACOSTEA, *Românii în secolul al XIII-lea între Cruciată și Imperiul Mongol*, București, Editura Enciclopedică, 1993
- Ovidiu PAPADIMA, *Literatura populară română*. Editura pentru literatură, [București], 1968
- Ovidiu PAPADIMA, *O viziune românească a lumii*, București, 1942 / Editura Saeculum I.O., București, 1995
- Ștefan PASCU, acad., *Țara Oașului*, în „Napoca universitară”, Cluj Napoca, an IV, nr. 2/ 1977, p. 1-2
- Ștefan PASCU, *Voievodatul Transilvaniei*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1972, vol. I, p. 97, 213 Ștefan PASCU, *Istoricul Arhiepiscopiei Vadului*,

Feleacului și Clujului, în „*Monumente istorice și de artă religioasă din Arhiepiscopia Vadului, Feleacului și Clujului*, Cluj-Napoca, 1982

Mircea PĂCURARIU, pr. prof. dr., *Istoria Bisericii Ortodoxe Române*, ed. IBMBOR, București, 1992

Alexandru PELE, *Oaș - element străromânesc*

Dumitru POP, prof. univ. dr., *Personalitatea folclorului oșenesc*, în „*Cronica sătmăreană*”, joi 15 iunie 1978

Dumitru POP, „*Stâna prădată*”, un motiv din sfera mitologiei pastorale, în „*Calendarul Maramureșului*”, 1980

Dumitru POP, *Între obiceiurile calendaristice și cele legate de vârstele omului*, „*Studii și cercetări*”, Sibiu, 1982

Emilia Coralia POP, [*Practici magice*] *Din zona Certeze-Oaș*, în „*Memoria etnologica*”. Revistă de patrimoniu și memorie culturală, Centrul Creației Populare Maramureș, Baia Mare, An III, nr. 6-7, ian.-iun. 2003, p. 644-655

Emilia-Coralia POP, *Descântecul în Țara Oașului*. În „*Țara Oașului - între tradiție și inovație*”, Serie nouă, Anul II(IV), nr. 3, Negrești Oaș, iun. 2008

Mihai POP, *Ceremonial și veselie*, în „*Îndrumător cultural*” nr. 12, 1976

Mihai POP, Pavel RUXĂNDOIU, *Folclor literar românesc*, Editura didactică și pedagogică, București, 1978

Mihai POP, *Obiceiuri tradiționale românești*, București, Ed. Univers, 1999

Simion POP, *prefață la*: Ioniță G. Andron, *Țara Oașului* [album], Dacia, Cluj-Napoca, 1977

Vasile POP, *Bocete din Oaș*, în „*Memoria etnologica*.” Centrul Creației Populare Maramureș, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iul.-dec. 2003 p. 842-849. Reproduse din lucrarea: *Din Țara Oașului. Strigături (împurități), orații de nuntă, bocete*, Tipografia „Sf. Vasile”, Mănăstirea Bixad, 1937

Ion POPESCU-SIRETEANU, *Limbă și cultură populară*. Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1983

D(avid) PRODAN, acad., *Iobăgia în Transilvania în sec. al XVI-lea*, vol. II, București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1968,

Viorel ROGOZ, *Considerații etnografice asupra obiceiurilor augurale din zona Codru* în „*Tribuna*”, Cluj-Napoca, anul XXVIII, 12 ian. 1984

Viorel ROGOZ, *Familia în credințe, rituri, obiceiuri*, Editura Solstițiu, Satu Mare, 2002

Emanuil RUS, arhim., *Mănăstirea Bixad*, Editura Lumina, Oradea, 1995

I. I. RUSSU, *Elemente autohtone în limba română. Substratul comun româno-albanez*, București, 1970

Eleonora SAVA, *Unde bea curcubeul apă. Rituri magice din Țara Oașului*. Editura Napoca Star/ Fundației pentru Studii Europene, 2008, 301 p.

Vasile SCURTU, *Cercetări folklorice în Ugocea românească*, în “Anuarul Arhivei de Folklor”, Cluj, vol. VI (1942), p. 123-300

- Florica SOMEȘAN, *Nunta în Oaș; Obiceiuri de nuntă din satul Târșolț*, în: „Tradiții maramureșene“, [Baia Mare], Casa Regională a creației populare, 1967, p. 75- 91 (ilustrații: Ioniță Andron, Iuliu Pop)
- Florica SOMEȘAN (GHIUR), *Corinde din Târșolț*, în „Memoria ethnologica“, Baia Mare, An III, nr. 8-9, iun.-dec. 2003, p. 888-892
- Ion SOMEȘAN, *Danțul în Oaș*, 1968
- STAHL, Paul H. - *Meșterii țărani români și creațiile lor de artă*, Ed. enciclopedică română, București, 1969
- Dumitru STĂNILOAE, *Uniatismul din Transilvania, încercare de dezmembrare a poporului român*, București, 1973
- Coriolan SUCIU, *Dicționar istoric al localităților din Transilvania*, (2 volume), București, 1967-1968
- Delia SUIOGAN, *Simbolica riturilor de trecere*, București, Paideia, 2006
- Delia SUIOGAN, *Obiceiurile – modalități de actualizare a modelului socio-cultural*, în *Memoria Ethnologica*, revistă de patrimoniu ethnologic și memorie culturală, An V, nr.16-17, iulie-decembrie, Baia Mare, 2005, pp.1580-1590
- Delia SUIOGAN, *Inițierea – forme de reprezentare simbolică*, în *Memoria Ethnologica*, revistă de patrimoniu ethnologic și memorie culturală, An VI, nr. 20, iulie-decembrie, Baia Mare, 2006, pp. 1883-1892
- Delia SUIOGAN, *Omul și trecerea în mentalitatea tradițională*, în *Memoria Ethnologica*, revistă de patrimoniu ethnologic și memorie culturală, An VI, nr. 18-19, ianuarie-iunie, Baia Mare, 2006, pp. 1721-1729
- Delia SUIOGAN, *Între tradiție și inovație*. În „Țara Oașului - între tradiție și inovație”, Serie nouă, Anul I(III), nr. 1, Negrești Oaș, feb. 200
- Delia SUIOGAN, *Literatura orală – modalitate de situare și de explicare a Lumii*. În „Țara Oașului - între tradiție și inovație”, Serie nouă, Anul II(IV), nr. 3, Negrești Oaș, iun. 2008, p. 22-23
- SZIRMAY Antal, *Szatmár vármegye ferveze, története, és polgári esmérete*. I-II, Budapesta, 1808-1810.
- Aloisie L. TĂUTU, *Țara Oașului, românească de secole. Cinci documente cu privire la vechimea românilor din Țara Oașului*, în rev. „Buna Vestire”, nr. 4/1966 și 1-2/1967, Roma, 1975
- Ecaterina D. TOMIDA, *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*, București, Editura Tehnică, [1972] (- Zona Oaș, pag. 251)
- Ion VELCEA, *Țara Oașului. Studii de geografie fizică și economică*, Editura Academiei RPR, 1964
- Boris ZDERCIUC, Georgeta STOICA, *Crestături în lemn în arta populară românească*. Meridiane, București, 1967

*Biblioteca Județeană
Satu Mare*

CUPRINS

Argument.....	5
I. Coordonate teoretice	9
1. Cultura tradițională – definiții, trăsături distinctive.....	9
2. Omul și relația sa cu Universul în mediile tradiționale	15
3. Omul și relația sa cu socialul în mediile tradiționale.....	24
4. Omul și Trecerea în credințele și ritualurile tradiționale	53
5. Țara Oașului – spațiu etno-folcloric	85
II. Țara Oașului – forme de interferență între tradiție-inovație-invenție	109
1. Literatura orală – formă de reprezentare a mentalității tradiționale. Forme de interacțiune între tradițional și modern.....	109
1.1. Literatura cu caracter de ritual și de ceremonial.....	113
1.2. Literatura propriu-zisă (lirică, epică, structuri dramatice).....	148
2. Obiceiurile și credințele – forme de interacțiune între tradițional și modern	198
2.1. Obiceiurile calendaristice de peste an.....	201
2.2. Obiceiurile vieții de familie (sau de trecere)	230
3. Arta populară – formă de comunicare. Forme de interacțiune între tradițional și modern.....	234
3.1. Textilele – formă, structuri, semnificații, simboluri	235
3.2. Muzica și dansul – expresii ale sufletului.....	243
3.3. Lemnul – formă, structuri, semnificații, simboluri.....	254
3.4. Ceramica – formă, structuri, semnificații, simboluri.....	257
III. Tradiția – formă de afirmare și de reconfirmare a identității.....	267
Bibliografia.....	273